

АРЧИБАЛД КРОНИН

Вълнуващ разказ за цената
на истинското изкуство

ГРОБНИЦАТА НА КРЪСТОНОСЕЦА

БАРД

ИЗДАТЕЛСКА
КЪЩА

АРЧИБАЛД КРОНИН ГРОБНИЦАТА НА КРЪСТОНОСЕЦА

Превод: Иван Катранджиев

chitanka.info

Стивън Дезмънд е млад художник, обрекъл на горчиви страдания своя кратък живот в името на вечното изкуство.

В Париж изгрява звездата на още един Модилиани...

ПЪРВА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

Следобедът отстъпи правата си на вечерта и залезът, неимоверно богат на багри и движения, застина неподвижно, озарен от млечнобяла светлина с цвят на перла. Мократа трева имаше сребрист оттенък, сякаш беше покрита със скреж, и изпускаше тънки струйки пара, които замираха подобно на паяжина върху живия плет и се стелеха като бродерия в долчинките. Езерцата на росата приличаха на малки блюдца, пълни с мляко на прах, които не отразяваха жълтата луна. А тя напомняше окото на голяма котка, спотаена на хълма и готова за скок.

В тази блестяща неподвижност изникна една дълга и тънка сянка, съпроводена от глух шум на падащ дъб и от метален звън на тежък болт. Последва я мъжка фигура, която излезе от един каменен нормандски параклис, толкова мъничък и толкова затулен в гънките на откритата гориста местност, че независимо от острите контури на тази стара и набързо построена сграда с тумбеста кула и прокажен вид той изглеждаше нереален като сън. Тази фигура напълно се покриваше със силуета на духовника Бъртръм Дезмънд, енорийски свещеник на Стилуютьр.

Гологлав, с късо наметало на раменете си, той премина през лабиринта от локви, покрити с лишеи, премина покрай две големи тисови дървета, от които по-младото, най-малко от преди пет столетия, без съмнение е служело за направата на лъкове за стрелците от Съсекс, и след това през малка портичка излезе на междуселския път. Тук, озарен от белотата на нощта, в изблик на скрита радост, той се спря, пое си дълбоко дъх и продължи през красивата църковна земя, простираща се на повече от двеста акра. Излезе на мястото, от едната страна на което се намираше буковата гора от високи дървета на Дитчли, а от другата — покрита с прецип пясъчна целина, развъдник на дребни животни, през която минаваше междуселският път към Стилуютьр. В далечината се виждаше Пръстенът на Ченктънбъри, отразен върху източната част на небето, а по-ниско, между дърветата, окото съзираше една абсурдна, но затова пък дружелюбна куличка от Бротън Корт. На запад откритата горска местност се разширяваше,

пресечена от кариери за негасена вар — една безкръвна рана, нанесена от тарги, колички и други ръчни инструменти, за които се разказваше, че са от римско време, макар че беше по-вероятно оръдията на труда да са останали от древна пещ за керемиди. По-нататък следваха работническите жилища, шест на брой, приличащи на гъби, подредени в редица, и едва-едва над релефа на пътя блещукаше селото. Под него, озарен от светлина, се открояваше домът на енорийския свещеник.

Сградата беше солидна, в григориански стил, с прозорци тип „Паладиен“, с широк портал, подпрян на колони с канелюри, и с балистраден корниз — една наистина прекрасна архитектурна идея. В пълния смисъл на думата това беше една истинска провинциална къща, построена от неговия прадядо Кенън Хилари Дезмънд в 1780 година от местен бял камък, доставен от близката кариера, чиято експлоатация за радост беше вече преустановена. Следи от ранни градежи от времето на Тюдорите можеха да се открият все още в тухлените обори и конюшните, в помощните помещения за нуждите на селския бит, в изящната стена, иззидана от речни камъни с неправилна форма, която обграждаше просторната лятна кухня. Разположена сред ливада с мека трева, обградена с лехи от лалета и примули, с градина от все още ненапъпили рози, с наредени в южната част на имението по часовниковата стрелка, в правилен шестоъгълник цели редици от стари плодни дървета — сорт „Рипстънс“ и „Красотата на Бас“, целите забулени от цвят като древни хористи, изправена в съседство с един гигантски зелен дъб, хвърлящ сянка върху пясъчната настилка на централната алея, тази къща, подобна на малка златночервена ябълка, имаше здрави корени и оставаше непроменена. Това беше домът на фамилията Дезмънд в продължение на много години и този факт, особено тази вечер, вливаше горда топлина в сърцето на енорийския свещеник.

Беше почти сигурно, че неговите предшественици са дошли със завоевателя. Господин Дезмънд, един от загиналите кръстоносци, лежеше под мраморната си статуя, която беше в малката църквица на Даунленд, уви, със счупен нос от някой турист вандал. Местното наречие беше променило френския оттенък на името Дезмънд, но този факт не свързваше ли още повече рода с добрата земя на Съсекс? Те са служили на своята държава по три професионални линии, позволени на джентълмени: главно в църквата, но също в съда и в армията.

Братът на Бъртъръм Дезмънд след продължителна и полезна работа по границите на Афганистан сега беше в полуотставка в Симла Лодж, на някакви си петнайсет мили отгук. Генералският чин все още му позволяваше да поддържа контакти с военното ведомство, но посвещаваше свободното си време на научното отглеждане на круши сорт „Жаргонел“. Само веднъж досега, доколкото се помни, семейството е спряло да търгува: когато в началото на царуването на кралица Виктория някой си Джоузеф Дезмънд, брат на прадядото на пастора, направил опит да произвежда църковна мебел. Но тъй като бизнесът има аромат на дискретност и зависи до голяма степен от късмета, то провалът за жалост трудно би могъл да се избегне.

— Желая ви приятна вечер, сър!

Обхванат изцяло от трепетно вълнение, енорийският свещеник не беше забелязал набитата фигура на стария Моулд, главния му градинар, изпълняващ също и задълженията на клисар, който накуцваше по алеята, за да затвори църквата.

— Добър вечер, Моулд. Аз вече заключих. Можеш да тръгваш обратно с мен.

Той направи пауза, без да разкрива причината, която, противно на навика му, го беше довела в църквата. Все още под влияние на същите чувства той добави:

— Искам да ти напомня, че Стивън си пристига тази вечер.

— Като че бях забравил, сър. Това е много добра новина. Надявам се, че ще намери време да се позабавлява с моите зайци — отговори градинарят и сетне добави с по-сериозен тон: — По всичко личи, че скоро ще го чуем от амвона.

— Все още има време за това — подметна с усмивка Бъртъръм, докато се движеха заедно надолу по алеята. — Макар че, смея да заявя, ти би предпочел да слушаш един младеж, току-що завършил Оксфорд, отколкото стар и объркан човек като мен.

— Не, отче, не говорете така. Не бих служил на рода Дезмънд в продължение на петдесет години, ако не бях разбрал техните качества. А така, както те могат да проповядват, не може никой друг в този край.

Само това трогателно доказателство за почти феодална вярност беше достатъчно, за да повдигне настроението на пастора. Силният мирис на иглика стана още по-омайващ, а нежното нощно блеене на агнетата зад плета — толкова жаловито, че почти разкъсваше сърцето.

О, тази Англия, мислеше си той. И тук, в истинското ѝ сърце, неговата малка енория, скъпа за него като скъпоценен камък, която някога щеше да принадлежи и на Стивън, плаваше на лунната светлина подобно на кораб от души — единна, силна, неподвластна на времето.

— Ще имаме нужда от помощ за багажа. Ще се погрижиш ли Албърт да бъде на разположение?

— Ще го изпратя, учителю, ако си е вкъщи. Имам трудности с това момче, о, боже! Не е много по услугите. Но аз ще го накарам да свърши работа. Обещавам ви.

— С времето той ще поумнее, Моулд — отвърна Бъртръм с равен глас. — Не бъди суров с него.

Той се раздели със стария човек при тумбестата, извита в горния край като дъга портичка и няколко мига по-късно стоеше в просторното влажно антре на енорийството. Пасторът подаде наметалото на дъщеря си Керълин, която винаги му беше под ръка.

— Още ли не е пристигнал? — разтри той двете си ръце. Дефектът на хола беше във високите тавани и покрития с мозайка под, които създаваха усещане за вечерен хлад, леко смекчен от шума в хладните тръби.

— Не, татко. Но не очаквам да се забавят. Клеър тръгна за гарата с новия си мотор.

— Ние наистина трябва да се снабдим с една от тези измишльотини — отвърна с лека усмивка Бъртръм, което веднага премахна напрежението в тънките му черти и леко хлътналите бузи. — Ще можем да ходим с него на църква.

— Сериозно ли говориш, татко? — погледна го изумено дъщеря му. Нейният практичен ум, изцяло лишен от чувство за хумор, прие думите му буквално. — Знаем колко се дразниш от миризмата и праха, който вдигат автомобилите. Не ти ли стига моят пони — картинг?

Без съмнение съзнанието за важността на завръщането на Стивън я беше възбудило до краен предел. По тази причина тя говореше по-отривисто, отколкото възнамеряваше, а откритото ѝ лице излъчваше напрегнатост. Отсъстващият поглед на баща ѝ, наостреното му внимание — той очакваше звука на колела на пътя — я наказваше сурово. Тя наведе очи, нейното едро скроено тяло се отпусна без мисъл и без чувство. Никога ли нямаше да оцени той колко дълбоко му се беше посветила, да разбере, че единственото ѝ желание беше да му

служи още от първия миг на започващия ден. През този дълъг ден, почнал с припряното навличане на дрехите, без да се погледне в огледалото или да направи нещо за себе си, тя беше поела върху плещите си бремето на домакинската работа с подреждането на цветята, с наглеждането на градината и фермата, с прегледа на кореспонденцията му, със задължението да се оправи с натрапчивите посетители, с енориашите, които бяха на легло, със сухите археолози, както и с пристигащите с вагончета по празниците туристи от Литълси, желаещи да видят „могилата“, да намери време да се погрижи за белъто му и да закърпи вълнените му чорапи. А на всичко отгоре се беше простудила лошо и трябваше често да чисти носа си с прогизнала носна кърпичка.

— Майка ти ще слезе ли долу? — запита той предпазливо.

— Мисля, че не. Направих ѝ компрес на челото следобед, но все още не се чувства добре.

— Тогава на вечеря ще бъдем четирима.

— Трима. Клеър се обади по телефона да се извини, че няма да може да остане.

— Жалко! Но... има и други дни напред.

Гласът му изразяваше съмнение и тя усети, че въпреки голямото му уважение към Клеър, дъщерята на лейди Бротън от съседното селце Корт, и горещото му одобрение на мълчаливото разбирателство, което съществуваше между нея и най-големия му син, той беше доволен в душата си, че на събирането тази вечер щеше да има Стивън изцяло за себе си.

С усилие тя запази равния тон на гласа си.

— Все още не съм свършила с напечатването на бележките ти за утринната литургия. Кога заминаваш за Чарминстър?

— Мисля, че следобед. Владиката рядко е точен.

— Тогава в два часа. Ще те закарам там — рече тя и бързо го погледна с ревниви очи. — Изглеждаш изморен, татко. А те очаква тежък ден. Не позволявай на Стивън да те държи до късно.

— Не се безпокой, Керълин. Между другото, надявам се, че си ни приготвила нещо вкусно за вечеря.

— Има чорба по англо-индийска рецепта и съомга, която чичо Хюбърт ни изпрати от Тест, с краставици и зелен сос. Разбира се, следващото блюдо е агнешко с наш собствен грах и пресни картофи. А

за десерт Бизли е направила ябълков пудинг, който Стивън обича страшно много.

— О, да, скъпа моя. Спомням се, че той винаги питаше за него, когато се връщаше вкъщи от Малбъро. Нека бъде добре изпечен. Но почакай, не е ли това шумът на мотора.

Долавяше се слаб ритмичен звук. Дезмънд се спусна към вратата, отвори я и забеляза малък автомобил „Дьо Дион“, от който след взаимно подканване излязоха две фигури.

— Стивън!

— Как си, татко? А ти, Керълин? Дейвид не е ли тук?

— Още не. Ще се освободи следващия понеделник.

Фенерът на портала осветяваше слаба фигура, по-ниска от среден ръст, облечена в тъмно, която се бореше с един кожен куфар — момчето на Моулд не беше дошло, погледът можеше да улови тънки изваяни черти, чувствителни ноздри и тясно, по-скоро замислено, отколкото сериозно лице. След като изчака търпеливо да завършат семейните приветствия, напред пристъпи едно високо момиче със специални ръкавици и дълго палто от груб вълнен плат. Нейният мотоциклетен шлем беше загърнат с воал така абсурдно, че главата ѝ приличаше на плоска кифла — явно воалът беше носен само от уважение към майчините наставления. Но това не можеше да накърни напълно спокойния ѝ външен вид, нито биещото на очи добро възпитание, което се потвърди и от думите ѝ, когато тя се присъедини към малката група.

— Жалко, че не успяхме да качим целия багаж и една част остана. Но в малкото ми пъргаво превозно средство няма място за куфари.

— Не се безпокой, скъпа Клеър. Утре ще изпратим човек да го прибере.

Свещеникът я хвана за ръка с почти бащински жест.

— Не можеш ли да останеш с нас сега?

— Бих искала, но при майка ми са дошли някакви хора от село, от аграрната комисия, някакви арендатори, които няма как да отпратим.

— А, добре! Една жена трябва да плаща някаква цена за това, че е стопанка на имение. Каква хубава вечер, нали?

— Прекрасна е! Когато идвахме от Халбъро, беше светло като ден.

Гласът ѝ омекна, когато обърна глава с движение, което разчупи сянката на ужасната каска и откри чист и равен профил.

— Не беше ли хубаво, Стивън?

Той стоеше замислен — едно състояние, от което сега явно с усилие се измъкваше.

— Пътуването беше чудесно.

Но явно усети, че не беше изчерпателен, и си позволи да изрече една лекомислена фраза — нещо съвсем несвойствено за него.

— Но в един момент си помислих, че можем да настъпим газта и по-здраво.

— На Амбри Хил ли? — засмя се Клеър. — Не съм много по високите скорости. — Усмивката ѝ просия за момент в сянката на портала. — Не трябва да ви задържам. Лека нощ. Елате ни скоро на гости... утре, ако е възможно. И се погрижете за простудената Керълин.

Когато тя си замина, Бъртръм обгърна с ръка раменете на сина си и го въведе в къщата.

— Радвам се да те видя у дома, Стивън. Знаеш ли... Е, как се раздели с Оксфорд? И как се чувстваш? Сигурно си гладен. Бягай да видиш майка си! След това ела на вечеря!

И докато Керълин, очите и носът на която се зачервиха от студения нощен въздух, се ровеше в чантата с книги, забравена на портала, а Стивън се изкачваше по стълбите, Бъртръм стоеше с поглед, отправен нагоре, изпълнен с бащинска привързаност, почти граничеща с екстаз.

ВТОРА ГЛАВА

След прекрасната вечеря, поднесена изискано от двете прислужници, чиято първична селска недодяланост беше шлифована от Керълин, свещеникът се разтопи от удоволствие и поведе Стивън към кабинета си. Пердетата от груба вълнена материя бяха спуснати и една чудесна печка, заредена с каменни въглища, бумтеше. Отоплението в жилището на пастора не можеше да се нарече съвременно, но камините и печките бяха достатъчни, а топливото в изобилие. Независимо от натруфените корнизиде това беше една уютна и предразполагаща за разговор стая, наситена с весели тонове. Те уравновесяваха сумрачната свещеническа обстановка, подчертана от скрин с подвижна горна част, където се съхраняваха религиозните съчинения на Пъзи, църковният календар и сгънат пурпурен епитрахил. Две изтъркани кресла от кафява кожа бяха разположени от двете страни на камината. До едната стена беше изправена остъклена етажерка, а до другата стоеше ковчеже със саксонски монети, резултат от археологическите изследвания на свещеника. Над ламперията в стила на архитектите братя Адам имаше два ловни трофея — обработени с костите кожи, които се пресичаха под лисича муцуна.

В ранния следобед, когато се готвеше за срещата, Бъртъръм се беше отбил в избата и сега с тържествен вид взе една прашна бутилка, която се беше наклонила, изправи я върху скрина, извади неумело ронливата коркова тапа и наля две чаши с портвайн. Беше умерен човек и се докосваше до алкохола само в редки случаи. Никога не беше пушил. Но повод като днешния си заслужаваше да бъде отбелязан в духа на истинската семейна традиция.

— Тази бутилка е оставена в избата от дядо ти — отбеляза той, като държеше тъмното пурпурно вино на светлината и го оглеждаше с критичен вид. — Това е „Греъм — 1876“.

Стивън, който ненавиждаше портвайна, измърмори някаква похвала от креслото си и вдигна чашата към устните си. Постъпи като артист — правеше това, което се очакваше от него.

— Изглежда много хубаво, сър.

— Да! Всичко, с което дядо ти се захващаше, го правеше добре. Именно той е изградил тази забележителна отводнителна система с печени цигли. С тях пресушил южната ливада през 1878 година, ти знаеш това, и оттогава са останали известно количество тръби от печена глина. Старият човек видял, че всяка от тях може да побере точно по една бутилка, и ги наредил в избата. Получила се една идеална пчелна пита. Разбира се, той не пиеше много. Но обичаше да се почерпи с половин литър червено вино след успешен ден с ловджийските кучета. Както знаеш, той ходеше на лов до седемдесетата си година.

— Трябва да е бил голяма личност.

— Беше добър човек, Стивън. Истински селски джентълмен — въздъхна пасторът. — Човек едва ли може да си пожелае по-добра епитафия.

— И баба ми също — побърза да добави Стивън прилежно. След тръгването си от Оксфорд беше дълбоко развълнуван и когато влакът пресичаше ливадите, овощните градини и ветровитите скатове, реши да бъде безкрайно синовен. — Тя също не му е отстъпвала. Моулд ми е разказвал много за нея.

— О, да! Той й беше много предан. Същото се отнася и до всички нейни хора. Но тя го държеше в ръцете си.

Продължителна усмивка, породена от спомените, се разля по лицето на Бъртъръм, а в очите му се появи блясък.

— Ти знаеш, че през последните години старата жена напълня твърде много. Толкова трудно се придвижваше, че беше принудена да иска някой да я кара с инвалидна количка. Моулд, който по това време беше син на градинаря, беше избран за тази цел срещу допълнително възнаграждение от шест пенса седмично. Това беше изключителна чест за него, но изискваше акуратност, особено когато баба ти искаше да отиде в селото и той трябваше да я бута по целия път до Амбри Хил. В един топъл летен ден, когато младият Моулд стигнал до билото на хълма, той се спрял да изтрие потта от челото си. Но след като пуснал ръцете си, инвалидната количка тръгнала и започнала да набира скорост по нанадолницето. Бедното момче се вцепенило от ужас. То се виждало вече убиец на своята господарка. Със силен вик побягнало надолу и когато стигнало там, що да види...

Стивън победоносно започна да се смее, тъй като знаеше този анекдот наизуст.

— Твоята баба била вече там, на селския площад, и спокойно се пазаряла с месаря за една агнешка плешка. — Усмивката на Бъртръм избледня. — Тя беше непокорна жена, но изключително милосърдна. И предана на баща ми. Умря само осем седмици след него.

Пасторът замълча — вероятно се замисли за собствения си брак.

Навън се чу гласът на бухал. В килера Керълин преместваше съдове и туршии с ненужен шум. Бъртръм се изправи и отпи от виното. Трябваше да наруши тишината, преди да се появи неловка пауза между него и Стивън. Колко странно беше да показва толкова голямо внимание и в същото време да се безпокои, че нещо подкопава техните отношения. Дали причината не се крие в това, че проявява прекалена грижа? Той никога не беше изпитвал такова безпокойство в компанията на другите си две деца. Разбира се, той беше привързан към Керълин, приемаше нейната упоритост, намираше я за „голям фактор в домакинството“. Но нейната привързаност към дома я обричаше, според него, да бъде вечно стара мома. А това несъзнателно накърняваше чувството му на семейна гордост. Колкото се отнасяше до Дейвид, най-малкото му дете, сега почти на тринайсет години, тук, уви, любовта му беше потопена в тъга, разочарование и съжаление. Но всеки от фамилията Дезмънд би могъл да се окаже заекващ, епилептик, макар че при Дейвид силни пристъпи на болестта нямаше.

Пасторът потисна въздишката си. Да се поддаде на чувството си, беше опасно. Но в сегашното си настроение не можеше да се отърве от него.

— Добре стана, че завърши толкова добре Оксфорд. Ти се справи чудесно със следването.

— О, не знам. Струва ми се, че накрая губех кураж.

— И аз се чувствах по същия начин, когато завърших Тринити, макар че го обичах колкото и ти.

Стивън замълча. Как би могъл да каже на баща си, че беше намразил университета? Сухата обстановка в него, усещането за превъзходство, чувството, че се намира извън живота, безкрайната претовареност със спортове, липсата на желание да изучава мъртви езици, които ужасно го отегчаваха, всичко това го накара да се противопостави и да се заеме с усъвършенстване на своя френски и

испански. И преди всичко го владееше отвращението, което изпитваше от определената за него кариера.

Пасторът заключи:

— Ти си спечели един почивен ден. Клеър иска да играе с теб тенис, а чичо Хюбърт те кани да отидеш в Чилингъм. Нали съомгата му беше вкусна тази вечер?... Твоят братовчед Джефри сега е там в кратък отпуск.

Стивън отново не отговори. И Бъртръм за първи път се запита дали под маската на пасивния си характер синът му не демонстрира признаци на сдържаност. Неговата природна бледност се беше засилила, погледът му беше помръкнал и това още повече смалчаваше лицето му, което беше белязано от физическо безпокойство от най-ранни години. „Той не е силен. Дано не се измъчва за нещо“, мислеше си Бъртръм с безпокойство и покровителствено заяви:

— Трябва да си починеш на всяка цена. Не е нужно да се срещаш с паството преди юли. Ще оставим пет месеца за Лондон — оттук следва, че ръкополагането в свещенически сан ще стане на Коледа, най-удобния сезон през годината.

Стивън се изправи. Колко отдавна го предвиждаше и се ужасяваше от този момент, дори се опита по съветите на своя приятел Глин да го ускори — написа безброй писма, но после винаги ги късаше. Сега, когато всичко вече зависеше от него, той се почувства болен и вътрешно празен.

— Татко... Трябва да говоря с теб.

— Да? — Свещеникът го погледна въпросително и направи насърчителен жест с ръка.

Последва мълчание. „Дали не става въпрос за пари, мислеше си пасторът спокойно. Някакви неизплатени дългове в колежа?“ И тогава на пресекулки Стивън успя да изрече:

— Не желая... да продължавам така... и да изпълнявам заповеди.

Лицето на свещеника не се промени видимо, въпреки че неочакваната и пълна изненада, подобно на внезапна смърт, бе сложила все пак своя отпечатък върху него. Почти наивно той попита:

— Да се подчиняваш на заповеди?

— Мисля, че не съм създаден за църквата. Не съм добър с хората... Не мога да ги организирам. Не мога да прочета една достойна проповед, за да спася живота си.

— Тези неща ще дойдат по-късно — изправи се Бъртръм. Сетне промърмори: — Моите собствени проповеди не са особено брилянтни. Но вършат работа.

— Но, татко, не е само това. Нямам интерес към работата. Чувствам, че не съм способен да те наследя в това...

По-раншните му подозрения се потвърдиха от отпадналия глас на Стивън, но пасторът се овладя и гласът му отново прие мек тон.

— Ти си изморен и изчерпан, момчето ми. Ние всички се кисваме и губим кураж от време на време. Ще се почувстваш другояче след няколко свежи разходки по тревистите хълмове на Даунс.

— Не, татко — дишаше на пресекулки Стивън, като напрягаше волята си. — Това, което става с мен, не е отскоро. Не мога да се затворя в това малко местенце и да знам, че ме очаква само пустота и разочарование.

Какво каза той в отчаяния си брътвеж? Шокът, който прочете в очите на баща си, го разтревожи. Настъпи момент на непоносимо мълчание, след който бащата рече:

— Не съм знаел, че гледаш на Стилуетър по този начин. Ние може би сме малка енория. Но нашата стойност може да се измерва и с други мерки, освен с тези на простата аритметика.

— Ти не ме разбра. Аз обичам Стилуетър... Тук е мойт дом. И аз знам колко високо си ценен на километри оттук. Но има нещо друго. Сигурно разбираш какво имам предвид, какво смятам, че трябва да направя с моя живот.

Пасторът рязко се отдръпна и с тревога се втренчи в сина си.

— Стивън, сигурно не става дума пак за онези диви хрумвания, нали?

— Те остават непроменени, татко.

Отново тишината се превърна в преграда, която вибрираше помежду им. Пасторът се изправи и отначало бавно, а после с нарастващо безпокойство започна да крачи из стаята. Най-накрая направи усилие, успокои се и се приближи до Стивън.

— Мое скъпо момче — каза той с голяма сериозност, — никога не съм се опитвал да те обвързвам към себе си чрез чувство за дълг. Даже когато беше много малък, преди още да тръгнеш на училище, предпочиташ да се опирам на твоето природно чувство на

привързаност и зачитане. Но все пак трябва да разбереш, че изцяло съм градил нещата върху възможността, че ти ще наследиш всичко това. Стилуетър означава много за мен, за всички нас. А като вземем предвид обстоятелствата на моя живот, инвалидността на майка ти, нещастната непълноценност на Дейвид! Фактът, че ти си моят най-голям син и прости ми — гласът му трепна за момент, — моят най-обичан син, ме накара да възложат надеждите си на теб. Но независимо от всичко казано в този момент аз го оставям настрана. Кълна се в честта си, че мисля за теб, а не за себе си, когато ти казвам, когато те моля да забравиш тази фантастична мечта. Разбираш какво имам предвид. Ти трябва... ти не можеш да постъпиш по този начин!

Стивън наведе очи, за да не гледа лекия тик, който се появи на бузата на баща му.

— Аз ще бъда този, който ще определя живота ми — каза той спокойно и си помисли, че уважението изгаря вътрешното му чувство за съпротива.

— Не и този начин на живот. Той ще те доведе само до разочарования. Да се откажеш от блестящите перспективи, да провалиш собствената си кариера само от глупост! Това ще бъде просто престъпление пред лицето на Бога. А съществува също и Клеър. Как, за бога, би могла тя да се впише в подобна схема? Не, не! Ти си твърде незрял за годините си, Стивън! Тази луда идея, която се е втълпила в главата ти, изглежда най-важна от всичко сега. Но след няколко години ти ще се надсмиваш над себе си за това, че дори си мислил за нея.

Потънал в креслото си, със зачервени бузи и наведени очи, изпитващ досада и замаян от портвайна, Стивън не можеше да намери думи да отговори. В този момент, без преувеличение, той мразеше своя баща, но в същото време съвестта го гризеше заради бащинската му привързаност. Той вярваше в справедливостта на своята гледна точка, но най-лошото беше, че го заливаше една сърдечна носталгична вълна, която напираше в гърлото му, вълна от детски спомени: приятните разходки до Амбри, когато вятърът го галеше в каручката с понитата, и баща му си играеше с поводитите; Кери, облечена в чиста бяла престилка, и Дейви с първите си къси панталонки от вълнен плат на пикниците около Ейвън; маранята върху прохладната вода и свистенето на жълтата тръстика, когато плоскодънната лодка си

проправяше път; семейните коледни песни пред елхата на Рождество, пухкавия сняг върху черчетата на прозорците. О, как е възможно някой да си позволи да разкъса такива нежни и така здраво сплетени нишки!

Бъртъръм се наклони напред и постави ръка върху рамото на сина си, но не самонадеяно, а по-скоро със затрогваща стеснителност.

— Повярвай ми, Стивън, за твое добро е. Сърцето ти не може... не би могло да позволи да ми се противопоставиш.

Стивън не посмя да вдигне очи, а още по-малко можеше да опозори себе си чрез сълзи. Беше определил позицията си, поне засега. А тя предполагаше, че ще се бори решително, както беше обещал на Глин, за да спечели.

— Много добре! — успя да измърмори най-сетне бащата, изпивайки цялата горчилка, която носи поражението за благородната и страстна натура. — Ако си привързан толкова силно към тази идея, ще дам пробен срок на хората от енорията, за да видим какво ще излезе от това.

ТРЕТА ГЛАВА

Бъртръм тръгна бавно нагоре по стълбите. Дълбокото му чувство на облекчение не намали ни най-малко нито обзелото го безпокойство, нито пулсиращия трепет в сърцето му.

Пред стаята на жена си се поколеба за миг, наклони глава и се послуша. След това почука внимателно, изпъна се инстинктивно и влезе.

Това беше голям апартамент, намираше се на мястото на бившата дневна на втория етаж — най-хубавата стая в къщата. Без съмнение старият Дезмънд я беше определил за тази цел заради фините ѝ пропорции и източен изглед, който, освен че приемаше утринното слънце, откриваше широка панорама към морето. Когато беше превърната в спалня на жена му, някои неща от оригиналната мебелировка бяха запазени — островърхите столове и канапенцето в стил „Чипъндейл“, един широк полукръг от гипсово огледало над белия мраморен перваз, червеният брюкселски килим.

Затулена зад подвижен скрин, Джулия Дезмънд лежеше с книга в леглото под сатенена завивка. Тя беше добре оформена и запазена жена на четирийсет и пет години с леко отпуснат вид, със закръглени гладки черти и плътна кестенява коса, която се беше разпиляла като облак върху възглавницата.

Джулия отбеляза с нокът мястото в книгата, където бяха изобразени знаците на Зодиака, и отправи въпросителен поглед към съпруга си изпод красивите си вежди. Очите ѝ имаха забележително син цвят на незабравка, бяха почти детски, с бледи, леко отпуснати месести клепачи.

— И така, Стивън е вече у дома — каза Бъртръм.

— Да! Мисля, че скъпото ни момче изглежда добре.

Тя умееше само да противоречи на мъжа си с предвзета аристократическа интонация.

— Как е главоболието?

— По-добре съм, благодаря. Бях твърде дълго на слънце днес следобед. Това ранно пролетно слънце е много предателско. Току-що

направих процедурите.

Той разбра от уреда, който се намираше върху нощното й шкафче, че само преди малко е правила вибрационни упражнения. На котлона имаше метален чайник, който изпускаше енергични кълба пара, показвайки, че след петнайсет минути екстрактът от трици ще бъде донесен и разбъркан, таблетките мая натрошени и погълнати, киселото мляко изядено. А не беше ли дошъл редът и на сушените водорасли? След това мехът с топла вода ще бъде отново напълнен, светлините — намалени, помадите за очи навлажнени и готови за през нощта. И отново, макар че той поставяше въпроса винаги с решителна християнска ясност, го жегна същата мисъл: защо изобщо се беше оженил за нея?

Запазеният й вид издаваше, че тя наистина е била някакво подобие на красавица и като единствена дъщеря на сър Хенри Марсдън от Хазелтън Парк е била уважавана в графското общество през онези дни и като „ловен трофей“ на сезона. Кой от тези, които я бяха виждали като млада, приличаща на лебед домакиня от Хазелтън Фет, като красавица от ловните балове в Чарминстърските казарми, с усмивка, все още предназначена да бъде център на вниманието, би могъл да си представи, че по-късно тя ще развие такива странности и ще се окаже толкова неизказано безполезна за него като съпруга.

Само в началото на техния брак, по време на няколко градински увеселения, тя се разхождаше грациозно по ливадата с голяма шапка и с гофриран слънчобран в ръка, след което с невъзмутима решителност отказваше да се интересува от дейността на епархията. Господ, казваше тя задушевно, не я е определил да носи супа на изпадналите в крайна нужда селяни, нито пък да си къса нервите с шиене на бебешки пелени за насърчаване на селската раждаемост. За радост жената на епископа я харесваше, но тя не искаше да се среща с жените на останалите духовници. Предпочиташе да прекарва дните като седи, навлечена с дрехи, до прозореца или в розовата градина, ангажирана с безкрайно бродирание върху цветна коприна, от която често вдигаше глава, за да гледа дълго в пространството, или да прави случайни забележки, които й идваха наум. Тя посещаваше два пъти месечно своя лекар в Лондон, тъй като отдавна беше изчерпала търпението на лекаря в графството. Децата й, които отглеждаше с лекомислена безгрижност, бяха за нея не повече от моментен епизод. Докато не й

създаваха неудобства, беше склонна да им прощава всичко от разстояние. След като отчуждението ѝ все повече нарастваше, тя се затвори в себе си и си създаде свой живот, който обаче изискваше тя да бъде заобиколена от непрестанни грижи, създаде си един малък свят на щастлива хипохондрия. И ако, о, боже, можеше да предвиди всичко това тогава, в онзи пропит с аромат на рози следобед преди двайсет години, когато едва не умря от целувката ѝ в ароматични спазми! Тя не проявяваше никакъв по-сериозен интерес към него, освен когато задушевно дискутираше за цвета и здравината на табуретките си.

Може би зареденият пълнител — сувенир от Балаклава в бащиния хол — трябваше да го предупреди, но кой, уви, би могъл да предскаже. Баща ѝ, който, докато не стана на седемдесет години, беше един обаятелен ексцентрик, пристрастен в свободното си време към механични изобретения — електрификация на имението си с верига от вятърни мелници, безобидна конструкция на скорострелна пушка, която не беше приета от Военното министерство, поставянето на крила на иконома на семейството и превръщането му ни повече, ни по-малко в машина от жива плът. Същият този човек щеше да предскаже, че на базата на това невъобразимо парче желязо би могло, според неговата старческа глупост, да се пристъпи незабавно към грандиозен проект за строителството на летателна машина, подобна на тази, с която е летял Блерио през Ламанша. И макар че само по себе си това вече беше истинска лудост, все пак чудноватият уред с фантастичен замисъл изглеждаше способен да се издигне вертикално от земята: на практика беше един хеликоптер. Сър Хенри беше наблъскал своя прекрасен парк с бараки и хангар, с чуждестранни работници, инженери и с един белгийски механик. Той харчеше пари без сметка — с две думи, разори се и умря като посмешище. Имението Хазелтън, което можеше сега да принадлежи на Джулия, беше превърнато в девическо училище, а големият хангар — във физкултурен салон. Бараките, някога място за прясно боядисани чудесии, се превърнаха в хранилища за кални хоккейни стикове и различни номера обувки.

Не можеше да бъде, мислеше си Бъртъръм с нова вълна песимизъм, че макар и частица от тази нестабилност на дядото се е предала на Стивън. Не, това не е възможно! Но момчето твърде много приличаше на него умствено и физически, беше на практика негово копие.

Безпокойството като облак хвърли сянка върху настроението му и той се изкуши въпреки логиката на разума да разкрие пред жена си какво го тревожи, да потърси някаква утеха от нея.

— Скъпа моя — рече той, — докато Стивън е с нас, мисля, че трябва да направим усилие и да го избавим от самия него.

Джулия го погледна с изненада. Тя притежаваше в забележителна степен качеството да изопаचाва смисъла на това, което ѝ беше казано.

— Безпокоя се за него. Той винаги е бил необикновено момче. А сега преминава през труден период.

— Трудно ли, Бъртръм? Нима не е излязъл още от пубертета?

— Да, разбира се! Но ти знаеш какво става с тези младежи. Те имат странни мисли в главите си през пролетта.

— Да не искаш да кажеш, че Стивън е влюбен?

— Не! Въпреки че ние знаем много добре колко е привързан към Клеър.

— Тогава какво имаш предвид, Бъртръм? Не вярвам да е болен. Ти самият каза само преди миг, че той се чувства отлично.

— Ти беше тази, която каза това — рече свещеникът и противно на волята си почувства, че започва да губи търпение. — Мисля, че той е далеч от това, да бъде добре. Но разбирам, че ти нямаш намерение да споделиш моето безпокойство.

— Ако пожелаеш да ми разкажеш, скъпи, няма да имам нищо против да те изслушам. Но не е ли достатъчно твоето безпокойство, защо трябва да безпокоиш и мен? Мисля, че изпълних своята част при отглеждането на децата ти. В това начинание, от първото до последното дете, аз изпитах малко радости. Освен това ти пое отговорността за тях. Никога не съм ти се бъркала. Защо да го правя сега?

— Истина е! — рече той и се опита да потисне гордостта си. — Джулия, нима ще ти бъде почти безразлично, ако Стивън си провали живота? В него има нещо под повърхността, което не разбирам. Какво наистина се върти в главата му? Кой са приятелите му? Не си ли спомняш, че когато Джефри го посети в Тринити миналата година, в неговите стаи той намери една много невзрачна личност. Вечният неудачник Джефри нарече този човек изпаднал художник... един уейлец.

Той спря, като я погледна почти умолително. Джулия, която не се готвеше да отговори, все пак запита меко:

— Какво имаш против уейлците, Бъртръм? Те имат прекрасни гласове. Дали този уейлец пее?

— Не — отговори Бъртръм и се изчерви. — Той през цялото време уговаряше Стивън да замине за Париж.

— Младите мъже са правили това и преди, Бъртръм.

— Смея да кажа, че не по тази очевидна причина, за която си мислиш.

— Тогава по каква причина, ако не да опита някоя френцужойка?

— Да рисува.

Най-сетне изказа опасенията си гласно. Направи го с усилие, но все пак с някакво чувство на облекчение и очакваше мълчаливо тя да заговори.

— Трябва да си призная, Бъртръм, че виждам малко вреда във всичко това. Помня, че когато бях в Интерлейкън с татко, аз нарисувах няколко прекрасни малки картини с водни бои на езерото. Преобладаваше синият цвят. Стивън винаги е обичал да рисува. Наистина ти беше този, който пръв му купи кутия с боички.

Той силно прехапа устни.

— Това не е детско хоби, Джулия. Знаеш ли, че в продължение на години, без да ни каже, той е пътувал от Оксфорд до Слейд, за да посещава вечерните курсове по изкуство?

— Слейд е учебно заведение с репутация. Стивън ще има много време да рисува между проповедите. И наистина рисуването успокоява нервите.

Той потисна импулса си да не извика. За момент пасторът остана с наведена глава, след това с тон на победител, но задъхвайки се, каза:

— Да се надяваме се, че си права, скъпа. Предполагам, че се безпокоя напразно. Без съмнение, той ще се стабилизира, когато се включи в ритъма на работата си в Лондон.

— Изобщо не се съмнявам в това. Знаеш ли, Бъртръм, аз реших вместо в Харогейт да отида в Чентълхем следващия месец. Казаха ми, че минералната вода там помагала на жлъчката. Когато господин Леополд взе за последен път проба от урината ми, оказа се, че имам голям недостиг на жлъчни соли.

Той побърза да ѝ пожелае лека нощ с глух глас, преди да каже нещо по-лошо.

Като излезе от стаята, чу в коридора бавното тракане на машината на Керълин, която неуморно печаташе бележките за утрешната му литургия.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В един сив и дъждовен следобед, шест седмици по-късно, Стивън, който се връщаше от посещения по домовете на енориашите, крачеше бавно по улица „Клинкър“ в източната част на Степни. Серните изпарения, които идваха от лондонските докове, правеха тесния проход по-опасен, притискаха Стивън, сякаш искаха да го задушат. Никаква светлина, никакъв цвят, само мъртвилото на изоставени тарги и колички и едри мазни буци въглища, каручката на пивовара с впрегнатия кон, от който се издигаше пара в дъжда, и каруцарят, наведен под прогизнал чул. Местен автобус изтрополи и го изпръска с кал, когато отминавайки, зави към Сетълмента.

Сградите от червени тухли и с неугледна гипсова мазилка, построени в редица, хлътнали навътре по протежението на цялата улица като изоставени стари хора, както никога досега му заприличаха на изправителен дом. В този момент входната врата се хлопна и високата слаба фигура на Уордън, покрит до петите с дълга тъмна пелерина, се появи на прага. Преподобният Криспин Блис Уордън излезе с чадър в ръка и с нос, настроен да усети времето.

Стивън прецени, че срещата е неизбежна.

Другият мъж пръв заговори.

— А, Дезмънд, вече сте се върнали ли?

Стивън си помисли, че тонът не беше особено приветлив, а като на човек, който се опитва да се хареса, но не успява въпреки всичките си старания, въпреки нуждата от братска любов. Без съмнение преподобният Криспин Блис, свещеник в църквата „Свети Кътбърт“, беше предан на Бога служител, който работеше много за благото на хората на това неблагоприятно поприще. Духовник с нисък ранг, но със силни евангелистки принципи, той беше човек с искрено, макар и едностранчиво религиозно чувство. Но освен с дълбоката религиозност неговата личност не привличаше с нищо друго: сух, педантичен, обидчиво недосегаем. Еднакво нещастен беше и опитът му да ходи с отметната назад глава, и магарешкият му начин на

защита, и най-вече гласът му, излизащ на пресекулки, леко напевен, винаги готов да изрече забележки със силен фалцет.

Почти в самото начало на отношенията им Стивън имаше неблагоприятното да го обиди. В горната част на Сетълмента висеше в тежка златна рамка портрет на окървавения мъченик свети Себастиан. Винаги когато излизаше от стаята си, Стивън ярко си представяше как изтича кръвта. Тъй като картината, изглежда, не правеше впечатление на никой друг освен на него, една сутрин, по време на молитва, той я обърна към стената. Промяната като че ли остана незабелязана. Но още същия ден, на вечеря, болезненият поглед на Уордън премина над главите на двамата му по-млади наставници — Гиър и Лофтъс, и се спря върху Стивън. Последва забележка с обичайния за преподавателя Криспин Блис гъгнив тон.

— Нямам нищо против хумора даже в неговата неопределена форма — практическата шега. Но да се нарушава почитането на който и да било предмет в тази къща, който по своята същност или взаимовръзка би могъл да се разглежда като свещен, според мен е несъмнен антирелигиозен акт.

Стивън се изчерви до уши и заби поглед в чинията си. Той не беше искал да стори нищо лошо. Когато яденето привърши, желанието му да обясни нещата го изправи пред Уордън.

— Съжалявам, че обърнах картината. Като единствено извинение мога да изтъкна само това, че ми действаше на нервите.

— На нервите ви ли, Дезмънд?

— Да, сър! Тя е нарисувана толкова шокиращо, че това я прави несъмнен фалшификат.

Лицето на Уордън загуби предишното си любопитство и чертите му се втвърдиха.

— Не мога да ви разбера, Дезмънд! Картината е оригинал на Карло Долчи.

— О, едва ли, сър! — усмихна се Стивън извинително. — Нещо повече — освен грубата работа на четката и съвременното оцветяване, тя е направена върху бяло платно, което не е произвеждано преди 1890 година, сиреч повече от две години след смъртта на Долчи.

Лицето на Уордън придоби почти каменен израз. Той изпусна шумно през ноздрите си не огън, а християнския еквивалент на яростта — простото възмущение.

— Всъщност картината е моя собственост, Дезмънд. Тя е най-любимото ми произведение. Купих я на младини в Италия от познавач на картини. Независимо от вашето мнение аз ще продължавам да ѝ се наслаждавам, все едно че е оригинал.

Сега обаче Уордън проявяваше повече внимателна умереност, отколкото враждебност. Той предложи на Стивън да се подслони под неговия чадър, след което го запита:

— Вие сте обиколили целия „Скинър роу“ днес следобед?

— Практически да, сър.

Стивън не пожела да си признае, че очаквайки посещението на Ричард Глин, беше претрупал нечетните номера на улицата.

— Как се чувства старата госпожа Блими?

— Съжалявам, но не е напълно здрава.

— Дали бронхитът на бедната жена не се е влошил?

Когато Стивън се поколеба за миг и погледна неловко, Уордън добави:

— Има ли нужда от лекар?

— Не, не съвсем. Всъщност аз я заварих много пияна.

Последва неловка пауза, а след нея един много провокиращ въпрос:

— Откъде намира пари?

— Мисля, че и аз имам вина. Дадох ѝ пет шилинга вчера, за да си плати наема на стаята. По всичко личи, че ги е похарчила за джин.

Уордън цъкна с език:

— Е, добре! Човек се учи, докато е жив, Дезмънд. Не ви правя бележка, но вие не трябва да поставяте изкушението на пътя на бедните божи създания.

— И аз мисля така. Но от друга страна, може ли някой да я обвини в това, че се е опитала да избяга за няколко часа от своята мизерия? Тя има болни гърди и не може да получи никаква шивашка работа, дължи на хазяите си пари за наем и е заложила почти всичко, което има в стаята си. Трябва да си призная, че почти се радвах, когато я видях как се клатушка насам-натам в състояние на щастлива забрава.

— Дезмънд!

— И нещо повече. Не можех да не си помисля, че ако всеки от нас се бе оказал в подобно положение, вероятно щеше да стори същото като нея.

— Хайде, хайде! Сега пък вече отивате твърде далеч — поклати Уордън с глава в знак на несъгласие и вдигна чадъра си. — Вие ще имате среща в младежкия клуб тази вечер, нали? Ще си поговорим за това след вечеря.

Той кимна на раздяла малко отчуждено и излезе. Стивън се качи горе в стаята си — един тесен куб, мебелиран със светъл дъб, с готически корниз и с въртяща се етажерка за книги. Леглото все още не беше оправено. Жителите на Сетълмента трябваше да правят това сами. Сутрин например Стивън редовно се срещаше с Гиър, старшият настойник, един умен и мускулист здравеняк християнин, който носеше препълненото си нощно гърне в тоалетната със сърдечен и безметежен вид. На практика обаче монашеската традиция не беше чак толкова сурова. Следобед от съседния квартал идваше една дребна млада прислужница, която беше готова да довърши или по-скоро да свърши по-голямата част от работата. Тъй като Стивън още от вратата, без да се съблича, се настани в креслото тип „Морис“, той можа да чуе как тя се движи леко в стаята на Лофтъс — хубав млад мъж, точен, сдържан и много елегантен по един свещенически начин, но който ѝ намираще винаги много работа: ту обувките да му изчисти, ту да му изчетка и подреди костюмите.

Очевидно тя беше свършила вече с тези задачи, защото след няколко минути почука на вратата и влезе пъргаво в стаята, като държеше в ръка една кофа и кърпа за прах.

— О, сър, извинявайте. Не знаех, че сте тук.

— Няма нищо, може да продължите.

Той я наблюдаваше с разсеян поглед, когато тя започна ловко да сменя чаршафите и да обръща дюшеците. Беше приятно малко момиче с румени бузи, като че разтривани с туцилен, имаше светлокафяви очи и черна коса с бретон. Видът ѝ беше на типична *кокни гърл* — лондончанка коренячка от предградията. И все пак в нея имаше нещо необикновено: някакво излъчване на простота и невинност, на сърдечна общителност и преди всичко на нежност; сякаш не можеше да съдържа енергията и радостта от живота, които се съдържаха в здравето ѝ младо тяло. И докато тя се движеше с отмерени движения, от погледа му не убягнаха тънкият ѝ кръст и малкият ѝ твърд бюст. Тя или не си даваше сметка колко внимателно я наблюдава той, или пък това ни най-малко не я смущаваше. Стивън инстинктивно посегна към

блока и молива, които стояха на бюрото. Сложи блока на коленете си и започна внимателно да рисува.

Момичето отиде до камината, наведе се и започна да чисти пепелта. Движенията ѝ изостриха вниманието му и когато тя понечи да стане, той рязко я спря.

— Моля те, не се движи, Джени.

— Но, сър...

— Недей, недей! Обърни главата си назад и не мърдай нито на сантиметър.

Когато тя послушно се подчини и замря в неудобната поза, пръстите му зашариха нервно по листа.

— Ти ме смяташ за напълно луд, нали, Джени? Всички наоколо мислят така.

— Не е така, сър — запротестира тя решително. — Ние ви смятаме за малко странен, разбира се, когато давате на момчетата от младежкия клуб да рисуват. Не е нормално един свещеник да ги учи на това. Когато господин Гиър е влязъл при момчетата, които вие наблюдавате, ги е намерил всички да се бият. Той едва ги е познал — били с разбити носове и синини под очите. Съгласете се, че всичко това е необичайно, но всички ние мислим, че наистина сте много приятен джентълмен.

— Това звучи окуражаващо. Кажете ми, Джени, ако ти си една стара жена на легло, щеше ли да предпочетеш Библията пред бутилка джин?

— Бих предпочела Библията, сър, на практика даже две. Господин Лофтърс и господин Гиър ми дадоха по една. Книгата на Лофтърс имаше хубави цветни ленти.

— Не го усуквай, Джени! Кажете истината!

— Добре, сър. Ще зависи от това колко зле се чувствам. Смя да кажа, че ако се чувствам определено зле, джинът би могъл да свърши по-добра работа.

— Много добре, Джени. Ти си напълно искрена. А сега, какво мислиш за това?

Постепенно тя се беше отпуснала и се приближи до него. Вгледа се със съмнение в рисунката.

— Не разбирам нищо от тези неща, сър, но изглежда хубаво направена.

— Защо, глупаво момиче, не можеш да разбереш, че това си ти?

— Е, добре, сега вече го казахте, сър — отговори тя скромно. — Изглежда, това съм аз, гледана откъм гърба. Единственото нещо, което бих желала да го няма, е старият ми халат, който така нелепо е цъфнал на рисунката.

Стивън се разсмя и хвърли блока обратно на бюрото.

— Точно старият ти халат ми харесва. Ти си отличен модел, Джени. Бих желал да ми позираш. Ще ти давам по пет шилинга на час.

Тя се втренчи в него, после погледна встрани.

— Всичко ще бъде съвсем коректно, нали, сър?

— Що за глупости — каза той безгрижно. — Какво те притеснява? Струва ми се, че не проявяваш интерес.

— Съгласна съм, сър! — отговори тя смутено и топла червенина изби по бузите ѝ. — Всъщност ако всичко е наред, аз бих могла да се възползвам от допълнителното възнаграждение.

— О-о!

— Да, сър! Разбирате ли... аз очаквам скоро да се омъжа — изрече тя, след което лицето ѝ загуби колебливия си вид и тя се усмихна по момчешки.

— Моите поздравления. Кой е щастливецът?

— Името му е Алфред, сър. Алфред Бейнс. Той е стюард на кораба „Ориент лайн“. Ще се завърне след около два месеца.

— Толкова по-добре за теб, Джени. Няма нищо чудно в това, че имаш нужда от допълнителни средства. Кога приключваш с работата си?

— Веднага след като почистя стаята ви, сър. Обикновено около пет часа.

— Е, добре тогава, да предположим, че ще се задържаш около час след това, от пет до шест, два пъти седмично. Бих могъл да ти плащам петте шилинга всеки път.

— Вие сте много щедър, сър.

— Много малко всъщност. Но ако тази работа не ти се стори толкова уморителна, мога да те препоръчам на един приятел, който преподава вечерни курсове в Слейд. Той ще бъде радостен да те наеме за кратък период от време.

— Той не би ли очаквал, сър... — запита Джени и се изчерви до уши.

— Не, за бога — отговори Стивън любезно. — Ще бъдеш облечена в някакъв костюм. Вероятно ще те използва за модел на бюст.

— В такъв случай ще бъда много благодарна, сър, и наистина преди всичко на вас.

— Мога ли тогава да смятам, че сме се договорили — усмихна ѝ се той с една от редките си усмивки, която направи лицето му толкова привлекателно. След това ѝ подаде ръка.

Все още зачервена, тя протегна своята. Малките ѝ пръсти, с нокти, поразени от някаква болест, бяха топли и сухи, по върховете им имаше следи от измръзване. Въпреки това беше изключително приятно да държи тази малка ръка в своята, пулсът на младото ѝ тяло биеше в нея и той едва се застави да я пусне. Тя се обърна към вратата, беше твърде бледа. Без да го погледне, каза:

— Вие винаги сте се отнасяли много добре с мен, господин Дезмънд. Удоволствие е да правя нещо за вас. Винаги съм се стараела да чистя стаята ви с особено усърдие. И да чистя обувките ви добре. Защото... е добре, защото това сте вие, сър!

Тя млъкна и излезе.

У него, измъчван от чувство за малоценност, тези думи предизвикаха странна топлина, но скоро моментната му бодрост се изпари. Той отново се вгълби в себе си и се замисли за това, което го заобикаляше, за неясното бъдеще, което го очакваше. Искаше му се Глин да дойде по-скоро.

Взе книгата на Пели „Свидетелства“, която беше обещал на баща си да прочете, и се опита да се съсредоточи в нея. Но беше безполезно. Това четиво, което изследваше живота воден от него откакто пристигна в Сетълмента, не го интересуваше. Посещенията при енориашите, часовете по четене на Библията, присъствието в клуба — всичко това не го привличаше. Макар че той се постара да оживи по свой начин цялото това вечно лицемерие — да нахраниш и стоплиш с думи гладните и премръзналите, докато той и останалите като него си оставаха на топло и добре нахранени. Той би могъл да разбере човек, който встъпва в лоното на църквата, ако той по природа е дълбоко религиозен, ако чувства, че е предопределен за мисията да помага на ближните си. Но да се поеме пътя на едно такова съществуване без силно призвание, а само по причини, които са чисто материални, му приличаше на най-противна измама. И освен това, нямаше ли си той

свое призвание — онзи зов, който продължаваше да трепти с още по-голяма настойчивост в сърцето му? Какъв глупак се беше оказал той — да се остави да бъде въввлечен по този път също както глупавата овца я затварят в кошарата на селския панаир. И сега той наистина беше затворен вътре, откъдето, изглежда, нямаше изход.

Бърз тропот се чу по дървеното стълбище и няколко секунди по-късно един мъж, няколко години по-стар от Стивън, нахлу в стаята и се отпусна без дъх на креслото. Беше малко над среден ръст, със здрава физика, с къдрави червени коси и къса като четка червеникава брада. Чертите му бяха силни, очите му под добре очертаните вежди изглеждаха малко диви, но в момента искряха от веселост. Облечен в панталони от малескин и с работно яке, с червена кърпа около врата, той имаше вид на буен и необуздан корсар, пълен с енергия да се наслаждава на живота. Когато дишането му се нормализира, той измъкна един оксидиран часовник, закачен на оръфана зелена корда.

— За по-малко от час — отбеляза той със задоволство. — Не е лошо като за разстояние от Уайтхол дотук.

Въпреки че знаеше за болезнената страст на Глин към изтощителни физически упражнения, Стивън запита с лека изненада:

— Целия този път си го минал пешком?

— Бегом! — отвърна Глин, като изтриваше потта си. — Беше дяволски забавно. Изправих на крака всички полицаи. Чудеха се дали не съм обрал банка. Колко съм жаден сега! Не ми се вярва да има капка бира в този дом на Бога.

— Съжалявам, Ричард. Не ни е позволено да държим бира в стаите си. Мога да ти дам чай и бисквити.

— Вие, млади теолози, как ще се борите със Сатаната — само с бисквити и чай ли? — избухна в смях Глин.

— Но ако не ти е трудно, донеси ги! — добави той вече по-сериозно. — Страхувам се, че мога да се заседа, но наистина искам да те видя.

Те разговаряха, докато Стивън постави ламаринения чайник да заври на газовата печка до камината. Когато чаят беше готов, Ричард изпи четири чаши от презряното питие и изяде разсеяно цяла чиния с макарони.

— Твоята изложба мина добре — рече Стивън накрая.

— Доста добре — отговори Глин безгрижно. — Критиците бяха толкова прецизно критични в оценките си, че с това доведоха публиката.

— Но ти продаде все пак нещо.

— Едно проклето платно. И то само защото съм уейлец. Националната галерия в Кардиф го купи. Насърчаване на местния талант, миньорски син и така нататък.

Последва пауза.

— Въпреки това — резюмира Глин — средствата, които получих, ме извадиха от дупката. Ана и аз утре заминаваме за Париж.

Стивън мълчеше. Не можеше да възприема повече нищо — реакция на нервното му състояние, породено не само от звука на думата, която го преследваше, а защото от това уж случайно подмятане той усети целта на визитата на Глин. Стивън се опита да овладее гласа си.

— Колко време ще останеш там?

— Най-малко една година. Там живея скромно, а работя като вол. Ако искаш вярвай, но Париж е прекрасно място за работа.

Той замълча, погледна бързо към Стивън и запита:

— Ти все още ли не се готвиш за натам?

— Как бих могъл! — промърмори той. — Знаеш в какво положение съм сега.

— В същото време имам впечатление, че искаш да рисуваш?

Стивън, който седеше с наведена глава, не отговори веднага. После вдигна поглед и запита:

— Глин, разбирам всичко, но кажи ми, бих ли могъл да успея като художник?

— Боже мой, Дезмънд — наведе се Глин напред и веждите му се свъсиха. — Що за идиотски въпрос? Дали ще успееш? Какво разбираш под успех? Не знаеш ли, че в тази игра ти не може да имаш гаранции? Зависиш от самия себе си веднага след като се изрече думичката „върви“! И не се въвличай в тази работа по каквато и да било друга причина, освен ако не можеш без нея. Ако си сериозен, захвърли всичко, гладувай, кради, лъжи баба си, нарушавай всяка от десетте божии заповеди просто за да вземеш в ръцете си туба боя и мастихин.

Глин замълча, отпусна тялото си, след това продължи по-тихо.

— Вярвам, че имаш талант, изключителни възможности. В противен случай защо ще си троша главата с тебе? Знам колко трудно ще бъде за теб, затънал в традицията. Произходът ти е напълно погрешен. Трябвало е да бъдеш като мен, роден на работническа улица, в гнило миньорско градче. В твоето положение трябва сам да вземеш решение. И ако отговорът е не, смея да кажа, че от теб ще излезе сносен пастор.

Той рязко измъкна никелирания си часовник.

— Е, добре, ще трябва да си вървя. Трябва да се стяга багаж и още неща от този род. Довиждане, Дезмънд, пиши ми, когато имаш време.

Стивън не помръдна. Глин се изправи, тръгна и видя на перваза на камината перфорирана членска карта на клуба по крикет в Мерилбоун. Това беше билет за срещата по крикет между отборите на Оксфорд и Кеймбридж, която трябваше да се играе следващия месец. След като проследи с поглед Ричард, Стивън се изправи.

— Трябва да отида — каза той сухо. — Цялата фамилия ще бъде там.

Глин сви тъжно рамене, стисна ръката на Стивън и излезе.

ПЕТА ГЛАВА

Мачът беше завършил, вратите бяха извадени от игрището и ниското слънце хвърляше дълги сенки над моравата на лордовете. Сред модната навалица — човек не би могъл да нарече подобно множество тълпа — се виждаше група от седем души, която се движеше бавно към главните порти на „Св. Джон ууд роуд“. Керълин и Клеър вървяха с Дейви и братовчед му Джефри, а на няколко крачки от тях беше Стивън, следван от генерал Дезмънд и жена му. Неотложни църковни задължения в последната минута попречиха на енорийския пастор да присъства, а, разбира се, отсъствието на Джулия се коментираше от гостите като събитие на годината. Заради това Стивън се появи единствено за да бъде с брат си Дейви. И докато за по-малкия брат играта беше удоволствие, защото досега беше лишаван да играе крикет, то за по-големия брат това беше ден на изпитание. Главата му още кълтеше от неспирните викове на Джефри: „Добре изиграно, сър!“. И както винаги, жената на генерала — той рядко мислеше за нея като за леля Аделаид — беше използвала спрямо него онази фамилиарна комбинация от снизходителност и високомерие, която предизвикваше реакцията на най-необузданите му и най-тъмни инстинкти. Тази студена и надменна жена с тънко лице, възпитана в армейска традиция и загрубяла от слънцето на Индия, беше все още хубава по един груб и смел начин. Имаше забележителна фигура, макар и склонна към напълняване, а погледът ѝ беше смъртоносен като удар на щик.

Аделаид заговори бързо с нейния излизащ на пресекулки, типичен за „графството“ глас, когато вече бяха излезли от игрището и някак си безцелно гледаха как красавиците на деня сядат в превозните си средства и потеглят в различни посоки.

— Днешният ден беше толкова хубав, че ще бъде жалко да го оставим да си отиде преждевременно. — Тя се обърна към съпруга си. — Имате ли случайно някакво предложение, Хюбърт?

Генерал Дезмънд огледа групата. Висок и стегнат, изправен като гръмоотвод, дори със сивата си шапка и утринно палто той имаше вид

на войник, при това забележителен войник. Подстриганите мустачки само подчертаваха язвителната смелост на езика му.

— Мислех си, че всички заедно бихме могли да вечеряме във „Фраскати“.

— Шегуваш ли се, Питър? — рече Джефри, като оправяше връзката и бродираната си жилетка може би за стотен път, видимо решен да доказва превъзходството на облеклото си, за което беше сигурен, че му се възхищават.

Стильт, определян от него като „добра форма“, беше наистина главната грижа на Джефри, независимо дали ставаше дума за парадния плац или за Пикадили. И вече на двайсет и четири години, този стил направи от него един изискан, макар и малко вятърничав младеж.

— Дейви трябва да се върне в седем — наруши паузата Керълин, — а сега вече минава шест. Но не бива да се безпокоите — аз ще го кача на влака.

— Скъпа, ти винаги си била толкова мила, толкова изпълнителна — усмихна се Аделаид.

Тя не искаше Керълин да дойде във „Фраскати“. Лицето ѝ беше станало червено като божур от слънцето, а и тази ужасна кафява рокля, в която приличаше на щатна чистачка по време на свободния си ден! Краката ѝ също бяха цяло нещастие — същински подпори на роял. Керълин беше за леля Аделаид винаги една тежест и повод за ежегодна снизходителна усмивка на годишния ловен бал, когато, седнала до входа, нетърсена от никого и без ангажимент, тя чакаше тъжно да доведат при нея някой стар господин. Щеше да бъде прекомерен лукс да я влачат със себе си през целия ден.

— Трябва да дойдеш някой друг път.

— Страхувам се, че и аз трябва да си тръгна — каза Стивън.

Ако Дейви не беше дошъл, той никога не би пожелал да бъде там.

— А за теб наложително ли е? — рече Хюбърт и повдигна добре оформените си вежди. В действителност той харесваше или най-малкото толерираше своя племенник — младия бъдещ пастор. — Толкова ли бързаш?

— Сигурно би могъл да останеш, Стивън — рече сдържано, но уговарящо Клеър, която стоеше зад него.

Мекият цвят на лицето ѝ и добре оформените черти бяха в сянката на шапка с широка периферия, украсена с рози. Днес, повече от всякога, тя изглеждаше такава, каквато бе — едно много обаятелно английско момиче, чийто добър вкус, маниери и откровена сърдечност ѝ създаваха приятели, където и да се намираше.

— Остани! — настояваше Клеър.

— Скъпа — намеси се Аделаид, преди Стивън да може да отговори, — ние не трябва да нарушаваме реда и правилата. Все пак, доколкото си представям, в Сетълмента водите монашески живот, нали така, Стивън? И аз съм сигурна, че това е живот с висока стойност. Много ще съжалявам, че няма да може да дойдеш. Ние обаче трябва да се възползваме по най-добрия начин от тази възможност. Джефри ще вземе Клеър, а аз ще се престоря, че Хюбърт е моят кавалер.

Аделаид отново се усмихна доволно — тя си имаше свои собствени причини, за да не желае Стивън да остане в компанията.

— Можем ли да ви оставим някъде, Керълин? — попита Хюбърт.

— О, не! Дейви и аз ще вземем метрото.

— А аз автобус — каза Стивън.

Сбогуваха се. Смътно съзнаващ съжалението в очите на Клеър, Стивън се отдалечи заедно с Керълин и Дейви. Разполагаха с няколко минути и той се спря пред магазина „Фулърз“ на „Марк Роуд“, за да купи на по-малкия си брат замразени ягоди, а на Керълин чаша чай. Тя използва паузата, за да освободи тайно крака си от обувката, която я стягаше до смърт през целия ден. По-късно той ги изпрати до метрото на „Бейкър стрийт“ и се качи на автобус номер 23 в източна посока.

Движейки се към Степни, Стивън се радваше, че е сред обикновени хора, които не го притесняваха повече от това да раздели с тях твърдата седалка. Обхващаше го бавна депресия. Колко потиснат духовно и физически, колко по-различен от другите се почувства той по време на разходките около портата, на срещите и приветствията, на обяда в гвардейския клуб „Марки“, наричан още „Странния малък дявол“. Той дори можеше да отгатне мислите зад безразличните погледи, с които го гледаха приятелите на братовчедите му, когато с Джефри обсъждаха най-новата музикална комедия „Западен Съсекс във всички подробности“ и последната история за Кеймбриджшайър.

С такова настроение той стигна до Сетълмента. В хола, все още ухаещ на обедните аромати на варено говеждо и зеле, той премина

покрай Лофтъс, който излизаше, и го поздрави с „добър вечер“. По-младият настойник едва отговори и след като отмина безшумно, с дискретна и елегантна осанка, в очите му забележимо светнаха пламъчета на злоба и забавление. Стивън инстинктивно го заговори.

— Какво става, Лофтъс?

Вече на вратата, другият мъж се обърна наполовина, а устните му се разтегнаха в притворна усмивка.

— Не знаеш ли?

— Разбира се, че не. За какво става дума?

— Нищо особено, предполагам. Както изглежда, малката Джени е попаднала в неприятно положение.

„Какви ги говори този, боже?“ — мислеше си Стивън, без да обърне повече внимание на думите му, и като видя, че няма писмо в пощенската кутия, тръгна нагоре по стълбите. В центъра на стаята му, без да сваля връхните си дрехи, с плоска сламена шапка с тясна панделка и бели памучни ръкавици, върху твърд стол седеше напрегнато Джени. Когато той влезе, тя тутакси се изправи, но се овладя. Стивън я погледна изненадано, тъй като тя обикновено не идваше в Сетълмента в събота.

— Прощавайте за волността, сър — започна Джени. — Но исках да се убедя, че ще ви видя. А тук няма друго място, където да почакам.

— Много добре — отвърна Стивън неспокойно. — Няма ли да седнем? Така е по-добре. А сега, какво има?

Докато той се придвижи до камината, тя се изправи на ръба на стола. Ръцете ѝ в ръкавици бяха прилежно прибрани.

— Ето какво, сър. Така се случи, че днес трябва да замина. Съвсем неочаквано при това. А вие сте били толкова добър с мен, та си помислих, че трябва да се сбогувам с вас.

— О, Джени, много съжалявам! Не съм си представял, че ще заминеш толкова скоро.

— И аз също, сър. Но истината е, че съм разкрита.

— Разкрита? — повтори той изумен.

— Да, сър! — кимна тя непринудено в нейния си стил, без каквото и да било безпокойство. — Грешката си е изцяло моя. Бях достатъчно глупава да дойда вчера без моите колани за пристягане. Не съм знаела, че е започнало да личи. Но готвачката не се е излъгала. И като стрела се е спуснала към Уордън.

— Кажи ми, за бога, какво се е случило?

— Не разбирате ли, сър? Ще имам дете.

Той беше до такава степен слисан, че не можеше да измисли какво да каже. Най-сетне, когато малко се окопити, той запелтечи:

— О, Джени, как си могла?

— Предполагам, че съм изпуснала момента, сър.

— Какво?

— Всички ние имаме чувства, сър. Не можем да избягаме от тях. Но всичко е напълно почтено, уверявам ви. Алф е стабилен човек. Той е стюард на кораб, както ви казах. Ще се оженим, когато се завърне.

Последва кратка пауза, през която Стивън я изучаваше с нарастващо съчувствие.

— Предполагам, че го обичаш?

— Мисля, че е така, сър. — Едва забележима мъдра усмивка премина по свежото и младо лице. — Той е доста по-стар от мен, разбира се. А ще кажа още, че за мъжете това е въпрос на две бири, така че, ако и аз не бях в състояние на върховно желание, нямаше да му се отдам. Но в противен случай грешката можеше да бъде и по-голяма. Алф е порядъчен. Нещата му се развиват успешно. Обича музиката и сам се е научил да свири на устна хармоника.

Стивън мълчеше.

— Това е добре, но все пак ще ни липсваш, Джени.

— Ще тъгувам за вас, сър. Трябва да кажа, че никой не е бил толкова добър с мен, колкото вие. Не като някои други наоколо.

— Кой са тези други?

— Преди всичко Уордън, сър. Трябва да ви кажа, че той непрекъснато ме гонеше, преди да ми връчи уведомлението.

— Значи ти не напускаш по своя воля.

— О, не, сър! Това изобщо не ме устройва. Сама се издържам, а знаете ли, че родителите ми не са живи? Но Уордън не можел да търпи заразено място, така каза той, с трима млади настойници наоколо и ме уволни веднага.

Стивън прехапа устни. Като наблюдаваше скрито момичето, той забеляза, че въпреки силното излъчване на чистота и здраве тя изглеждаше бледа и унила. Би могъл да се закълне, че тя с нищо на никого не би навредила.

— Джени — рече той импулсивно, — не искам да се бъркам, но мисля, че трябва да се постарая да постъпиш в болница.

— Няма да мога да отида в болница, сър. Аз имам стая и ще трябва да говоря с госпожа Кетъл. Тя е акушерка, сър, и отзивите за нея са много положителни.

— Сигурна ли си, че всичко при теб ще бъде наред?

— О, не се безпокойте за мен, сър. — За първи път нотка на страдание трепна в гласа ѝ. — Искам да се надявам, че не съм ви причинила никакво безпокойство. Всички разбраха, че сте ми намерили работа в класа по рисуване. А Уордън беше ужасно недоволен от това.

Стивън се смути от тези новини. Но истинската му грижа обаче беше Джени. Той се възхищаваше от нейния кураж и здравомислие. Възмущението му от начина по който са постъпили с нея, го караше да забрави себе си. През последните месеци привързаността му към нея нарастваше и не искаше тя да си замине, без да ѝ покаже по някакъв начин добрата си воля към нея. Той се обърна настрана, порови се в портфейла си и пристъпи към нея.

— Джени, нямам намерение да те обиждам. Но ти направи толкова много за мен тук, а и действително ще имаш нужда от нещо, с което да преживяваш. Бих желал да вземеш това.

Той мушна неловко в ръката ѝ банкнота от пет лири — за да скрие високата ѝ стойност, я беше прегънал няколко пъти. Но за негова изненада тя скочи рязко и се дръпна назад.

— Не, няма да я взема!

— Но, Джени, ти трябва да я вземеш!

Момичето обикновено се държеше твърдо, но този ден беше преминало през много изпитания и сега горещи сълзи бликнаха от очите му.

— Не, сър, не бих могла. Това, което правех за вас, не струва нищо.

В този момент, когато тя отстъпваше назад, а Стивън я следваше, вратата се отвори и в стаята влезе Уордън. За момент се възцари мъртва тишина. Уордън ги изгледа с каменно лице, след което с равен глас каза:

— А сега можеш да си вървиш, Джени.

Когато Джени тръгна към вратата съкрушена, цялата в сълзи, които се стичаха надолу по бузите ѝ, Стивън овладя смущението си и успя да напъха банкнотата в джоба на палтото ѝ.

— Довиждане, Джени — промълви той. — И дано имаш късмет.

Отговор, ако изобщо имаше такъв, не се чу.

Все така сдържан, преподобният Криспин затвори вратата след нея, след това бързо погледна към Стивън, стисна устните си и заби поглед в тавана.

— Дезмънд — рече той, — намирам, че вашето поведение се оказва много непристойно. Но никога не съм допуснал, че може да стигнете толкова далече. Като приятел на вашия любим баща това ме наскърбява повече, отколкото мога да го изразя.

Стивън преглътна сухата буца в гърлото си. Кръвта се изцеди от скулите му, но в тъмните му зеници проблясваха искри.

— Не ви разбирам.

— Хайде, хайде, Дезмънд. Не може да отречете, че от известно време сте имали отношения на най-неподходяща близост с младата персона, която току-що отпратих.

— Отнасял съм се приятелски към Джени. Тя направи много, макар и дребни неща за мен и аз се постарях за отплата да ѝ помогна.

— А-а! — възкликна Уордън многозначително. — И каква беше вашата представа за помощ — да идва често сама във вашата стая?

— Тя идваше да оправя стаята ми. И понякога аз я рисувах. Това беше всичко.

— Наистина ли? И така, вие сметнахте за част от вашите задължения като кандидат за посвещаване в свещенически сан да превърнете тайно в модел една от слугите в този дом на Бога. Счетох за свой дълг да се запозная с някои от рисунките, резултат на това непозволено сътрудничество, и трябва да ви призная, че тяхната художественост е много спорна.

Кръвта на Стивън нахлу в главата му. Очите му светнаха яростно.

— От това, което знам за вашия вкус, сър — отвърна той, като трепереше леко, — аз не съм изненадан, че не сте успели да ги разберете.

— Вярно е! — каза Блис с онова кисело спокойствие, което усещаше, че му приляга много добре. — Но моите стандарти, особено

тези, които се отнасят до нравствеността, се различават от вашите собствени.

— Точно така — отвърна Стивън и предпазливостта му се изпари. — Аз не бих изхвърлил бедното момиче на улицата само заради една грешка.

— Смея да кажа, че това не е вярно. И се страхувах, че точно така ще оцените нещата.

— Какво имате предвид?

До този момент Уордън беше ледено спокоен, но сега ноздрите му се свиха и нещо подобно на белег се появи на благородното му чело.

— Въпреки че Дил съобщи името на виновния, аз не съм напълно убеден, че е той. Твърдото ми убеждение е, че поради вашето отношение към това нещастно момиче, особено по начина, по който вие си служехте с нея за т.н. художествени цели, вие сте отговорен или поне непряко виновен за покварата, в която е изпаднала тя сега.

Като дишаше тежко, Стивън изглежда втрещено Блис със зъл поглед.

— Никога не съм чувал подобна мръсотия в живота си. Или подобно лицемерие. Джени не е покварена. Тя си има любим и ще се омъжи за него. Включва ли вашата представа за християнско милосърдие правото да опорочавате нея и мен без истинска причина?

— Замълчете, сър! Няма да ви позволя да разговаряте с мен по този начин. Истината е, че ако трябва да се придържам стриктно към моите задължения, следва да поискам от вас да напуснете Сетълмента още сега, незабавно.

Той спря, за да си поеме дъх.

— Но от уважение към вашето семейство и заради бъдещето, което вероятно все още стои пред вас, аз съм склонен да бъда по-снизходителен. И вие, разбира се, ще ми дадете писмено обещание да изоставите веднъж завинаги това ваше силно увлечение, наричано с удоволствие от вас „изкуство“, което е напълно несъвместимо с вашето призвание на духовно лице. Освен това ще има и някои други ограничения, които съм принуден да наложам върху вас. Елате в моя кабинет след вечерната молитва и ще ви уведомя за тях.

Без да дава възможност на Стивън да отговори, той се обърна и излезе от стаята.

— О, върви по дяволите! — извика силно младият човек.
Но вратата вече беше затворена.

Няколко мига Стивън стоя със стиснати юмруци, погледът му беше закован върху ламперията от лакиран дъб, след това махна с ръка и седна на стола до масата, извади хартия за писане от чекмеджето и взе писалката.

Скъпи татко,

Направих всичко, което беше по силите ми, и претърпях пълен провал. Не искам да те огорчавам, нито да вземам някакво окончателно решение срещу твоето желание, но при сегашните обстоятелства смятам, че трябва да се оттегля за известно време — най-малко за година, което ще ми даде време да разбере нещата по-ясно, а също и да изпробвам моите способности в онази особена област, която ти е толкова неприятна и затова дори няма да я спомена. Давам си сметка какъв удар ще бъде това за теб и единственото ми извинение е, че аз просто не мога да постъпя другояче.

Предай моите най-сърдечни чувства на всички в Стилуютър и на Клеър. Ще ти пиша отново от Париж.

Стивън

ШЕСТА ГЛАВА

Стивън не познаваше Париж и затова първата дълбока глътка въздух го опияни като вино. Той влезе в града неспокойно, с известен страх от онези критични погледи, с които всеки парижанин задължително удостоява чужденеца. Поради това се насочи към хотел, който беше споменаван от баща му с тон на вежливо пасторско одобрение и без колебание даде адреса на шофьора. От Северната гара поеха към хотел „Клифтън“ на ул. „Сурдиер“, като се движеха с шеметно темпо по улиците на града, които в неделния следобед бяха удивително пусти.

Мястото изглеждаше тихо, не впечатляваше с нищо, но все още внушаваше уважение. Минаваше се през тесен вход към остъклен вътрешен двор във формата на квадрат, опасан от релефни чугунени балкони. В сънливия офис на хотела първото нещо, което видя, беше една котка с цвят на костенурка, която дремеше на бюрото. Никой не беше изненадан от внезапната поява на един млад англичанин. Възрастен портиер поведе Стивън нагоре по стълбите към неговата стая, която беше мрачна и миришеше на мухъл. В нея имаше огромно легло с червени завеси, а тапетите по стените бяха стари и бледи. След като свали багажа от плещите си с престорено задъхване, портиерът едва не уплаши госта, когато го попита дали желае чай.

— Не, благодаря — усмихна се Стивън, като си мислеше какви ли възвишени ценности поражда това мижаво вътрешно обзавеждане в душата на стария човек с воднисти очи и хлътнали бузи с червени вени, с жълта жилетка на черни райета.

— Искам да изляза и да поразгледам наоколо — рече Стивън.

— Няма много неща за гледане днес, господине — повдигна съчувствено рамене портиерът. — Навсякъде е затворено.

Но Стивън нетърпеливо разопакова багажа си и мушна вещите си в прашния гардероб. След това възбудено излезе от хотела и тръгна напосоки по улица „Монт Табор“ и през площад „Конкорд“. Мисълта му се въртеше главно около Глин. В онзи напрегнат момент на раздяла беше забравил да попита за адреса на Ричард. Не беше получил нито

ред от него. Но Стивън беше сигурен, че би могъл да го открие сред хората, с които предполагаше, че се среща.

Времето беше меко и ясно, а синьото небе беше изпъстрено с блестящи облаци. Когато видя дългата редица кестени покрай реката напълно разлистени, Стивън едва не извика. Насочвани от бриза, листата проблясваха със светли и тъмни тонове, които галеха нежно очите му. Той прекоси булеварда и стигна до Сена. Металносивите й гладки води леко потръпваха и носеха на повърхността си керван от свързани един за друг шлепове. На един от тях млада жена с едри гърди и жълтеникава коса простираше на въже розово пране. Малко бяло кученце се въртеше в краката й. Мъж по долна фланелка и мека шапка пушеше кротко, седнал върху обвърнатата кофа.

Преливащ от възторг, Стивън тръгна бавно по брега покрай Понт Роял, премина линията на демонтираните сергии за книги зад Понт Ньоф и се отправи към остров Сите. Той гледаше възхитен играта на цветовете върху водата, потъмняването на сенките върху каменната маса. Чак когато се смрачи, той се отправи към хотела с въздишка на съжаление.

Сега градът оживяваше от своята неделна вцепененост. В страничните улици, северно от реката, малките ъглови кафенета ставаха все по-оживени. Магазините се отваряха, семействата от средната класа заизлизаха навън, мъже по чехли се появяваха на входовете. Пред още неотворената хлебарница домакини си разказваха тихо клюки. „Аз съм най-сетне в Париж, мислеше си Стивън весело, най-сетне!“

Съвсем различно беше в „Клифтън“, който тънеше в сумрак и предлагаше тържествена, почти гробовна атмосфера. За момент Стивън беше изкушен да се върне обратно и да отиде да вечеря в „Максим“, в кафене „Риш“ или в някой друг приятен ресторант, за които беше чел толкова много. Беше обаче уморен и не му се ходеше никъде сам. Освен това беше решил да прави икономии. От годишната издръжка му бяха останали сто и петдесет лири и те трябваше да му стигнат за целия престой. Отби се в една закусвалня и хапна там. Имаше само един господин с вид на застарял ерген, в износено нордфолкско сако, който непрекъснато четеше, докато се хранеше и докато чакаше новите ястия, и още две шепнещи жени на възраст, с нездрав цвят на лицата. Без съмнение те всички бяха англичани, които

опитваха френското меню — супа и овнешко с кисели задушени сливи, което, макар че се вписваше в рамките на здравословната храна, правеше на пух и прах лъжливото твърдение, че във Франция френската кухня е едно изкуство. И все пак нищо не беше в състояние да развали настроението му. Той си подсвиркваше, докато изкачваше стълбите към стаята си. Заспа като къпан.

Сутринта, без да се бави, се запъти към Монпарнас. След дълъг размисъл той беше решил да не постъпва в Училището за изящни изкуства, а да потърси по-близък контакт с професор Дюпре в неговата известна академия на булевард „Селин“. Намери лесно студиото, тъй като се беше снабдил с туристическа карта на Париж от магазинчето на хотела. Студиото се намираше на горния етаж на странно казармено помещение, в сграда, която беше разположена доста навътре от булеварда, между два високи парапета, в основата на които все още можеха да се видят две празни караулни будки. Натрапчива миризма на дъбилно вещество показваше, че някога тук е било арсенал, а настъпилата врява на горните етажи напомняше на Стивън, че войниците не са освободили своя район. Администраторката — една къдрокоса особа с плоско лице, облечена в сив пуловер и дочени панталони, с които приличаше на пенсиониран борец и която явно беше там, за да пази реда, му издаде пропуск. Когато се качи горе, Стивън разбра, че урокът беше започнал.

Обширната светла стая, отоплявана от огромна холандска печка, със стени, целите в прозорци, беше натъпкана поне с петдесет студенти — една странна компания, каквато никога не беше срещал. По-голямата част от тях бяха мъже между двайсет и трийсет години, облечени с най-разнообразни вкусове, от различни националности — брадати славяни, мургави индийци, една група русокоси скандинавци, няколко млади американци. Малкото жени бяха странно подбрани. На Стивън му направи впечатление една възрастна жена в блуза с миши цвят, която гледаше платното си през пенсне в златни рамки, подобно на учителка пред черната дъска в селска детска градина.

Врявата наоколо беше оглушителна — непрекъснати разговори, високо изпети откъси от песни на конкуриращи се езици, енергични забележки, разменени на висок глас от единия до другия край на стаята. Явно бъркотията щеше да направи влизането на Стивън незабелязано. Но след като той застана колеблив и твърде бледен на

прага, облечен в своя тъмен свещенически костюм, с твърда бяла якичка и с черна връзка — униформа, предвидена за духовниците от „Клинкър стрийт“, редиците се разлюляха необичайно и вниманието на класа се насочи към него. В този момент глас с фалцет възкликна в тишината:

— Oh! C'est Monsieur l'Abbe.^[1]

Взрив от смях изпрати репликата. Объркан и смутен, Стивън намери стол, покрит със засъхнали маслени бои, сви се с труд на него и тъй като нямаше пред себе си статив, постави чантата с листа за рисуване от марката „Инглес“ на коленете си.

Моделът, един стар мъж с дълга побеляла коса, който имаше вид на занемарен актьор, беше заел обичайната седяща поза върху централния дървен подиум — леко наведен напред, с брадичка, подпряна върху опакото на ръката му. Позата му не допадна на Стивън, а и лицето на стареца излъчваше скука и безразличие. Въпреки това той взе въглена си за рисуване и започна работа.

В единнаесет часа се появи господин Дюпре — около шейсетгодишен човек, красив по един театрален начин, с буйна коса, с изправена достолепна осанка и отривисти жестове. Въпреки че панталоните му бяха леко торбести, стегнатата линия на сюртука правеше външния му вид, подчертан и от лентичката в бутониерата, стилен и впечатляващ. Появата му респектира всички — стихнаха и най-високите децибели и той спокойно започна да прави обиколка из стаята. Спираше се тук-там, изследваше внимателно платната с присвити очи и изразяваше отношението си с няколко плавни жеста на ръцете или с няколко резки думи, като хирург, който обикаля болничното си отделение.

Когато Дюпре се приближи към него, Стивън го посрещна с протоколно приветствие, но професорът прояви пълно безразличие и не каза нищо. Той изгледа Стивън отстрани полулюбопитно-полубезразлично, после хвърли поглед към рисунката му и след това без никаква реакция отмина.

В един часа извън звънецът. Веднага настъпи невъобразим шум. Моделът се изправи сякаш пуснат от пружина и слезе от подиума. Всички студенти оставиха четките и въглените си и се скупчиха около вратата. Обезпокоен и разочарован, Стивън беше

пометен противно на желанието си от напирания поток. Изведнъж чу до себе си приятен глас.

— Вие сте англичанин, нали? Забелязах ви, когато влязохте. Казвам се Честър.

Стивън обърна глава и забеляза млад мъж с приятна външност на неговите години да му се усмихва. Косата, цепнатата брадичка и сините очи, засенчени от дълги тъмни ресници, му придаваха вид на откровен и мил чаровник. Той носеше стара връзка на възпитаник от колежа в Хароу.

— Ще ви почакам долу — извика той, след като напорът на човешкия поток го избута настрани.

Навън Честър му подаде ръка.

— Надявам се да не възразявате, че ви заговорих. В тази сбирщина ние, сънародниците отвъд Ламанша, трябва да се държим един за друг.

След потискащия прием в залата Стивън беше радостен да намери приятел. Когато се представи на Честър, младият мъж се спря за миг, след това възкликна:

— Какво ще кажете, ако обядваме заедно?

Те тръгнаха заедно надолу по булеварда.

Ресторантът, в който влязоха, беше съвсем наблизо, на площад „Селин“ — едно тясно и с нисък таван помещение, почти мазе, отворено към малка тъмна кухня няколко десетки стъпала под улицата, с камина за дървени въглища и място за печене на месо, изпълнено с тракането на медени тави и приятния аромат на гозбите. Мястото вече беше препълнено от студентите на Дюпре, но Честър с непринудена увереност го поведе през малък двор, украсен с урни с лигуструм, съвсем спокойно махна надписа „запазена“ от една маса в долния край, ловко закачи шапката си на една закачалка и покани Стивън да седне.

Тутакси една здрава и червендалеста жена в черно изскочи от кухнята и започна да протестира.

— Не! Не, Хари! Това място е запазено за господин Ламбер.

— Не се вълнувайте, госпожо Жобер — усмихна се Честър. — Вие знаете, че господин Ламбер е мой добър приятел. Освен това той винаги закъснява.

Мадам Жобер не остана доволна. Тя начена да поспори, но чарът на Хари Честър, макар че се опитваше да му устои, беше за нея твърде

голяма преграда. Жената повдигна рамене и признавайки своята слабост, посегна към плочката с менюто, която висеше на престилката ѝ.

По препоръка на Честър те си поръчаха домашна супа, говеждо а ла Бордо и сирена. Една гарафа с пенлива бира вече беше поставена на масата.

— Не е лоша старата птичка! — подхвърли Честър, когато мадам Жобер си отиде.

По време на обяда от него се изливаше поток от жива реч — коментираше неуморно на жаргон и с готови фрази съседите наоколо. Той посочи Биондело, италианеца, който наистина беше правил изложба миналата година в Салона, и Пиер Омерл, безнадежден случай, който изпивал бутилка „Перно“ всеки ден на обяд с една жена с голяма шапка и с външен вид на тези от простолюдието, за която Честър изрази мнението си, като вдигна вежди с усмивка. Между другото той зададе на висок глас няколко приятни въпроса на Стивън и след като кафето еспресо беше донесено, направи пауза с известно чувство на вина и сметна за необходимо да разкаже за себе си.

— Странно, нали? — отбеляза той, като движеше ръката си произволно по карираната покривка. — Но какво бихте казали за типа „университетски човек“? Филип Ламбер е такъв. Завършил е университета в град Хароу.

После погледна за миг Стивън и добави:

— Аз самият трябваше да бъда в Кеймбридж, ако не се бях отказал заради изкуството.

Той продължи да разказва с насмешлива усмивка, че неговият баща е бил известен плантатор на чай в Цейлон, докато майка му, сега вече вдовица, се върнала у дома, за да се установи в една голяма, с много слуги къща в Хайгейт. Естествено, тя го била разглезила, като му отпуснала щедро издръжка. Вече се намирал в Париж осемнайсет месеца.

— Изключително приятно е! — заключи той. — Трябва да ми разрешите да ви покажа как се движат нещата тук.

— Какво мислите за Дюпре? — запита Стивън.

— Той е най-солидният учител тук. Знаете, че е кавалер на почетния легион.

Леко възбуден, Стивън не отговори. Честър го озадачи, така както може да бъде озадачен човек от непознат дизайн, който, макар и приемлив, е чужд на неговия вкус. Те изпиха кафето си, когато хората наоколо вече бяха започнали да си тръгват.

— Вашият приятел Ламбер, изглежда, няма да дойде — рече Стивън накрая, за да наруши мълчанието.

Честър се засмя.

— Филип е един ексцентричен скитник. Човек никога не знае кога или с какво колоритно сако ще се появи.

— Посещава ли той курсовете на Дюпре?

— Работи вкъщи, когато работи, разбира се. Той си има частни средства. Знаете ли, че е обиколил цяла Европа? Учил е в Рим и във Виена. Но сега той и жена му са наели малък апартамент близо до Дома на инвалидите. Да! — кимна Честър. — Мога да ви кажа, Дезмънд, че госпожа Ламбер е умна и, разбира се, една завършена дама.

Тук също последва забележка, която подразни Стивън, и той погледна към своя компаньон неодобрително, като се чудеше как той би могъл да използва толкова неподходяща фраза. Но преди да има време да реагира, Хари Честър възкликна:

— Ето го и Филип!

Като проследи погледа му, Стивън видя в ресторанта да влиза един строен, с приятна външност мъж на около трийсет години, облечен в къс кафяв сюртук, с колосана яка и с вратовръзка, със силни сенки под очите, които показваха пълна отпуснатост и безразличие. Лъскавата му черна коса беше прилежно разделена в средата, но от едната страна се подаваше малка къдрица, която се спускаше върху бялото му чело. Неговият маниер, цялостният му вид създаваха впечатление за една изискана вялост, за скука и за самонадеяност.

Когато стигна до тяхната маса, той сложи сюртука си под мишница и докато свалеше лимоненожълтите си ръкавици, хвърляше леки презрителни забележки към Честър.

— Благодаря ти, че ми запази масата, мило момче. Но сега трябва да се измиташ. Очаквам гост в два часа и няма да имам нужда от придружител.

— Ние точно си тръгнахме, Филип — примирително каза Честър. — А сега искам да те запозная с Дезмънд. Днес той се

присъедини към нас на курсовете при Дюпре.

Ламбер изгледа Стивън, след това се поклони вежливо.

— Дезмънд току-що е завършил последния семестър в Оксфорд — подхвърли бързо Честър.

— Наистина ли? — възкликна Ламбърт. — Кой колеж, ако мога да запитам?

— Тринити — отговори Стивън.

— А! — успокоен възкликна Ламбер и се усмихна, като показва белите си зъби, свали втората от тесните си ръкавици от шевро — една дълга операция, която той извършваше мълчаливо — и без дори да трепне, подаде малката си ръка на Стивън. — Щастлив съм да се запозная. Аз самият съм от този университет. Моля ви, не искам да ви притеснявам. Аз лесно ще си намеря друга маса.

— Уверявам ви — каза Стивън и се изправи, — ние напълно приключихме.

— Тогава елате на чай у дома някой ден. Ние сме вкъщи повечето от средите. Елате в пет часа. Хари ще ви доведе. И тогава ще станем двама души от Оксфорд. — След това с усмивка посочи към Честър. — И един, който беше на прага да постъпи в Кеймбридж.

Сметката беше бързо направена от госпожа Жобер и сега лежеше на масата. След като Честър не прояви никакво желание да я погледне, Стивън я взе и въпреки енергичните протести на Хари я плати.

[1] О! Това е господин абат (фр.). — Б.пр. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Стивън свикна бързо и поразително леко с новата си свобода и само седмица, след като беше пристигнал, попадна в едно много удобно ежедневиe. Получи се писмо от Стилуютър, което в голяма степен успокои душата му. Като подчертаваше болката, която му беше причинило внезапното заминаване на Стивън, енорийският свещеник донякъде беше приел този факт. Очевидно той пишеше от обич (думата изкушение беше зачеркната), която беше твърде силна, за да може да ѝ устои. Следователно „всичко можеше да е за добро“, ако, както Стивън сам бе предложил, този едногодишен срок се разглежда от двете страни като „пробен камък“. Междувременно той одобряваше избора на Стивън за местоживеене, изтъкваше, че го познава твърде добре, за да има нужда да го направлява по пътя на добродетелта, и му заръчваше да не се лишава от нищо, за да не рискува здравето си.

Сутринта се случи сензация, която винаги щеше да му напомня, че се намира действително в Париж, за да направи „кариера на художник“. Стана, облече се бързо и тъй като закуската в „Клифтън“ с нищо не можеше да го съблазни, отби се наблизко в малка млекарница на ъгъла зад хотела. Тук за трийсет су му беше сервирана каничка с горещо кафе с мляко и две още топли кифли, които пекарят току-що беше извадил от пещта.

Пътят до студиото през тихите улички беше за него истинско удоволствие. Бързащите тълпи и полицаите в сини пелерини, ранобудните домакини, носещи на ръцете си отрупани кошници, войник, облечен в алени панталони, двама портиери, разменящи сплетни с метли в ръка, един стар чистач, пръскащ силна струя вода по плочника, разносни колички със свежи зеленчуци, трополещи откъм Централните хали — цялата тази картина завладя сетивата му. От време на време се чуваха внезапни остри крясъци, реч на много езици, бавен звън на камбани иззад меките сиви здания. Виждаха се грациозните бели мостове, прекрасната река, която вече започваше да искри под слънцето.

Вярно беше, че в студиото не се чувстваше уютно. Липсата на ред и непрекъснатият шум пречеха на човек да се съсредоточи. Струваше му се, че много от студентите бяха дошли не толкова за да работят, а най-вече да се развличат и да демонстрират необуздани страсти. Те се смееха и пееха, разиграваха груби шеги, водеха безкрайни дискусии на висок глас в кафенетата, спореха и се караха, нервираха се, преувеличавайки бохемството и като облекло, и като поведение. Разговорите им бяха изпълнени с жаргон, представяха се за всезнайковци по най-новите течения в живописата, приемаха Мане, Дега, Реноар^[1] като свои учители и ги защитаваха болезнено, презираха Миле^[2] и Енгър^[3], бяха критични към Дьолакроа, а в същото време можеха да предложат твърде малко или почти нищо от себе си.

Имаше, разбира се, и други, които сериозно се занимаваха. До Стивън седеше един поляк от малко селце близо до Варшава, който изгаряше от амбиция и беше пристигнал без средства в Париж. За да плаща таксата си при Дюпре, той бе работил дванайсет месеца като носач на гарата в Монпарнас. Напрежението, с което работеше, плашеше. Но той нямаше капчица талант. Често, когато Дюпре правеше всекидневните си обиколки, на Стивън му се искаше професорът да пресече безжалостно, дори и само с една дума, тази безполезна борба. Но той не казваше нищо, не правеше нищо освен да поправи някоя линия или да посочи с безмълвен израз, че липсва баланс в композицията. Неговото отношение към Стивън оставаше също толкова невъзмутимо, макар че веднъж-дваж, след като разгледа някои негови рисунки, погледна лицето му с прикрито любопитство, като че го виждаше за първи път.

Все повече и повече въпреки благородството и светските маниери на Дюпре в душата на Стивън започна да се прокрадва разяждащо го отвътре разочарование, болезненото огорчение на човек, който съзнава, че се е провалил в стремежа да осъществи младежките си мечти. Дали спечелването на признание и други знаци на внимание в официалните кръгове, дали възможността да излага ежегодно в Салона по една успешна картина, която да бъде винаги добре експонирана, дали участието в работата на всевъзможни комисии и комитети и представянето на „изкуството“ с бели ръкавици на

правителствени приеми би имало стойност за човек, който иска да поразии света с невероятен шедевър?

Дюпре не проявяваше истински интерес към студиото, а още по-малко към студентите си освен когато попаднеш на талант, който може да надмине неговия собствен. Зад фасадата си той беше празен човек. По-скоро един индивид, движен от вътрешното си его, сиреч човек, който заслужава повече съжаление, отколкото презрение. Професорът крачеше величествено из залата. Стивън беше изпитал странно чувство към него привечер, когато го гледаше как сваля бавно тесния си редингот и сетне ботушите с копчета, облекчавайки стегнатите пръсти на краката си, как седи приведен към печката в неговото претенциозно студио. С поглед, отправен към незавършената картина „Бретонска сватба“, Стивън си помисли със свито сърце: „Боже мой, дали трябва да продължава всичко това?“.

За обяд Стивън обикновено отиваше с Честър при мадам Жобер, но понякога успяваше да избяга от възторженото приятелство на Честър и ходеше по кейовете, хапвайки малки хлебчета, в които имаше по един резен шунка, покрит с жълта горчица. След това с ускорени крачки се забързваше към Лувъра или Люксембургския дворец. Почти по тъмно, с очи, отвикнали от реалността на външния свят, той напускаше дългите галерии и се връщаше обратно в „Клифтън“.

На Честър и на малкото на брой други познати от курса на Дюпре изглеждаше необичайно, че Стивън прекарва вечерите си сам, и няколко пъти настойчиво го канеха да отиде с тях в Монмартър. Веднъж той се съгласи да тръгне с пет-шест момчета на кафе концерт в „Ток Бльо“ близо до „Мулен дьо ла Галет“. Но му беше скучно до смърт на сцените, които трябваше да бъдат живи и вълнуващи, а бяха на практика глупаво безплодни. Танцовата зала представляваше едно настъпващо се и блъскащо се под грохота на евтин духов оркестър множество, полупияно, възбудено, изкривено от десетките огледала. Сигурно нищо не би могло да бъде по-безнадеждно тъжно от лицата на старите жители с изпити скули и мъртвешки очи. Някои от добре известните кокотки, които Честър показваше, бяха откровено противни, а мъжете, които ги придружаваха, облечени в стегнати черни дрехи — ужасни и дегенерирани.

По-късно няколко млади жени бяха привлечени към групата, която сега достигна буйната си фаза. Стивън ги разглеждаше с

любопитство. Дрезгавите им гласове и грубата фамилиарност, прегръдките им през вратовете и произнесените на висок глас нежности предизвикваха у него хладно отвращение. Докато седеше бледен и мълчалив, като риба на сухо едно от момичетата се наклони към пияния Честър и с поглед, насочен към Стивън, се закикоти и зашепна нещо в ухото му. Честър се заливаше от смях.

Тогава Стивън не реагира, но по пътя за дома той припомни на Честър случката.

— Не беше нищо особено, старче. Тя просто каза... — тук Честър промени точните думи, които не можеше да си спомни, — ... че си странен.

Когато Стивън се обърна, той добави:

— Съжалявам, че нямаше настроение тази вечер. Не забравяй, че в сряда ще отидем при Ламбер. Ела да ме вземеш от къщи преди това.

На този ден към четири часа Стивън се запъти към улица „Бонапарт“, където на най-горния етаж на номер 15 живееше Хари. Изкачи бързо трите етажа. От квартирата се чуваше шумна кавга. Стивън се провря през полуотворената врата и видя как Честър спори с нисък човек с квадратна черна шапка и износено палто, който, без да се трогва, стоеше и наблюдаваше как неговият подчинен покрива един стенен часовник с обемист чул и пакетира чифт китайски вази и други предмети, които украсяваха стаята.

— Сега, ако позволите, вашия часовник, господин Честър.

— О, престани, Морис! — молеше се Честър. — Не сега. Дай ми възможност до края на седмицата и ще си оправим сметките.

В този миг Честър зърна Стивън. За момент той изглеждаше глупаво. После се приближи и се помъчи да се усмихне уверено.

— Не е ли идиотско това, Дезмънд? Преди малко свърших средствата си. А този проклет събирач на кредити ме разсъблича. Няколкостотин франка и ще си взема чека от Мейтър в края на месеца. Естествено не съм си и помислил да те моля и все пак, ако ти би могъл по някакъв начин...

Настъпи кратка пауза, след която Стивън рече любезно:

— Радвам се да ти услужа.

— Ужасно съм ти благодарен, старче. Ще си получиш обратно парите с лихвите на първо число от месеца. Ето, Морис, крадецо. Вземай и изчезвай!

Той сгъна шумящите хартийки, които Стивън извади от портфейла си, и ги предаде на бирника, който, след като ги преброи два пъти с наплюнчен палец, кимна мълчаливо, освободи съдържанието на чантата, която беше на масата, и с поклон, съпроводен от Честър, се измъкна от стаята.

— Е, добре. Вече се свърши! — сърдечно се разсмя Честър като на хубава шега. — Щях да тъгувам за старите си гърнета. И, разбира се, за това...

Като постави вазите обратно на перваза, той разсеяно отвори малък куфар и извади кръгъл сребърен медал, закачен на синя копринена лента. Наведе очи, поколеба се, сетне добави по един твърде стеснителен, но чаровен начин:

— Човек не говори за тези неща, Дезмънд. Но след като ме хванахте по бели гащи, нека да го кажа — това е медалът „Албърт“. Бях награден с него преди няколко години.

— За какви заслуги, Честър? — не можа да устои на любопитството развълнуваният Стивън.

— За спасяване на човешки живот в морето, пише в грамотата. Една глупава стара жена падна от парахода „Фолкстоун“. Не мога да я обвинявам. Случи се през зимата и морето беше ужасно бурно. Скочих след нея. Не беше абсолютно нищо. Не сме били във водата повече от половин час, докато параходът не се завъртя и не спусна лодка за нас. Но да оставим това и да тръгваме. Ако не побързаме, ще закъснеем за чая.

С възстановеното си вече чувство за хумор Честър водеше надолу по стълбите, като говореше и се смееше из целия път до жилището на Ламбер. То се намираше в по-отдалечената част на авеню „Дюкес“. Тук, в покрития с павеа двор, имаше един малък сив каменен павилион, украсен артистично — вратата и рамките на прозорците бяха с цвят на зелена ябълка. Някога е бил жилище на портиера на една голяма къща от времето на Хенри Четвърти. Отвътре идваше миризма на готвено и на току-що запалени свещи. Мебелировката също беше оригинална — няколко разстлани килима, нанизани пердета и бамбукови столове. Върху горната част на пианото беше метнат испански шал.

Нетърпението на Честър ги бе довело по-рано. Ламбърт се беше отпуснал в кресло до камината, потопен в следобедна летаргия. Когато

те влязоха, той повдигна един натезал клепач. Госпожа Ламбер ги приветства с добре дошли. Тя беше висока и стройна, по-стара, отколкото Стивън беше очаквал, с големи зелени очи, с почти остри черти, с пясъчна коса и млечна кожа, която ѝ подходеше. Нейната следобедна дреха беше с кръгъл отвор около врата в тон с добрата мода и с дълга до петите пола от бял брокат.

Докато тя и Честър разговаряха, Стивън я наблюдаваше. Тя седна и зае поза с извита шия, облежната на лакирания скрин. Усещаше колко внимателно я разглежда той и го погледна с широка усмивка.

— Надявам се, че роклята ви харесва.

Тя явно очакваше комплимент и той каза:

— Сигурен съм, че Уистлър би пожелал да ви нарисува с нея.

— Колко мило казано — и добави уверено: — Сама си я уших.

Тя стана и донесе на сребърен поднос чай, тънки сандвичи от кресон и петифури. Когато започна да налива в чашите, Ламбер се прозина и протегна.

— Чая! — извика той. — Не мога да живея без чай. Благословен хранителен чай! Силен да бъде, Елиз!

Когато пое чашата, Ламбер я балансираше весело.

— Този чай може би идва от обширните плантации на семейството ти в Цейлон, Хари. Не е ли това мисъл, която стимулира? Кажи ми, ако усещаш аромата.

Той погледна към Стивън.

— Е, какво правите със себе си в този немирнен град, господин абат?

Стивън се изчерви. Той разбра, че Честър е разказвал за него.

— Смея да кажа и вероятно ще ви се струва нелепо, но аз съм бъдещ пастор, обърнат към изкуството.

С няколко думи той се опита да обясни обстоятелствата във връзка с идването му в Париж. Когато завърши, последва пауза, след която Ламбер каза обичайната си проповед.

— Браво, абате! Сега, след вашата изповед, вие имате нашето безусловно опрощение.

А Елиз, склонила леко глава към Стивън с ласкаеща усмивка, промълви:

— Вие трябва да сте искали ужасно много да рисувате. А сега, вземете си още малко чай.

Когато Стивън се изправи, за да напълни чашата си, погледът му се спря върху три вентилатора, нарисувани по японска техника върху коприна и окачени на стената. Той беше впечатлен от изяществото на работата.

— Кой направи тези привлекателни неща?

Ламбер повдигна вежди. Той си запали цигара и чак тогава отговори със същия непринуден тон.

— В интерес на фактите, скъпи абате, тези неща са моя работа. Ако не ви е досадно, ще ви покажа и други неща, които съм направил.

Той остави чашката си, донесе няколко платна от малкото странично антре, след което ги изправи едно след друго върху висок стол до прозореца, така че върху тях да пада цялата светлина.

Повечето от картините бяха съвсем малки и с незначителен сюжет — една разцъфнала вишнева клонка в синя купа, две върбови дървета, надвесени над тихо езеро, дете със сламена шапка, седнало в беседка до реката. При това всяка от тях имаше декоративна красота, която надминаваше простия дизайн. Това беше качество, което, изглежда, се стремеше да въплъти бледите форми с възискателен и загадъчен чар. Когато разгледа платната, Стивън се обърна към Ламбърт:

— Никога не съм предполагал, че можете да рисувате така. Те са прекрасни.

Ламбер се престори, че не го интересува, но беше очевидно, че е доволен от тази оценка. Жена му се протегна и стисна ръката на Стивън.

— Фил е истински гений. Той рисува и портрети. — Зелените й очи блестяха. — Ако познавате някой, който би проявил интерес към тях, да се обърне към мене.

На вратата се позвъни и бързо, един след друг, влязоха много гости — всичките до един приобщени към тази атмосфера на рафинирано бохемство: един млад мъж с бели чорапи и с ръкопис в ръка, другият мъж — по-възрастен, но с яки квадратни плещи и добре облечен, беше от американското посолство; един модел на име Нина, която Стивън виждаше понякога при мадам Жобер; един пълен възрастен французин с пенсне, който целуна ръка на Елиз с трогателна галантност. Той се смяташе за потенциален купувач и затова тя го обгради с особено внимание. Отново донесоха чай. Ламбер наля

уиски, разговорът се затегна и Стивън, който не искаше още при първото си посещение да се задържа, стана да си върви. Филип и жена му настояха пак да ги посети. Госпожа Ламбер дори прекъсна разговора си, за да го изпрати до вратата.

— Елате с нас на разходка по реката в неделя. Ние отиваме на пикник в Шампроси. — Тя направи пауза с широко отворени очи, сякаш приемаше комплимент. — Филип наистина ви хареса.

Много пъти след поканата Стивън придружаваше съпрузите Ламбърт — един път сам, а друг път с Честър или с други негови приятели — до разни прекрасни местности около Сена — между Шантийон и Мелюн. В неделя взеха малко увеселително корабче от Понт Ньоф до Аблон, където наеха скиф и загребах леко, спокойно срещу бавното зелено течение, лъкатушеха между двата бряга, укрепени великолепно от Службата за горите в Сенарт, докато не стигнаха до едно ханче покрай реката. Обядваха на дървена маса на открито.

Времето беше прекрасно, листата на дърветата през този сезон бяха достигнали най-зрялата си красота, слънчогледите цъфтяха. Искрящият блясък на слънцето и горещият въздух, близките приятели, омайващата новост на всяка гледка и звук, сирената на шлепа, цветът на работното облекло, позата на жената на лодкаря, когато тя заставаше срещу небето — всичко това събуждаше у него трепетен екстаз, носеше му вярата, че най-сетне е „намерил себе си“ в „артистичния свят“. И това усещане действаше на Стивън като наркотик. Ламбер от няколко часа беше в настроение, във вихъра на победоносния си хумор. Шегуваше се по различни поводи, като проявяваше своя ум, сипеше ту духовитости, ту епиграми, цитираше дълги пасажии от Верлен^[4] и от „Цветя на злото“ на Бодлер.

— По-свещен и от индус — казваше той, правейки пауза, за да си поеме дъх, поставяше дългите си пръсти в прохладното течение, тесният му гръден кош се свиваше, кичур от косата падаше върху влажната му вежда. — Тези водни лилии... Чаши от най-чист алабастр... прозрачно розови и студени като гърдите на плувачи нимфи.

Неговият усет за красивото не се ограничаваше само с наблюдения върху природата. Ако жената, която го обслужваше, беше

малко по-хубавичка, не беше възможно той да не флиртува с нея с пълна сила, независимо от острия поглед на жена си.

Стивън беше взел със себе си блок за рисуване и жадуваше да скицира всичко, което беше видял, но Ламбер го обезкуражи с капризна усмивка.

— Трябва да съхраняваш всичко тук, скъпи абате — почука той леко по челото си. — По-късно, когато останеш сам, то ще се роди наново.

Една неделна вечер след поредната екскурзия, която остави по-богати впечатления от друг път, Стивън остави Ламбер и другите двама участници в разходката с лодките и се отпрати от речната гара „Свети Бернард“ към своя хотел. Слънцето, което сега залязваше зад кубето на „Трокадеро“, беше прежурило през целия ден. Уморени от горещината, те се бяха къпали в басейна под бента при лятната къща, бяха хапнали специален обяд от студена пъстърва и пастет, допълнен от благородното вино „Шамбортен“ и бяха поспали на топлата трева по-надолу, по плажовете на Сенарт. Колко добре се почувства той! Кожата — обгорена от слънцето, гърдите — пълни с въздух, тялото — тръпнещо от прохладната речна вода. Обхвана го някакъв вид божествено опиянение. Изведнъж, когато пресече улица „Дьо Биевр“, един мъж изскочи от един тесен вход точно пред него. Той носеше тежки ботуши, чифт изцапани панталони от молескин, хамалска риза с кръпки. На врата си имаше червена кърпа, която беше дръпната небрежно настрана. Приличаше на работник, който си отива вкъщи след дълга и изнурителна работа. И все пак нещо във фигурата, в предизвикателната поза на главата му накара Стивън да се сепне. Той забърза напред.

— Глин!

Ричард Глин се обърна, лицето му се бе отпуснало и смалило. След като се вгледа по-добре, мрачният поглед, който така дълбоко набръчкваше челото му, постепенно се разсея.

— Ти ли си, Дезмънд? Все пак успя да дойдеш тук.

— Преди пет седмици — усмихна се Стивън с удоволствие. — И през цялото време се надявах да те срещна.

— Добре — рече Глин. — Ще се радвам да похапнем нещо. Не съм ял цял ден.

— За бога, какво правиш сега?

— Рисувам... сутрин от шест — отговори Глин настървено. — Склонен съм да забравя обета си, когато работя, особено когато не мога да нагодя моята цветова гама.

Ахатово жълтеникавите му очи блеснаха от внезапно грубо нетърпение, изблик на продължително и страстно творческо усилие. Той хвана Стивън за ръка и го поведе по улицата.

[1] Френски художници импресионисти, които се стремят да предадат впечатленията, най-фините отсенки от личните преживявания и усещания, а не очевидното в действителността. — Б.пр. ↑

[2] Жан-Франсоа Миле (1814 — 1875) — разкрепостява условностите в тематиката — рисува селяни и работници в техния ежедневен труд. — Б.пр. ↑

[3] Енгър (1780 — 1867) — водещият френски академичен живописец през първата половина на 19 век, защитник на техническата съвършеност, ненавижда импровизациите, импресиите. — Б.пр. ↑

[4] Пол Верлен (1844 — 1896) и Шарл Бодлер (1821 — 1867) — едни от най-видните френски поети символисти. — Б.пр. ↑

ОСМА ГЛАВА

Външният вид на Глин — с червена кърпа около врата и с ботуши с габъри — предизвика леко объркване в столовата на хотел „Клифтън“. На стария оберкелнер, обучен в традицията на английските маниери, не му харесаха двете стари моми, които, гледащи досега Стивън с одобрително съчувствие, бяха застинали от изненада. На Ричард обаче това не му направи никакво впечатление и като се настани удобно на стола си, се огледа наоколо с видимо любопитство.

— Защо, за бога, си отседнал тук, Дезмънд?

— Да си призная, не знам. Свикнах с него, предполагам.

Глин опита супата, направена както винаги от брашно и мазна водниста течност.

— Може би ти харесва кухнята? — предположи той.

Стивън се разсмя.

— Не беше особено вкусно, но блюдото с месо ще бъде добро.

— Би могло да бъде по-добро — поправи го Ричард и разчупи второ хлебче. — Казах ти, че съм гладен. Някоя вечер ще те заведе в истинско заведение за похапване.

— При мадам Жобер?

— За бога, не! Не в този артистичен бардак, където готвят с остатъците от вчерашното меню. Мразя имитациите, както в готвенето, така и в рисуването. Има едно бистро за шофьори на такси близо до дома ми. Винаги можеш да разчиташ на кръчма, където ходят шофьори. Те си поръчват пастет от заек, а той е нещо изключително. — Глин направи пауза. — А сега ми кажи за какво си дошъл тук.

С ентузиазъм Стивън започна да разказва надълго и нашироко как преживява в Париж. Той разказа за заниманията си преди обед в студиото на Дюпре, описа приятелството си с Честър и като стигна до семейство Ламбер и съвместните екскурзии до Шамприси, тонът му стана лиричен. В началото Глин слушаше с полусаркастична-полуснизходителна усмивка, но постепенно лицето му стана сериозно и той погледна своя компаньон подозрително.

— Е, добре! — възкликна той, когато разказът свърши. — Изглежда, че си бил зает. Може би ще ме заведеш в стаята си и ще ми покажеш какво си направил.

— О, нямам много неща за показване — отговори Стивън забързано. — Само няколко ескиза. Съсредоточих вниманието си върху линията, разбираш ли?

— Разбирам — отвърна Глин.

В пълна тишина той дъвчеше упорито пудинг алангле, който представляваше десерта на хотел „Клифтън“. Той не промълви нито дума цели пет минути. След това изгледа Стивън продължително изпод гъстите си вежди. В погледа му се долавяше неприязън.

— Дезмънд — рече той, — искаш ли да рисуваш, или смяташ да си пропилееш глупаво живота подобно на някои от тези чудати образи от „Бохеми“?

— Не те разбирам.

— Тогава ме слушай! Има, да кажем, десет хиляди самозванци в този град, дявол ги взел, които си въобразяват, че са художници само защото малко са учили, направили са по няколко ескиза и седят на задниците си в кафенетата цяла нощ и предъвкват темата за мъртвородените си шедьоври. Ти си почти един от тях. Много добре си губиш времето, Дезмънд. Рисуването означава труд, труд и още веднъж труд. Трудна, адска работа, която те изстисква докрай, а не разходки по Сена или лежане на гръб в кану с някой позьор, който ще ти декламира Верлен или Бодлер.

Стивън се изчерви от негодувание.

— Ти си несправедлив, Глин. Честър и Ламбер са много свестни хора. Ламбер наистина има голям талант.

— Глупости! Какво е направил той? Няколко „японски“ платна, нарисувани вентилатори, фрагменти. О, изглежда съвсем достатъчно, за да ти направи впечатление! Мога да ти простя това, но как е възможно да се размекваш пред малките неща, да се въодушевяваш от тях? А всички те са толкова незначителни!

— Смятам, че правенето на големи платна съдържа елемент на вулгарност — употреби в своя защита Стивън една любима реплика на Ламбер.

Глин обаче много бързо установи откъде идва оригиналът и се разсмя грубо.

— А какво ще кажеш за Рубенс и Кореджо^[1] или за Дел Сарто^[2] и за техните ужасяващи концепции? За стария Микеланджело, покрил тавана на Сикстинската капела със своето мащабно виждане за сътворението, работейки толкова изтощително, че е имало дни, когато не е свалял дрехите от гърба си. Вулгарни ли са тези платна, Дезмънд? Ламбер е надарен аматьор, дребен художник, за когото нямаше да се чуе нищо, ако не беше тикан отзад от своята хитра жена. Нямам нищо против този човек. Аз мисля за теб, Дезмънд. Ти притежаваш нещо, за което Ламбер би дал душата си, за да го има. Не ми се иска да те видя изхвърлен настрани заради собствената си прекалена глупост. Колкото за Хари Честър — заключи Глин — толкова ли си зелен, че не си го разбрал що за човек е?

— Не знам какво имаш предвид — отговори Стивън нацупено.

Глин се чудеше как да го убеди, но се задоволи само с една презрителна усмивка.

— Колко пъти те е завличал с пари?

Червенината на Стивън се увеличи. Честър на няколко пъти беше вземал от него на заем допълнителни суми и сега му дължеше повече от петстотин франка, но нали беше дал честната си дума, че ще ги върне.

— Ще ти кажа, Дезмънд — продължи Глин по-спокойно. — Стартът ти е лош. Попаднал си в лоша компания. И най-лошото е, че си се отпуснал отвратително. Ако не се изправиш, ти ще си изкопаеш собствения гроб. Най-ниското място в ада се заема от художник, който не работи.

Последва дълга и хладна тишина. Стивън се беше защитил, но като сравни собствения си пропилян ден с часовете напрегната работа, извършена от Глин, постепенно го обзе чувство на срам.

— Какво трябва да направя? — запита той най-сетне.

Сведените вежди на Глин се отпуснаха.

— Преди всичко, махни се от този англикански дом за отдих.

— Кога?

— Веднага!

Замисленият поглед на Стивън, изглежда, различаше Глин, но той остана напълно сериозен.

— Не мога да те моля да дойдеш да копаеш с мен. Но познавам един човек, който ще се радва да те приюти.

— Кой?

— Джером Пейра е името му. Татко Пейра. Той е старо момче, но е под наем и иска някой да дели с него разходите. Странен екземпляр е, но затова пък е истински художник, а не като твоите фалшиви бохеми.

Презрителният тон на Глин беше смуцаващ, но той се изпари бързо, когато завърши:

— Ти приключваш с Дюпре. Можеш да ползваш моето студио. Ще те представя и на моя снабдител на бои — Наполеон Кампо. Той дава на кредит понякога. А сега да вървим.

Природата на Стивън не беше адаптирана към внезапни промени и резки решения, но имаше една непреодолима сила в аргументите на Глин, една императивност в маниера му, на която не можеше да се устои. Ето защо той отиде в канцеларията на хотела и за изненада и огорчение на управителя поиска да си уреди сметката. След това опакова чантата си и я свали долу. В замяна на неочакваното си заминаване раздаваше бакшиши на всички, без изключение.

Глин чакаше в коридора и съвсем естествено бе сочен като демона на това деяние. Той коментира хладно раздаването на бакшиши.

— Съветвам те да не пренебрегваш дребните пари, Дезмънд. Ще имаш нужда от тях, преди още да си уредиш нещата напълно. Хайде да тръгваме.

— Почакай, Глин, трябва да ни поръчат такси.

— По дяволите таксито. Толкова ли си слаб, та да не можеш да ходиш.

Като взе куфара, който не беше лек, Ричард го намести на рамото си и излезе от хотела. Стивън го последва в осветения полумрак на улицата.

Разстоянието до жилището на Пейра не беше малко, но Глин, който беше дяволски доволен да изстиска всичко от себе си, крачеше с бърза крачка, без нито веднъж да смени мястото на куфара на рамото си или пък да го остави на земята. Най-накрая в една малка странична уличка на левия бряг на Сена, в триъгълника, където се срещат улица „Дака“ и булевард „Монпарнас“, Глин се насочи към овехтял вход в съседство с една сладкарничка. Входът, макар и оскъдно осветен само с една лампа, беше чист. Глин започна да изкачва по три стъпала

наведнъж. На втория етаж той спря, почука на вратата и без да чака отговор, натисна дръжката.

В дневната на тристайния апартамент до покритата с мушама маса седеше невисок, със закръглени рамене човек на възраст около петдесет години, с плоско, набраздено от бръчки лице и с неподстригана брада. Въпреки че печката бумтеше с пълна сила, той беше облечен с оръфано черно палто с вдигната яка, а на главата му имаше твърда черна шапка. Човекът свиреше нежно на окарина, а един дрозд с наполовина окапали пера му акомпанираше от клетката си до прозореца. Когато мъжът видя Глин, очите му, ясни и младежки, пълни с неизтощима дързост, светнаха. Той остави инструмента настрана, изправи се, прегърна Ричард и със сърдечна официалност го целуна по двете му бузи.

— Пейра — обърна се Глин, когато се освободи от прегръдката, — довел съм твоя нов съквартирант. Той е моят приятел Стивън Дезмънд.

Джером Пейра премести погледа си от Глин на Стивън. Изглежда го продължително и доброжелателно изучаващо.

— Ако е твой приятел, стари момко, тогава ще бъде и мой. Простете ми, че ви посрещам по този начин, господин Дезмънд. Ричард знае как ми се отразява течението.

— Надявам се, че не сме ви обезпокоили — рече Стивън.

— Далеч съм от подобна мисъл. Вечер обикновено имам навика да общувам със собствената си душа. Понякога намирам това възхитително, а понякога — ужасно. Тази вечер — усмихна се той тъжно — приветствам всяко отклонение от тази моя привичка.

— Дезмънд е художник, Пейра. Той ще работи с мен и с теб.

— Добре! — рече Пейра и в гласа му не прозвуча никаква изненада. — Искам да те запозная с моя апартамент. Временно той е мой, тъй като принадлежи на господин Биск, майстора сладкар. Но няма значение. Тук ние почитаме красотата на жените и блясъка на съвременната слава, създаваме шедьоври, които ще бъдат аплодирани хиляда години след нашата смърт.

— Какви надежди! — възкликна Глин с иронична снизходителност.

— Това е надеждата, която единствена ни крепи да живеем.

— А какво да кажем за блажената Тереза?

— А, да! Наистина човек черпи сили от примера на такава благородна душа. — Той се обърна към Стивън. — Били ли сте в Испания?

— Не.

— Тогава един ден ще можем да отидем там заедно. В Авила де лос Кабалерос. Ще полежим зад гранитните ѝ укрепления, през лятото ще хванем бронзов загар от слънцето, ще помръзнем през кастилската зима, ще поскитаме сред пустошта от скали на фона на чистата синева на планините Кредос.

— Вие били ли сте там? — запита Стивън смаяно.

— Много пъти. Но само духом.

Глин избухна в смях.

— Предупреждавам те, Дезмънд, че този луд човек, който никога не ходи на черква и който казва неприемливи неща за папата, изпитва абсурдно благоговение пред Света Тереза.

Пейра кимна утвърдително с глава.

— Приятелю мой, не употребявай без нужда името на милата и самоотвержена жена от стара Кастилия, която възстанови първоначалния ред, изоставен от лекия и изпълнен със сплетни живот на кармелитките. Тя водеше кампанията си с мъдрост, чар, човечност, молитва, аргументи, търпение на светица и с темперамент на морски капитан. Била е също и поетеса...

— Аз си тръгвам — рече Глин с досада и се насочи към вратата. — Ще ви оставя да се запознаете. Бъди в студиото ми утре в седем часа, Дезмънд! Лека нощ.

Той излезе. Пейра приближи до Стивън и му подаде ръка.

— Надявам се, че тук ще се чувствате като у дома си — каза той простичко.

[1] Антонио Алегри Кореджо (1494 — 1534) — италиански художник, съперник на Рафаел, един от най-добрите майстори на светлината. Взема сюжети от библията и митологията. — Б.пр. ↑

[2] Андреа дел Сарто (1486 — 1534) — италиански живописец, колорист, автор на картини с религиозно съдържание, както и на монументални декорации. — Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

От този момент под влиянието на Глин и Пейра, Стивън започна едно ново съществуване, изпълнено с упорита работа, коренно различно от досегашните му представи за артистичен живот. Джером Пейра, известен навсякъде в квартала „Плезънс“ като Татко Пейра, беше човек от скромно потекло. Родителите му, сега покойници, са били прости селяни — макар че той разказваше за тях с гордост — и са обработвали няколко хектара земя близо до Нант. Самият Пейра през трийсетте години работел като нисш държавен чиновник, а дните му минавали сред камари хартия и прашни счетоводни книги в Министерството на правосъдието. Само веднъж бил извън Франция — пътувал до Индия като трети писар на юридическа комисия. Там прекарвал цялото си свободно време сред палми и рожкови дървета в Зоологическата градина на Калкута, където гледал в захлас животните. Няколко месеца след неговото завръщане част от персонала в министерството бил съкратен и Пейра се пенсионира с толкова мизерна пенсия, че едва му стигала за хляб. И тогава неочаквано, без никога да е показвал и най-малък интерес към изкуството, той започнал да рисува. Не само да рисува, но и спокойно да разглежда себе си като гениален художник, без да е взел дори един урок по рисуване в живота си. Той рисувал портрети на свои приятели, улици, грозни здания, сватби, фабрики в предградията, букети с цветя, държани от отсечени ръце, рисувал композиции в джунглата — голо женско тяло — гърди и ханш, на гърба на озъбен разярен тигър сред плетеница от лиани и палми, пълзящи растения, листа и клонки от папрат и орхидеи — една гора на въображението, сочна и великолепа, населена със змии и катерещи се маймуни, закачени една за друга като в мъртва хватка. По време на работата върху картината възбужденият и запотен Пейра, за да не изпадне в несвяст, бил принуден въпреки смъртния си страх от простуда да отвори прозореца за свеж въздух. Хората повдигаха рамене и се усмихваха на тези картини, които бяха изложени за продан по петнайсет франка всяка във витрината на неговата приятелка госпожа Хуфнагел, една уважавана вдовица, която

държеше магазин за дамски шапки и към която Пейра изпитваше дълбоко уважение. С изключение на Наполеон Кампо, продавача на бои, който беше взел платна от Пейра срещу материалите, които му беше дал, и чийто таван беше почти пълен с вехтории на борещи се за признание художници, никой не беше купил нито едно от произведенията на Татко Пейра, поради което той беше станал за съседите на улица „Кастел“ постоянен обект за присмех. Въпреки това Пейра продължаваше да рисува с тиха наслада. Често пъти попадаше в бедствено положение, но успяваше да допълни мизерната си пенсия по някакъв начин. Освен на окарината, с която свиреше за свое удоволствие, и на френския рог той можеше криво-ляво да свири на цигулка и на кларинет. Беше написал доста бележки на ръка, които, облечен в най-хубавите си дрехи, разнасяше от врата на врата из квартала.

ОБЯВА

ДЖЕРОМ ПЕЙРА

Художник и музикант
Уроци по музика за деца
Хармоника и солфеж
Събота следобед от 2 до 5 часа

Гарантиран бърз напредък. Родителите могат да присъстват по време на уроците. Месечна такса за ученик — пет франка. Броят на приетите ще бъде ограничен.

През лятото той използваше успешно и уменията си да свири на френски рог. Свиреше всеки четвъртък следобед в оркестър, който очароваше медицинските сестри и техните пациенти в градините на Тюйлери. И когато нуждата го притиснеше твърде силно, той винаги можеше да се опре на един приятел от детинство на име Алфонс Биск, сега сладкар в „Плезънс“. Алфонс беше на средна възраст, набит и напълно плешив. Той беше този, който можеше не само поради сантименталните спомени от далечното им детство в Нант и поради

картините, които от време на време Джером го насилваше да вземе срещу дълговете, да му осигури винаги порция пастет или пирожка с телешко.

В навиците и в начина на живот на Пейра имаше, както Стивън скоро се убеди, нещо простодушно и поразително оригинално, каквито бяха и неговите картини. Той имаше буден, търсец ум, обогатен от плодовете на дългото ровене в трудните за разбиране томове, купени на втора ръка по пристанищата. Простодушният Пейра често изпадаше в наивни откровения по история, средновековна теология. Често говореше за Козма от Александрия, който в 548 година отхвърлил доктрината за кръглата форма на земята, а света Тереза от Авила атеистът Пейра спокойно беше приел за свой патрон.

Наред с тези странности той на дело доказваше себе си и с любимото си мото — смелият човек е добър другар. Изпреварваше Стивън и внасяше млякото и прясно изпечения хляб, оставяни всяка сутрин пред вратата от малкото момче на Алфонс. Когато скромната им закуска приключваше, той слагаше престилката и измиваше чиниите и чак след като беше дал вече вода и зрънца на дрозда, намерен от него на улицата в лапите на котката и държан вкъщи, докато му се оправи крилото, той беше готов за работа през деня. Нарамваше своя статив и кутията с боите и с голям ръждив чадър, за да го пази от падащи предмети, тръгваше пеша за някой отдалечен кът на предградията, към Иври, Шарентол или Паси, където, без да обръща внимание на непочтителните коментари на минувачите и на шегите на децата, които го дразнеха, се потапяше в чудото и магията да проектира върху платното някакво извънземно виждане на железопътна спирка, на трамвайна кола или на фабричен комин.

Всяка сутрин Стивън излизаше в един и същи час и бързаше към улица „Бивър“, за да използва силната светлина, която след изгрев струеше през капандурите на ламаринения покрив в студиото на Глин. Ричард, който никога не се щадеше, беше безмилостен, груб, та дори свиреп към другите при поставянето на задачи.

— Покажи ми на какво си способен — казваше той мрачно. — Ако за шест месеца не оправдаеш очакванията ми, ще те върна на Бога.

Моделът на Глин — Ана Монтел, беше жена на трийсет години, висока и енергична, с черна коса и мрачен цигански поглед. Тя беше румънска циганка, а предците ѝ трябва да са били унгарци, макар че

Глин я беше срещнал в отдалечената част на Северен Уелс. Кожата ѝ беше грапава и тъй като винаги ходеше гологлава, с тъмна пола и зелена блуза, без ръкавици или палто, ръцете и бузите ѝ бяха опърлени от острия есенен вятър, който метеше улиците откъм реката. Но плоското ѝ лице с твърди очни кухини и издадени скули имаше силно излъчване. Тя се движеше из студиото по чехли, изпълняваше всички желаниа на Глин, внушени само с поглед, и беше най-тихата личност, която Стивън някога беше познавал. Ана можеше да позира по всяко време и с часове без почивка, след това, без да каже нито дума, излизаше от студиото и се отправяше към халите. Връщаше се с цял куп провизии, отиваше при малката печка, където правеше гулаш или вареше кафе в джезвето от син емайл със счупен чучур, което щеше да присъства по-късно в едно от най-известните платна на Глин — „Кафене Матинал“.

Макар че Глин нито веднъж не се опита да наставлява, не спираше с изискванията си за оригиналност, настояваше Стивън да се освободи от по-раншните си представи, насърчаваше го да наблюдава обектите със собствените си очи, а не както те се виждат в действителност или се представят от традицията.

— Прави това, което прави Пейра! — възкликваше Глин. — Той прави всяка картина абсолютно своя.

— Имаш високо мнение за Пейра.

— Мисля, че е велик — отговаряше Глин абсолютно убедено. — Той има пряко оригинално виждане на примитивен художник. Могат да му се смеят като на проклет стар глупак колкото си искат. Но след двайсет години ще се изтрепват да купуват неговите платна.

Работата беше тежка, а беше и студено. Рисуваха сковани от студ, а след всяка нова седмица ставаше все по-мъртвешки студено, защото Глин изповядваше спартанската теория, че никой не може да постигне своя максимум в атмосфера на комфорт. Стивън се раздели завинаги с предишната си представа, че рисуването е нежно, съблазнително изкуство.

Един ден, когато главата на Стивън се цепеше от болка и той чувстваше, че не може да продължи повече, Ричард с дълбока въздишка хвърли настрани статива.

— Дай да се разкършим! — заяви той. — Горната част на главата ми сякаш ще се отдели. Можеш ли да караш велосипед?

— Разбира се.

— Предполагам, че си участвал в обиколка на Оксфорд за свещеници със скорост четири мили в час?

— Мисля, че мога да се справя и с малко по-добро време.

— Добре! — зарадва се Глин. — Сега ще видим на какво си способен.

Те излязоха от студиото и тръгнаха към магазина за велосипеди в квартала, който се държеше от Пиер Бартело, стар колоездач състезател, достигнал някога до трето място в обиколката на Франция. Сега беше немощен, поразен от сърдечен недъг. Държеше малко разнебитено магазинче, пълно с велосипеди — едни бяха наредени в редица, а други — закачени на тавана в дъното, където беше приспособена и работилничка за ремонт на колела. Глин и Стивън влязоха вътре.

— Пиер — извика Глин и почука на касата.

Момиче на около деветнайсет години излезе отвътре. Беше твърде ниско, носеше черен пуловер, черна плисирана пола и беше обуло черни чехли на бос крак.

— Това си ти? — рече Глин.

— Кого очакваш да видиш? Кралицата на Шеба?

— Защо не си с цирка?

— Зимна пауза — изстреля тя неучтиво нов кратък отговор, разкрачена, с ръце на бедрата.

— Къде е баща ти?

— Откъртил го е.

— Хм! Стивън, това е Еми Бартело.

След като тя го изгледа настойчиво с безразличен поглед, той продължи:

— Искаме две колела за следобед. Да са добри, нали?

— Те всички са добри. Вземете двете от края.

Глин наведе въжетата, с които бяха закачени колелата, и докато Еми ги хващаше и завърташе енергично, Стивън я огледа. Имаше бледо и сърдито лице, ниско, леко изпъкнало чело, добре изразени вежди, широка уста с тънки устни. Носът ѝ имаше хубава линия, но на самия край беше леко изкривен, особеност, по която можеха да я познаят. Като се изключеше бюста, доста подозрителен под тясната жарсена блузка, тя имаше фигура на млад, добре развит юноша. Тя се

обърна неочаквано и забеляза, че Стивън я разглежда. Той почувства, че започва да се изчервява под хладния ѝ самонадеян поглед — засрами се от дръзкото ѝ държане.

Ричард търкаляше велосипеда към изхода.

— Искаш ли да дойдеш с нас, Еми?

— Как бих могла? Дядо Господ ли ще седи в магазина?
Благодаря ти за поканата, стар пияницо.

— Някой друг път тогава. Ще се приберем, преди да се мръкне — отвърна Глин.

Стивън последва Глин на улицата. Те се качиха на колелата и наклонен над извитите дръжки на кормилото, Глин поведе напред и се включи в движението по улица „Фобур Сен Жермен“, до вратите на Версай. Извън чертите на града увеличиха скоростта по равния прав път към Вил Авре. Ричард наложи лудо темпо, но от време на време се обръщаше назад. Сент Аполин, Понт Шартрен и Мьол бяха отминати бързо, след това отминаха и Жузие, и Оргевал. Най-последно, когато навъртяха трийсет километра в затворения кръг, Глин спря рязко до един бюфет в малкото селце Лувесиен. Като дишаше тежко, той погледна критично към Стивън, потънал в прах и пот, но напълно освежен от вятъра. Той се усмихваше.

— Не е лошо, момчето ми. Ти не обичаш да се предаваш, нали? Това е качество, което може да ти помогне много. Влез да изпием по една бира.

В мрачния бар с нисък таван те взеха по едно хладно баварско пиво, което смаза като мехлем изгарящите им от жажда гърла. Глин всмука протеклата пяна от брадата си и въздъхна.

— Селският пейзаж около Лувесиен е подходящ за рисуване — размишляваше той. — Реноар и Писаро са имали навика да обиколят наоколо. Също и Сисле^[1]. Но следващия път ще отидем и по-далеч. Ще вземем Еми да определя темпото. Тя наистина умее да върти.

Споменът за срещата в колоездачната работилница все още измъчваше Стивън. Той каза твърдо:

— Тази млада жена ми направи крайно лошо впечатление.

— Не насилвай толкова много езика си, падре — разсмя се високо Глин. — Всъщност тя е малка евтина уличница. Твоят приятел Честър може да ти разкаже за това. Но е с характер. Отгледана е в циркова трупа и е обиколила цяла Франция. Върти се наоколо с

множество млади проститутки. Пътува шест месеца в годината с цирковата трупа на Перо.

— Перо ли?

— Адолф Перо. Циркът беше известен като „Братя Перо“. Само Адолф оцеля. Срещал съм се с него. Твърде интересен екземпляр. Той ръководи един съвсем приличен цирк. Еми изпълнява един трик с велосипед. Смята се, че е твърде рискован. Тя има вулгарен език и ще ти даде възможност да разбереш това. Момичето няма полза от нас и знае, че нищо не може да вземе, но е невероятно суетна и иска да я нарисувам.

— Наистина ли?

— Това не може да стане. Не се интересувам от тези нисши типове. Но ме развлича да я насърчавам. Тя е една наперена, завършена малка курва.

Той изпи бирата си.

— Хайде да завъртаме пак педалите!

По обратния път те въртяха бавно в прохладната вечер. Глин беше в добро настроение — освободен от нервното си напрежение, припяваше откъси от уелски народни песни и беше напълно готов за работа през следващия ден.

Пред магазина за велосипеди той погледна часовника си и подсвирна.

— Закъснявам. Трябва да се срещна с Ана. Прибери и моето колело вътре като добър приятел.

Той подаде велосипеда си на Стивън и побягна.

С малко затруднение Стивън придвижи двете колела и влезе вътре в магазина. Както и преди, той беше празен. Стивън почука на касата и след като никой не се появи, бутна вратата, която водеше към вътрешните помещения, и в един малък тъмен коридор едва не се сблъска с Еми, която се връщаше в магазина. Външната врата хлопна и се затвори, като ги остави заедно, затворени в тъмнината на разстояние не повече от една етажерка. Съвсем объркан, той не намери какво да каже. Пулсът му започна да бие като чук. Тъй като тя стоеше до него толкова близо, че можеше да почувства дъха ѝ, едно странно усещане накара гърлото му да се свие. Тя го наблюдаваше неподвижно и съвсем спокойно. Но тъй като причините за вътрешния му смут бяха станали напълно очевидни, тя му се усмихна хладно и критично.

— Какво, приятелче?

Двоякият смисъл на въпроса обви тялото му с гореща вълна. Последва пауза, в която имаше чувството, че сърцето му ще се пръсне. С неестествен глас той отговори:

— Искях да знаете, че съм върнал колелата.

— Доволен ли сте от ездата? — запита тя, като го разглеждаше с присвити очи, полуразвеселени от неговото вълнение.

— Да, благодаря!

Отново настъпи тишина. Тя не се помръдна. Най-после, с голямо усилие, той дръпна вратата и я отвори.

— Надявам се... — заекваше той като ученик. — ... надявам се, че ще се видим отново.

Той се опитваше без успех да я отстрани от ума си. Но тя изплуваше отново в съзнанието му и това ставаше все по-често с настъпването на пролетта. Еми едновременно го привличаше и отблъскваше. Той жадуваше да я помоли да му позира, но все още не можеше да се осмели да направи това. Такава благоприятна възможност все не идваше. За него тя си оставаше една неразгадана загадка, която пораждаше странно безпокойство в душата му.

А времето минаваше с безгрижна бързина. Нарастването на деня и цъфтенето на кестените му напомни, че годината, определена като изпитателен срок, скоро ще изтече. Все повече и повече в писмата, който идваха от Стилуютър, от баща му, от Дейви и от Клеър се говореше за неговото завръщане с нарастваща настойчивост.

Дойде юли и непоносимо горещият въздух притисна отгоре града. Глин, който мразеше горещото време, го изтърпя две седмици, но след това изведнъж реши да замине за Бретан с Ана, да броди наоколо и да рисува Калверис. Семейство Ламбер вече се беше отправило в Ла Бол и сега оставаше Честър да се присъедини към тях. Пейра говореше, че иска да напусне Париж. Договорът за апартамента изтичаше през август и той планираше да отиде при чичо си в Оверн.

Ричард и Пейра настояваха Стивън да тръгне с тях. По той не можеше да приеме поканата. В едно от последните писма се чувстваше строгостта на енорийския свещеник, който изразяваше надежда, че Стивън няма да си позволи „да наруши собственото си обещание“ и няма да допусне да бъде задържан от „веселието и развлеченията на Париж“. След като го прочете, Стивън хвърли настрана четките си и

излезе навън. Тръгна по улиците. Той би могъл да отиде в Боа, където винаги имаше прохлада под дърветата, но нямаше желание за това в сегашното си състояние на потиснатост и раздразнителност. Въпреки умората и състоянието си на крайно изчерпване той вървеше по цели километри из еднообразните улици на града. По пътя срещаше магазини и кафенета, които в началото бяха големи, но постепенно ставаха все по-малки. Бяха почти празни. В едно безлюдно кафене келнерът спеше на масата с глава, опряна на ръцете си. Стивън мина под железопътните мостове и по лъкатушещия път на големия Терминал, прекоси канали и като премина накрая и последната бариера, където някога са събирали митнически такси на влизащите в града, се спря на едно прашно пусто място извън чертите на Париж. Целият беше потънал в пот и си повтаряше наум:

— Боже господи, какъв живот! А баща ми си мисли, че животът ми се състои само от удоволствия.

По обратния път той се спря в пощата в „Плезънс“ и изпрати телеграма:

Дезмънд, Енорийството, Стилуетър, Съсекс.

Пристигам със сутрешния кораб, утре, деветнайсети

юли.

Стивън

[1] Френски последователи на импресионизма в началото на XIX век. — Б.пр. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА

„Няма по-голяма радост от тази, мислеше си Стивън, да се върнеш отново в любимото родно място, наполовина забравено, но видяно сега по-красиво от преди.“

Отпуснал се върху тревистия бряг на езерото Килингъм със спининг до себе си, стоплен от следобедното слънце, той наблюдаваше как Дейви хвърля една дребна сребриста рибка във водата сред килима от лилии, все още несръчно, но със сериозност, която е залог за успех. Там, под водата, се криеше обичащата сенките щука. Въздухът беше чист и свеж, наоколо ухаеше на диви цветя, листата на дърветата се бяха разлистили напълно, но оставаха все така нежни, сред бодливите храсти се виждаше деликатния цвят на розите, чийто аромат се сливаше с омайния дъх на ливадите. Гълъби прелитаха над главите им, а в далечината, откъм фамилното стопанство в Бротън Корт, се чуваше песента на птиците.

Беше му трудно да осъзнае, че от две седмици си е вкъщи. От момента, в който беше посрещнат в Халбъро Джънкшън от Дейви и Керълин — една комбинация, избрана с изискана дискретност — всичко вървеше толкова гладко, че времето отлиташе незабелязано. Да, хубаво нещо е човек да се завърне у дома. Гледаха на него като на завърнал се блуден син, на когото всичко е простено и който на всяка цена трябва да бъде приласкан с нежност — закуската в леглото, бащиният вестник „Таймс“, неразпечатан, на поднос. Докато не беше изразил протест, той дори не можеше да слезе и да изпие кафето си заедно с Дейви. Приготвяха му любими ястия за обяд и вечеря; Бизли работеше неуморно в кухнята, Моулд носеше с кошници най-отбрани плодове. Желанията му за екскурзии също се удовлетворяваха. Ясно беше, че всички членове на домакинството бяха обединени в дипломатическите си усилия да го разоръжат.

Въпросът за картините му не беше обсъждан. Той повече не беше повдиган след първата вечер, когато по молба на енорийския свещеник Стивън показа своите платна. Свити вежди и нещо между начумерване и усмивка демонстрира баща му. Пасторът не беше

въодушевен от това, което видя. Неговите удивени очи се спряха върху една картина, на която на фона на покрайнините на града беше изобразена жена, закачваща с щипки прането си на въже във ветровит ден в някакъв двор.

— Мое скъпо момче, намираш ли това за красиво?

— Да! Това е една от любимите ми картини.

— Но, аз не разбирам. Защо от всичко, което има наоколо, ти трябва да рисуваш въже с пране?

— Тук има взаимно преливане на прекрасни тонове, татко, на фона на скучния двор и на сиво-бялата дреха на старата жена.

Той се опита да обясни смисъла на своята идея и как суровите цветове се полагат с шпаклата. Разбираемо беше все пак, че пасторът оставаше объркан и неубеден. Последва дълга пауза. Накрая, след продължително изучаване, баща му, макар и измъчван от терзания, се обърна към него с въпрос:

— Предполагам, че един експерт би могъл да оцени това?

— Мисля, че би могъл.

По-нататък оценката измести критиката. Керълин, много по-предпазлива в своето отношение, беше зашила копчета на ризите му и ги беше изгладила, а майка му, излязла за момент от своя затворен и особен свят, изненадващо беше заявила, че иска да приготви едно чиле вълнена прежда, от което да му изплете чорапи.

В по-голямата си част роднините от фамилията Дезмънд бяха необщителни хора. За радост на Стивън генерал Дезмънд и съпругата му заедно с Джефри бяха в Шотландия на лов. Един следобед, знаейки, че Стивън и Дейви трябва да бъдат в Чилингъм, госпожа Бротън ги покани на чай. Като погледна към слънцето, което в момента блестеше върху повърхността на морето, Стивън прецени, че е време да тръгват към имението на госпожа Бротън. Той се изправи, мина покрай брега и застана зад брат си, който, макар че изглеждаше уморен, все още упорито хвърляше въдицата си. Дотук риболовът беше слаб — три жълти костура, които бяха толкова малки, че нямаше да стигнат дори за котарака на свещеника. Като виждаше с каква страст се е заел Дейви с риболова, както беше и с всеки спорт на открито — нещо, което беше съвсем безразлично на Стивън, и като отчиташе деликатното състояние на момчето и не съвсем доброто му здраве, на Стивън му се искаше, макар и в последната минута, една голяма и ценна пъстърва да се

закачи на въдицата на момчето. Той можеше добре да си представи радостта и триумфа от един такъв улов. Но въпреки че чакаха търпеливо, късметът им не проработи. Дейви, размишляваше Стивън с моментна тъга, никога не беше имал късмет. И тъй като по-малкият му брат нямаше намерение да тръгва, той го прегърна през рамо, похвали напредъка му като въдичар, отправи упрек към неблагоприятните обстоятелства — горещината и светлината, и наистина, като превъзнасяше големината на трите малки рибки, сега стърчени и изсъхнали в кошничката, му върна жизнерадостното настроение.

— Надявам се, че имам напредък — отговори Дейви окрилен. — Както казваш, тези костури не са чак толкова лоши. Смяташ ли, че от тях може да се сготви нещо вкусно?

— И то какво!

— Разбира се, те са твърде малки.

— По-малкото е по-сладко! — успокои го Стивън.

Те тръгнаха през ливадите, за да избегнат дългия обиколен път през Фолкскрос Корнър, и тъй като беше много сухо, минаха през пониските острици към пътя за дома на дамите Бротън. Дейви говореше с искрено въодушевление, което беше същността на неговия характер. Той изведнъж израсна и сега изглеждаше висок за своите четиринайсет години. Беше много нервно дете. В тази трудна възраст приличаше на човек, който е на приливи и отливи. Но сега изразът на тясното му лице беше по-малко напрегнат от преди, а припадъците му както беше научил от Керълин, макар че следваха със стабилна периодичност, вече не бяха така остри. Стивън слушаше със съчувствие брат си и наблюдаваше играта на светлината върху ясните черти на лицето му. Усети дълбоко и остро чувство на обич към Дейви. През последните две седмици бяха почти непрекъснато заедно.

Когато излязоха от гората, те се покачиха върху желязната релса, която ограждаше парка, където добитъкът кротко пасеше, и стигнаха до широкия път, който опасваше ливадите и беше в съседство с официалната градина. По него стигнаха до самото здание — една викторианска купчина от масивен червен пясъчник, укрепена с кули и кулички, която лейди Бротън гордо смяташе за най-високата сграда в Съсекс.

Тя ги посрещна лично, настани ги в шезлонги до отворения прозорец в южната приемна. Помоли да я извинят за очевидното ѝ

неразположение. Със спокойната топлина на своето гостоприемство тя ги накара веднага да се почувстват у дома си.

— И така, ти се завърна, Стивън — рече тя, като все още държеше ръката му и го разглеждаше от горе до долу. — Трябва да си се нагледал на красиви неща. Съжалявам, че нямаш брада. Надявам се, че Париж се е разхубавил. Можеш ли да ми целунеш ръка като французин?

— Не съм изучавал това изкуство.

— Жалко! — усмихна се тя. — Не е ли така, Дейви?

— Жалко ще бъде, ако брат ми се върне отново там.

— Добре казано! Виждаш ли колко сме щастливи да те видим отново у дома, Стивън. За доказателство ще ти предложа с чая кекс, типичен за графство Съсекс. Не си ли спомняш колко много го обичаше, когато беше на възрастта на Дейви?

— Да! Наистина беше така. Аз все още го обичам. И Дейви също.

Лейди Бротън се усмихна и продължи потока от приятни закачки. Като я слушаше мълчаливо, Стивън си даваше сметка за промяната, която беше настъпила в нея. Той винаги беше харесвал тази невисока, жива, без нищо особено във външния си вид жена, чиято природна енергия и подчертано здравомислие се открояваха във всичките ѝ действия. И сега му беше болно да гледа нейната отпуснатост, задъхването ѝ и леката червенина по все още жизнените черти на лицето ѝ.

— Клеър трябва скоро да си дойде — отбеляза тя. — Осмелявам се да кажа, че тя иска да влезе с голяма шапка и с кошница с рози подобно на Гейнсбъро.

Почти в момента, когато майка ѝ произнасяше тези думи, откъм градината се появи Клеър, но без цветя и без шапка, и съвсем неприличаща на Гейнсбъро, а по-скоро на Бърн Джоунс в ленената си рокля с квадратно деколте, цялата в розово, цвят, който отиваше на червеното злато на косите ѝ. Веднъж ѝ беше казал, че ѝ отиват тези богати предрафаелови цветове.

Спокойствието ѝ беше възхитително. Човек никога не би отгатнал колко силно бие сърцето ѝ или колко дълго е очаквала този момент.

— Клеър — обърна се Стивън към нея.

— Толкова се радвам да те видя — усмихна се тя. — И теб, Дейви.

Клеър се надяваше, че леката руменина, която заля лицето ѝ, ще остане незабелязана. Да го види отново, да усети докосването на пръстите му, да провери своето самообладание — чак не ѝ се вярваше, че всичко това става с нея.

Точно тогава беше сервиран чайт — без бисквити или филийки хляб с масло, а с една обичайна ученическа закуска от варени яйца, препечени кифли, сандвичи и, разбира се, торти тип „Джони“ с ягоди и разбита сметана, както ги правят в Съсекс. Всичко това беше подредено върху дървена масичка на колелца за сервиране.

— Мислехме, че ще сте гладни след риболова — каза Клеър, като погледна Дейви.

— Гладни сме — съгласи се той с ентузиазъм. — Не сме яли много на обяд.

Той взе чашата, която Клеър напълни, и я отнесе любезно, макар и с треперене, на лейди Бротън.

— Благодаря, Дейви — реши тя веднага да разсее лекото напрежение и продължи в нейния шеговит маниер: — Клеър, не мислиш ли, че Стивън е придобил съвсем парижки вид?

— Поотслабнал е, може би.

Какъв глупав отговор! Но той си беше у дома — обезпокояващата сладост на тази мисъл озари очите ѝ.

— Не мисля, че френската кухня е особено питателна — рече Дейви със сериозен вид. — Най-малкото не са по моя вкус охлювите и жабешките крачета и други от този род.

Всички се засмяха. Като че да потвърди достойнствата на англосаксонската кухня, Дейви си взе две парчета от тортата „Джони“ и след това влезе в оживен спор с Клеър за това как трябва да се лови щука, като накрая и двамата се съгласиха, че една едnodневка може да надмине по размери сребърната бодливка.

— Мисля, че имам няколко мухи в билиардната зала — обяви Клеър след миг. — Искаш ли да ти ги дам?

— О, аз само така си говоря — измърмори Дейви. — Не са ли ти нужни? Всъщност сериозно ли ми ги предлагаш?

— Разбира се! Никой не ги използва. Ела да ги видиш!

Като помоли да бъде извинен, Дейви стана с готовност и задържа вратата отворена, за да мине Клеър.

Когато те излязоха, лейди Бротън впери замислен поглед в Стивън, когото винаги бе обичала и на когото искрено се възхищаваше. Ни най-малко не я тревожеше фактът, че беше изоставил църквата. По природа Стивън беше чувствителен, склонен да се посвети на нещо, но в същото време беше стеснителен и тя смяташе, че той не може да бъде селски пастор. Не я безпокояха сериозно и артистичните му авантюри, които тя смяташе за приумица, обречена да отmine. Тя беше убедена, че те са едно временно явление, което без съмнение води началото си от някои странности в характера му, унаследени по женска линия. Тя добре си спомняше как като дете се бе вцепенявала от ексцентричността на скъпия баща на госпожа Дезмънд, но този факт в никакъв случай не накърняваше финеса в характера на Стивън. Все пак не толкова искреното отношение, колкото фактът, че познаваше чувствата на Клеър, я накараха да каже нещо в рамките на добрия тон, което да помогне да се придвижат нещата напред. През последните месеци тя наблюдаваше със съчувствие апатията и разсеяността на дъщеря си, която не съвсем успешно полагаше усилия да преодолее лошото си настроение и да намери спокойствие в начинания, които са ѝ чужди по природа. Напоследък Джефри Дезмънд беше техен постоянен гост и дори само по начина, по който той формулираше мислите си, лейди Бротън можа да отгатне накъде клони. Тя го смяташе за стереотипен и банален, за разглезено, самонадеяно и предвзето конте. И след като самата тя беше женена за човек, чиято претенциозна скука повече от двайсет години превръщаше живота ѝ в покаяние, тя не желаше подобна съдба за Клеър.

Без съмнение това беше редът на мисли, който я накара да възкликне:

— Ти не си се виждал със своя братовчед, откакто си се върнал, нали?

— Не! Всички от семейство Симла са в Шотландия.

— Джефри се въртеше тук твърде много.

— Трябва да му е било приятно. Опитвал ли се е да хване нещо?

— Клеър и той ходят заедно на риба в морето. Много често са заедно. Мисля, че я е водил в Бруклендс преди няколко дни на мотоциклетни състезания.

— Не знаех, че Клеър се интересува от тези неща.

— Не мисля, че се интересува. Но тя не може да отказва.

Лейди Бротън се усмихна. В паузата, която последва, тя се наклони леко към него и продължи с тон, който, макар и доверителен, прозвуча твърде обикновено.

— Аз се безпокоя малко за нея, Стивън. Тя е уравновесена личност, ако щеш дори задълбочена, дружелюбна и все пак не умее да създава приятелства. За да бъде щастлива, тя има нужда от подходящи хора, с които да дружи, а ако продължа — и от подходящ съпруг. Не е нужно да ти казвам, че аз нямам вечно да съм тук. Съвсем скоро Клеър може да остане сама. И макар че тя обича това място, има много отговорности, които могат да се окажат трудни за нея.

Лейди Бротън не каза нищо определено, нищо, което по някакъв начин да го уплаши, и все пак даваше ясно да се разбере нейното намерение. И наистина преди още той да проговори, тя продължи, поставяйки леко влажните си пръсти с изпъкнали вени върху ръкава му:

— Мисля, че постъпи мъдро, като направи това прекъсване в Париж. И твоят прекрасен баща се оказа мъдър, че ти разреши да отидеш. По мое време младите хора винаги предприемаха големи пътешествия. Не само че това се разглеждаше като естествена необходимост, те просто придобиваха своя гледна точка. Сетне се връщаха, установяваха се като добри земевладелци и създаваха семейства. Точно това трябва да направиш и ти, Стивън.

— Но да предположим — убягна той нейния втрънен поглед и лека червенина изби по страните му, — да предположим, че имам чувството, че трябва отново да замина в чужбина.

— Защо?

— За да продължа да уча и работя.

— Какво?

— Да рисувам.

Тя поклати глава и снизходително погали ръката му.

— Скъпо мое момче, когато бях млада и романтична, си мислех, че бих могла да пиша поезия и наистина писах, за срам, но преодолях това. Същото ще стане и с теб.

Аргументът изглеждаше необорим и тя се облегна на възглавницата си. Преди Стивън да може да отговори, в стаята влязоха

Клеър и Дейви, който носеше японска метална кутия.

— Виж, Стивън, какво ми даде Клеър — всички тези прекрасни мухи, толкова много примамки и поплавъци. И тази непромокаема кутия.

— Не забравяй — усмихна се Клеър, — че ще очакваме много риба от теб.

— Разбира се, с такива такъми. Само училището да не започваше толкова скоро.

— Не е ли зимата най-хубавото време за щуката?

— Точно така. Очаквам с нетърпение Коледните празници.

— Добре! Не забравяй да дойдеш на чай, когато и да си в Чилингъм.

Стивън се изправи, за да се сбогува. Беше трогнат от вниманието, което Клеър оказва на Дейви, от спокойствието, което личеше във всяка нейна дума и жест. Последният проблясък на следобеда освети дългата стая с колони, не толкова хубава, колкото топла и уютна, очароваща с усещането за една стара провинциална къща. От прозорците се виждаха изящните градини, засенчени от голямо кедрово дърво, а по-нататък крайбрежната растителност с червените покриви на вилите над нея, люшкаща се като море, като едно зелено море.

По пътя за дома Дейви усети, че брат му беше станал необикновено мълчалив. Погледна го един-два пъти, но не се съдържа и каза:

— Много е хубаво в Корт. Не ти ли се иска по-често да бъдем там?

Стивън не отговори.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Обедът в енорийството беше почти завършил. На масата цареше напрежение, защото Дейви, който беше вече официално облечен, трябваше да се върне в училище същия следобед. Но като се огледа наоколо, Стивън прецени, че суетенето е по-голямо, отколкото подхожда за случая — едно общо настроение на сблъсък и очакване. Той усети как леко нараства принудата и раздразнението, които, макар и скрити в сдържаните му чувства, го притискаха от време на време през последните две седмици.

Енорийският свещеник, който беше погледнал часовника си три пъти през последните пет минути, сега направи това отново, приключи с кафето си и без да поглежда към никого, отбеляза:

— Казаха ми, че господин Мънси Питърс се намира недалеч оттук. За съжаление той не можа да дойде на обяд. Но аз го помолих да ни посети рано следобед.

— Колко интересно, татко — промълви Керълин, но не вдигна поглед от чинията си.

— Имаш предвид онзи Мънси Питърс? — запита госпожа Дезмънд с тон на човек, подготвен за този въпрос.

— Да! Ти познаваш господин Питърс, нали, Стивън?

Стивън, който се беше разсеял и изрязваше фигурки за Дейви от портокалови кори, вдигна очи, разбирайки, че баща му се обръща към него.

— Той е добре известен член на Кралската академия.

Настъпи мълчание. Хванат натясно, напрегнат, Стивън очакваше всеки момент Бъртъръм да щракне капана.

— Ние смятаме, че той може да прояви интерес и да види твоите картини.

Отново настъпи тишина, която Керълин наруши припряно, със свежа нотка в гласа.

— Не е ли късмет това, Стивън? Сега ще можеш да се възползваш от неговия съвет.

— Вярвам — рече госпожа Дезмънд, — ако не ме лъже паметта, че има един пейзаж на Питърс, изложен в една от залите на Чентълхем. Закачена е над Чалибийтския фонтан. Представлява изглед от Малвърн Хилс с една овца. Много жива картина.

— Той е сред най-добрите художници — съгласи се Бъртръм.

— Нямаше ли и книга от него, татко? — запита Керълин. —
Нещо от рода на „От Рафаел до Рейнолдс^[1]“?

— Той е написал няколко книги за изкуството. Най-популярната се казва „Изкуство заради изкуството“.

— Ще трябва да я потърся в библиотеката — рече Керълин.

— Ти няма да възразиш, ако му покажем твоите картини, нали? — обърна се свещеникът към сина си с нова твърдост в гласа. — След като е налице такава възможност, би било неразумно да не чуем и неговото мнение.

Стивън силно побледня и замълча.

— Покажи му всичко, което пожелаеш. Неговото мнение за мен е без стойност.

— Какво? Мънси Питърс е известен член на Кралската академия на изкуствата. Той редовно провежда изпити през последните петнайсет години.

— Какво значение има това? Нищо по-мъртво, по-вулгарно и по-глупаво от неговите картини не мога да си представя.

Той спря рязко, защото усети, че те могат да тълкуват неговата реакция като завист или като страх. Отвън се чу шум от колела и след като се обърна, той видя през прозореца как една пощенска кола спира пред входната врата. Нисък човек, с черно наметало, с черна шапка, чиято широка периферия го правеше още по-нисък, слезе рязко от колата, огледа се и натисна звънеца. Бъртръм стана, последван от жена си и Керълин, и влезе в хола. Стивън остана седнал до масата — даваше си сметка колко нагласена беше цялата работа. Съдейки по облеклото на Питърс, той очевидно не беше тръгнал на излет извън града, а беше нарочно поканен специално от Лондон, без съмнение срещу заплащане, като хирург, повикан да види опасно болен пациент. Неговата диагноза очевидно беше въпрос на живот и смърт.

Едно насърчително потупване по рамото го опомни. Това беше Дейви.

— Не е ли по-добре да влезем и ние сега? Не се безпокой, Стивън, обзалагам се, че ти ще се окажеш на върха.

В приемната, първоначално построена като квадрат и допълнително направена по-грозна с един викториански прозорец и с ниша от западната страна, на канапето седеше Мънси Питърс — пухкав, с гладки бузи, крайно официален и вече в центъра на една интеллигентна аудитория.

Когато Стивън влезе, той се завъртя и протегна приятелски ръка.

— И така, това е нашият млад джентълмен. Радвам се да се запозная с вас, сър.

Стивън се здрависа, като си каза, че въпреки бурните чувства в гърдите си, не трябва да показва никаква неприязън към този нежелан посетител, който, без съмнение беше едно честно и уважавано лице, което изпълняваше ролята си с най-добра воля. Все пак Стивън познаваше произведенията на Питърс, които винаги бяха получавали ласкави отзиви в печата, а доста често негови репродукции се бяха появявали и в по-добрите седмични списания. Към тези вълнени пейзажи, от които бликаше сантименталност и които Глин светски определи като изгоряла сиенска пръст, смесена с изпражнения, Стивън не можеше да възпре инстинктивната си антипатия. Тя по-скоро нарастваше, отколкото намаляваше от прилежния външен вид на малкия човек и от уверения му маниер — колкото по-малко убедителен, толкова по-ужасно самодоволен. Той отказа обяд, тъй като бил задоволил според него „вътрешния си човек“ във вагон-ресторанта „Пулман“, закачван винаги за обедния експрес, но тъй като беше поканен повторно, прие да изпие едно кафе. Като балансираше чашата върху коленете на кръстосаните си и обути в ботуши крака, той се обърна към Стивън със серия от въпроси, такива, каквито изтъкнат академик може да постави, за да успокои един новопокръстен.

— И така, вие сте били в Париж?

— Да, изкарах цяла година без малко.

— Работили сте много, надявам се, във веселия град?

Това беше казано с прикрит хумор и с поглед, обърнат към другите, но тъй като Стивън не отговори, той продължи:

— Под чие ръководство се обучавате?

— В началото — Дюпре!

— А-а! Какво мисли той за вас?

— В действителност не знам. Напуснах го след пет седмици.

— Да, да! Това е било грешка. — След това продължи с озадачен тон: — Значи ли това, че по-голяма част от времето сте работили сам? Не е възможно да се научи много по този начин.

— Най-малкото, научих колко много воля, дисциплина и интензивна практическа работа са необходими, за да може човек да стане добър художник.

— Хм! Това всичко е много добре. Но какво да кажем за това, че трябва да бъдете обучен?

Хладината в гласа на Стивън провокираше академика.

— Има някои основни неща. Аз съм ги подчертал в моята книга. Смя да се надявам, че вие сте я прочели, нали?

— Съжалявам, но не съм. Учих се в Лувъра.

— А-а! Да копирате! — пресече го Питърс. — Това не е верният път. Един художник се стреми да бъде оригинален преди всичко.

— Все пак всички велики художници са си влияли един на друг — възрази Стивън. — Рафаел изпитва влияние от Перуджино^[2], Ел Греко от Тинторето^[3], Мане от Франц Халс^[4]. Всички постимпресионисти си помагат един на друг. Човек би могъл да продължи този списък безконечно. Защото, ако ми позволите, могат да се видят отделни неща във вашите картини, които водят началото си от Лейтън и Пойнтър.

Споменаването на тези двама художници, толкова известни през викторианската епоха, а сега забравени, разколебаха израза на лицето на Мънси Питърс — той не можеше да разбере дали в тези думи се влага похвала или осъждане.

Госпожа Дезмънд прояви такт и наруши тишината.

— Позволете ми да ви наляя още кафе.

— Не, благодаря ви — отговори той и подаде чашката си. — Между другото не разполагам с много време, превозното средство ме чака. Можем ли да се заемем с най-сериозното нещо от програмата за този ден?

— Още сега — отговори Бъртърм, който като търпелив наблюдател на този сблъсък на темпераменти даде знак на Дейви.

Момчето скочи и излезе от стаята. Върна се почти веднага. Носеше първата картина — изглед на Сена при Паси, която сложи

върху висок стол с облегалка, предварително поставен на добре осветено място, което се виждаше от канапето.

Мънси Питърс въдвори тишина, като сложи пръста на устните си и след това си постави пенснето. Той изучаваше картината задълбочено и старателно, наклонен напред, като въртеше главата си на различни посоки, след това с драматичен жест даваше знак на Дейви, който я сваляше, поставяше я до прозореца и внасяше следващата. За Стивън, който стоеше отзад с дървено изражение и с болезнено свито сърце, това беше едно мъчително изпитание и сурово посегателство върху неговата деликатна същност. Той огледа семейния кръг — баща му, който седеше вдървен на стола, с пръсти на ръцете, смирено прибрани един до друг, краката кръстосани, като единият се люшкеше в нервен тик; Керълин, на ниско столче до канапето, с набраздени от безпокойство вежди и втренчени в Питърс очи, който вече от равнището на пода разглеждаше поредната картина; майка му, замечтана удобно в креслото, напълно дистанцирана от всичко наоколо, и Дейвид в стегнатия си тъмносив ученически костюм с чиста якичка, с коса, сресана назад, с блеснали очи, неразбиращи напълно нещата и все пак пълни с увереност, че усилията на брат му ще бъдат оправдани.

Най-сетне всичко привърши — и последната картина беше показана.

— И така? — възкликна Бъртръм.

Мънси Питърс не отговори веднага, а вече изправен, допълнително разглеждаше картините, наредени по дължината на нишата до прозореца, като с това искаше вероятно да премахне всяко впечатление, че оценката му е била прибързана или необмислена. Картината на жената, която простираше дрехи, изглежда, особено го разстройваше, защото от време на време почти невидимо очите му се връщаха към смелите контрасти и живи цветове. Накрая остави пенснето, закачено за копринена панделка, да падне от очите му и се изправи в цял ръст на килима.

— Какво искате да ви кажа?

Бъртръм си пое дълбоко дъх.

— Има ли моят син шанс да стане художник, бих ли могъл да кажа, първокласен?

— Никакъв!

Настъпи мъртва тишина. Керълин погледна съчувствено към брат си. Свещеникът наклони глава. Стивън с подобие на лека усмивка продължи да гледа право в Мънси Питърс.

— Разбира се — резюмира той.

— Бих могъл да бъда и вежлив. Но разбрах, че искате истината. А тези платна, макар че в тях има нещо живо и нерафинирано, игнорират напълно нашите велики традиции на рисуване, традиции на благоприличие и въздържание. Видях само... — той тръсна рамене — „неща за съжаление“ и за „съчувствие“.

— Тогава — каза Бъртръм бавно, като че решен да бъде напълно убеден, — ако те бъдат показани например в Академията на изкуствата, мислите ли, че ще бъдат отхвърлени?

— Мой скъпи господине, като член на Комисията по изложбите аз не смятам, аз съм сигурен. Повярвайте ми, болно ми е да унищожавам вашите надежди. Ако синът ви желае да продължи това като хоби... като развлечение, това си е негова работа. Но професионално... О, мой драги господине, рисуването за нас, които живеем от него, е жестоко изкуство. В него няма място за провали.

Бъртръм погледна със скрито съчувствие сина си, като че очакваше той да протестира, най-малкото да направи опит да защити своята работа. Но Стивън със същата тази лека усмивка, от която се четеше гордо безразличие, остана безмълвен.

— А сега моля да ме извините — каза Питърс, като се поклони.

Свещеникът се изправи на крака.

— Ние сме ви много благодарни, въпреки че вашата присъда беше неблагоприятна.

Отново Мънси Питърс се поклони. Като излизаше от стаята, със сериозен и обигран жест прие покорно, без да проверява, пликчето с парите, което Бъртръм, след като смотолеви няколко извинителни думи, му пхна в ръцете — операция, извършена ловко и останала незабелязана за никого, освен за Стивън. След малко се чу шумът от превозното средство. Професорът беше заминал.

По-скоро да спести безпокойството на другите, отколкото своето, Стивън излезе навън. А там свещеникът крачеше напред-назад с наведена глава. Бъртръм веднага хвана сина си за ръката със съчувствен жест и след като прекоси няколко пъти площадката, каза:

— Трябва да отида до канцеларията в енорийството. Ще дойдеш ли с мен?

Когато тръгнаха по пътеката, Бъртъръм продължи мрачно, без сянка на самооправдание:

— Стивън, това беше болезнен опит за теб и за всички нас. Но за мен беше крайно необходимо да знам истината. Надявам се, че не ми се сърдиш.

— Разбира се, че не.

Спокойствието в гласа на сина му предизвика у него голяма изненада, последвана от желание да отвърне.

— Ти понесе това мъжествено, Стивън. Както подобава на истински Дезмънд. Страхувах се, че можеше да ми се обидиш за това, че организирах тази проверка, без да те предупредя. Но в такъв случай, ако ти бях казал предварително, възможно беше да откажеш.

— Да! Мисля, че така щях да постъпя.

— Ти си даваш сметка, че тук не става дума за някакви внушения върху изказаното от Питърс мнение, което беше изцяло негово, нали?

— Сигурен съм в това. Смея да кажа, че малкият ни спор в началото поразпали леко неговия огън. Но не може да има никакво съмнение, че той мрази моите картини като отрова.

— Какво да се прави — промълви той. — Горкото момче!

Стигнаха до църквата и като спря в преддверието до вратата на канцеларията, Бъртъръм постави ръката си върху надгробния паметник на кръстоносеца прадядо, фамилен жест на подкрепа и почит, и погледна сина си.

— Най-малкото пътят сега е открит и нищо не ще ти попречи да се върнеш към послушанието. Нямам намерение да налагам волята си. Има юридическа практика, служба, ако щеш. Но независимо от всичко обаче — той погледна настрана — твоето истинско място е тук, Стивън.

Последва едва поносимо мълчание.

— Страхувам се, че не разбираш за какво става дума. Аз няма да се откажа от рисуването.

— Какво, за бога, имаш предвид?

— Просто това, че вече съм направил своя избор, и то необратимо, да посветя живота си изцяло на изкуството.

— Но ти току-що чу мнението, изречено съвсем категорично от един експерт.

— Това идиотско нищожество, разяждано от скрита злоба! Фактът, че той охули моите платна, беше най-високият комплимент, който можеше да ми направи.

— Ти луд ли си? — От ярост и смайване кръвта нахлу в главата на Бъртръм. — Той е един от най-добрите художници в Англия и може да стане следващият председател на Академията.

— Ти не разбираш, татко. — Въпреки че чертите на Стивън бяха напрегнати, той почти се засмя. — Питърс не може да рисува детайлите. Неговият маниер е конвенционален, сантиментален и без никаква оригиналност. Той е постигнал успех само чрез поразяваща посредственост. Защото даже този стар фалшификат Дюпре с неговата сладникава живопис е по-толерантен от него. Не беше ли ти отвратен от ужасните му клишета, от възбудата му, от неговите пухкави малки ръчички? Той бяга със стадото. Истинският художник трябва да изпълни своето призвание сам.

По време на тази реч, която го порази почти като гръмка проповед, лицето на Бъртръм постепенно застина. Но той не издаваше, че има силни болки в гърдите и непреодолимо желание да прегърне сина си.

— За всеки нормален човек оценката е ясна. Трябва да я приемеш.

— Не!

— Настоявам!

— Имам право на свой собствен живот.

— Но ако си склонен да го разрушиш сам?

Никой от двамата не повиши тон. Свещеникът беше много блед, но нито за миг не откъсна поглед от лицето на сина си. Зад това вълнение Стивън усети твърдост, която не беше забелязвал преди.

— В името на справедливостта, не ми ли дължиш нещо в замяна на това, което съм направил за теб? Без съмнение ти си свикнал да презираш всичко мръсно, каквито са и парите. И все пак аз посветих на твоето образование най-ценното, което всеки син можеше да си пожелае, един капитал, който едва можех да си позволя. Ние сме значително по-малко заможни сега, отколкото сме били преди и ми е трудно да поддържам в Стилуютър стандартите, на които сме свикнали.

Надявах се през цялото време, че няма да се стигне до тази стъпка, която трябва да предприема. Правя го за твое добро, трябва да ти дам възможност да почувстваш нещата. Спирам твоята издръжка от този момент. И се страхувам, че е невъзможно да продължиш без нея.

В малката църква се възцари тишина. Стивън сведе очи и дълго гледа паметника на своя предшественик, който в полумрака сякаш му се смееше цинично. Като гледаше меча и големите железни рицарски ръкавици, му дойде на ум една фраза от книгите на неговото детство: „желязна ръка в кадифена ръкавица“. Той въздъхна.

— Добре, татко, с това уреждаме нещата.

Бъртъръм взе своя дневник от канцеларията. Ръката му трепереше толкова силно, че той едва успяваше да задържи томчето и беше принуден да го притисне до тялото си. Те излязоха от черквата мълчаливо.

Останалата част от следобеда Стивън беше образец на вежливост, дори стопляше другите със своята жизненост и добро настроение. В шест часа той настоя да се качи в колата заедно с Дейвид до гарата, изпрати го на влака, наставляваше го по пътя със сърдечна привързаност. След това се върна с променен поглед, отиде до таксито, където шофьорът държеше чантата му, предварително скрита сред багажа на Дейви. От разписанието пред билетната каса видя, че крайбрежният влак трябваше да тръгне след около час. Той си купи билет и зачака.

[1] Джошуа Рейнолдс (1723 — 1792) — именит английски художник, наричан „основател на английската живописна школа“. — Б.пр. ↑

[2] Перуджино (1446 — 1524) — италиански художник, рисувал във Флоренция и Рим, работил в Сикстинската капела. Композициите му се отличават с чистота на рисунката, красота на тоновете и вкус към дълбочината на пейзажа. — Б.пр. ↑

[3] Тинторето (1518 — 1594) — ученик и съперник на Тициан, италианец. Истинското му име е Якопо Робусти; живописец, склонен към драматизъм и патетичност, който умее добре да композира творбата. — Б.пр. ↑

[4] Франц Халс (1580 — 1660) — холандски живописец, осмислил поновому груповия портрет — изпълнил го с динамизъм и

вътрешно съдържание. — Б.пр. [↑](#)

ВТОРА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

По време на дъжд Дувър беше скромният заден вход, през който можеше да се напусне незабелязано Англия. След като пощенският кораб остави далеч назад мрачното пристанище, калните улици и обърнатите към хълма жълти здания, скалистият бряг с цвят на маджун се сля в едно със сивия проливен дъжд.

Долу, в трета класа, малката площ беше задръстена от хора и Стивън, прогонен от прекомерната влага и шумните разговори, се беше върнал отново на люшкащата се и отрупана с въжета палуба. Той стоеше самотен и неподвижен на носа, скрит на завет зад покритата с брезент лебедка, с очи, отправени към губещия очертанията си бряг, и с мисъл, раздвоена между огорчението и тъгата.

В един момент Стивън трепна, седна на едното рамо на лебедката и извади албума си за рисуване, без да обръща внимание на мятащия се кораб и на примесения с водни капки вятър, който свистеше край крехкото му укритие. Това спонтанно движение беше рефлекс, вик на сърцето. Още веднъж моливът му зашари по листата, чиито краища се огъваха под напора на силния вятър. Той престана да мисли за себе си, рисуваше с голяма бързина развълнуваното море, странните и ужасни вълни, на които вдъхваше живот. Стивън виждаше в техните размити от бурята контури, в бушуващите преплетени гребени на вълните диви човешки лица, изтерзани глави и гърчещи се тела, фигури на мъже и чудовища с разпилени буйни коси и неестествени крайници, всичко това изоставено и захвърлено настрана от непобедимите сили на морето.

Може би това беше някаква форма на лудост, на шемет, оставила Стивън капнал от умора и без сили. Той се разтрепери, когато параходът намали хода си, за да се укрие надеждно зад вълнолома на Кале, и съзнавайки, че лицето му изглежда объркано, а дрехите му са влажни, сгъна албума и го сложи обратно в джоба си. Въжетата бяха хвърлени, стълбите за слизване спуснати, митницата преминала бързо, но някаква неизправност по железопътната линия беше задържала влака от Париж и той все още не беше пристигнал.

Стивън се разтресе отново и като ходеше напред-назад по перона, се мъчеше да възстанови кръвообращението си. Дъждът беше по-поносим на брега, но вятърът фучеше из криволичещите алеи сякаш по-остър и по-рязък от преди. Повечето от спътниците му се възползваха от закъснението, за да обядват в пристанищния ресторант за сметка на превозващата компания. Но един по-осторожен преглед на състоянието на финансите му и крайно несигурното бъдеще го предпазиха от този лукс. Ако трябваше да е точен, разполагаше с пет лири и девет шилинга, остатъка от първоначалните десет лири, които имаше, когато пристигна в Стилутър.

Най-последно локомотивът се раздвижи и след продължително суетене и сигнализиране изсвири пронизително. Сред облаци от пара и с мелодични звуци, подобни на рог, влакът потегли. За Стивън, сгушен в ъгъла на проветривото купе, това беше едно неприятно пътуване. Той непрекъснато трепереше; съзнаваше, че се е простудил, и се кореше заради тази своя глупост.

На Северната гара се поколеба за миг, след това без късмет и без меланхоличния си спомен за лекотата, с която беше встъпил в Париж предишния път, Стивън взе метрото до улица „Кастел“. В сегашното си състояние той се стремеше преди всичко към простотата и истинското приятелство на Пейра. Но новият наемател на апартамента се появи с неразбиращ и подозрителен поглед и поясни, че от приятеля му няма нито писма, нито никакви други съобщения. Според него господин Пейра щял да бъде в Пюи дьо Дом в Оверн до края на годината и не разполагаше с никаква друга информация. След това краката на Стивън го отведоха в студиото на Глин. То беше затворено. Павилионът на Ламбер със залостените врати и прозорци беше следващото разочарование. Отчаян, Стивън се отправи към жилището на Честър. Въпреки че не беше си записвал колко точно му дължеше Честър, той знаеше, че след няколко последователни вземания въпросният дълг трябваше да е стигнал близо трийсет лири, сума, която за него имаше сега много по-голямо значение от преди. Но стаята също беше затворена и заключена с катинар. Когато обаче слизаше по стълбите, портиерът го позна и му даде следващия адрес на Честър, изпратен с пощенска картичка само преди два дни. Това беше хотел „Златния лъв“ в град Нетьер, в Нормандия.

Насърчен, Стивън влезе в най-близкия пощенски клон и изпрати телеграма, в която обясняваше положението си и молеше Честър да му пусне веднага с телеграфически запис ако не цялата, то поне част от сумата, която му дължеше, на името на Алфонс Биск на улица „Кастел“. Когато една млада жена зад решетката, облечена в дреха от ламе, получи написаното с мастило сложно обяснение, трябваша ѝ няколко минути, за да го обработи. Стивън плати таксата и се отправи в съседното заведение „Дювал“, където си поръча горещ шоколад и една кифла.

След тази лека закуска той реши да намери колкото се може по-скоро място за нощуване, още повече че дъждът се усили и тротоарите се разкаляха. Повече заради удобство, отколкото от надежда за комфорт той се отби наблизко в евтиния хотел „Западен пансион“, покрай който често минаваше на път за студиото на Глин.

По незастланото стълбище той се изкачи до стаята си, която представляваше едно тясно кубче. Вътре обаче беше сухо, а леглото, въпреки че чаршафите изглеждаха сиви, беше покрито с одеяла със син печат. Това означаваше, че са ползвани от запасници, повикани на армейски маневри, и са продадени след това от правителствените снабдители. Стивън потрепери още малко от студа, след това се стопли и заспа дълбоко.

На следващото утро, когато се събуди, той наистина се почувства по-добре, въпреки че не се изненада, като усети, че в гърлото му се надига лоша кашлица. Закуси кафе и кифла отново при Дювал и в единайсет часа се запъти към магазина на господин Биск.

Тук го очакваше приятна изненада. Сладкарят го прие сърдечно. Кръглото му лице се разтегли в усмивка и докато кореше Стивън, че не му се е обадил още предишния ден, с вид на фокусник му връчи телеграма отговор от Честър. С нея не се изпращаше никаква сума, но тя очевидно имаше за цел да разведри получателя си.

Доволен получих твоята телеграма. Ела тук. Времето и хотелът прекрасни. Селската местност прекрасна за рисуване. Най-добри пожелания!

Хари

Перспективата, която откриваше тази приятелска покана, мисълта, че ще стои с шпакла и четки в ръка пред статив в слънчева Нормандия, предизвика блясък в очите на Стивън.

Разписанието на влаковете, което му показва Биск, въпреки че по нагънатите му страници можеше да се съди, че е твърде старо, също потвърждаваше, че бързият влак от Грансвил, един за всички направления, беше тръгнал още в десет часа сутринта. И тъй като любезният сладкар настойчиво предлагаше гостоприемството си, Стивън реши да пътува следващия ден. Той прекара следобеда в семейството на Наполеон Кампо, откъдето не само си взе обратно статива и останалите принадлежности за рисуване, но си купи още лак, нови туби с боя и доста неизползвани платна. За всичко това той плати 50 франка, като обеща на Кампо, че ще му приведе остатъка, който му дължи, веднага след като пристигне в Нетиер.

Следващото утро дойде с чисто синьо небе и Стивън се отправи с вещите си към гара Монпарнас. В бързия влак на втори колотовоз нямаше много хора и той се настани без проблеми в празно купе в челната част на композицията. Не можеше да каже, че се чувства добре в момента на тръгването, защото главата му тежеше, а имаше и остри болки в дясната част на гърдния кош. Независимо от това, когато влакът преминаваше през тунелите и тъмните прорези в стените, които даваха право за излизане от града, той се отърси от умората и се зае да наблюдава приятния пейзаж: големи площи пустеещи стърнища, които се бяха превърнали в жълти басейни с дъждовна вода, заградени с дълги редици тополи — сякаш вечни стражи; един далечен връх, строен и грандиозен; впрягове от едри коне с плугове; стари обори и хамбари, покрити с цигли, а покривите, изпъстрени с надписи „Byrrh“, „Cinzano“, „Dubonnet“.

На обяд изяде една ябълка и блокче шоколад. Постепенно цветът на селската местност се беше променил. Борейки се с дрямката, очите му попиваха с растящо задоволство лъкатушешките междуселски пътища и малките, оградени с плет овощни градини, бавната процесия на ято гъски към кална локва, следвани от босоного момче с пръчка от леска, един ред върби с окастрени корони. По-нататък една възрастна жена с бяла шапка теглеше крава към крайпътната трева. Дори природата на пиенето беше променена: „Почакайте! — призоваваха надписите. Пийте ябълкова ракия!“.

Към три часа влакът стигна връхната точка на едно продължително изкачване и навлезе в малката гара Нетьер. Стивън събра набързо нещата си и скочи от високото стъпало. Внимателният оглед потвърди, че Честър не беше тук, за да го посрещне. Като си помисли, че Хари вероятно не е предвидил часа на пристигането, вълнението му нарасна.

Стивън пое към града, който можеше да се види отвъд хълма, на около километър разстояние. Колкото повече приближаваше, толкова повече се увеличаваше желанието му да бъде по-скоро там. Той премина оградената с ров и фортификационни съоръжения стена и стъпи на кривите, покрити с калдъръм улици, толкова тесни, че построените от остри сиви камъни къщи сякаш се сливаха над главата му. След това точно наред пазарния площад, срещу избледнялата фасада от теракота на стария „Градски хотел“, той съзря позлатения символ на „Златния лъв“.

Кръчмата беше масивна, много удобна и първокласна. Стивън обърна внимание на това, докато се движеше към рецепцията на хотела, разположена в ниша под дъбово стълбище.

— Заповядайте, господине?

— Казвам се Дезмънд. Ще бъдете ли любезен да уведомите господин Честър, че съм пристигнал.

Последва пауза.

— Вие търсите господин Честър?

— Да, той ме очаква.

Служителят, едър широкоплещест млад мъж с късо подстригана коса, изучи Стивън за момент и след това каза:

— Бъдете любезен да почакате, сър.

Той се мушна зад завесата, която скриваше вътрешността на офиса, и след малко се върна заедно с един по-стар човек, внушителен на вид, с дебел врат, облечен в делови костюм на райета.

— Вие търсите господин Хари Честър?

Тонът, макар и любезен, имаше застрашителен оттенък.

— Да, защо? аз съм негов приятел. Той не е ли отседнал тук?

Последва хладна пауза.

— Той живееше тук, господине. До вчера следобед, когато му представихме сметката. Оттогава няма и следа от вашия знаменит господин Честър.

Стивън гледаше собственика с глупав вид. Не пристига ли той по личната покана на Хари, като за целта похарчи последните си пари за железопътен билет? Тогава една мисъл му мина през главата, съкрушителна като удар. Честър пак е бил във финансови затруднения и го е повикал, за да поиска отново от него пари на заем.

— Ако господинът е наистина Дезмънд — сарказмът беше режещ, — тук има писмо, което приятелят му е оставил за него.

Пликът не бе запечатан и беше подхвърлен през касата като нещо противно.

Драги стари приятелю,

Те могат да не ти покажат това писмо. Но ако го направят, ще можеш да разбереш, че съм бил заставен, за съжаление, отново да напусна квартирата си нощем. Мислех си, че ще можем да оправим този въпрос двамата, но счетоводството на хотела ме изпревари с една крачка. По всяка вероятност ще запраща на юг, ще остана в Ница за известно време, където ще опитам късмета си на карти. При всички случаи ще те видя рано или късно. Ужасно съжалявам за всичко това, но нуждата пристига там, където пръст има дяволът.

Твой: Хари.

P. S. Няма заслужаващи внимание жени в града, но не пропускай да опиташ местната ябълкова ракия. Много е хубава.

Стивън смачка набързо с нервни пръсти бележката, написана с молив. Той знаеше, че Честър е безотговорен, но сега, под прикритието на чара на веселия тон и приятелските излияния, той почувства същността на един краен егоизъм.

Собственикът на ханчето и неговият служител го гледаха иззад тезгяха с нескрито презрение. След това дойде ред и на последното унижение:

— Естествено, господинът разбира, без да пита, че не можем да му предложим нощувка при нас.

— Разбира се — отвърна Стивън, обърна се и излезе на улицата.

ВТОРА ГЛАВА

Стивън стоеше сам и без пари на пазара в този странен френски град. Той осъзна с безпокойство положението си. Никога преди това не бе оставал без пари. Да разполага със средства му се струваше толкова естествено, колкото и че ще съмне. Това бе нещо, което се подразбираше от само себе си, естествено, следствие от положението му в обществото — негово право по рождение. Сега с горчиво свиване на устата той осъзна колко мощно е оръжието, което неговият баща беше използвал. Въпреки това неговата природна твърдост му помогна да запази присъствие на духа. Той веднага се зае да намери някакъв временен подслон.

Подобно нещо в градец, който се покровителства от туристите, се оказа по-малко трудна работа, отколкото първоначално си мислеше, и още в ранния следобед се беше настанил в малка стая на горния етаж с изглед към двора на улица „Катедрална“. При вида на багажа му собственичката — почтена възрастна жена, не поиска предварително заплащане и тъй като наемът беше само дванайсет франка седмично, той реши, че каквото и да се случеше, щеше да го плати в скоро време. Беше достатъчно умен да разбере, че в тези места не би могъл да заработи средства за живеене чрез своето изкуство. Все пак споменаването на този факт — университетската му подготовка и званието бакалавър на изкуствата, би трябвало със сигурност да му гарантират някаква скромна позиция, където да може да спечели достатъчно пари, за да се изправи на крака. Защо пък и да не спести достатъчно пари, за да плати сметката и на Честър — последната словесна плесница на собственика на ханчето още пищеше в ушите му — и да се върне през зимата в Париж, при Пейра, със значителна сума. Само да не се чувстваше толкова объркан. Кашлицата, останала в гърдите му след пресичането на Ламанша, беше много неприятна. Силното му желание да види с какво може да се заеме го подтикна да се върне отново в центъра на града. Там той направи справка за основните цени на услугите, извършвани на улица „Република“. Повечето от магазините, макар и малки, бяха огледало на солидно

процъфтяване, което се свързваше с представите за активен селскостопански район. Лопати и вили, коси и цинкови кофи, брани и червени зъбци — тези и други подобни стоки бяха наредени в железарския магазин. Имаше и вкусни лакомства — крехки петифури и захаросани бадеми, наредени като сватбен букет във витрината на спретнатата сладкарница. А в млекарницата се жълтееше една голяма буца нормандско масло, придружена от двете страни от по един бокал с мляко.

Пред магазин за канцеларски стоки той видя изложени на картон, под стъкло, редица обяви, написани с мастило. Прочете внимателно всичките и си тръгна. Не можеше да акордира пиано, нито пък да поправя плетени столове, нямаше нужда и от половин вила с изглед към морето и към скалите на Грансвил. Стигна до бюрото на седмичното списание „*Courier de Netiers*“. Вътре можеше да се прегледа текущия брой. Но неговите постни колони, посветени главно на фазите на луната, на продажбата на ламе и на живи животни, на обслужването на кравите и на магариците, на часовия график на приливите при Монт Сент Мишел, не му дадоха нищо.

Какво да прави по-нататък? Съвсем ясно беше, че трябва да се посъветва с някого. Влезе без предварителен план в кметството и като си избра чиновник със симпатичен вид, го запита дискретно за възможността да си намери работа в града. Младежът, макар и изненадан от този род справка, беше добронамерен и интелигентен. Той се замисли дълбоко, след това бавно поклати глава.

— Много е трудно — усмихна се той снизходително и оправи ръкавелите си за работа с книгите. — В малко градче като това хората не са приятелски настроени към чужденците.

Още един час Стивън броди из града без успех. Когато нощта се спусна, прибра се уморен и обезкуражен в жилището си. Там се порови из джобовете си, преброи парите си и видя, че възлизат на един франк и петнайсет су. Видът на тези няколко мизерни монети, които държеше на дланта си, породил у него чувство на гордост. Той не можеше, той не биваше да се предава.

На следващия ден с надежда да намери физическа работа той обиколи пеша и околните ферми. Измина общо около двайсет километра. Но напразно. Нямаше нужда от селскостопански работници. На няколко места го вземаха за скитник и пускаха кучетата

срещу него. Един милостив селянин, който пластеше сено, се поколеба, беше разчувстван от настойчивите молби на Стивън, но в края на краищата нормандското твърдоглавие надделя. Той направи жест на отказ и каза:

— Ти не си силен, момчето ми, но почакай — рече той и се запъти към кухнята. — Жана, донеси нещо на това момче да хапне.

Обикновена на вид жена, с червени голи ръце, затрополи на задната врата с дървени налъми. В следващия момент тя огледа Стивън и му даде едно голямо парче месо, запечено в тесто, и халба ябълково вино. Той хапваше, седнал на ниско столче за доене на добитък близо до входа; селянинът и жена му го наблюдаваха и го обсъждаха тихо, а едно малко момченце в черна престилка надничаше с любопитство към него зад полата на майка си.

Стивън беше парализиран от срам. „О, боже господи, каеше се самият той, аз буквално съм излязъл от книгите на Котмън, наистина съм стигнал дотам.“ Но храната наистина беше хубава, с богат силен сос. А киселото питие му даде нови сили за дългия обратен път до Нетиер.

Беше полумрак, когато стигна до улица „Катедрална“. Въпреки че през деня духът му бе все още доста висок, сега го обхвана страшно отчаяние. Смъртната отчужденост на тази малка тясна стая с миризма на старо дърво, плесен и камфор, която скърцаше при всяка негова стъпка, усещането за крайна самота, измамата на Честър и капанът на безнадеждността, растящото подозрение, че хазяйката му започва да гледа на него със съмнение — всичко това се надигна у него като вълна и го заля. Спонтанно той се хвърли в кревата и като обърна лицето си към боядисаната в бяло стена, заплака като дете.

Пристъпът премина скоро, но за нещастие започна да го мъчи кашлицата. През цялата нощ тя го терзаеше жестоко, защото в страха си да не създава неудобства на хазаите, той се мъчеше да потиска пристъпите ѝ, като по този начин увеличаваше тяхната честота. Найсетне на разсъмване, с глава под завивката той заспа.

Беше късно, почти единайсет преди обед, когато се събуди. За кратък миг почувства просветление от почивката, но след досадното осъзнаване на положението си стана и без да се бръсне, излезе от града. От душевните терзания усети странна слабост в краката си. Вървеше без цел и посока. Изведнъж, когато беше започнал да пресича

за втори път търговския площад, чу енергични стъпки зад себе си. След това някой го хвана за ръката. Стивън се стресна силно и се люшна настрана. Беше чиновникът от кметството.

— Извинете, господине — изрече младият мъж и направи пауза. — Мъчех се да ви намеря през цялата обедна почивка. Разбирате ли, след нашата среща направих някои справки от ваше име. Мадам Крюшо, която заедно със съпруга си държи онази бакалия — посочи той през улицата, — има две малки дъщери, които иска да учат английски. Много е възможно вашата кандидатура да ѝ се стори подходяща. Във всеки случай струва си да опитате.

— Благодаря — заекваше слисано Стивън. — Много ви благодаря!

— Дано имате успех — усмихна се чиновникът.

Той процеди думите внимателно на английски, след което, доволен от своето постижение, се ръкува, повдигна шапката си и се загледа как Стивън бърза през улицата.

Бакалницата на Крюшо заемаше видно място на площада. Витрините с двойни стъкла и блестящите надписи, на които се четеше „Продоволствени стоки — Рене“, говореха недвусмислено, че става дума за процъфтяваща фирма, която търгува с голям и привлекателен асортимент от стоки. Един постоянен поток от клиенти влизаше и излизаше от вратите, стеснени от висящи шунки, торбички и лимони, чепки банани и различни кошници за избиране на зеленчуци. Вътре лавиците бяха препълнени с щедрите плодове на земята и морето, с кренвирши и гъши дробчета, сардини и аншоа, шпекована сланина, сирена, плодови сиропи, стари силни спиртни напитки, зехтин, ликьори и вина, кафе, подправки, шкембета и пача; бокали и бутилки блестяха, поставени нависоко.

Когато влезе, Стивън беше смутен не толкова от собствената си нервност, колкото от шума и движението, от високо изречените заповеди, от суетенето на двамата помощници в бели престилки: едно нормандско момиче с широки рамене и един сакат, с неприятна външност мъж.

— Господинът желае ли нещо?

Седнала зад малко бюрце, като прикриваше вълнението си, което личеше от надничането на гърдите ѝ и от смелостта в очите ѝ, една жена на около трийсет и осем, с жълта коса, с мек цвят на кожата и

розови уши, на които висяха масивни златни обици, го гледаше съссредоточено. Тя носеше рокля в бледоморав цвят по последната провинциална мода, с дантелена гарнитура на шията във формата на квадрат, имаше няколко пръстена и гривни и една голяма брошка от камсо.

— Извинете — наклони се напред Стивън и заговори с тих глас. — Името ми е Дезмънд. Разбрах, че вие възнамерявате да наемете англичанин за възпитател на вашите деца.

Обстоятелството, че той не е клиент, веднага премахна механичната усмивка от устата на мадам Крюшо; очите ѝ се свиха в хладна преценка. По начина, по който оглеждаше Стивън, приличаше на човек, който би могъл да измери до косъм теглото и качеството на грухтяща свиня. Но думата „възпитател“, която за късмет той използва, погъделичка суетата ѝ, която явно стоеше високо в личностната ѝ характеристика. Тя наистина беше главният двигател на идеята, че двете ѝ малки дъщери трябва да бъдат обучавани от англичанка или англичанин. Младият мъж, който стоеше пред нея, изглеждаше представителен, изтънчен и достатъчно стеснителен, за да не създава проблеми.

— Може ли господинът да ни представи данни за себе си?

Стивън направи това съвсем откровено.

— И така, господинът е студент в един от колежите на Оксфорд — отбеляза тя и светъл лъч блесна в порцелановосините ѝ очи, но в интерес на сделката той беше бързо прикрит. Тя повдигна рамене. — Разбира се, ние нямаме никакво друго потвърждение освен вашите думи.

— Аз ви уверявам в това.

— О-ла-ла! Готова съм да ви повярвам, господине. Но, естествено, като имам предвид крехката възраст на малките ми деца, аз изисквам най-високите стандарти на поведение и морал.

— Естествено, мадам.

— Тогава какво... — прекъсна разговора си с него тя и като по команда думите ѝ завършиха звучно и яростно, излезли сякаш от дулото на малко оръдие. — О, не, не, Мари! Не тези яйца, глупачке, те вече са определени за мадам Олард. А ти, Жозеф, винаги ли трябва да ти се казва да взимаш захар от отворения чувал? Какво възнаграждение ще искате, господине?

Стивън се опита да изчисли най-малката възможна сума, с която да може да се издържа.

— Бихме ли могли, да кажем, при всекидневни занимания — трийсет франка седмично?

Объркана, мадам Крюшо вдигна своите тучни, с гривнички ръце. След това се усмихна любезно и от устата ѝ блесна златен зъб, подобно на куршум.

— Господинът явно се забавлява.

— Не, действително... — изчерви се Стивън, раздразнен и притиснат от напирателната тълпа. — Аз съм съвсем сериозен.

— Господин Крюшо и аз сме честни хора, господине, но сме далеч, твърде далеч от това да сме богати — патетично заяви тя. — Най-много, което моят мъж може да си позволи да предложи, е двайсет франка.

— Но мадам... аз трябва да живея.

— Ние също, господине — поклати тъжно жълтата си коса мадам Крюшо.

Стивън прехапа устни. Ярост и гордост кипяха в сърцето му. Седмичният наем за квартирата му струваше дванайсет франка. Как би могъл той да се издържа с осем франка — толкова, колкото му оставаха, след като се разплатеше с хазайката? Не, каквито и да бяха неговите лишения, той не би могъл да приеме такова предложение и почти се беше обърнал да си върви. Но мадам Крюшо, която не искаше да го изпуска и която през това време го беше огледала целия с крайчеца на околото си, го спря с деликатен жест.

— Може би — облегна се тя напред и заговори с тон на помирител, — може би, ако ви осигурим обяд, господине, това би могло някак си да уреди нещата. Едно добро, солидно хранене.

Хванат натясно, Стивън се колебаеше. Унижен повече, отколкото можеше да издържи, не посмя да вдигне очи, а само измърмори.

— Много добре... Аз приемам.

— Добре. Договорихме се. Не забравяйте, че ще изисквам уроци от най-висока класа. И без съмнение, в бъдеще господинът няма да остава небръснат.

Стивън сведе глава. Бе загубил способността да говори. И все пак след цялото оскърбление и нерадостно положение той не можеше

да не изпита и чувство на облекчение. С двайсет франка и всекидневен обяд засега той беше спасен.

Като напусна магазина, Стивън чу мадам Крюшо да вика на висок глас:

— Мари-Луиз... Викторина!... Вашата любезна майка току-що ви ангажира един англичанин за възпитател.

ТРЕТА ГЛАВА

В задушаващия се от скука малък провинциален град Стивън започна странно съществуване. Всяка сутрин той се събуждаше от голямата камбана на катедралата, която се залюляваше тежко за утринната литургия в седем часа, като разпъждаше гълъбите и нарушаваше църковната тишина на пустия калдъръмен площад. След като се облечеше, се спускаше долу — най-малкото можеше вече да напусне къщата без страх от среща с хазяйката. Пресичаше площада до кафене „Уврие“, което се намиреше на един хвърлей място от опасаната с високи стени градина на метоха. Там той се сблъскваше с едни и същи набожни жени, облечени в черно, и с няколко двойки монахини, които сякаш плуваха под широките крила на капишоните им. В кафенето изяждаше за пет су обикновена закуска: една купа с горещо черно кафе, пълно с утайка, последвано от глътка бяло вино — една комбинация с удивително възстановителна сила. Там често имаше вестник от предишната нощ — „Интелиджънс дьо Рен“, който му отнемаше половин час да го прегледа. Понякога си говореше малко и с Джули, спокойната тъмноока барманка, която обслужваше примитивния бар дискретно, но си имаше очевидно и други задължения — или с някой от клиентите, или с пътуващия опаковчик, с гаровия носач, или с огняря.

Точно в единайсет той пристигаше в дома на Крюшо, разположен зад магазина, към който се стигаше през странична врата в стената. В градинската беседка с дървени решетки, която граничеше със затворена тревна площ, а в дъждовни дни в неприветливата стая с орнаменти, наричана от мадам „салон“, Стивън оказваше внимание на малките момиченца Крюшо — единайсетгодишната Викторина и деветгодишната Мария-Луиза.

Като цяло те не бяха неприятни деца, бяха малко разглезени, но с цялата приветливост на нежната им възраст. Понякога бяха много сладки по свой начин, особено по-малката — една малка красавица с кафяви къдри и с червени като ябълка бузи. За Стивън не беше трудно да ги наставлява и скоро се привърза към тях. Родителските им

заложби вече се бяха проявили и те знаеха цената на всичко — смятаха като математици, можеха с лекота да рецитират афористични поучения за това колко е добродетелно да се пести. Всяка от тях имаше по една малка спестовна касичка във формата на Айфелова кула, ключът от която се носеше закачен като свещен медальон около шията. Често те правеха съвсем невинни забележки, които бяха чули някъде другаде:

— Мосю Стивън — обърна се към него по-голямото дете — беше им наредил да го наричат с малкото му име, — мама каза на татко, че вие трябва да сте много беден.

— Виждаш ли, Викторина, трябва да си призная, че тя е права.

— Но татко каза, че вие поне не сте пияница.

— Да! Татко ти ми е приятел.

— О, да, мосю Стивън, защото той каза също, че макар да сте направили някаква грешка, малко вероятно е тя да е сериозно престъпление.

— Добре тогава — засмя се Стивън някак си кисело. — Време е да започнем нашето четене.

Толкова бърз беше напредъкът на живите им малки мозъчета, че той скоро им прочете „Алиса в страната на чудесата“ и техният интерес към тази история беше много голям.

Господин Крюшо, макар че от време на време проявяваше собственическо чувство и допираше главата си до вратата, не идваше често на уроците. Той беше среден на ръст и с нервни жестове. Имаше бързи очи с цвят на кафе, в ъгълчетата на които бяха вплетени жълти нишки, и тежки завити нагоре мустаци. Носеше гети и навън, и вкъщи, освен в свещените кътчета на салона, а слагаше също и една блестяща сламена шапка. Неговото място, разбира се, беше в магазина, но два пъти седмично той отиваше за покупки на пазара в близкия град Рен. Свързан с мадам от една упорита вяроност и най-вече от взаимната им страст да печелят нари, Албърт Крюшо въпреки всичко създаваше впечатлението, че в отделни моменти физическите пропорции на жена му, нейният рязък смях и пронизващ глас бяха по-голям деспотизъм, отколкото човек с неговото положение можеше разумно да понесе. Чиста истина си беше, че зад усмивката си, зад обаятелните си маниери и зад особения блясък на златния си зъб мадам Крюшо криеше същността си на тиранка. Всеки ден тя идваше да наблюдава как протича урокът. Седеше изпъната в поза на надзирател: очите ѝ,

неразбираци, но винаги нащрек, се движеха от Стивън към децата, което ги огорчаваше и беше причина да правят грешки.

— Вие разбирате, господине, аз искам от тях не просто да четат, но и да владеят един разговорен език, да рецитират поезия така, както се прави в най-доброто общество.

В отговор на нейните неколкократно искания Стивън научи децата на първите строфи на поемата „Към чучулигата“. Един ден, за да демонстрира напредъка на своите деца, мадам се появи с три от своите най-добри приятелки, жени на собственици на магазини, членове на висшата буржоазия в Нетиер. Разположиха се в очакване във фотьойлите сред салона.

Мария-Луиза бе подложена първа на проверка — трябваше да рецитира стихове за бутафорния остров „Обюсон“.

— „Привет на тебе, буен дух!“ — започна тя, после спря, погледна наоколо и потисна смеха си.

— Започнете отново, Мари-Луиз — каза Стивън с любезен тон.

— „Привет на тебе, буен дух!“ — повтори фразата детето и отново се запъна, премигна, изви си платнения колан и погледна боязливо към майка си.

— Продължавай — каза мадам Крюшо със странен глас.

Мария-Луиза отпрати към учителя си умолителен поглед. Ситни капчици пот избиха по челото на Стивън. С ласкав тон, който го отвращаваше, той каза:

— Хайде, скъпа моя! „Привет на тебе, буен дух!“...

Настъпи кратка тишина, по време на която мадам Крюшо, изглежда, се беше превърнала в камък. И тогава, без предупреждение, тя се протегна и залепи плесница на детето. Мария-Луиза се разплака. В следващия момент на объркване възмутените погледи се обърнаха към Стивън; плачещото дете сега се беше прилепило до гърдите на майка си и беше успокоено с бонбон. От магазина се чу гласът на Мари.

— Елате бързо, мадам, дробът от кланицата е вече тук.

В объркването, което последва след излизането на мадам Крюшо, Стивън стоеше безпомощно — допускаше със сардоничен фатализъм възможността за уволнение. Но когато майка ѝ се върна обратно, Мария-Луиза изтича през стаята, хвана го за ръка и издекламира

набързо цялата поема на един дъх. И Викторина, за да не остане по-назад, се представи чудесно по своя инициатива.

Изведнъж атмосферата на срещата се промени. Имаше и възгласи на възхищение, и усмивки, и одобрителни кимвания към Стивън. Мадам Крюшо блестеше в опрощаващия си триумф. Наистина, след като изпрати дамите навън, тя се върна обратно при Стивън с вид на особено задоволство. Вместо обичайното тънко парче шунка, тя му даде за обяд чиния с горещо рагу, гарнирано с моркови и лук а ла Бордо. След това седна срещу него на масата в килера до кухнята и отбеляза:

— Все пак нещата вървят добре.

— Да! — рече Стивън, без да вдига поглед. — В началото беше само сценично смущение.

Мадам Крюшо продължи да го наблюдава как яде.

— Направихте много приятно впечатление на моите приятелки — каза тя изведнъж. — Мадам Олард е жена на нашия пръв аптекар, дама с определено положение в града, макар че, естествено, тя не може да си позволи възпитател на децата си. Тя ви смята за твърде симпатичен, с вид на истински джентълмен.

— Аз съм много благодарен за нейното добро мнение.

— Намирате ли я за хубава жена?

— Боже опази, не — рече Стивън разсеяно. — Аз едва я забелязах.

Мадам Крюшо приглади с ръка жълтите си къдрици и след като дръпна надолу корсета си, удари твърдите си бедра с разбиращ жест.

— Дайте да ви сложа още малко рагу.

В следващите дни, както по качество, така и по количество обедът на английския възпитател тайнствено се подобри и с някои допълнителни средства стопанката на дома продължи да демонстрира промененото си отношение, някой би могъл дори да каже предпочитанието си. Това беше щастлива промяна за Стивън, за когото липсата на подходяща храна при тази непрекъсната и неприятна кашлица не му помагаше да оздравее. Той започна да се чувства посилен, нови импулси за живот се задвижиха бавно във вените му. Тъй като и времето се задържа необичайно хубаво, изпита неочаквано, за първи път след идването си в Нетиер, горещо желание да рисува.

Импулсът беше толкова силен, че когато се запъти към бакалията, взе със себе си блок с индийска хартия и шепя цветни тебешери. Когато урокът беше почти завършил, накара децата да четат заедно една книга в градинската беседка и след това с цялото си желание и бликаща страст, с бързи, уверени, радостни линии той нарисова пастелен ескиз на главите им. Рисунката беше направена за по-малко от половин час — толкова силно беше вдъхновението му. Никога преди не беше успявал да нарисова нещо толкова жизнено, свежо и витално. Даже той, който винаги подценяваше собствените си произведения, беше развълнуван, стреснат и възбуден от това прекрасно нещо, което се появи на бял свят като тайнство, от нищото, само плод на неговото докосване.

С глава, наклонена на една страна, той дооформяше фона на рисунката с жълт молив, когато чу звук зад себе си. Мадам Крюшо се беше надвесила над раменете му и наблюдаваше пастелната рисунка.

— Вие ли нарисовахте това, господине?

Нейният израз на шокиращо недоверие го накара да се усмихне.

— Харесва ли ви?

Може би тя не беше разбрала напълно картината, но видя двете си деца красиво очертани с няколко линии сред отчетливи сенки от чист и блестящ цвят. Тя не разбираше нищо от изкуство. Но нейният остър търговски нюх я накара веднага, макар и подсъзнателно, да разбере, че пред нея се намира нещо рядко и прекрасно, нещо от най-високо качество. Веднага пожела да притежава рисунката. Тя усети и едно постепенно засилване на чувствата си към този скромен млад англичанин, които се появиха още в деня на декламацията, когато мъглата на нейното безразличие се вдигна и тя го видя през погледа на приятелките си такъв, какъвто е в действителност: много привлекателен млад мъж, със стройна фигура и чувствително лице, с черни очи и деликатна бледност.

Малките момиченца все още сричаха своята книга. Тя заобиколи отпред малкото канапе, на което седеше той, и седна до него.

— Не съм знаела — каза тя доверително, шепнешком, — че господинът е истински художник.

— Но аз ви казах това още когато ме наехте на работа.

При споменаването на това първо интервю, когато тя го изнуди толкова хищно, гладкото ѝ лице се изчерви, а заедно с нея и кръглата ѝ

здрава брадичка, чак до мускулестата ѝ шия.

— Ах! — възкликна тя, като наведе очи. — Не съм обърнала достатъчно внимание на това, което казахте тогава.

Той отговори с приятен глас, посочвайки картината:

— Може би ще проявите желание да я имате?

Въпросът, в който се съдържаха намек за покупка, я накара да се дръпне леко назад, но това беше само за момент. Тя отговори сериозно:

— Да, господин Стивън, ще говоря за това със съпруга си тази вечер. Разбира се, възможно е той да възрази, че рисунката е направена в часовете за преподаване, за които вече е платено, като във всеки случай...

— Моя скъпа мадам Крюшо — прекъсна я бързо Стивън, — вие изобщо не ме разбрахте. Предлагам ви рисунката като подарък.

Очите ѝ блеснаха, не и без корист, но с по-меко, с по-нюансирано чувство. Тя потисна спонтанната въздишка, погледна го втренчено, с нежно чувство.

— Приемам подаръка, господин Стивън. Уверявам ви, че няма да съжалявате за това.

Необичайното състояние — да седи така близо до него, замайваше главата ѝ; това усещане беше съвсем различно от близостта с Крюшо. Но малките момичета настояваха вече да им се обърне внимание. Като хвърли продължителен поглед към Стивън, като се опита, макар и напразно, да успокои ускорения ритъм на сърцето си, тя стана, взе си довиждане и се отправи обратно към магазина.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Едва след като облаците на апатията, които притискаха Стивън няколко седмици, се разсеяха, той усети, че може да рисува отново. Чувстваше се пробуден за нов живот, с по-изострен поглед и с повече сила и вяра в себе си отпреди. Малкият град със скучаещите жители го беше поставил в тази пустиня на стерилност, която изведнъж се промени и стана изобилен източник на вдъхновение. Той нарисова кметството и парадния плац пред казармите; една панорама на високите градски покриви, гледани от неговия прозорец — много подходящ за тази цел; една хубава композиция в сиво и черно на сестрите от метоха, които в дъжда се връщаха от църковна служба и бяха с чадъри в ръце. Платната, които беше купил от Наполеон Кампо, едно по едно се преобразяваха, когато заставаха в ъгъла на неговата таванска стаичка.

Получиха се писма от Пейра, от Глин, които го насърчаваха. Джером предвиждаше да остане в Пюи дьо Дом, а Глин щеше да се върне в Лондон за кратко време през есента. И двамата настояваха да отиде при тях. Но, разбира се, той не можеше да стори това. Рисуваше тук и беше щастлив. В това състояние на приповдигнатост всекидневните уроци на децата на Крюшо пречеха на неговата естествена необходимост да твори. За Стивън беше истинско изпитание да оставя настрана четките и да бърза за бакалницата точно когато светлината беше най-ярка. И въпреки че по мнението на малкото общество той се бе оказал добър възпитател, неговата душа не беше изцяло свързана с обучението. Поведението му все по-настойчиво се мотивираше от мисълта да се измъкне оттук.

Поради това че беше изцяло в плен на абстракцията, той оставаше чужд на промяната, която все повече вземаше връх в отношението на мадам Крюшо към него. Рязката промяна в храната беше повече от очевидна, но той свързваше това благодеяние на работодателята си с подарената картина. С тази причина той си обясни и всички останали знаци на внимание, на които беше станал обект. Стана вече практика мадам Крюшо да присъства на неговия

обяд и да го притеснява с гостоприемството си. Посещението ѝ отиде още по-далеч.

— Господин Стивън — възкликна един ден тя със самобитен акцент, — безпокоя се за вас. Условията не позволяват да се грижат за вас при мадам Клу.

— Напротив — отговори той. — Тя е много достойна жена.

— Но стаята е много бедна.

— Вие виждали ли сте я? — с изненада запита Стивън.

— Е — изчерви се тя, — минавала съм покрай нея неведнъж по пътя за църквата, разбира се. Но ако някой с вкус добави някои неща и ги подреди, колко по-приемливо би било това за вас.

— Не — усмихна се той. — Всичко, както е там сега, ме устройва... голо и въздушно.

— Но това не е добре за вас — настояваше тя. — Не бих могла да не забележа, че вашата кашлица все още не ви оставя на мира.

— О, това е нищо. Появява се само сутрин.

— Мой скъпи господин Стивън — отправи тя поглед към него, пълен с нежност, — не ми пречете да се погрижа за вас. Ако не мога да дойда и да подобра обстановката в стаята ви, то поне ми дайте възможност да възстановя здравето ви.

На следващия ден за негово безпокойство шише сироп от аптеката на господин Олард стоеше на масата до чинията му и мадам измери собственоръчно една супена лъжица от него. Викторина и Мария-Луиза бяха много развеселени, че техният учител трябва да гълта лекарства, и накрая дори Стивън се разсмя.

Когато децата побягнаха към градината, за да играят, мадам Крюшо след трепетен поглед въздъхна:

— Разбира се... едно нещо е съвсем очевидно за мен. Вие сте намерили в града някакво порочно момиче, което да ви привлече.

— Какво? — възкликна той. — В Нетьер ли?

— Защо не? Не посещавате ли всеки ден кафенето „Дезоврие“ и тази Джули Кросе. При тях не всичко е съвсем открито, мога да ви кажа. Тя наистина е в течение на всички клюки, клевети и дребни интриги на малкия град.

Но неговият изненадан поглед беше толкова остър, че я свари неподготвена. Тя се опита да се засмее.

— Не ме гледайте така, мили приятелю. Аз мисля само за вашето добро. И след всичко това — макар че съм добра жена, аз също съм жена. И така, вие нямате ли си някого?

— Не! — отвърна той кратко.

Изненадата и ревността в погледа ѝ се стопиха и вместо тях се появи кокетство.

— Кажете ми, харесва ли ви моята дреха?

Тя се пообърна малко, за да демонстрира новия си пенъор в шокиращ зелен цвят с жълта платка, който ѝ придаваше младежки вид.

Косата ѝ беше свежо боядисана. Мадам Крюшо обичаше да се облича и беше редовна клиентка при Шарл дьо Рен. За кратко време тя се показва на Стивън в най-изисканите си тоалети, които той, изглежда, не забеляза. Това негово безразличие увеличаваше нейното желание. Пълното му неведение за нея като жена, може би неговото нежелание да се възползва от всяка друга жена, беше сравнимо за нея само с невинността на един млад свещеник, когото веднъж беше слушала в църква и на когото се беше възхищавала от разстояние. Беше мечтала за него през нощите, докато до нея хъркаше бакалинът, долепен до безчувствените ѝ задни части. Тя изгаряше от желание да притисне Стивън до себе си и да го покрие с целувки.

Мадам Крюшо беше сляпа за комичността на своето положение. Беше почти на четирийсет години, вложила сърцето и душата си в малкия бизнес. А сега я терзаеше разрушителната страст към един юноша, който би могъл да ѝ бъде син. Тя загуби интерес към децата си, към приятелите си, към богатството. Нейният съпруг ѝ изглеждаше противен. Неговите буржоазни маниери и начин на хранене предизвикваха у нея крайно отвращение.

Тя все по-често се къпеше, използваше по-силен парфюм, смучеше ароматни кашута, сменяше през седмица модела на дрехите си. Струваше ѝ се, че ако не спечели Стивън, животът ѝ ще спре.

Изведнъж проблесна отговорът на непроизнесените ѝ молитви. Защо никога не бе помислила за това? Щом Стивън влезе в къщата този ден, тя го хвана под ръка в коридора.

— Приятелю мой — възкликна тя весело, — имам добри новини за вас. Накратко — една поръчка. Господин Крюшо настоява да ме нарисувате.

Хванат натясно, Стивън я изгледа мълчаливо.

— Да! — добави тя. — Крюшо е изпълнен с ентузиазъм. Той не говори за нищо друго през миналата нощ. В цял ръст с маслени бои.

— Но, мадам — намръщи се Стивън, търсейки някакво извинение, — аз не рисувам портрети. Работа върху други теми.

Тя му се усмихна насърчително.

— Не се безпокойте, скъпи мой. Ще уредя да ви платят за това. В четвъртък започваме. Разбрахме се, нали?

Преди да успее да възрази, тя потупа ръката му и като го погледна през рамо, бързо излезе.

Четвъртък за търговците беше полупразник. Тогава беше винаги тихо и магазинът затваряше в девет. Когато Стивън пристигна, той усети в затворените помещения някаква неестествена неподвижност. Мадам Крюшо го посрещна на вратата.

— Никакви уроци днес — обяви тя решително. — Малките заминаха извън града с Мари.

След като го въведе в къщата, тя обясни, че слугинята ходи при родителите си в Сан Вале веднъж месечно и понякога тя ѝ позволява да вземе със себе си децата.

— И, разбира се — добави тя с лек жест, — мъжът ми е в Рен на пазар. Никой няма да ни безпокои.

Никакви шумове не идваха откъм мазето, където слугата Джоузеф прекарваше обикновено по два часа наднормено, за да нарежда стоки. Необикновената тишина разтревожи Стивън отново. В къщата освен тях нямаше никой. В столовата масата беше наредена за двама, с твърда покривка и с най-добрите прибори, беше украсена с ваза с червени рози, които го накараха да трепне.

— Не възразявайте, ако обядваме заедно, нали?

Като говореше с охота все така непринудено, тя донесе от магазина печено „пиле дьо Брес“ с гъби и салата, пате по страсбургски, праскови със сироп и бутилка шампанско. Едва след като напълни чинията му, тя си позволи да го погледне, неспособна да избегне милата усмивка, която озари закръгленото ѝ лице.

— Тук е твърде удобно за нашия първи художествен сеанс. Нали приемате обяд „тет а тет“? Разбирате ли, вие трябва да хапнете, преди да започнете да се трудите. — Тя го погледна свенливо. — Нека да ви наляе малко шампанско. Това е най-хубавото, с което разполагаме. Пет франка бутилката.

Той беше объркан, смутен и неспокоен. В сиромашкото положение, в което бе изпаднал, не можеше да откаже това, което беше сложено пред него. Но все повече си даваше сметка за нейните възхитени погледи, насочени към него. Гърдите ѝ се повдигаха и потрепваха, а брадичката ѝ потъваше в шията, когато се доближаваше все по-близо до него при всеки опит да си поеме дъх. Тя почти не хапна нищо, поднесе с елегантен жест към устата си само едно крилце от пилето и си наля втора чаша вино. Малките ѝ кръгли очи блестяха като мрамор. Беше обхваната от неудържим копнеж да се пресегне и да стисне ръката му. Можеше ли той да си представи какви изящни удоволствия беше готова да му предложи тя? Колкото повече той се объркваше, толкова повече това я съблазняваше.

— Приятелю мой — възкликна тя, — имате ли някаква представа какъв е бил животът ми тук, в Нетийер, през последните петнайсет години?

— За съжаление не съм ви познавал толкова дълго — опита се да се усмихне вежливо той.

— Не! — отговори тя с доверителен тон. — И все пак вие бяхте този, който ми показва празнотата на моето съществуване.

— Това би било лоша отплата към вас, мадам, ако е истина.

— Истина е! — отговори тя. — Да! Това сте вие, приятелю мой, който отвори очите ми към нови хоризонти, които даже не бях сънувала преди. О, не ме разбирайте погрешно. Господин Крюшо, въпреки че не притежава особена нежност, е един богат човек. И, разбира се, аз съм една виртуозна жена. Но има моменти, когато самотата хваща сърцето, когато човек се нуждае от увереност. О, приятелю мой, когато сърцето зове — възкликна тя, — трябва ли да пренебрегваме този зов? Грешно ли е да търсим пълна наслада, ако това става... в дискретна форма?

Докато седеше мълчалив и напрегнат, едно невероятно обяснение на поведението ѝ премина през съзнанието му. Но Стивън го отхвърли като абсурдно. Той обаче се почувства задължен да направи сеанса без отлагане, колкото се може за по-кратко време. Остави чинията си настрана.

— А сега, мадам, ако сте съгласна, можем да започнем. Мисля, че най-добре ще бъде да направим един предварителен ескиз. Къде ще седнете да ми позирате? В салона ли?

— Не! — отговори тя с равен глас. — Горе светлината е по-добра.

Тя стана от масата и се запъти към вратата.

— Ще бъда готова веднага. Изпийте си виното, след това се качете.

Никога не се беше качвал горе. След като изчака пет минути, той тръгна към стълбите. Светлината там беше мъждива, дървените стъпала бяха покрити с тънък мокет и скърцаха под краката му. Миризмата от сирената, които бяха оставени в шкафа на коридора, изпълваше въздуха. Когато се изкачи горе, видя вратата срещу него отворена. Той си помисли, че тя води към гостната стая, но преди да може да установи, мадам Крюшо го повика.

— Влезте, приятелю мой!

Той влезе.

Мадам Крюшо стоеше изправена до спалнята. Беше си свалила роклята и носеше пеньоар, който във вулгарната поза, която беше заела — с едната ръка на бедрото си, откриваше блестящи кюлоти на райета, волани с тежка бродерия, които се спускаха под дебелия ѝ колене. Една розова камизола, навлажнена от току-що пръснат парфюм, образуваше гънки по тялото ѝ.

Стивън усети, че го избива студена пот. Очите му поглъщаха всяка подробност в тази ярка и все пак небрежна спалня: цветните килими и драпираните пердета, изцапания скрин, порцелановата посуда под леглото, даже нощницата на Крюшо, натъпкана набързо под възглавницата. Той пребледня. Тя отпусна глава, като се престори, че трепери. След това с ужасно кокетство се обърна към него. Това вече беше твърде много. Той се дръпна назад с израз на отвращение, вбесен от себе си за това, че е допуснал да попадне в такава ситуация, която, макар че съдържаше елементи на фарс, беше, независимо от всичко, крайно оскърбителна. Без да каже нито дума, той се обърна и избяга от стаята.

Същата вечер, когато си седеше в таванската стаичка, той чу силно почукване на входната врата, последвано от тежко изкачване на стъпала. Без предупреждение господин Крюшо нахлу в стаята. Бакалинът, все още с най-хубавия си костюм, беше побеснял.

— Как се осмеляваш да посягаш на жена ми, нещастна отрепко, веднага след като си ми видял гърба?! Имах намерение да отида

веднага в полицията! Винаги съм те смятал за малка английска змия. Но да кльвнеш ръката, която те храни, да посегнеш на една жена с чисто сърце, на една майка! Каква гнусотия и жестокост! Разбира се, ти си уволнен. Никога не показвай повече в дома ми презряното си лице. Но освен това за нанесените морални щети трябва да има компенсация... най-малкото една картина.

Стивън знаеше, че Крюшо не го обича. Но цялото това изпълнение се разиграваше по внушение на мадам Крюшо. Съпругът беше само емисар на тази злобна жена. И с нарастваща горчивина, тъй като Крюшо продължаваше да го заплашва, Стивън измъкна един лист от блока за рисуване и го подаде на бакалина. Това беше ескиз, на който беше нарисувал по памет мадам — тлъста и със самодоволна усмивка — по долно бельо в спалнята.

Господин Крюшо втрещено се вгледа в изобличителната рисунка. Лицето му посивя. Той беше готов да я скъса, когато с природна пресметливост я прецени отново, зави я внимателно и я постави в шапката си. След това с яростен поглед се обърна и излезе.

ПЕТА ГЛАВА

На следващата сутрин Стивън прибра вещите си в раницата, зави картините си в един вързоп и като нарами багажа си, напусна пеша Нетьер. Целта му беше да стигне Фужер, отстоящ на трийсет километра и разположен на националната автострада. Към пет часа следобед в знойната жега и с кросово темпо той стигна до града, построен от двете страни на хълма, разделен от главния път за Париж. Тук намери евтин ресторант, където вероятно отсядаха шофьорите на товарни коли. Келнерът, към когото се обърна за помощ, беше сигурен, че има вероятност за транзитно пътуване. И наистина, преди девет часа, един камион с ремарке от компанията „Атлантик“ спря и двама мъже в работни комбинезони влязоха в бара. Няколко минути по-късно келнерът се поклони, Стивън и шофьорите се запознаха и след кратки обяснения и дружелюбно стискане на ръце всичко беше уредено. Вещите на Стивън бяха поставени под седалката и всички седнаха в кабината.

Нощта беше топла и тиха. Преминаха през спящи села и безлюдни улици на градове, където блещукаха само по няколко лампи — Вир, Аржентан, Дрю. Горещият въздух свистеше покрай тях, паветата боботеха, а луната потъна зад мъгливите тополи. Най-сетне, когато пукна зората, бледа и разпръскваща първите си лъчи, те прекосиха Сена в Нюли, влязоха в Париж през вратата Мело и поеха за Лесхал. Там Стивън благодари на двамата си нови приятели и ги остави.

Градът, все още неразбуден напълно, имаше сив и измъчен вид. Стивън премина през моста Понт Ньоф и вдъхна дълбоко влажния въздух. Намираще се отново в Париж. След Нетьер се почувства посилен и преди всичко твърдо решен да демонстрира своя талант пред света.

Когато Хълмът на плача на улица „Мадригал“ отвори дюкяните си, той вече чакаше отвън. Сетне влезе в един от тях и заложи часовника си с верижка — подарък от енорийския свещеник за неговия 21 рожден ден. Получи за него сто и осемдесет франка. След дълго

търсене и пазарене си осигури място за нощуване в една странична уличка, недалеч от площад „Свети Северин“, район, многократно използван от художниците в крайни случаи. Това беше беден квартал. Стаята се оказа почти гола и ужасно мръсна, но бе на най-горния етаж, бе добре осветена и евтина — само десет франка седмично. Той се зае незабавно за работа и като взе на заем четка и кофа, почисти жилището си. Изми дори и стените, така че да внушават доверие, макар че някои от големите петна още личаха.

Минаваше вече два часа, но без да мисли за обяд, той избра четири от картините си и забърза с тях към магазина на Наполеон Кампо. Продавачът на бои седеше на обичайното си място, близо до касата. Той носеше синьо палто на летец и жълто плетено кепе; късите му крака се люлееха, напуканите му уши стърчаха, червендалестите му бузи бяха необръснати, а ръцете му — кръстосани на корема. Той поздрави Стивън приятелски, сякаш го беше видял само преди един ден.

— Привет, господин абат. Какво мога да направя за вас?

— Преди всичко нека да уредим всичко, което ви дължа.

— Добре, вие сте честен човек.

Той взе петдесетте франка, които Стивън му даде, и ги пусна в стара кожена кесия.

— А сега, господин Кампо, искам едно специално, голямо платно. Двеста сантиметра на осемдесет.

— Хм! Предстои ви такава голяма работа? И сте в състояние да платите?

— Не в пари, господин Кампо, а с това.

— Вие луд ли сте, абате? Боже мой, мазето ми е претъпкано с картини. Боклуци, които не са достойни дори за боклукчийските кофи, а аз ги вземам заради мекото си сърце.

— Не са съвсем боклуци, Кампо. Вие сте вземали картини на Писаро, на Бодин и Дега.

— Вие Дега ли сте, мой млади абате?

— Един ден, може би!

— Боже мой, отново се повтаря същата история. И така: вашето специално голямо платно ще виси в някой салон и възторжени тълпи ще се трупат пред него. Искате ли да се сдобиете със слава и състояние само за едно денонощие. Хм!

— Тогава вземете тези двайсет франка и тези две картини за покриване на разликата.

Сините очи на Кампо се взряха в бледото сериозно лице пред него. Толкова много неща бяха преминали през неговия магазин през тези трийсет години и всички те се бяха съхранили в неговите спомени. Той беше флегматичен човек, не особено подвижен, а възрастта още повече го приковаваше на едно място. Но от време на време, макар и рядко, го трогваше нещо в маниера и външния вид на някой нуждаещ се начинаещ художник, както сега го впечатлиха чертите на този малък англичанин и неговото силно излъчване. Той се колебаеше. Премести стола си и започна да рови из рафтовете си. Когато платното, което Стивън искаше — един прекрасен лен, беше изправено пред касата, настъпи пауза.

— Двайсет франка казахте вие.

— Да, господин Кампо — и Стивън отброи монетите.

Наполеон Кампо кимна и обърса носа си с ръкава на синьото си пилотско палто.

— А сега, естествено, вие ще гладувате.

— О, не съвсем. Сега, когато имам това платно, нищо друго не ме интересува.

Отново настъпи мълчание. Изведнъж Кампо върна назад монетите пред касата.

— Пуснете това във вашата касичка за волни пожертвования, абате и ми дайте вашите проклети цапаници.

Изненадан, Стивън му подаде картините си. Без дори да ги удостои с поглед, Наполеон ги напъха под тезгяха.

— Но не искате ли поне да ги погледнете? Те са най-доброто, което съм направил.

— Аз не съм съдия на картините, а на хората — отвърна мъдро Кампо. — Приятен ден, господине. Дано имате късмет.

Стивън се върна с платното в своята стая в три часа, остави го и без да се мае, се отправи към работилницата за велосипеди на улица „Бивър“. Дотук нещата се развиваха добре, но колкото повече приближаваше сградата на Бартело, толкова повече се чувстваше нервен и несигурен в себе си, изпълнен с тревожно очакване, което караше сърцето му да бие бързо. През изминалите месеци той често си мислеше за Еми. Споменът за техния кратък разговор в сумрака на

тъмния коридор го навестяваше от време на време без предупреждение, със странна непоследователност.

Той я намери в двора зад работилницата, наведена над никелиран, усилен вариант на велосипед с червен и златен емайл. Нещо стопли душата му, когато я видя отново. Тя го погледна, щом той се появи, прие неговите поздравии без изненада и след това продължи да гресира лагерите. Пулсът му беше все така абсурдно неравен. От няколкото съвместни пътувания с велосипеди той знаеше как добре може да потиска всякакви следи от вълнение.

— Много хубаво колело — рече Стивън след малко.

— Мое е! Ще го карам скоро — отвърна тя, изправи се и отхвърли назад кичур коса. — Значи пак си се върнал в Париж.

— От тази сутрин.

— Искаш ли да наемеш колело?

— Имам много по-важни неща в момента — поклати глава той.

Настъпи пауза. Тя винаги изпитваше леко любопитство към него и сега, както беше се надявал, интересът ѝ нарасна.

— Какво искаш?

— Чувала ли си за наградата „Люксембург“, Еми? Това е открит конкурс за всички художници, които никога не са излагали картини в Салона. Искан ми се да участвам в него.

След като тя се обърна настрана безразлично, той добави:

— Затова наминах насам. Искан да ми позираш.

— Имаш предвид — тя го изгледа съсредоточено и изразът ѝ се промени — да ми направиш портрет?

— Точно така — отговори той просто. — Никой никога не те е рисувал, нали?

— Не. Макар че преди много време трябва да съм си мислела за това — саркастично го погледна тя.

— Добре! Сега е твоят шанс. Това може да ти донесе нещо добро. Поне ще можеш със сигурност да се познаеш, когато те нарисувам.

Той можа да види, че суетата ѝ беше поласкана, но тя се колебаеше, като го гледаше от горе до долу, като че ли изчисляваше неговите способности.

— Ти можеш да рисуваш, нали? Имам предвид, че можеш да нарисуваш портрет с голяма прилика?

— Можеш да разчиташ на мен. Ще вложя цялото си умение в това.

— Сигурно правиш това заради себе си — рече тя и една мисъл я осени. — Имай предвид, че следващия месец се каня да пътувам.

— Имаме достатъчно време. Ако идваш всеки ден в продължение на три седмици, ще мога да работя по детайлите, след като си заминеш.

Наблюдаваше я как обмисля мълчаливо.

— Добре — каза най-сетне тя. — Не възразявам, не виждам какво губя от това.

Той потисна напирашото възклицание на удовлетворение и облекчение — не само че му се искаше да я рисува от самото начало, но тя би била превъзходен модел за темата, която през тези няколко часа го беше завладяла. Той бързо ѝ даде своя нов адрес, помоли я да дойде в десет часа сутринта, да облече черния си пуловер и плисираната си пола и още преди Еми да може да промени решението си, излезе.

Като бродеше обратно по булеварда, Стивън усети възбуда от това, което беше постигнал през този ден. После изведнъж се сети, че не беше ял откакто бе разделил един сандвич с шофьора на камиона предишната вечер. Гладът сякаш го подкоси. Той се вмъкна в едно магазинче за хранителни стоки, купи си една дълга франзела и кренвирши. Не можеше да остане на едно място. Когато преминаваше през здрачаващите се улици и пресече Градината на дърветата, той отхапа от хруптящия хляб и от кренвирша, шпикован с бели парченца сланина. Колко беше вкусно! Почувства се щастлив, свободен и странно възвишен.

ШЕСТА ГЛАВА

На следващия ден той беше готов и чакаше нетърпеливо. Платното му почиваше върху статива, когато тя пристигна с около двадесет минути закъснение.

— Ето те и теб! — възкликна той. — Мислех си, че никога няма да дойдеш.

Тя не отговори, но още от прага на вратата огледа неприветливата малка стая, голите дъски, счупения стол от тръстика и пропадналото легло на колелца. Накрая го изгледа свирепо.

— Ти си фалирал, нали?

— Практически, да.

— И имаш нахалството да ме викаш в дупка като тази! Няма къде дори да си закача дрехите.

Той се изчерви, но направи опит да се усмихне.

— Съгласен съм, че това не е Елисейския дворец, но мястото не е лошо за рисуване. Само ми дай шанс и ти обещавам, че няма да съжаляваш.

Устните ѝ се отпуснаха надолу в гримаса, но с рязко движение тя влезе, разреши му да вземе палтото ѝ и да я настани до прозореца.

Светлината беше добра — в момента беше много интензивна. Той започна да очертава върху платното концепцията, която се бе родила в главата му. Тъй като правилата на конкурса изискваха „класически“ рисунък, темата му трябваше да бъде алегорична, макар и модерна като композиция. „Сирс и нейните любовници“! Можеше ли неговата абсурдна авантюра с мадам Крюшо, която бе проникнала дълбоко в подсъзнанието му, да предизвика искра, от която да се разгори това странно виждане на нещата? Символи и образи изпълниха екрана на въображението му, завладяха сетивата му. В неговата трескава душа удоволствието се бореше с добродетелта, а изкушението се разкриваше под формата на бродещи зверове. Всичко дотук беше само един мираж. Но в най-интимните и тайнствени кътчета на душата си той чувстваше, че има сили да превърне този мираж в действителност. Стивън можеше да работи до забрава, но

респектиран от Еми, не смееше да я задържа дълго. Към обяд той предложи да спрат, за да не я отегчи още от първия ден. Еми веднага прекоси стаята и разгледа платното, върху което само с въглен бе нахвърлен предварителен ескиз на нейния образ в пълна големина, почти завършен. Веждите ѝ се вдигнаха, коприненият поглед изчезна от лицето ѝ, когато видя, че заема центъра на платното с разтворени крака и с ръце на бедрата, една поза, която беше изцяло нейна. Тя не каза нищо, когато той ѝ помагаше да си облече палтото, но на вратата се обърна и му кимна:

— По същото време утре.

Следобед, докато светлината беше още силна, той поработи върху фона. На другия ден и през следващите дни Стивън продължи да работи, невинаги с приповдигнато настроение, но винаги целенасочено. Това му помагаше да овладява моментните спадове и да търси източници за вдъхновение. В същото време, колкото повече се множаха срещите му с Еми пред платното, толкова повече контактът му с нея ставаше по-близък и той не можеше да не си дава сметка, че чувството му към нея се задълбочава. Всеки път, когато сеансът свършваше, той усещаше, че тя започва да му липсва все повече и повече. В отсъствието на Пейра и Глин той беше самотен. Но дали това обясняваше постоянното му желание да общува с нея? Ядосан на тази своя слабост, той си спомняше колко неприятна му се стори тя по време на първата им среща и колко често нейната грубост и липса на уважение го дразнеше. Когато Еми беше склонна към черен хумор, той несполучливо се опитваше да разговаря с нея. Отговорите ѝ идваха като монолози. А когато ѝ разрешаваше да си почине, тя често пъти, без да му обръща никакво внимание, лягаше по корем върху леглото, запалваше цигара „Корпорал“ и се заравяше в някакво спортно списание. Той разбираше, че не уважението към него, а само суетата я караше да идва редовно в стаята му. Десетина пъти на ден тя проверяваше как напредва работата и без да го хвали, се радваше на себе си.

— Излизам добре на картината, нали?

Легендата на Одисей за дъщерята на Хелиос и за морската нимфа Персея, която той ѝ разказа, подтикна нейното въображение. Идеята, че тя ще олицетворява силата, която превръща човешките същества в зверове, предизвика усмивката ѝ.

— Трябва наистина да опитам.

Нейната вулгарност го накара да потръпне. Все пак какво беше това нещо в нея, което провокираше този негов неспирен интерес? Той се опита да анализира нещата. Какво наистина знаеше той за нея? Твърде малко, освен че тя беше обща, евтина и груба, тоест едно малко нищожество. При това беше неинтелигентна, без въображение, напълно коравосърдечна. Не знаеше нищо за изкуството, не проявяваше интерес към работата му и когато той заговореше за това, ѝ ставаше скучно. Но фигурата ѝ беше изискана. И не възпроизвеждаше ли той всяка изящна линия на силните ѝ стройни крайници, плоския стомах и твърдите гърди?! И преди всичко тя беше миньон! Той можеше да се възхищава от изобилната плът на рубенсовите жени, но личният му вкус винаги бе предпочитал по-малко закръгленото съвършенство. А фигурата ѝ имаше онази физическа акуратност, която той винаги бе сравнявал с тази на „Майа“ на Гоя. В същото време никой не би я нарекъл красива. Тя имаше гаменска хубост. Устните ѝ бяха тънки, ноздрите — леко сплеснати, а изразът на лицето ѝ, особено когато беше и нащрек, беше почти начумерен. Странното беше, че всичките ѝ несъвършенства бяха очевидни за него. Въпреки това те в ни най-малка степен не влияеха на онази неразбираема симпатия, която, колкото повече се мъчеше да потисне, толкова повече нарастваше.

Той жадуваше да бъде с нея и се чувстваше неспокоен и нещастен, когато тя си отиваше. Необикновено подвластен на променящите ѝ се настроения, той им отговаряше по начин, който го караше да се презира. В редки случаи, когато тя беше съгласна с него, на сърцето му олекваше. Понякога със закачлив хумор тя му задаваше въпроси по темата, която най-болезнено го засягаше, и изглеждаше, че ѝ е интересно.

— Вярно ли е, че твоите родители имат голямо имение в Съсекс с много декари обработваема земя?

— Не са толкова много — усмихваше се той. — Ако Глин ти е разказал за това, то той е преувеличил.

— А ти се готвеше да станеш малък пастор, докато не те натириха от семинарията, така ли?

— Трябва да знаеш, че напуснах по свое желание.

— За да живееш в стая като тази ли? — питаше тя с невярващи очи.

— Стаята напълно ме устройва, когато ти си тук.

Тя повдигна рамене, но без презрение — ласкателството винаги ѝ допадаше. Тази достъпност, докато му даваше възможност да си отдъхне, беше приятен контраст на фона на убийственото безразличие, с което Еми обикновено срещаше неговите опити да я умилостиви. И докато тя позираше, ленива като котка, той започна да ѝ разказва, не преставайки да рисува, за Стилуютър. Това според него можеше да я развлече и развесели. Но когато най-накрая изчерпи темата и след като поумува няколко минути, тя заяви:

— Разбира се, аз съм живяла и съм предпочитала да живея през целия си живот сред артисти. Аз самата съм артистка. Мога да разбера някой, който дава всичко от себе си заради изкуството, при условие че няма нищо. Но ти си в друга категория. Да изоставиш своя значителен имот, който би могъл да наследиш! — Тя само повдигна рамене. — Трябва да си идиот!

— Не съвсем — усмихна се той, — освен ако не те бях срещнал. — Внезапно пробождащо желание го завладя. Той замълча и не посмя да я погледне. — Не разбираш ли, Ема, аз постепенно ужасно се привързах към теб.

Тя се засмя и вдигна предупредително пръст.

— Нищо от този род, абате. Подобно нещо не е включено в нашето споразумение.

Претърпял поражение, той възобнови работата си и през цялата вечер усещаше жилото на нейния отговор. Ако само можеше да я изведе някоя вечер навън — тя обичаше разпуснатите развлечения от различно естество — струваше му се, че ще може да спечели нейното благоволение. Но липсата на средства изключваше подобна възможност. Той живееше с малко повече от един франк и половина на ден, с който можеше да си купи кифла или една ябълка за през деня, а след това вечеряше самотно в най-евтиното кафене в квартала.

Един следобед, когато сеансите ѝ бяха почти пред завършване, тя закъсня повече от обикновено. Още с пристигането ѝ се чувстваше, че е в чудесно настроение. Носеше ново жълто шалче и късо червено жакетче. Косата ѝ беше току-що измита.

— Ти изглеждаш изключително хубава — каза той. — И аз просто не мога да ти се нагледам.

— Имах среща с Перо. Службата му се намира твърде далеч, на булевард „Жул Фери“. Важното е, че сключих контракта, който исках.

— Това е добре — усмихна се той, въпреки че остана потиснат от обяснението ѝ. — Кога заминаваш?

— На четиринайсети октомври. Има две седмици отсрочка.

— Ще ми липсваш, Еми — каза той и се наклони към нея, — повече, отколкото си мислиш.

Еми се засмя и той забеляза доста голямото разстояние между острите ѝ зъби. Започна да му описва как е успяла да получи максимума на условията на споразумението с Перо.

— Казват, че той е с добро сърце — завърши тя. — Мисля, че е просто добряк.

Като знаеше, че неговите разкази често ѝ доскучават, той я насърчи да продължи да разказва за себе си. Когато светлината намаля, Стивън остави четките.

— Нека да те придружа по обратния път — предложи той. — Вечерта е прекрасна.

— Добре! — повдигна тя рамене. — Щом искаш.

Когато тя се облече, те слязоха долу и се отправиха по булевард „Гавранш“, където топлата тъмнина очертаваше ореоли върху уличните лампи и изпълваше затихналия град с тайнствена красота. Двойки се движеха бавно ръка за ръка по гладкия паваж — нощта изглеждаше предназначена за влюбени. В страничната уличка, до реката, те свиха покрай едно кафене, където под акомпанимента на акордеон няколко души танцуваха в малка градинска беседка на светлината на китайски фенери, спуснати през клоните на дърветата. Сцената беше изпълнена с блясък и веселие. Той усети как Еми го погледна изпитателно.

— Не обичаш ли да танцуваш?

Той се смути, съзнавайки своята непохватност, и поклати глава.

— Едва ли ще се справя добре.

И това беше истина. Тя отговори с познатото вдигане на рамене:

— Ти не можеш да правиш много неща, нали?

Те стигнаха до металните сенки на кея. Сена течеше безмълвна — едно гладко зелено течение под ниската арка на моста „Алма“.

Сякаш недоволна от мълчанието на Стивън, Еми вървеше напред и си тананикаше мелодията, която беше чула от акордеона в кабарето.

— Почакай, Еми — рече той и се спря под една арка.

Тя го погледна през рамо.

— Какво си намислил, абате?

— Не можеш ли да разбереш колко много означаваш за мен! — обгърна я той с ръце и я приближи до себе си.

Няколко кратки мига тя остана неподвижна като уличен стълб, позволи му да я прегърне, но след това с рязко движение на нетърпение го отблъсна настрана.

— Ти не умееш най-важното нещо — каза тя и в гласа ѝ звучеше презрение.

Наранен и унижен, с разбити илюзии, съзнаващ правотата на нейната забележка, той я последва по улицата. Те вървяха към улица „Бивър“. Пред работилницата за велосипеди тя го погледна, сякаш нищо не се бе случило.

— Мога ли да дойда още веднъж утре сутринта?

— Не — каза той горчиво. — Няма да е необходимо.

Стивън се обърна кръгом, ядосан на нея и отвратен от себе си.

— Не забравяй — извика тя след него, — искам да я видя, когато стане готова.

Мразеше я заради нейната твърдост, заради липсата на общоприета порядъчност. Тя даже не го съжаляваше. Той си каза, че не иска да я види никога повече.

Когато се събуди след неспокойната нощ, той се залови страстно за работа, за да завърши картината. До този момент само централната фигура беше завършена, а темата трябваше да се развие още. Времето се промени, стана влажно и неприятно, а светлината лоша. В импровизираното му студио вееше отвсякъде, но никакви трудности не можеха да го спрат. В търсенето на реализъм той прекарваше всеки предобед в зоологическата градина, за да прави своите наблюдения и проучвания. След това се връщаше в стаята и върху платното се появяваха същества, на които придаваше по нещо от своята тъга и потиснатост.

В края на седмицата парите му свършиха. Като порови из джобовете си за някоя монета, Стивън разбра, че няма вече нито су.

Той продължи неистово да рисува през целия ден, като горчив протест срещу трудностите, които се изправяха пред него.

На следващата сутрин се почувства толкова слаб, че му прилоша, но въпреки това се застави да продължи работата. Но когато стана следобед, силата на разума разсея мъглата, която беше обвила мозъка му. Ясно беше, че никога няма да може да завърши картината си „Сирс“, ако не намери някакви средства да преживяваме. Проста истина беше, че за да живее, трябва да яде. Седнал на леглото, той размишлява известно време, след това стана и отиде до ъгъла, където бяха поставени картините му от Нетиер. Стивън подбра три платна, които излъчваха изключителен блясък и колорит. Бяха наистина хубави и тази самооценка му внуши увереност. В Париж, най-артистичния град в света, трябваше да има пазар за такива красиви неща. Той ги уви в кафява хартия и с пакет под мишница се отправи през Сена, по Шанз Елизе към Фабург Сент Оноре. Това беше смела постъпка. Но времето на полумерките вече беше отминало. Стивън беше решен да предложи платната си на най-добрия търговец на картини във Франция.

На ъгъла на авеню „Марини“ — един район, изпълнен предимно с прекрасни сгради, апартаменти и модни къщи — Стивън се спря пред богата, макар и семпла на вид фасада от рязан бял камък с паладиански колони. Като набра смелост, той премина през позлатената венецианска врата и влезе в покрития с мрамор вестибюл, обшит с дамаска от червено кадифе. Там се натъкна на млад мъж в редингот, седнал зад лакирано бюро, с имитация на злато от времето на Людвиг XIV. Когато го подмина, пред погледа му се откри голям салон, също толкова прекрасен, украсен с огромни лилии във вази от алабастър и със закачени по стените картини, великолепно осветени. Беше пълен с млади хора, които разглеждаха, събираха се, консултираха се със своите каталози и разговаряха тихо.

— Вие имате ли покана за изложбата, господине?

Стивън обърна погледа си към зализания млад мъж, зад чиято протоколна усмивка се криеше крайно безпокойство.

— Не, нямах представа, че сте открили изложба. Идвам при господин Теси.

— А по каква работа, господине?

— По личен въпрос.

— Страхувам се, че господин Теси не е в сградата. Но ако почакате тук, на този стол, аз ще проверя — рече портиерът, а усмивката на фалшива любезност не слизаше от лицето му.

Когато Стивън седна, младият мъж се извърна грациозно и изразително. Но почти веднага една странична врата се отвори и в хола влязоха трима души — жена, облечена много ексцентрично, в черно, с малка кръгла шапка, с няколко реда гривни на китките си и с ръкавици. Тя водеше миниатюрен пудел, фантастично подстриган. Придружаваше я един по-стар мъж, явно отегчен, но впечатляващ околните с безупречното си облекло в кафяво. Третият беше Теси, когото Стивън позна веднага. Той беше изискан, с мургаво, добре обръснато лице, на което се открояваха изпъкналата му долна устна и хлътналите проницателни очи. Търговецът на картини коментираше с разбиране, с премерено въодушевление и пестеливи жестове.

— Уверявам ви, това е прекрасно платно. Най-доброто, което ми е попадало от няколко години.

— То наистина е прекрасно! — възкликна дамата.

— А цената? — намеси се нейният спътник с явно настроение.

— Вече ви казах, сър. Сто хиляди — това е безспорно един шедьовър. Но ако не желаете да я запазя за вас, просто трябва да ми кажете, за да я запазя за друг клиент.

Дамата леко докосна ръкава на мъжа, който я придружаваше и след като си размениха тихо няколко думи, той каза:

— Можете да смятате картината за продадена.

Едва забележимо кимване на глава, изцяло одобрително за проявения вкус, беше единствената реакция на Теси. Той ги съпроводи до вратата. Когато се обърна със замислен вид, с наведена глава и сплетени зад гърба ръце, Стивън се изправи.

— Господин Теси, извинявайте за безпокойството. Бихте ли ми отделили само пет минути от вашето време?

Търговецът на картини го изглежда остро, раздразнен от неочакваната намеса в хода на мислите му, които почти сигурно бяха заети с пресмятания. Проницателността му, обиграна от множество подобни случаи, му подсказа, че предстоящата среща няма да му достави удоволствие. Това предположение се потвърждаваше от смачканата фигура на мокрия млад човек пред него, от калните му обувки и лошо опакования пакет под мишницата му.

— Не — промърмори той. — Не сега. Виждате, че съм зает.

— Но, господине — настояваше Стивън, като ставаше все по-решителен, — аз ви моля да погледнете моята картина. Толкова ли много трябва да ви се моли един художник?

— Значи вие сте художник? — Теси сви устни. — Поздравявам ви. Знаете ли, че всяка седмица съм преследван в най-неподходящо време от самозвани гении, които си мислят, че ще изпадна в екстаз, щом се запозная с техните долнопробни усилия? Но никога не съм срещал такава настъпателност като вашата — безпокоите ме в най-напрегнатото време на моята есенна изложба.

— Съжалявам, ако ви обезпокоих. Но въпросът е неотложен.

— Неотложен за вас или за мен?

— И за двамата — преглътна Стивън с усилие. Беше възбуден до крайност и говореше невъздържано. — Вие току-що продадохте една картина на Миле за значителна сума. Простете ми, но без да искам, чух това. Дайте ми възможност и аз ще ви покажа работа, толкова добра, колкото всичко, което е излязло изпод четката в Барбизон^[1].

Теси изгледа Стивън, отворен от неговата трескава настойчивост и изцъклените му очи.

— Моля — каза той с досада, пренебрегвайки доводите, — някой друг път, моля ви.

Заобиколи Стивън и влезе в салона. Стивън, който беше започнал с нервна бързина да развързва пакета, за миг пребледня и със странен израз на лицето се придвижи към вратата.

Вече на улицата, връвта, която остана наполовина незавързана, се изхлузи от ръката му и трите платна паднаха на калния паваж. Той ги вдигна внимателно с почти трескава нежност. Лекотата, с която беше унижен, го разлюля из основи. Но упорито, почти фанатично си повтаряше, че няма да се остави да го смачкат. Има и други търговци на картини в Париж, по-малко арогантни и сигурно много по-достъпни, отколкото този Теси. Той пое бавно между минаващите коли към улица „Боти“.

Два часа по-късно, понесъл трите картини, той се озова отново на площад „Сен Северин“ мокър до кости, изтощен до краен предел, едва способен да се качи до стаята си. Като преполови стълбището, седна да си поеме дъх. Точно тогава вратата на горния етаж се отвори и от нея излезе мъж на около тридесет години, облечен в сива риза и

черен шлифер. Беше слаб, с тъмен и нездрав цвят на лицето, попревит и с еврейски очи. По пътя надолу той едва не настъпи Стивън, но се дръпна настрана и го изгледа с особена, горчива усмивка.

— Нямате късмет, нали?

— Не!

— При кого опитахте?

— Почти при всички от Теси надолу.

— А при Соломон?

— Не мога да си спомня.

— Той не е лош. Но никой не купува сега.

— Направиха ми предложение. Двеста франка за копие на Брьогел^[2].

— Приехте ли?

— Не.

— Ех! Животът си има своите малки огорчения — рече той и след кратка пауза запита: — Как се казвате?

— Дезмънд.

— Аз съм Амеди Модилиани^[3]. Заповядайте на едно питие.

Той го поведе към стаята си. Апартаментът му беше почти идентичен с този на Стивън, дори още по-мизерен. В единия ъгъл, до неоправеното легло, имаше купчина празни бутилки, а в центъра — статив с изоставена на него картина, изобразяваща полегнало голо тяло.

— Харесва ли ти? — запита Модилиани, наля две чаши „Перно“ от бутилката, която взе от шкафа, и наведе главата си над платното.

— Да! — отговори Стивън след малко. — В картината има личен стил, синтезиран в усилие да се очертае монументалната и чиста арабеска.

— Добре го казахте — рече Модилиани и му подаде питието. — Но това насъсква полицейския комисар срещу мен. Той вече е обявил моите голи тела за скандални.

Пелинът подкрепи Стивън и сякаш избистри мозъка му. У него се породиха смътен спомен.

— Не сте ли участвали в една изложба в „Индипендънт“ с картината „Виолончелистът“?

Модилиани потвърди с жест.

— Това не беше най-добрата ми картина. Но тя се продаде. Сега обаче няма да купят нищо. Истината е, че ако не беше талантът ми на гмуркач в хотел „Монарх“, щях да остана длъжник на критиците си и да прекратя съществуването си.

— Гмуркач ли? — запита Стивън, явно не разбрал смисъла на тази дума.

— Да! Ще си направите ли труда да опитате тази работа? Аз отивам сега там. Това е една очарователна работа.

Лека мрачна усмивка премина през неподвижните му черти с цвят на зехтин.

— Те винаги са съгласни да наемат на работа нов човек.

Стивън мълчеше. Но изведнъж с внезапна решителност стана и рече:

— Ще опитам всичко.

Излязоха заедно и поеха към „Етоал“. „Великият монарх“, един от известните парижки хотели, беше едно дворцово здание в стила на Третата империя и заемаше целия площад непосредствено след Големия булевард. Беше внушителен и с достойнство, макар и малко демоде, с мраморни стъпала, покрити с червени пътеки, с просторни холове с блестящи полилеи, с подбран обслужващ персонал, който се движеше зад бронзовите врати, винаги готов да посрещне посланици, чужди официални лица и потомствени принцове, негови постоянни посетители, които подхранваха представата за лицемерното му величие. Когато стигнаха до централния вход, Модилиани продължи към ъгъла на фасадата, където бяха наредени кофи за смет, а оттам с бързи крачки се намериха в мазето.

Помещението повече приличаше на огромно подземие, отколкото на мазе. От тавана капеше. Беше задръстен с плетеница от влажни тръби, стените бяха изровени и кърпени с хоросан, подът — неравен, на някои места с дупки, дълбоки до лакът. Всичко това беше оскъдно осветено от няколко голи електрически крушки, наоколо се издигаше пара и шум от преплитания се говор на много хора. Наведени над дълга редица дървени ведра, множество мъже от бордеите на Париж трескаво миеха чинии, които им носеха кухненските работници. „Сега, — мислеше си Стивън, докато очите му свикваха с този кошмар — ми е ясно какъв е смисълът на думата «гмуркач».“ Междувременно Амеди стигна до надзирателя, който огледа с безразличие Стивън, подаде му

един метален кръг с номер на него и отбеляза срещу този номер точния час на една черна дъска под неговата будка. Надписът на нея предупреждаваше, че всеки, който бъде хванат да крие счупените чинии, ще бъде строго наказан.

Като подражаваше на своя спътник, Стивън свали палтото си, зае мястото си в редицата и започна да мие чиниите, натрупани пред него. Не беше лесна работа да се превива пред ниския кран и да мие, без да счупи нещо. Водата не се сменяше. Беше пълна с нечистотии, остатъци от храна и причиняваше гадене. Периодически този пулп от остатъци запушваше канала и Стивън трябваше да бърка с ръка до изходната тръба. Най-абсурдното беше, че в този момент се дочуваха далечните звуци на нежна музика, която идваше от оркестъра под палмите в двора, точно над главите им.

Около единадесет часа темпото отслабна и преди полунощ настъпи определено затишие, което показваше, че дамите и господата горе са вече нахранени. Амеди, който през цялото време не произнесе нито дума, облече палтото си, запали цигара и с кимване на глава поведе Стивън към вратата. Там надзирателят погледна дъската и им даде по два франка и половина.

Навън, все още безмълвен, Модилиани го поведе по тъмните улици и пет минути по късно спря пред едно денонощно бистро. Тук Амеди изпи няколко мастики „Перно“, а Стивън изяде голяма купа варено, богато гарнирано със зеленчуци и парчета овнешко. Това беше първото задоволително ядене от няколко дни и той се почувства по-добре след него.

— Не искате ли да хапнете нещо? — запита той.

— За мен това е и месо, и питие — изгледа Амеди с определено безразличие зеленикавата течност в чашата си, която държеше с пожълтели от никотина пръсти. — Това е моята диета от доста време.

Седнали в безлюдното кафене — светлините наполовина загасени, масата за бiliarд в дъното на помещението покрита с бял чаршаф за през нощта, самотният келнер, полузаспал зад бара с престилка, обримчена на врата — те водеха тих разговор. Накратко Модилиани разказа за себе си.

Роден бил в Италия, произхождал от семейство на еврейски банкери, учил, макар и с прекъсвания поради болест, във Флоренция и в Академията във Венеция. През последните седем години,

вдъхновяван от примитивизма и от негърското изкуство, работил в Париж, понякога с приятеля си Пикасо, а в други случаи с Крис. Практически досега не бил продал нищо.

— И така — завърши той с познатата си мрачна и безразсъдна усмивка, — сега ме виждате разкапан от бедност, с отвратителни дрипи на гърба си и вмирисан на алкохол. Сам съм, само с едно младо момиче, което имаше нещастieto да ми се посвети. Аз съм един човек без всякаква репутация! — Той изпи остатъка от питието си и се изправи. — Радостен е само фактът, че през целия си живот никога не съм принижавал моето изкуство.

Само с едно кратко пожелание за лека нощ се разделиха на стълбището на тяхното жилище.

Тази странна среща се превърна за Стивън в нещо като провидение. Сега, след изнурителния труд по пет часа с пот на челото, всяка вечер сред изпаренията на „Великия монарх“ той можеше да оцелее, но най-важното бе, че можеше да продължи да работи с пълна сила върху „Сирс“.

Най-после, след около три седмици, в един студен и сух следобед картината беше завършена. Образът на Еми стоеше там в познатата си поза на безгрижна леност, безразлична и все пак привлекателна с бледото си лице и загадъчни очи. Тази съвременна дъщеря на Хелиос имаше за фон не двореца в Айе, а парижка улица с бордеи, където се бяха събрали победени любовници, деградирани до образите на зверове, опитомени и прекършени, гледащи към нея със сервилна похотливост, все още жадни за нейните ласки.

Изтощен от последната си работа, Стивън не можеше да оцени стойността на своя труд, който стигна до невероятен резултат под напора на чувство, на което беше безсилен да устои. Той знаеше само, че не може да добави нищо повече към картината и нервно, припряно я уви в същата смачкана кафява хартия, която му послужи преди, и я отнесе на ръце през целия град до Института за графическо изкуство на площад „Редон“. Тук един възрастен служител грижливо записа името му и всички други данни в една книга, но когато установи, че платното е без рамка, отказа да го приеме.

— Разбирате ли, господине, изискването е картината да бъде монтирана.

— Не съм знаел това.

— Но то е очевидно. Вижте тук, господине, всяка друга картина е коректно представена.

Стивън се вгледа в дългата галерия, където бяха закачени десетки картини и изпита внезапна апатия. Стана му някак си безразлично.

— Не мога да си позволя рамка. Вземете я в този вид или изобщо не я приемайте.

Настъпи пауза, след което портиерът вдигна ръце.

— Крайно нередно е, господине, но я оставете, щом желаете.

Когато се върна на тавана, Стивън седна и подпря главата си с ръце, обхванат от обичайната за след творческо усилие летаргия. А сега какво трябваше да прави? Невъзможно беше да продължи в „Монарха“, душата му въставаше при тази мисъл, но в противен случай рискуваше да остане без подслон. Трябваше да си плати наема в понеделник. Освен дрехите на гърба му, реквизитите му за рисуване и петнайсетте су той нямаше нищо друго. Всичко останало беше заложено. Стивън се изправи и погледна в бюфета. Там имаше половин кръгло хлебче, твърдо като камък, и парче сирене. Амеди отсъстваше през последните три дни, потънал в някой отдалечен край на града в един от периодичните си запои, от които излизаше с мътна глава. През тънката колкото дъска стена съседите започнаха да се надвикват с крясъци. Децата, които играеха на мръсния паваж навън, избухнаха в караница. Въпреки отворения прозорец стаята беше замряла сред уморения въздух на града, а през скъсаните пердета можеше да се види обикновената вечерна процесия на хлебарите.

Всичко това трудно можеше да се преживее, макар че беше нищо в сравнение с непреодолимото чувство на самота и потиснатост, която душеше гърдите му. Вече освободен от непосилната работа, чувствата му към Еми се възвръщаха по-силно от всякога. За разлика от Одисей той не разполагаше с магическа билка, която да го предпази от нейното привличане. Той се обвиняваше за това, че не я покани да види картината. На следващия ден тя заминаваше на юг с трупата на Перо. Нямаше да я види най-малко шест месеца, ако наистина изобщо я видеше някога. Но като си спомни за сцената, която му беше скроила мадам Крюшо, той се стресна от изпитанията, които му поднасяше съдбата.

Почувства се безкрайно изтощен и не пожела да излезе навън. Когато тъмнината се спусна, той си легна в леглото, но не можа да заспи.

Следващият ден, четвъртък, дойде с ясен, мил изгрев. Стивън стана и се облече. Мисълта за фургоните на цирка, които заминаваха този следобед за провинцията, към слънчевия Кот д'Азур, се въртеше натрапливо в главата му. Изведнъж, съвсем изневиделица, му хрумна една идея, която го закова наред стаята. Би ли могъл да го направи? Най-малкото можеше да опита. Като грабна шапката си, той изскочи от стаята и се запъти с трепет към булевард „Жул Фери“.

[1] По време на революцията от 1848 г. група художници се събират във френското село Барбизон край Париж, за да изучават природата с непредубедени очи. Един от тях е и Миле. — Б.пр. ↑

[2] Семейство на прочути фламандски художници: Питър Брьогел старши (1530 — 1600), Питър Брьогел младши (1565 — 1637) и Ян Брьогел (1570 — 1625). — Б.пр. ↑

[3] Амедео Модилиани — виден френски художник импресионист, умрял млад от туберкулоза. — Б.пр. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Върху тясна ивица общинска земя в покрайнините на градчето Ангър, под едно приказно небе, в края на октомври, по обед, циркът „Перо“, монтиран с блестящи червени платнища, вдигна своя пъстър купол.

Второстепенните номера вече се изпълняваха, лека музика идваше от секторите, определени за деца, конферансиетата бяха започнали да обявяват програмата пред малобройните зрители.

До един щанд в края на редицата от будки облечен в синя блуза, с барета и незатегната черна връзка, в костюм, скроен, за да показва на недоразвитите провинциални умове върховете на парижката артистичност, стоеше Стивън и вдишваше дълбоко селския въздух, напоен с пушек на дърва, с аромат на портокалови кори, с мирис на коне и свежи трици, прострелван от кучешки лай. Пред него беше изправен статив, който създаваше впечатлението, че принадлежи на един от най-големите майстори на Академията на изкуствата на Лондон и Париж. Стивън предлагаше портрети с точна прилика в профил или анфас, нарисувани с въглен — само срещу пет франка, с богати цветове — за седем франка, и с любезности и обслужване, каквито се полагат само на коронованите особи в Европа.

Чуваше се хриптенето на конете в конюшните, остро блеене на корнет^[1], рева на застаряла лъвица. С почти излекувана кашлица Стивън усети внезапен прилив на физическо блаженство. Той не съжаляваше за спонтанното хрумване, което го беше обзело преди три седмици, да се присъедини към цирка „Перо“. Казано с две думи — той беше почти щастлив.

— Елате, елате! Заповядайте, господине. Няма ли да убедите госпожицата да нарисувам красивото ѝ лице? Недейте да скромничите. Поръчайте си една рисунка, която да оставите на внуците си.

Селска двойка, ръка за ръка, в празничните си дрехи, се суетеше пред него. Младата жена се изчерви, но прояви смелост и пристъпи напред. Тя не беше красива, но с няколко бързи щриха той нарисува портрет с приятна прилика върху къс фолио, което лежеше на статива,

отрази прекрасната бродерия на яката ѝ, очите му се спряха на китките ѝ, и воден от опита, не забрави да нарисува брошката — очевидно семейно съкровище, което се предаваше по наследство.

Междувременно се беше събрала малка група, която коментираше одобрително завършения портрет и скоро работата му потръгна. За него това не беше повече от механичен процес, изпълняван, без да се замисля. Той очевидно се развличаше, като придаваше на някои от портретите си иронична индивидуалност или пък когато разработваше подробно някаква характерна черта: изпъкнало око, стърчащо ухо, едър като патладжан нос. И ако понякога, особено в събота вечер, клиентите му се случеха поарогантни, той рисуваше със злост тяхна карикатура, която караше зяпачите да се подсмиват.

В шест часа, както винаги се случваше преди главното представление на цирка, тълпата понамаля и Стивън свали блузата и връзката си. След това се насочи през лабиринта от въжета и платна към малка ниша в съседната кабина. Тук, приведен над зачервен мангал, един съсухрен, дребен на ръст човек с разкошни гамаша и бричове от зацапано кадифе готвеше вечеря. Беше кривокрак, с остригана коса и подпухнало, с остри черти лице, с нос, който беше плосък и крив. Очите му бяха като стъклени топчета, без блясък, но искрите от мангала им придаваха известна топлина.

— Какво е менюто тази вечер, Джо-Джо?

— Както обикновено — вдигна очи Джо-Джо. — Но има и малко ангелски свински кренвирши, които взех на улица „Тусен“. Едно от двете неща, които са добри в този град.

— А другото?

— Разбира се, „контрьо-мон-брав“ по тукашна рецепта.

Кренвиршите, които цвърчаха в една плоска тенджерка, изглеждаха сочни и обещаващи. Джо-Джо, който на млади години бил жокей, а след това последователно консултант по конни надбягвания, коняр, събирач на тайни сведения за конни залагания, а най-накрая изхвърлен от стадиона за конни надбягвания „Лонгчампс“, беше изкусен готвач. Имаше връзки в цяла Франция. Никой не беше по-добър от него, когато трябваше да се преговаря на пазара или пък да се осигурят безстопанствени билета от съседната ферма.

— Харесват ми тези два нощни павилиона — рече Стивън и направи място върху мангала за едно ламаринено джезве. — Ние сме свободни утре до три. Мисля да прескоча до реката.

— Лоара има хубаво течение — каза Джо-Джо с вид на човек, който знае много неща. — Има хубаво пясъчно дъно и много риба. Ще поставя през нощта въдица, ако имам възможност. Всъщност цялата тази местност е подходяща за нас. Виното е малко слабичко, но храната е първокласна, а жените... големи отпред и отзад — подсвирна той и завъртя очи.

Докато говореше, от съседната будка излезе един мъж със странно лице, с карирани панталони и поло с цвят каки. Беше висок и слаб, толкова болезнено изтънял, че приличаше на скелет, а лицето и ръцете му бяха покрити с дебел слой люспи. Това беше Жан Баптист, който делеше един от най-бедните фургони със Стивън и Джо-Джо. Мек, мълчалив и меланхоличен, той беше уникален случай на хроническа краста на кожата, която не причинява болка, но си остава неизлечима. Жан се показваше на жадни за сензация зрители като човек алигатор, кръстоска между кръвожаден мъжки гущер с плувкия от Амазонка и от това преживяваше скромно.

— Добре ли мина следобедът, Кроки? — попита Стивън.

— Не особено — отвърна Баптист мрачно. — Нищо интимно.

Това беше най-благодатната част от номера на Кроки — да се разсъблича бавно; започваше от крайниците и когато стигнеше до пъпа, спираше и като въртеше очи, оглеждайки публиката, възкликваше драматично с демонични нотки:

— За тези, които желаят по-интимни усещания, ще бъда на разположение в малката палатка отзад. Само за пълнолетни! Специален достъп до тези лични контакти — само срещу пет франка!

Когато яденето стана готово, те си разделиха димящата супа от един голям съд и насядаха около зачервеното кюмбе. Същото направиха и с кренвиршите, хрупкави и сочни, поръсени със селски подправки. С джобното ножче нарязаха и няколко филии пресен хляб. Стивън усети насладата от храненето на открито, едва след като се присъедини към трупата. Накрая пиха горещо силно кафе, сварено в супника. След това Джо-Джо запали цигара и с вид на фокусник извади от джоба си бутилка чиста домашна ракия.

— Какво ще кажеш за капка вино от олтара, абате?

Стивън носеше прякора си от Париж, без да възразява. Те си подаваха бутилката от ръка на ръка, като отпиваха от чистата сгряваща течност. Джо-Джо изливаше ракията направо в гърлото си.

— Може да й имаш вяра. Направена е от най-добрите портокали на Валенсия.

— Беше време, когато ми казаха никога да не ям плодове. След това пък да не ям нищо друго освен плодове — рече Баптист, който обичаше да разсъждава върху темата за своята болест. — От началото досега се консултирах с деветнайсет лекари. Всеки следващ беше по-глупав от предишния.

— Тогава вземи още една доза от лекарството ми.

— Ех! Няма лек за мен.

— Не можеш да се оплачеш, Кроки. Имаш богато и интересно съществуване. Изпитваш удоволствие от пътуването, а освен това си известен!

— Без съмнение. Факт е, че хората пътуват по петдесет километра, за да ме видят.

— А успехът ти сред жените?

— Вярно е. Аз се ползвам с определено очарование сред тях.

При това сериозно признание Джо-Джо гръмко се разсмя. След това стана, загаси цигарата си и отиде да погледне конете.

Ред бе на Стивън да измие чиниите. Той приключи едва когато навън се стъмни. Електрическите крушки, свързани с проводник, който излизаше от електрогенератора, светеха като светулки. Стивън зашари с очи и усети, че всичките му сетива се изострят. Не беше виждал Еми през целия ден. Но тя не обичаше да я безпокоят преди представление, а хората вече се насочваха към големия купол. Той остави настрана статива, заключи принадлежностите в багажното отделение на фургона и облечен в ежедневните си дрехи, се насочи към задния вход на цирка. Съгласно условията на договора негово задължение беше да се включва в работата на помощния персонал, който показваше на хората къде да заемат местата си, да разпространява програми, да продава сладолед, цитронада и нуга халва, която се правеше в Паси специално за цирка „Перо“.

Стивън смяташе цирка за прекрасен „дом“. Той наистина бе популярен в цялата провинция. При хубаво време добрите места обикновено се разпродаваха. Тази вечер на покрития с трици манеж

излязоха един след друг на сцената много очаквани артисти. Изведнъж се издигна платформа, украсена в златно и червено. Духовият оркестър засвири марш, водещият, който беше самият Перо, се появи с висока шапка, в бели прави панталони и алено сако. Редица бежови понита, направлявани от дресъора, изскочи на арената и представлението започна. Макар че Стивън знаеше програмата наизуст, той се облегна на перилото на горния ред с блок за рисуване на колене и следеше всеки миг от спектакъла с огромен интерес, не пропускаше нищо. Отразяваше отново и отново ритъма на координация, играта на светлините и тоновете в огромния трепкащ калейдоскоп, дори индивидуалните реакции, често странни и комични, на отделни лица от публиката.

Очарователен беше този нов свят, който се откри за него: великолепни коне с висока стъпка, огромни слонове и гъвкави лъвове с жълти очи, пъргави акробати, жонгльори с бухалки и балансьори върху опънато въже с книжни чадъри в ръка за равновесие. Той наблюдаваше с широко отворени очи и си мислеше за знаменития цирков етюд на Мане „Лола на високото въже“. Със сегашното си приповдигнато настроение той беше способен да нарисува едно подобно богатство. Композицията и, разбира се, преди всичко цветовете биха били главните му изразни средства. Като най-истински цветове на своята палитра той определи тъмносиния, охрата и яркочервения, но знаеше и как може да ги успокои, без да намалява силата им. Той щеше да създаде свой свят, сътворен от него и само за него. Наведен в своя ъгъл, Стивън рисуваеше и рисуваеше. Това беше неговата истинска работа. Портретирането, което правеше през деня, беше само средство за съществуване. В шкафа му имаше десетки рисунки и ескизи, които щеше да използва в една бъдеща грандиозна композиция.

След антракта се появиха по-важните изпълнители — трупата „Дорандо“, играеща върху трапец, гълтачът на саби Чико, известните клоуни Макс и Мориц. След тях в центъра на манежа беше набързо сглобен дървен подиум, тържествено засвириха фанфари, които Стивън познаваше много добре и които винаги караха сърцето му да трепне. Там, долу, видя Еми как влиза с колелото си на арената, с бяла сатенена блузка, с бели къси панталони и дълги бели ботуши. След като се качи на подиума, тя започна да изпълнява върху блестящото никелирано колело серия от каскади, от които на зрителя се завиваше

свят. Тя кръжеше и се обръщаше напред-назад с голяма скорост, променяше положението на тялото си в различни пози — с глава надолу, под кормилото — постепенно разглоби велосипеда в движение и завърши с група номера на едно колело.

Може би тези маневри не бяха толкова трудни, колкото изглеждаха, и все пак култът към велосипеда — една национална страст, която достигаше своята кулминация веднъж в годината, през напрегнатите седмици, посветени на обиколката на Франция, привличаше тълпата. Взрив от аплодисменти разтърси кръглия купол, после последва тишина, когато Еми пристъпи към любопитен уред в далечния край на арената. Това беше един висок улей, подобен на детска пързалка — една тясна метална пътечка, оцветена в червено, бяло и синьо, която се спускаше почти отвесно от най-горния край на купола и свършваше с рязка нагоре извивка, от която можеше да се катапултира.

С промяната на темпото на оркестъра нарастваше и напрежението. Еми бавно се изкачи по въжената стълбица и достигна най-високата платформа под самия връх на купола. Там, когато силуетът ѝ бе замъглен от кълбета дим, тя откачи от куките един потезък велосипед, опита рамката, стегна краката си и намаза дланите си с талк. После постави велосипеда на платформата, изчака да бъде откачена от спасителното въже и се люшна напред. Оркестърът, който беше замрял, оживя, насърчаван от неудържимото стакато на барабаните, чийто ритъм отекваше все по-силно и по-силно. Това беше моментът, когато на Стивън му се искаше да затвори очи. Джо-Джо му беше казал, че ако човек е майстор и има здрави нерви, опасността е ограничена. Той знаеше обаче, че бялата централна ивица долу, на която колелата трябваше точно да попаднат, е по-тясна от петнадесет сантиметра и след дъжд или при висока влажност хлъзгавата повърхност въпреки предварителното подсушаване създаваше реална опасност. Всичко обаче стана за миг и с последния акорд на оркестъра Еми летеше надолу като оловен отвес. След това повторно се изстреля нагоре по извивката, прелетя във въздуха на височина около три метра и се приземи на дървената платформа със скорост, способна да я издуха от купола на цирка като вихрушка.

Под прикритието на аплодисментите, въпреки че нямаше право да напуска, Стивън излезе и се отправи към палатката за преобличане.

Трябваше да изчака около петнайсет минути и когато тя излезе, незабавно почувства, че Еми не беше приятелски настроена.

— Какво има? — запита тя.

— Беше добре, много добре — увери я той.

— Пързалката беше мокра, оросена с едри капки, и тези мързеливи чистачи не бяха избърсали и половината от нея. Не разбират ли, че е истинско самоубийство да се спуска човек по мокро трасе? Едва не паднах долу.

По тази причина на няколко пъти тя отменяше изпълнението на този номер. Сега обаче оплакването изчезна от гласа ѝ:

— Въпреки всичко ми се искаше да го покажа тази вечер.

— Защо?

Тя като че не го чу. След това равнодушно отговори:

— Заради военните.

— Заради войниците ли?

— Не глупчо, заради офицерите, разбира се. Има първокласно кадетско училище тук. Не видя ли тази група на предната трибуна?

— Страхувам се, че не.

— Мнозина от тях изглеждат много стегнати. Аз обичам униформата. Опитвах се да си уредят среща с мен — това естествено не можех да не забележа — каза тя и киселият израз на лицето ѝ малко се смекчи. — Добавих малко повече ефектност в номерата заради тях.

Той прехапа устни, като се опитваше да потисне ревността, която тя така умееше да разпалва у него. След задуха в палатката въздухът навън беше мек и прохладен.

— Нека да се разходим около градските стени, много е хубаво там.

— Не съм убедена.

— Но нощта е толкова хубава! Виж, луната току-що изгрыва.

— Аз се прибирам.

— Не съм те виждал цял ден.

Нито един мускул на лицето ѝ не трепна.

— Ти ме видя сега.

— Само за малко. Ела, моля те!

— Не съм ли ти казвала колко съм уморена след всеки мой номер? Напрежението е огромно. На теб ти е добре да продаваш програми и нуга халва, там, долу.

Стивън разбра, че е безполезно да я уговаря повече. Понесе разочарованието си стоически. Те стигнаха до фургона, в който Еми живееше с мадам Арманда, жената, която се грижеше за костюмите в трупата. Стивън си беше мислил за Еми през целия ден, жаден бе за нейната компания, за знак на внимание от нейна страна. Докато стоеше пред фургона, стегнатата ѝ фигура беше така съблазнителна на лунната светлина! Искаше му се да я притисне силно, да разцелува бледото ѝ отегчено лице, леко отворените ѝ устни. Вместо това каза:

— Не забравяй за утре. Ще дойда в десет.

Той наблюдаваше как тя пробяга по стъпалата и изчезна във фургона.

Представлението беше завършило и тълпи от зрители излизаха от големия брезентен купол, като жестикулираха и се смееха. Всички изглеждаха щастливи, доволни от живота и от себе си и се отправяха по обратния път към домовете си. Собствената му жизненост, на която се радваше доскоро, беше отлетяла. Неспкоен и измъчен, той не можеше да си представи, че трябва да се прибере в своето жилище, където да търпи задявките на Джо-Джо и хъркането на Баптист. Тръгна към покрайнините на града сам.

[1] Корнет (фр.) — меден духов инструмент с чашковиден каустик. — Б.пр. ↑

ОСМА ГЛАВА

Но на следващото утро тя го изненада и оживи с точността си. Беше почти готова, когато ѝ се обади, и скоро след това двамата бяха на колелата си, на път за Лоара, към прекрасния силует на Ангър с неговите римски стени, с катедралата „Сен Морис“ с остър шпил и с кметството и арките му, които избледняваха в светлата мараня. Както обикновено, тя наложи много бързо темпо, наведена над кормилото. Краката ѝ се движеха като бутала само и само да го остави на разстояние зад себе си. Още повече че колелото му беше старо и евтино, купено с първата седмична заплата. От свежия въздух и селската храна той беше укрепнал физически и макар че му струваше големи усилия, особено по стръмнините, успяваше да се движи рамо до рамо с нея.

Те се гмурнаха през гората вляво, където внезапно пред тях се разкри прекрасния изглед на долината — голямата широка река блестеше с мека светлина, течеше мързеливо между бреговете през вировете от златен пясък, сред шпалира от висока ракета и носеше на повърхността си, сякаш закотвени, плоскодънни лодки и малки зелени островчета. По ветровития път, постлан с пясък, те намалиха скоростта. Стивън погледна отвъд брега към покритата с лишеи сива фасада и към изострените кули на един стар замък. Красотата на селската местност беше опияняваща. С приповдигнат дух той погледна своята спътница, понечи да я заговори, но успя да се въздържа.

Към обяд спряха в малко крайречно кафене, над чиито врати една чудовищна риба, увита във водорасли, плуваше в стъклен аквариум. Първоначално Стивън предложи да си направят пикник, но тази идея не се възприе от Еми, която винаги предпочиташе да спре в някое от тези пълни с представители от спортното братство кафенета, където се създаваше приятелска атмосфера, говореше се на остър жаргонен език, носеше се музика, изпълнявана на акордеон. Това кафене обаче, макар и не без чар, в сегашния момент беше без посетители — факт, който не огорчи Стивън, тъй като той страдаше от твърде откритото възхищение, което неговата спътница обикновено

предизвикваше. Те прекосиха чистия под от каменен пясъчник и предпочетоха да седнат на една масичка до прозореца. След като се посъветваха със съдържателката, избраха си местно рибено блюдо, което тя горещо им препоръча. То бе донесено не след дълго на огромно дървено плато: пържена дребна риба от Лоара, всяка с големината на хапка. Изпържена добре и хрущяща, тя се чупеше на върха на вилицата. С рибата им донесоха пържени картофи и една гарафа с бира „Наварин“, която Еми предпочиташе.

— Това е добре — Стивън кимна към масата.

— Не е лошо.

— Бих искал да ми позволиш да поръчам бутилка вино.

— На мен ми харесва бирата. Тя ми напомня за Париж.

— В ден като този?!

— Всеки ден Париж е добър за мен.

— Все още... нямаш нищо против да бъдеш тук?

— Можеше да бъде и по-зле.

Еми не обичаше суперлативите, но този път беше с прекрасно чувство за хумор и затова се разсмя.

— Ти никога няма да познаеш какво получих тази сутрин. Цветя. Рози! И в тях любовно писъмце от един от офицерите.

— Наистина ли?

Лицето му леко се изкриви в гримаса.

— Ето го! С гравирани монограми и с всичко останало — рече тя, засмя се за миг и извади от джоба си прегънатата розова хартийка. — Погледни!

Щеше му се да прочете бележката, но не искаше да я обижда. Само бегло я погледна, като отбеляза двоякия смисъл на любезните фрази, с които я канеха на аперитив и на вечеря след това в „Зелената вода“. Той я върна обратно без коментар.

— Той очевидно е капитан. Мисля, че го забелязах в групата миналата нощ. Висок, с мустачки и с приятен външен вид.

— Ще отидеш ли? — попита той, прикривайки чувствата си със спокоен тон.

— Как бих могла, след като имам представление и пътуване до Тур тази вечер?

— Но капитанът... — настоя той. — А е и с мустаци!

Хладната ирония в думите му засегна гордостта ѝ. Тя рядко се изчервяваше, но сега промени цвета на синьо-бялата си кожа.

— За каква ме мислиш? Аз познавам тези гарнизонни градове и зная какво можеш да получиш в тях. Не на мен тези номера, благодаря.

Той замълча. Въпреки че се презираше и напразно се мъчеше да се пребори с това чувство, ревността го заливаше като зашеметяваща вълна. Простата мисъл, че тя можеше да приеме поканата на този странен офицер, му причиняваше остра болка. Тя обаче ясно заяви, че няма да отговори на поканата, така че Стивън трябваше да застави себе си да бъде разумен. Опита се да се усмихне примирително.

— Нека да отидем долу, покрай реката.

Когато се спречкваха, той винаги беше първият, който предприемаше стъпки на примирие.

Стивън плати сметката и те се спуснаха до самия бряг. Слънцето, необикновено топло за сезона, ги заслепяваше по посока на течението на реката. Той обичаше слънчевия блясък. Водата и слънцето бяха за него богове близнаци, на които би желал да се моли. И когато тя си запали една цигара „Капорал“ и се отпусна в спокойна поза под една върба със затворени очи, той седна до нея под слънчевите лъчи и започна да я рисува. Вече беше направил щрихите на рисунката, в която се отразяваше не само силата на чувствата му към нея, но и терзаещото го усещане на болка и желание, което понякога беше много близо до омразата.

Стивън съзнаваше нейния хладнокръвен егоизъм, безцеремонната ѝ жестокост и суета, които, събрани в друго лице биха предизвикали само презрението му. Той знаеше, че тя го търпи и толерира донякъде може би, защото галският ѝ ум не искаше да пренебрегне възможностите, които произтичаха от позициите му на бъдещ голям собственик. Но главната причина според него беше друга. Той беше повече от сигурен, че неприкритото му влечение към нея я ласкаеше, пораждаше у нея чувство на сила, на която природата ѝ най-много се наслаждаваше. Тя му носеше повече болка, отколкото щастие. Въпреки това той не можеше да надмогне себе си. Изпитваше към нея физическа потребност, която колкото повече оставаше незадоволена, толкова повече нарастваше с всеки изминат ден.

В този миг отклони погледа си от албума за рисуване и забеляза, че тя беше заспала. Остави внимателно албума и моливите си и слезе

надолу по реката. В един момент спонтанно съблече дрехите си и се потопи във водата. Знаеше от предишните им екскурзии, че тя не обича да се къпе — имаше котешка неприязън към студената вода, но за него острият допир до тези пролетни водни струи беше едно освежаващо удоволствие.

Когато се върна, тя вече се беше изправила и изтръскваше сухата трева от късата си, но буйна коса.

— Чудесен си, няма що — да ме оставиш сама.

— Мислех, че си заспала.

— Колко е часът?

— Рано е още. — Той се приближи и сложи ръката си на кръста й. — Разполагаме още с един час.

— О, остави ме! — облегна се тя назад и го бутна с ръце в гърдите. — Ти си мокър.

— Но, Еми...

— Не, не! Ние не трябва да закъсняваме. Нали не искаш да загубиш работата си?

— Да, разбира се — отговори той с напрежение в гласа.

Тя беше вече тръгнала към кафенето и той я последва. Нейната необикновена загриженост за неговото благосъстояние го озадачи. Както и веселото настроение. На обратния път до Ангър тя изпя с пълен глас откъси от последния нашумял музикален шлагер:

*Приятни са вечерите в градините на Алхамбра,
където наистина е хубаво.
Зове ви там любовта
за среща с нея безразсъдна.*

И както винаги, когато бе весела, тя накара местните жители да се дивят на демонстрираните от нея трикове с велосипеда, като пресичаше с висока скорост крайпътните села.

Стигнаха до цирка преди три. На арената имаше малко хора. Стивън се преоблече и застана пред триножника си. През целия следобед работи вдъхновено и с настроение, но често свъсваше чело. Целият изтръпваше при мисълта, че тя съкрати екскурзията им, за да може да се отзове на поканата за среща в „Тереза“. Съмненията му, че

нещата стоят именно така, неудържимо нарастваха. Падналият здрач не подобри ни най-малко настроението му и по време на вечерята той едва размени няколко думи с Джо-Джо и с Кроки.

Както си седеше, изведнъж се изправи рязко и се запъти към другия край на площадката, заета от цирка, където се намираше фургонът на Еми. Мадам Арманда беше седнала на стъпалата, стискаше кофа между дебелите си колене и переше чорапи. Някога тя бе участвала в номер на трапец, но едно тежко падане довело до счупване на бедрото ѝ и оттогава все накуцваше. Сега, вече на петдесет години, натежала и безформена, с отекли крака и двойна брадичка, тя идеално изпълняваше ролята на клюкарка на трупата. Джо-Джо веднъж се закле, че през зимния период тя успяла да си спечели твърде съмнителна репутация в пристанището на Хавър.

— Добър вечер. — Стивън направи опит да я заговори със спокоен глас. — Еми, тук ли е?

— Не, абате! Ти знаеш, че тя не се среща с никой преди представление — отвърна мадам Арманда и го изгледа с малките си очички.

— Трябва ми само за миг.

— Не бих посмяла да я безпокоя — поклати тя глава, покрита с носна кърпа на точки.

— Ами — рече той, изгарящ от желание да ѝ повярва, — тя почива ли си?

— Какво друго да прави — разтвори ръце мадам Арманда. — Да не смяташ, че те лъжа?

Дали възмущението ѝ беше истинско, или добре изиграно? Искаше му се да влезе във фургона, но затлъстялото ѝ тяло и кофата препречваха пътя му. Не трябваше да става съвсем смешен. Насили се и направи две напълно безобидни забележки, след което се изгуби в тъмнината.

Тълпата напълни цирка и представлението започна. Буря от смях и аплодисменти изпълниха големия купол. Еми закъсна за началото. Това просто случайност ли беше? Не можеше да бъде сигурен. Опита се да се успокои. Но когато най-накрая тя се появи, пренапрегнатото му въображение му подсказа, че номерът ѝ бе изпълнен някак по-смело, по-зрелищно и по-живо от обикновено. Продължителни викове

„Браво!“ я последваха от централната жожа, докато тя напускаше манежа.

След това в суматоката при пренасянето на различни реквизити той не можа да я види. Съвсем объркан се присъедини към Джо-Джо и Кроки и се зае с демонтажа на платформата и подиума. Работеше разсеяно и нарани ръката си на една желязна кука. Това не му направи особено впечатление.

Наоколо се изви студен вятър. Генераторът скоро беше изключен, електрическите крушки угаснаха. На аварийната светлина на червените лампи всичко наоколо изглеждаше призрачно. Чуваха се множество викове и команди, мъжете се движеха като демони, измъкваха стълбове, хващаха се за въжета, бореха се с големите въжета на плющящите платници. Както винаги ставаше в началото на прехода от едно място на друго, животните бяха тревожни и надаваха вой от подвижните си клетки. Двигателите на влекачите боботеха и увеличаваха общата бъркотия. На Стивън му се струваше, че тази сцена идва направо от рисунките на Доре^[1] за ада и че той също съпреживява страданията на обречените.

[1] Густав Доре (1833 — 1883) — виден френски художник, известен главно като бляскав илюстратор на много творби (Библията, „Дон Кихот“, „Божествена комедия“ и др.). — Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

От Ангър циркът „Перо“ замина за Тур, оттам за Блоа, Бурже и Невер. Времето се задържа много хубаво, бизнесът процъфтяваше, старият Перо носеше шапката си наперено. След тридневна пребиваване в Дижон те поеха на юг към Златния нос, като оставаха по едно денонощие в старите градчета с каменни стени и големи порти, преминавайки през хълмистите лозя в долината на Ош.

В самото начало Стивън бе приет с резерви от трупата. Но едноседмичното внимателно наблюдение върху него даде задоволителни резултати. Определен процент от личните му приходи отиваше в обща каса, от която всички циркови артисти щяха да имат дял, след като сумата бъде разпределена в Ница. И така, на Стивън вече гледаха като на човек, чиято цена расте. Приятните му маниери и спокойния характер му помогнаха да установи приятелски отношения с повечето от членовете на трупата.

Те бяха едно колоритно човешко множество. Фернанд, укротителят на лъвовете, който влизаше в железните клетки без страх, облечен като хусар в сребриста униформа, с ръкав, драматично раздран на ленти, беше всъщност най-стеснителният от всички. Той хронически страдеше от лошо храносмилане и беше поставен на месечна диета от жена си, която изцяло му се беше посветила.

Самите лъвовете бяха безопасни като крави, главно поради това, че бяха много стари, мъжките бяха дори кастрирани. Те ревяха само защото искаха вечерята си и всичко, което се разиграваше около клетките им от хората, които носеха нажежени железни, беше просто един бутафорен фокус.

— Не сме имали инцидент през последните двайсет години — отбеляза Перо самодоволно, след като изпрати реклама за местния вестник в следващия град, където пристигаше циркът. Текстът естествено, гласеше точно обратното:

Разминаване на косъм със смъртта в цирка „Перо“.
Лъвица се разярява. Фернанд сериозно пострадал.

Джуджетата Макс и Мориц бяха двамата главни клоуни — двойка, която беше международно призната и чийто номер беше известен като „Приставане“ — скеч, в който Макс, облечен в гротескна премяна, играеше ролята на стара булка. Рутинната сценка включваше и една стара кола „Ханхард“, която постоянно се повреждаше, отказваше да запали и най-сетне се разпадаше. Всичко това беше крайно комично. Макс с неговия дяволит вид спукваше публиката от смях. Но извън арената меланхолията му бе по-голяма от тази на Хамлет. Той често доверяваше на Стивън с тъга неосъществената си цял живот страст — да свири на цигулка.

Сблъсквал се и преди с подобни парадокси, за Стивън не беше изненада да установи, че японският фокусник е един посветил се на християнството учен; че Нина д'Амора, която яздеше без седло, е алергична към конете и вследствие на това страдаше от хроническа астма, докато Филип, който всяка нощ рискуваше живота си на високия трапец, прекарва по-голямата част от времето си в плетене на мъжки чорапи.

Стивън стана част от тяхната групичка, но се виждаше по-често с Джо-Джо и Кроки, отколкото с останалите.

А зад растящата апатия на Жан Баптист той откри един чувствителен и интелигентен човек. Стивън му направи няколко поразителни ескиза как стои на платформата, отправил поглед към зяпащата публика. Жан беше получил добро образование в лицей в Руан, последвано от назначение с добра перспектива в прекрасната фирма „Национал“. След това го поразява неговата ужасна неизлечима болест и постепенно го превръща от нормално същество в патология, разрушавайки брака и общественото му положение, отпращайки го от клиника в клиника без надежда за оздравяване. Доведен до крайно отчаяние, той решава да участва в шоуто на цирк „Перо“.

Но към Джо-Джо Стивън изпитваше особено уважение. Бившият жокей беше завършен мошеник, който крадеше при всеки удобен случай, мамеше навред по пътя си в селските райони и когато имаше възможност, така жестоко се напиваше, че лежеше по цял ден на голата земя, „за да си отспи“. И все пак в своята двойственост той имаше едно странно човешко качество, с което можеше да се похвали. Никога

през живота си не беше подвеждал приятел. Често вечер, след като беше видял Еми, Стивън се връщаше в техния фургон и ловеше погледа на Джо-Джо, който го фиксираше по един особен начин и който показваше не съчувствие, на което той беше неспособен, а някакво цинично разбиране, смесено с лек присмех.

— Пак си излизал с твоето момиче.

— Нещо такова.

— Добре ли прекара?

Стивън мълчеше. На бившия жокей му се искаше да постави още въпроси, но вместо това вдигаше рамене, обръщаше се към Жан Баптист и започваше спор с него, като се горещеше нарочно.

— Какво е твоето мнение за жените, Кроки?

— Отнасям се към тях с търпимо презрение.

— Говориш като съпруг.

— Да, бил съм женен. Съпругата ми сега ръководи верига от магазини в Кроазе, по Северната железница. В това се състои и най-голямата ми надежда, че един ден парижкият експрес при скорост деветдесет километра в час ще я удари в най-уязвимото място.

— За себе си, макар че никога не съм бил женен, мога да кажа, че обичам само да спя с тях. Във всички останали случаи те са досадни и от гонорея.

— Но човек разбира това едва след като спи с тях.

— Не и с моите жени. Никога не съм се занимавал с проститутки. Само със здрави, честни селски жени, с които се срещам на пазара, които търсят някое малко разнообразие.

— А, разнообразие! Това е точната дума, на която аз дължа повечето от моите последни успехи.

— Ти! Краставия?

— Разбира се! Спечелих много от моите интимни контакти заради любопитството. Жените, на които е доскучало брачното ложе, биха направили всичко за нещо ново. Чел съм, че един убиец, който е трябвало да бъде гилотиниран, е могъл да си позволи десетки жени.

— По дяволите! Макар че го заслужаваш, ти няма да загубиш грозната си глава.

— Не, но привличам точно с това. Като съдят по мощта на крокодилската опашка, жените вярват, че фалосът ми е надарен със забележителна сила.

— Но ти ги разочароваш, измамнико?

— Само веднъж, Джо-Джо. Имаше една яка стара мома, недокосвана, която ме преследваше месеци с надеждата, че едно „съчетаване“ с моя милост ще произведе алигатор. За нещастие детето се оказа нормално.

Взрив от див смях разтърсваше фургона, Стивън не се присъединяваше към него. Той знаеше, че разговорът се водеше заради него, предизвикан не толкова злонамерено, колкото като лекарство, предписвано на жертвата на една постоянна любовна треска. Все пак неговата болест не беше стигнала толкова далеч, че да изглежда неизлечима.

Понякога Еми се отнасяше добре към него. Сядаше на стъпалата на своя фургон, поласкана от вниманието му, изпълнена със собствената си важност, и му се усмихваше, излагайки босите си крака на слънцето. И тъй като не беше щедра на любезности, понякога, когато стояха заедно в тъмното, тя му разрешаваше да я целуне, след което бързо избягваше. Стивън напразно се самоуспокояваше, че в природата всяка страст поражда взаимност. Той се въртеше около Еми като оса около нектар, без нито веднъж да проникне в меката плът на плода.

В един влажен следобед, когато бяха напуснали приятната област Сион, главният двигател се повреди и остави на пътя една дълга колона двойни фургони. Ремонтът щеше да отнеме най-малко двадесет и четири часа. Перо беше много огорчен, че изпуска важна дата, и реши след продължителен спор да даде представление в Льо Драз, за да покрие част от разходите си.

Денят започна зле и премина още по-зле към по-зле. Нямаше никакви предварителни заявки за билети. Градчето се оказа бедно и не прояви особен интерес към тях. Единствената му индустрия — една фабрика за тухли, беше пред фалит. Дъждът упорито се засилваше и когато представлението започна, не повече от стотина души се бяха събрали под канещите платнища. Но независимо от всичко, верни на традициите на Перо, повечето от артистите изпълняваха своите номера блестящо. След това се връщаха при голямата печка в съблекалнята. На Еми обаче не й провървя. На два пъти при нейните предварителни опити колелото ѝ се подхлъзваше и тя падаше на мокрия под. Първото падане предизвика смях сред грубиянската публика, но на второто се

чу дюдюкане и подвиквания. Това я отказа от главната част на номера и тя напусна манежа с вирната глава.

Когато Стивън я видя по-късно, извън цирка, тя беше все още бледа. Той си даде сметка за нейното състояние и реши да я придружи по пътя към мястото, където, отдалечени на около половин километър, бяха разположени фургоните. Но точно по средата на пътя върху тях се изсипа силен порой, който ги накара да побегнат и да потърсят подслон в една тухларна, която стърчеше самотна сред полето и беше обградена от стърнища.

Когато очите му свикнаха с тъмнината, Стивън се огледа и забеляза, че навсякъде е пълно със слама.

— Поне тук е сухо — наруши той тишината. — Радвам се, че не се спусна тази вечер. Тази тълпа не заслужаваше това.

— Какво имаш предвид?

— Всъщност — изчерви се той леко, — сториха ми се твърде несимпатични.

— Аз не забелязах подобно нещо. Винаги съм успявала да държа публиката в ръцете си.

— Тогава защо не направи номера със спускането надолу?

— Защото пързалката беше ужасно мокра. Не разбираш ли, че е самоубийство да се прави този номер, когато вали.

Тя загуби търпение и го изгледа, а от очите ѝ изскачаха пламъчета.

— Кой си ти да ме критикуваш, докато в същото време си седиш на задника, драциш си на лист хартия, без да можеш да проявиш характер повече от една въшка? Да се спускам или не се спускам надолу тогава, когато реша. И няма да си счупя врата заради някакво шугаво недорасло кюре.

Той я изгледа толкова бледен, колкото беше и тя. Вбесен я хвана ненадейно през кръста.

— Няма да разговаряш така с мен!

— Остави ме.

— Няма, докато не се извиниш.

— Разкарай се оттука!

В следващия момент те вече се бяха вкопчили един в друг. Заслепен от ярост, припомняйки си всички оскърбления и обиди, които тя му беше нанесла, той реши да я подчини физически и като я стисна

с ръце като борец, се опита да я повали на земята. Но тя се съпротивляваше като дива котка, извиваше се и се обръщаше в меката слама, като се опираше на него с лакти. Тя беше по-силна, отколкото той си мислеше, със силни мускули и с котешка пъргавина. Стивън се задъха и почувства, че натискът на нейното тяло ще го събори долу. Като напрегна цялата си енергия, той се опита да ѝ устои. Тя се дърпаше напред-назад нерешително, докато успя да постави крака си зад неговия и с рязко дърпане го повали тежко на земята.

— Така! — изпъшка тя. — Нека да ти бъде за урок!

Той се изправи бавно. Беше се стъмнило. През горния отвор на тухларната зад бягащите облаци се виждаше луната. С усилие, все още мъчейки се да възстанови дишането си, той я погледна и видя с изненада, че вместо да стане, тя се беше облегнала на сламата. Дрехите ѝ бяха все още раздърпани от борбата, гледаше го с премрежени очи, със странна моментна възбуда, макар и леко насмешливо. На лицето ѝ, което обикновено беше студено и бледо, имаше лека руменина, а на побледнелите ѝ устни — любопитна, едва забележима хитра усмивка. Той издържа на нейния втренчен поглед. После тя постави двете ръце зад главата си с жест по-скоро на очакване, отколкото на съблазън и направи едно нетърпеливо движение.

— Добре, глупчо, какво чакаш още?

Поканата, която той очакваше от толкова дълго време, беше безпогрешна, въпреки че беше толкова груба и открита, лишена от най-елементарно чувство. Студен и отблъснат, той я изгледа, след това се обърна и без да каже нито дума, си тръгна. Тя не можеше да повярва на очите си. Изражението ѝ се промени. Предизвикана и разярена, Еми скочи на крака.

— Мухльо! — извика тя. — Кретен!

Стивън измина около петдесет метра преди желанието му да го среже отново, по-отчаяно отпреди. Беше му безразлично. Той я искаше. И щеше да я има независимо по кой начин. После се обърна и се върна.

— Еми! — сви се той слаб в желанието си да я има.

Но сега тя беше изстинала и твърда като камък.

— Върви по дяволите! — извика тя в лицето му. — Ще има да чакаш друг такъв случай.

Погледът в очите ѝ му подсказа, че беше безполезно да я уговаря повече. Той отново се обърна. Без да знае посоката, тръгна право пред себе си със затворени очи и стиснати устни. През тези последни седмици, станал жертва на собствената си неутолима жажда, превърнат във вечен пример на изкупление, той чувстваше себе си прекалено уязвен. Но сега, низвергнат във всичките си чувства, той усещаше, че е стигнал до най-ниската точка на падението. Не можеше, не биваше да стига дотам.

Мислите му не бяха приели още завършена форма, когато се намери отново на цирковия манеж. След като повреденият мотор едва ли щеше да бъде поправен до следващото утро; нищо от манежа не беше демонтирано и върху калния терен големият купол изглеждаше празен и изоставен. Нещо го накара да влезе вътре. Луната светеше през горния отвор на платнището и заливаше арената с неестествена светлина, очертавайки пързалката, оставена да стърчи, блестяща от влагата. Странен импулс, чувство за дълг към себе си постепенно го завладя. То беше толкова силно, че той се насочи към въжената стълба. Стъпките му оставяха следи върху напоените с вода трици. Хвана се за въжето и започна бавено да се изкачва, като се извиваше спираловидно, защото го правеше за първи път. Скоро се намери най-горе, надвесен над платформата. Нищожната площ, върху която беше стъпил, височината — много по-внушителна, гледана отгоре — го накара да му се завие свят. Той затвори очи и се облегна на металната подпора. Виенето на свят го парализира. На тази височина вятърът имаше по-голяма сила, която разлюля пързалката и мокрото платнище. То заплющя, заскърца и увеличи чувството му на несигурност. Но той застави непослушните си мускули да се задействат. Втренчен напред, като действаше само с едната си ръка, Стивън откачи велосипеда от куките и все още хванат здраво за стълбата, с другата си ръка се приближи до колелото. Треперейки се качи на него и се насили да погледне надолу.

Кръгът под него изглеждаше невероятно малък, един далечен жълт диск. Той все още се държеше здраво и можеше да се върне. Страхът го вцепеняваше. Но каквото и да се случеше, трябваше да се спусне долу.

Стивън си пое дълбоко въздух, укрепи стойката си на велосипеда и се наклони напред. Докато правеше това, до него смътно достигна

вик на една самотна, мъничка фигура, която му махаше отдолу. Ако някой имаше намерение да го предупреждава, то това негово намерение идваше твърде късно. Като насочи погледа си към централната бяла ивица, с върховно усилие на волята си той се оттласна от подпората. Полетя надолу — едно невероятно спускане, и обратно се издигна, и в следващия миг след шумно откъсване от извития край на пързалката той беше изстрелян с голяма скорост навън, на полето, запратен в меката кал на граничната дига.

Известно време Стивън лежа там неподвижно, изненадан, че е още жив. След това чу как някой тича към него.

— Боже мой! Правиш опит за самоубийство ли? — изрече задъхано Джо-Джо, за първи път сериозно развълнуван.

— Не! — възкликна Стивън, като се изправи привидно леко. — Но възможно беше и да пострадам.

— Ти си полудял, кучи сине! Какво става с теб?

— Имах нужда от укрепване на самочувствието.

— Ти си луд! Когато те видях там, горе, помислих, че си загубен.

— Какво значение има това?

— За бога, ела да изпием по нещо — изгледа го Джо-Джо.

— Добре! — съгласи се Стивън и добави: — Не казвай за това на никого.

Те се отправиха към селското кафене. След солидна чаша калвадос ръката на Стивън престана да трепери. Той пиеше с Джо-Джо почти мълчаливо, докато не затвори заведението. Ракията втвърди главата му, накара го да почувства досада и вцепенение. Разбра, че в действителност не беше постигнал нищо. Разбра, че няма да може да скъса с нея и че болката в сърцето му си оставаше все там.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Две седмици по-късно те пристигнаха в Ница. В града се влизаше през пътна артерия, обградена с мимози от терасите „Бомете“. Крайморската алея откриваше прекрасен изглед към морето. Цветни лехи и луксозни хотели поразяваха с неприемливо претенциозния си вид. Но площадката на цирка беше встрани от морския бряг, към Кимез, в задната част на площад „Карабасел“, който беше обграден от тесни улички. Уличките бяха задръстени от пазари на открито и от малки сергии с плодове, зеленчуци и най-разнообразни цветя. Това бе едно множество от шумни и колоритни вериги от магазини, които имаха интимния чар на Париж, съчетан с топлината на юга.

— Не е зле, нали? — изпъчи тесния си гръден кош Джо-Джо под окъсания потник. — Хубаво е човек да се върне обратно.

— Харесва ли ти тук?

— Много. И на теб ще ти хареса също. Виж — махна той с ръка. — На „Карабасел“ за художника има много интересни неща.

В друго време за Стивън би било удоволствие да се запознае с този квартал. Сега, напрегнат и неспокоен, той усети, че няма да може да работи. Но въпреки това се застави да излезе и да скицира една стара жена с бяло кепе, която продаваше картофи, един селянин от провинцията с връзка живи пилета в ръка и няколко работника по поддръжката на пътищата. Все още сърцето му не беше се успокоило и в обедната горещина той се върна обратно.

Следващия следобед, застанал пред своя триножник на пазара, Стивън завършваше последния си портрет за сезона, когато в един момент усети до рамото си някой, облегнат леко върху тръстиково бастунче. Нещо в поведението му се стори познато. Той се обърна.

— Честър!

— Как си, стари приятелю? — Хари се засмя със своя заразителен смях, свали кожените си ръкавици и протегна ръка. — Чух, че си се присъединил към трупата на Перо. Но как си успял така страхотно да се изтупаш?

— Това е работното ми облекло.

— Да, един от способите да се привличат местните хора. Но не те ли карат да се чувстваш малко като магаре?

— О, аз съм свикнал с това. Почакай и след минута ще бъда с теб.

Докато Стивън бързо нанасяше последните щрихи на портрета, Честър извади табакерата си и запали цигара. Облечен в ленен костюм, с обувки в бяло и светлокафяво и с панамена шапка на главата, той имаше вид на човек, който безгрижно си прекарва свободното време. Панталоните му бяха леко измачкани, ризата му беше от груб копринен плат, носеше спретната папийонка. Лицето му беше силно загоряло.

— Не съм си и мислел, че ще те срещна тук — каза Стивън. — Макар че ти беше споменал, че тръгваш за Ница. Изглеждаш добре.

— Наистина съм добре, благодаря.

Хари се усмихваше искрено, Стивън трябваше да се усмихва от симпатия, погълнат от тази безгрижна топлина, която Честър предлагаше толкова лесно.

— Сигурно си имал късмет на хазартната маса.

— Меко казано — да!

Усмивката на Честър беше критична.

— Бях вътре до долното си бельо и зложих последните си петдесет франка на двойна нула. Защо? Защото знаех, че ще имам по-малко от нула, ако загубя. Излезе двойна нула. Аз оставих всичко на масата. Защо? Само небето знае защо. Отново се падна двойна нула. Боже мой, ти никога не си виждал такава купчина от толкова прекрасни големи червени жетони в живота си. Отидох да ги взема, но се спрях. Нещо в мен ми подсказа, че и третият опит ще е щастлив. И ги зложих. Когато колелото се завъртя, едва не умрях. Отново се падна двойна нула! И този път прибрах всичко и се отправих към масата на касиера. Следващия ден се преместих във Вилфранш в малък апартамент. Оттогава живея като лорд.

Той хвана Стивън под ръка.

— Сега ми кажи за себе си. Как върви работата?

— Горещо-долу.

— Разкажи ми.

Стивън го поведе към своя фургон, извади няколко платна и ги изправи едно до друго, опря ги на главината на колелото, докато Хари с професионален израз ги изучаваше.

— Добре, старче — заяви най-накрая той, — ти можеш да казваш нещо, но аз не мога да го разбера. Какво ще кажеш за перспективата? И не е ли четката ти малко груба?

— Тя нарочно е груба, за да предаде импресията на живота.

— Тези коне не изглеждат особено живи — посочи Хари с бастуна си към една композиция с темперни бои, изобразяваща лудо препускащи жребци по време на буря.

— Не се старая да изразявам очевидното.

— Очевидно не. Все пак аз обичам конят да прилича на кон.

— И когато видиш човек на гърба му, вече си сигурен, че е така — каза Стивън озлобено и събра платната си, разбирайки, че Честър няма и най-малка представа от неговите художествени концепции. — Рисувах ли все още?

— О, разбира се. В свободното си време. Рисувам панорама на крайморската алея. Понякога излизам с Ламбер. Ти сигурно знаеш, че Елиза и той са тук. Той е пипнал една богата американка — вдовица, в хотел „Амбасадор“ и я рисува в цял ръст.

Докато Честър говореше, се чуха стъпки и иззад рамката на фургона се появи Еми. Тя се приближи до Стивън, но изведнъж се сепна, като видя, че и Честър е там. На лицето ѝ се изписа изненада.

— Какво правиш тук?

— Аз обикновено се появявам, когато най-малко ме очакват.

— Като черен гологан, който никога не се губи.

— Този път като една хубава банкнота от хиляда франка — отговори Честър обаятелно и надменно попита: — Не скучаеше ли без мен?

— Загубата беше непоносима.

— Не бъди груба към чичо Хари! Знаеш, че нервите му са слаби. — Той погледна часовника си. — Трябва да си движа нещата. В шест трябва да съм в „Негреско“. Но искам да ви видя двамата на обяд в моя апартамент, на улица „Дьо Лиля“ 11-Б, встрани от булевард „Генерал Льоклерк“. Семейство Ламбер също ще бъдат там. Вие, двамата, свободни ли сте? Добре. Това е само на няколко километра по „Корниш“, трамваят минава покрай дома ми.

С усмивка и въртейки бастунчето си, той извика един файтон от края на площадката, скочи вътре и отпраши.

Еми го проследи с презрителен поглед.

— Лицемерен разбойник! Казва ни да вземем трамвай, а в същото време се разхожда с файтон.

— Не трябва да му връзваме кусур за това. Той също преживя трудни моменти.

— Не мисля, че е направил удар. Сигурно живее от парите на някоя стара жена.

— Не е така. Честър е просто от тези момчета, които са имали късмет да спечелят много пари. Освен това той гони само хубавите момичета.

— Да, той е способен на всичко — показва тя малките си остри зъбки. — Евтин, продажен тип. Никога не съм го понасяла.

— Тогава сигурно няма да искаш да дойдеш утре?

— Разбира се, че ще дойда, не бъди пълен глупак. Ние ще го накараме да съжалява за неговата надутост.

Той я погледна объркано. Тя очевидно не обичаше Честър. Защо тогава трябваше да приема неговата покана? Той се питаше какво ли ѝ е дошло на ум.

На следващия ден тя носеше малка жълта рокля от бродиран муселин и лента от същия цвят, вплетена в късата ѝ буйна коса. Усмихна му се леко, по свой начин, със стиснати устни.

— Какво ще кажеш, да вземем ли файтон?

— Нямам нищо против. Не ни трябва трамвай.

Тя избра най-хубавата кола от редицата и се настани удобно отзад.

— Как изглеждам?

— Прекрасно.

— Имах нужда от една нова рокля. Купих я тази сутрин в галерия „Мундиал“.

— Очарователна е — каза той. — И ти отива много.

— Обичам да показвам на тези хора, че не съм по-долу от тях. Особено на Честър. Той е страшно самомнителен.

— О, Хари не е лош. Просто не може да се избави от това, че е малко разглезен. Но има твърде хубава външност.

— Значи го смяташ за привлекателен?

— Мисля, че много глупави жени са си падали по сините му очи и къдравата му коса.

Тя го изгледа с остър поглед.

— Поне аз не съм от тях.

— Не — усмихна се шеговито Стивън. — Аз наистина съм много спокоен, че ти не го харесваш.

Те се отправиха надолу по улица „Распай“, след това продължиха по булевард „Карно“ и накрая се спуснаха по извитата крайбрежна алея. Небето беше синьо, бриз с прекрасен аромат духаше откъм хълмовете. Той стисна ръката ѝ щастливо — тя му позволи да я задържи за момент. Знаците на внимание, с които я обсипваше напоследък, малките подаръци, които продължаваше да ѝ прави, въздържанието, което със силата на волята беше си наложил, изглежда ѝ бяха направили впечатление.

— Ти си много мил с мен — промълви тя.

Беглата бележка го направи необикновено щастлив. Може би след всичко тя щеше наистина да го обикне.

Апартаментът на Честър на улица „Дьо Лиля“ беше един от серийните апартаменти с общ балкон около двора, обслужван от малък хотел със същото име „Дьо Лиля“. Уличката беше перпендикулярна на крайбрежната алея. Един малък фонтан, заобиколен от кактуси, бликаше в средата на двора, а зелени саксии с цъфнали олеандри украсяваха верандата. Мястото изглеждаше чисто, приятно и дискретно.

Те пристигнаха първи от поканените и Хари ги приветства въодушевено.

— Добре дошли в моя замък. Не е голям, но има история.

— Лош е, без съмнение — рече Еми.

Честър се разсмя. Той беше облякъл бели панталони и син блейзър с жълти метални кончета. В гъстата му кафява коса, свежо накъдрена, личеше по-светъл кичур, който беше прилепнал назад.

— Ако е така, както мислиш, трябва да се опитам да свикна с него.

Докато Честър показваше на Еми спалнята, където ѝ предложи да си свали шала и ръкавиците, Стивън огледа малката дневна. Беше мебелирана най-обикновено, но на стените имаше две картини с водни бои, в рамка, които той веднага позна, че са на Ламбер. Той ги разгледа — едната беше натюрморт от подсладени фъстъци в китайска купичка от династията на Мин, а другата — група щъркели, които клечаха в мъгливо езеро. Като ги гледаше, Стивън се чудеше как е могъл някога

да бъде очарован от подобна пошла хубост. Красиво изпълнени, с много фина четка, но в същото време пусти и безцветни, лишени от каквато и да било жизненост и изобретателност, крайно безсмислени, тези картини спокойно можеха да бъдат нарисувани от учителка по рисуване в горния курс на девическа гимназия. Това накара Стивън да разбере колко дълъг път е извървял след първите си дни в Париж. И ако пътуването е било дълго и трудно, то най-малкото го беше научило какво в действителност представлява едно истинско произведение на изкуството.

— Хубави са, нали? — запита Честър, който се беше върнал с Еми. — Ламбер съвсем почтено ми ги даде под наем. Цената е на гърба. Винаги има шанс някой от посетителите ми да ги купи.

— Ти не си ми показал собствените си работи.

— Виждаш ли — отклони Хари предложението, — повечето от картините ми не са тук. Изпратих ги в Париж. Какво ще прием?

Той извади бутилка „Дюбоне“, наля три чашки, след това поднесе кръгла чиния с пресни скариди.

— Мога ли да ви съблазня, госпожице? Деликатеси от залива.

— Сам ли си ги наловил?

— Разбира се. Станах преди закуска.

Като поправяше косата си, тя го погледна за първи път с по-малка враждебност.

— Какъв лъжец си ти!

Хари се разсмя сърдечно.

— Аз съм доста добър и в тази област.

Звънна се и семейство Ламбер влезе. Двамата изглеждаха досуц като преди, само Филип беше като че ли по-сдържан. Той носеше сив костюм с розов карамфил в бутониерата си и люлееше на единия си пръст кутия със сладкиш, завързана с панделка.

— Нося няколко парчета торта от сладкарницата на Хенри, Честър. Ще ги опитаме с кафето. Нали си спомняш, че съм по сладките неща, Дезмънд?

Той се изтегна свободно на дивана и деликатно поднесе тънките си ноздри към цветето на ревера си. Елиз, която беше облечена в неизменното си зелено и чиято усмивка беше още по-изкуствена от преди, започна разговор с Еми.

— А сега ми разкажи всичко, мило момче.

Стивън направи кратък отчет за себе си, но преди да завърши, видя, че Ламбер не го слуша, и прекъсна разказа си.

— Знаеш ли, Дезмънд — Филип говореше поушеговито-полусериозно, — препоръчвам, за твое добро, да не преживяваш всичко това толкова дълбоко. Не можеш да атакуваш изкуството с кирка. Защо трябва да се потиш като каменоделец? Прави това, което правя аз, и бъди малко по-деликатен, малко по-умел. Никога не се претоварвам с работа и не ухажвам клиента. Въпреки това картините ми се продават. Знам, че имам талант и това прави нещата лесни за мен.

Стивън мълчеше. Той знаеше много добре откъде идва тази лекота при Ламбер. Но Честър обяви, че обядът е готов и това му спести отговора.

Ястието, което беше донесено от хотела под тях, беше превъзходно и добре поднесено от млад келнер, който, за да донесе толкова много топли блюда, несъмнено беше показал невероятни признаци на ловкост по стълбището. Раците, приготвени по местните рецепти, бяха последвани от пилешко с ориз. След това дойде суфлето от сирене, а Хари, с опита си на експерт, извади тапата от бутилка „Въов Клико“. Но колкото по-весел ставаше обядът, толкова повече Стивън се чувстваше чужд. Някога му беше приятно в това общество, но сега, въпреки че се опита максимално да се нагоди към обстановката, не успя и остана с понижено настроение. Какво се беше случило с него, та трябваше да седи, без да говори, с неприятната мисъл, че вече не принадлежи към тях? Еми, която пиеше повече шампанско, отколкото трябваше, разказваше глупави смешки от репертоара на Макс и Мориц, които караха Честър, много по-жизнен откогато и да е било, да се залива от смях. Ламбер, от когото Стивън някога се възхищаваше, сега му изглеждаше точно такъв, какъвто някога го беше определил Глин — позьор и дилетант, слабо надарен аматьор с превъзходни маниери, добре образован, осигурен поради редовния си неголям доход, недопускащ никой и нищо да го обезпокои, живеещ без да пресили някога себе си, като в същото време обираше каймака на живота. Чрез поддържането на познанства с жени той си набираще клиенти, които му поръчваха портрети или пък плащаха добра цена за неговите вентилатори и рисунки с водни бои. Елиз с нейната дежурна усмивка и изострен профил беше съставна част от

това съществуване. Чертите ѝ бяха започнали да увяхват, а с годините способността ѝ да го ласкае беше малко понамаляла, но нейната неизтощима привързаност я превръщаше все повече и повече в услужлив партньор в играта му на артистично блъфиране. Тези мисли караха Стивън да се върти неспокойно на стола си.

След кафето и тортата, от която Стивън изяде цели пет парчета, позовавайки се на познатото извинение на един герой на Стивънсън за пастите, всички седнаха на балкона. Като продължи да обсебва разговора, Ламбер описа с иронична претенциозност физическите и социалните поражения на застаряващите жени, които в момента рисуваше.

— В действителност — заключи той — това е всичко, което може да се очаква от една вдовица на чикагски опаковчик на свински консерви.

— Може би човекът е бил добър — рече Стивън жлъчно.

Ламбер смени цвета на лицето си.

— Е, да... разбира се.

Въпреки че се стараше да се освободи от досадата си, за Стивън времето минаваше безкрайно бавно. Но най-после, към три часа, като се възползва от съживяването на разговора, той погледна Еми.

— Страхувам се, че ще трябва да си тръгваме, скъпа.

— О, глупости — запротестира Честър. — Толкова рано следобед. Не можете да си тръгвате просто така.

— Ако не си тръгна сега, ще закъснея за работа.

— Тогава защо не останеш ти, Еми? — усмихна се Хари мило.
— Ще те откарам до вас по-късно.

Настъпи пауза. Стивън видя, че тя се колебае, но след това завъртя решително глава.

— Не, ще си тръгна сега.

Те се сбогуваха, портиерът на входа им поръча фойтон. След като завиха зад ъгъла на улицата, когато хотелът вече не се виждаше, Стивън се доближи до нея.

— Хубаво направи, че реши да се върнеш с мен. Благодарен съм ти.

— Все ми е едно дали ще се продам евтино.

Това не беше отговорът на който той се надяваше, но въпреки това, насърчен от намека, се приближи по-близо до нея и зад

прикритието на кальфката на седалката погали ръката ѝ.

— Недей — каза тя и го бутна спонтанно настрани. — Не виждаш ли каква съм?

И когато той я погледна с изненада, тя му разкри с вулгарна откровеност физическото ѝ извинение, което, ако беше вярно, обясняваше причината за преждевременното ѝ напускане.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

След бързането и вълненията около транзитното преминаване през страната за повечето участници в трупата на цирк „Перо“ беше добре дошло да се установят в тяхната зимна резиденция на площад „Лазурен бряг“. Там беше базата им, мнозина имаха близки в Ница, Тулуза и Марсилия и ако разполагаха с повече време, сигурно щяха да ги посетят. Макар че имаше публика, седмичната програма бе намалена до пет представления, така че след галаспектаклите в неделя, понеделник и вторник вечерите им бяха напълно свободни.

Приятелите на Стивън бяха свикнали с новия график. Макс възобнови своите уроци по цигулка и можеше да бъде видян всеки следобед с черен калъф под ръка във формата на круша, да се отдалечава с бърза походка. Кроки прекарваше по-голямата част от времето си в националната библиотека, наведен над дебелия томове, решен да докаже на Стивън и Джо-Джо съществуването на роман от Шопенхауер, а Фердинанд, който изглеждаше съвсем изтощен, отиваше всяка сутрин под ръка със своята жена до болничното отделение по хомеопатия за ежедневна промивка на неговия чревен тракт. Но практичният Джо-Джо си намери и друго занимание в свободното време. Той отиваше в оборите на Негреско, където под предлог, че мие карети, прекарваше по-голямата част от следобедите си в размяна на клюки с конярите и шофьорите и в малки залагания за местните надбягвания. Джо-Джо коментираше иронично, само с ъгълчето на устата си, приличаща на капан за плъхове, движението на посетителите в хотела, кой пристига и кой си заминава.

Стивън пък беше започнал предварителното скициране на картина, в която възнамеряваше да използва индивидуалните си проучвания, направени под големия купол, и която реши да нарече „Цирк“. Толкова комплексна картина, включваща многобройни фигури със сходни и контрастиращи цветни тонове беше трудна задача и след като не разполагаше нито със студио, нито с достатъчно голямо платно, той реши да следва примера на старите майстори и да построи своята композиция в намален мащаб. Идеята узря в него, докато

напредваше, и той започна да съзнава, че подобен материал, резултат на седмици търпеливо наблюдение, би трябвало да пожъне забележителни резултати.

От обеди в хотел „Дьо Лила“ барометърът на настроението на Еми постепенно се покачваше. След това събитие те не се бяха виждали нито с Честър, нито със семейство Ламберт и изглеждаше, че връзката им окончателно бе прекъсната. Дълбоко в себе си Стивън, може би поради забележките на Глин, винаги бе допускал мисълта, че между Честър и Еми е съществувала взаимна привързаност. За него беше благоприятно, че Еми прие рязкото прекъсване на тяхното приятелство с толкова малка загриженост. Заедно с другите и тя прояви интерес към Ница. Сестрата на мадам Арманд, която живееше в покрайнините, малко след предградиято Сен Рош, държеше малка фабричка, специализирана главно в производството и продажбата на карнавални сламени шапки. Еми, както повечето френски момичета, имаше талант към иглите и всеки следобед пътуваше с трамвая, за да спечели малко джобни пари в работилницата „Шапо дьо Рел“. По тази причина Стивън я виждаше по-рядко от обикновено. Еми извличаше някакъв определен вътрешен комфорт от тази неочаквано улегнала черта на характера ѝ. Подобна работа трябваше да ѝ е ужасно скучна и поради това той си беше наумил да се опита да я разведри. От „Кларион дьо Нис“ узна, че една театрална трупа е ангажирала „Казино Мюнисипал“ и следващия понеделник се готви да представи спектакъла „Бохеми“. Тази романтична история за студентския живот в Париж би могла да я развлече и на следващата им среща той я попита:

— Искаш ли да отидем на театър в понеделник?

— На театър? — възкликна тя леко объркана. — Не си ли зает с картината си?

— Не и през нощта.

— Добре, щом желаш.

— Чудесно. Днес ще купя билети.

Той отиде пеша до казиното и купи два билета в централната част на партера. След това, като знаеше колко много се радваше тя „да излезе някъде вечер“, запази маса за вечеря за след представлението. Стивън очакваше събитието с нетърпение и това му се отразяваше болезнено, понеже жадуваше да остане сам с нея.

Най-сетне дойде понеделникът. Когато завърши сеанса в кабината си, той отскочи до едно място извън неговото жилище, след това се върна да облече костюма си и една чиста риза, която беше изпрал предишния ден. Точно когато беше готов, Стивън дочу стъпките ѝ зад себе си. Олюля се, когато видя израза на съжаление, изписан на лицето ѝ.

— Какво е станало?!

— Няма да мога да дойда с теб тази вечер.

— Не можеш ли?

— Не! Сестрата на мадам Арманд е болна от грип. Ще трябва да остана при нея.

— Но мадам Арманд може да отиде при нея.

— Да, но това трябва да стане веднага, а мадам Арманд не е в състояние да го стори.

— Но, сигурно...

— Не, аз съм длъжна да отида.

Дълго никой не проговори.

— Добре... Предполагам, че нищо не може да се направи. — Чувстваше се унижен и отчаян, но не искаше да го покаже.

— Трябва да вземеш някой друг със себе си. Билетите ти не трябва да пропадат.

— О, остави билетите. Какво значение имат те!

— Съжалявам! — Рамото ѝ трепна с леко съчувствие. — Може би някоя друга вечер.

Загриженият ѝ вид омекоти неговото разочарование. Независимо от това, като я видя как бърза, Стивън бавно се обърна и загреба с ръка пенливата вода във ваната. Огорчението му беше толкова очевидно, че Джо-Джо, който се беше върнал и наблюдаваше облегнат на стъпалата последната сцена, се намеси тихо:

— Как върви? — запита той, без да свали сламката от устата си. — Ти си се облякъл за някъде?

— Нося дрехите си, ако това имаш предвид.

— Накъде си се запътил?

— На театър. Ела с мен. Ще гледаме „Бохеми“.

— Водевил?

— Не, опера.

— Опера ли? Не е за мен. Предпочитам да отидем в „Мас провинсиал“ и да пийнем нещо.

Те отидоха през площада до близкото кафене, често посещавано от помощния персонал на цирк „Перо“. Това беше евтино, но приятно място с дълги пейки и маси, които можеха да се изнасят и на тротоара. В задименото помещение свиреше едно механично пиано, хората седяха разсъблечени по ризи. Джо-Джо кимна на някакъв работник, който вероятно се беше отбил по пътя за вкъщи за едно питие.

— Каква отрова предпочиташ, абате?

— Без значение. Може би вермут.

— Вермут! Кел благ!^[1] Ще има глоба за теб.

Той поиска на висок глас мастика „Перно“ и един коняк.

Питиетата бяха донесени от снажна млада жена с голи зачервени ръце и кръгли пълни гърди, които се люлееха под блузата ѝ като млади кокосови орехи.

— Ето момиче за теб.

С опитна ръка Джо-Джо филтрира мастиката през бучка захар и отпи солидна глътка от течността с цвят на опал.

— Името ѝ е Сузи. Без мъж е. Тя е дъщерята на съдържателя. Защо не си опиташ късмета? Тези едри момичета винаги обичат малките мъже.

— О-о, върви по дяволите.

Джо-Джо се засмя.

— Така е по-добре. Мъка си ми ти, абате. Никога не се отпусках.

— Какво искаш да кажеш?

— О, небеса! Можеш да бъдеш и по-малко вързан. Нали те знам, че си с характер — от онази нощ, когато се спусна по пързалката. Бъди по-весел, пийни си, отпусни се.

— Опитвал съм. Но при мен не върви.

Последва кратка пауза.

— Всеки следобед има танци в „Негреско“. Може би ще е интересно да се отиде там.

Гласът на Джо-Джо имаше странна интонация, но Стивън просто поклати глава.

Джо-Джо вдигна ръцете си в знак, че се предава. След това добави:

— Какво става с велосипедната красавица?

— Тя трябваше да отиде при сестрата на мадам Арманд.

— Има ли сестра Арманд? Наистина ли съществуват две подобни кучки на този свят?

— Тя има малка фабричка в Лунел, над Сент Рош, но сега е болна.

— А-а! — кимна Джо-Джо. — Жест на милосърдие.

Настъпи тишина, по време на която той продължи да разглежда Стивън с иронично присвити устни. По едно време понечи да каже нещо, но вместо това повдигна леко рамене, заръча с пръст нова мастика и започна да говори за утрешните надбягвания.

Около седем часа излязоха от кафенето. Джо-Джо отиде да храни и пои арабските си коне, а Стивън остана сам. Почувства се позатопен и по-весел след трите коняка, но независимо от това нямаше особено желание да отиде в казиното. Вечерта беше необикновено хубава. Срамно би било да я прекара в този задушен театър. Изведнъж в главата му се роди идея. Лунел не беше толкова далеч оттук и само с билет за двадесет сантима можеше да стигне с трамвая до Сент Рош. Защо да не отиде и да не намери работилницата на Арманд и дори, ако се наложи, да изчака Еми, докато завърши работата си, и да я изпрати обратно? С малко късмет биха могли дори да вечерят заедно.

Тази перспектива ускори крачките му. След като стъпи на булевард „Рисо“, до площад „Пигал“, той без труд откри трамвая в северна посока. Пътуването беше бавно и по-дълго, отколкото очакваше, но нямаше още осем часа и беше светло, когато пристигна. Лунел се оказа учудващо малко и неразвито градче. Плоският му терен бе зает в по-голямата си част от пазар градина и няколко малки вили с гипсова фасадна мазилка, разположена около една тясна непавирана улица. Стивън прекоси нагоре-надолу района, без да намери „Шапо дьо Рел“. От няколкото магазина, които се намираха там, нито един не приличаше на шапкарска работилница. Озадачен и объркан, той се спря за момент. Вятърът се засили, хвърли в очите му прах и той се запъти към пощата, която се намираше в съседство с местната млекарница и все още беше отворена. От отговора, който получи, разбра, че в Лунел няма нито модист, нито пък шапкарски магазин. Със странен вид на лицето, седнал в края на един почти празен трамвай, Стивън се отправи обратно към Ница. Шумното превозно средство му наду главата. Дали не беше обърнал името и мястото? Не, той беше

сигурен, че името е Лунел, защото тя го беше споменала няколко пъти. Можеше ли Еми да измисли това извинение буквално в последния момент? Това също беше невъзможно — та тя посещаваше сестрата на госпожа Арманд всеки ден през последните две седмици. Неговото лице придоби замислен вид.

Беше се стъмнило, когато стигна в Карабасел. Искаше му се да отиде в жилището ѝ и да узнае дали се е върнала, но чувството му на гордост и някакво чисто физическо усещане за безпокойство го възпряха. Той беше вече направил себе си достатъчно смешен. И тъй като не желаше да прави сцени по това време, Стивън се насочи към своя фургон, легна на леглото си и затвори очи. Щеше да ѝ поиска обяснение на сутринта.

[1] Каква обида! (фр.). — Б.ред. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Въпреки че стана рано, Стивън успя да види Еми чак в единайсет часа, когато тя се появи на стъпалата на фургона по чехли, в синьо-бял памучен халат. Тя седна на най-горното стъпало с чаша кафе в ръка.

Той тръгна към нея.

— Добро утро. Как се чувства твоята пациентка?

— О, много добре.

— Имаше ли лекар при нея?

— Естествено.

— Не е било нещо сериозно, надявам се?

— Казах ти, че е грип — отвърна Еми, като отпи от кафето.

— Не е ли твърде заразно? — каза той с подчертана загриженост.

— Трябва да си внимателна.

— Аз мога да се грижа сама за себе си.

— Така ли? Говоря сериозно. В Лунел духа много силен вятър. И трябва да се чака дълго, докато дойде трамваят.

Тя го погледна през ръба на вдигнатата чаша и каза:

— Какво знаеш за Лунел?

— Вчера вечерта бях там.

Еми го изгледа подозрително, а после се разсмя.

— Не ме занасяй. Ти беше на театър.

— Напротив, ходих до Лунел.

— Защо?

— Мислех, че ще мога да ти купя шапка. За съжаление не можах да намеря магазин за шапки.

— Какво искаш да кажеш?

— По същата причина не можах да открия и сестрата на мадам Арманд.

— За какъв се мислиш, по дяволите, та си пъхаш носа в работите на хората? Да ходиш да ме шпионираш, ти, мръсен подлец!

— Поне не съм лъжец.

— Кого наричаш лъжец, ти бе?! Това, което ти казах, е истина. Ако реша, мога да те заведа на мястото. А къде си се пилял миналата

нощ, не знам. Освен това — добави тя с апломб, — сестрата на мадам Арманд е вдовица и името ѝ не е Арманд. А сега можеш да се измиташ оттук и да ме оставиш да закуся на спокойствие.

Сърцето на Стивън биеше като чук, когато ѝ хвърли поглед, пълен с ярост и отчаяние. Чувстваше, че тя го лъже. Когато случаят изискваше, тя можеше да бъде хлъзгава като охлюв. Целият ѝ жар беше подозрителен. Все пак беше възможно и да казва истината. Той искаше с цялата си душа да ѝ вярва. Винаги беше готов да поеме вината върху себе си и сега се чудеше дали в ужасната болка на сърцето му не я осъждаше несправедливо. Обхвана го желание за помирение и това го накара да се почувства слаб.

— Толкова много исках миналата вечер да бъдем заедно — промълви той.

— Това не е извинение.

— Все пак нека да забравим за случилото се.

— Само ако се извиниш за това, което ми каза. Ще го направиш ли?

Той се колебаеше, хапейки нервно устни, и навел очи. Гордостта му забраняваше да приеме това унижение. Но слабостта му към нея го накара да се подчини.

— Да, ако желаш. Съжалявам, ако съм те обидил.

Думите болезнено изскочиха от него и го накараха да изпита презрение към себе си.

Останалата част от деня Стивън прекара в борба със странното желание да я види отново. За него беше утешение фактът, че тя изобщо не беше напускала територията на цирка. Вечерта се прибра във фургона си веднага след представлението. Но той знаеше, че не бива да остави нещата да продължават така. По един или друг начин трябваше да се добере до истината.

На следващия ден, следобед, когато тя се отправи към площад „Пигал“, той я последва. Винаги беше презирал подобни отчаяни актове на ревност, но трудно можеше да се избави от тази унижителна роля. Не беше опитен в следенето и в старанието си да не бъде забелязан, загуби своя обект сред навалищата на „Пигал“. Все пак я беше видял да се качва на трамвая в посока към Морската градина и тъй като друг трамвай се готвеше да замине по същия маршрут, той се качи на него. След петнайсет минути пристигна на крайморската алея.

Бързо се огледа наоколо, извървя цялата дължина на кея, обиколи казиното, но не я видя никъде. И тогава, докато стоеше раздвоен, изведнъж си спомни за странното изражение на Джо-Джо, когато му спомена за танците в „Негреско“. Макар че шансът да я открие беше малък, той пресече улицата, влезе в градините на музея „Масена“ и погледна през оцветените в злато перила към покритата тераса на хотела. Отстрани, под платнения навес, който се простираше от хола към малка платформа с наредени масички за чай, оркестърът, скрит сред палми, свиреше пасо добре и множество двойки танцуваха. Отначало си помисли, че тя не е там. След миг зад гъстата зеленина една нова двойка се появи на дансинга. Момичето се усмихваше и вървеше със заучена походка. После протегна ръце, когато партньорът ѝ дойде по-близо и я хвана през кръста. И те затанцуваха — Честър и Еми!

Неподвижен, със странно безизразно лице Стивън ги гледаше, осъзнавайки колко грациозно и синхронно танцуваха те. Когато музиката спря, те останаха на дансинга и щом оркестърът засвири, затанцуваха отново. Толкова изящно беше тяхното изпълнение, че постепенно останалите двойки освободиха дансинга, за да им се наслаждават всички. Когато накрая се поклониха, бяха възнаградени с възторжени аплодисменти.

Стивън се разкъсваше от мъка. Тръгна бавно по централната алея на градината и седна на една пейка, от която можеше да наблюдава входа на хотела. Болката в сърцето му беше непоносима. Потръпна при мисълта, че тя го беше измамилa. Как ли са се смеели с Честър, докато са измисляли тази мнима сестра и нейната фабрика! Мадам Арманд без съмнение беше техен партньор в този фарс и сигурно е пуснала пикантни клюки сред членовете на трупата. Джо-Джо също е бил в течение и вероятно от съжаление му беше загатнал за това оная вечер.

Все пак унижението, което изпитваше, беше нищо в сравнение с душевната болка, която го терзаше. Въпреки всичко той все още я желаше, все още имаше нужда от нея. И докато седеше със стисната глава между ръцете си, Стивън се опитваше да я оправдае, да си обясни мотивите за нейното поведение. Все пак тя само танцуваше с Хари, а това, естествено, не беше престъпление. Човек често чува за партньори, който освен към танца, не изпитват никакво влечение един

към друг. Обединяващо звено за тях си остава чистата, насочена в личен план привързаност към изкуството.

Музиката продължи да свири до шест часа. След това площадката опустя. Той виждаше как музикантите прибират инструментите си. Беше сигурен, че Хари и Еми са в бара. Те се забавиха доста и той започна да се страхува, че са напуснали хотела през друг изход. Но най-сетне, когато здрачът се спусна и цветни светлини блеснаха по цялото протежение на морската градина, Честър и Еми се появиха и слязоха по стъпалата пред широката порта. Те преминаха толкова близо до него, че можеше да ги заговори, но той стисна устни и се извърна встрани. Когато Еми и Честър изминаха около петдесет метра, Стивън стана и автоматично ги последва.

Те не отидоха далеч. Малко след казиното свиха от главната алея, тръгнаха по странична уличка към Пазара на цветята в Стария град и влязоха в бирарията „Лутесия“. Вечеря за двама, мислеше си Стивън, подтикван от отчаян импулс да влезе и да седне на тяхната маса. Но нямаше сили за това, само закопча яката на палтото си и остана в сянката на входа отсреща.

Малко хора влязоха в бирарията — тя беше едно от тихите места, където човек можеше да разчита на пълно уединение. По едно време излезе един келнер, огледа се наоколо, сякаш очакваше посетители, след това влезе отново вътре. Една котка мина бавно по паважа. От входа, през покривите в края на улицата, Стивън можеше да види тъмната грамада на планините и светлините по високите места, които приличаха на звезди.

Остана да чака там до девет часа. Само крайната нужда да разбере истината му помогна да издържи на това мъчително и унижително бдение. А моментът приближаваше — цялото му тяло се разлюля, когато ги видя да стоят под осветения навес. Сигурно Честър се готвеше да се сбогува или пък да я изпрати до площад „Пигал“. Разговаряха с келнера, същия, който беше излязъл навън, и Хари каза нещо, което накара всички да се разсмеят. След това един файтон се приближи от редицата на площада. Кочияшът получи бакшиш и Еми и Честър се настаниха в него. Потеглиха бързо и Стивън се затича надолу към редицата, скочи в друг файтон и каза на кочияша да ги следва.

Те преминаха през обезлюдения Пазар на цветята по плетеница от стари улици и свиха към морския бряг. Стивън с огорчение разбра, че се насочват право към Вилфранш. За кратко време те пристигнаха в края на улица „Дьо Лиля“. Стивън плати на своя файтонджия и слезе. По-надолу в спокойния квартал той видя другия файтон да спира. Двамата пътници слязоха и изчезнаха в двора. Сега освен него на улицата нямаше никой. Инстинктивно погледна часовника си. После тръгна бавно към хотел „Дьо Лиля“ и насочи погледа си към балкона на апартамента на Честър. В една от стаите светеше. Той разпозна спалнята и можа да види две фигури да се движат зад жълтите завеси. Светлината остана включена още няколко минути, след което угасна.

Стивън не знаеше колко дълго остана там, гледайки към тъмния апартамент. Най-накрая се обърна и тръгна.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Той се завърна в Карабасел преди полунощ. През тъпата болка, която чувстваше под челото си, съзнаваше, че трябва да се махне. Внимателно, без да безпокои Джо-Джо и Кроки, които бяха заспали, той опакова нещата си и ги сложи в раницата. След това върза картините си, метна ги на гърба си и след като хвърли последен поглед към двамата си другари, яхна велосипеда си. Завъртя педалите и се отправи на север, по равния път към Свети Августин, със смътното намерение да стигне до главното шосе, което щеше да го отведе в Оверн. Изпита нужда да се присъедини към Пейра — нещо, което трябваше да направи преди толкова много седмици. Но най-силно беше тласкан от желанието да избяга, да се отърве от спомена за тези последни непоносими седмици.

Призори слезе от колелото, изтегна се върху малка зелена полянка край пътя и затвори очи. Не можа да заспи, но си почина до изгрева на слънцето и потегли отново. И тогава разбра от една пътна табела, че не се намира на главното шосе, а на някакъв второстепенен път, който минава покрай скалистите пропасти на Вар и се изкачва кръгообразно към Туе и Колмар. Въпреки това реши да не се връща назад. През целия този ден, както и през следващия, той продължи трудния си път през малките селца по хълмовете, като се мъчеше пряко сили да забрави всичко. В Енгрево взе погрешен завой, който го отведе на второстепенен стръмен път, минаващ през гъсти борови гори, високо в планините. Настилката беше лоша и твърда, а встрани неудържимо шумеше буен поток, прелял от коритото си. И все пак този странен страх да се върне назад му даваше сили да напредва, хапвайки по нещичко, когато можеше, спейки на голата земя около купите сено в изоставени краварници, с прегънато на две наметало вместо възглавница. Не желаше никакъв човешки контакт и това му чувство го държеше настрана и от най-бедните ханчета.

Времето се беше влошило. Сред хълмовете беше влажно и мъгливо. В неделя сутринта, след като пристигна в Атон, малко селскостопанско градче, построено на високо плато, откъм Алпите се

изви студен влажен вятър. Разбра, че е неделя по звъна на църковните камбани и по групичките облечени в черно жители, които го гледаха с нескрито подозрение. Капнал от умора и пренапрежение, с неотслабваща враждебност в сърцето, склонил глава над кормилото, Стивън въртеше педалите покрай стените на селището. Изпитваше ужасна нужда от горещо кафе и въпреки желанието си да спре, не го направи. Щом отмина градчето, започна да вали дъжд. Реши, че трябва да си почине. Когато слизаше от колелото, едва не падна. Сгушен под една издадена скала на пътя, дояждайки остатъците от сухата храна, която си беше купил предишната нощ, той се почувства безкрайно самотен и бездомен, сякаш го нямаше, сякаш беше някакъв призрак.

Дъждът продължаваше да вали, но той стана и подкара колелото. След час започна да върти педалите по-бавно, не му достигаше въздух, което го принуждаваше да слиза от колелото на най-стръмните отсечки. От носа му започна да тече кръв и въпреки че си обясни този факт с височината и не му обърна достатъчно внимание, изпита странно усещане, когато кръвта започна да се стича топла в гърлото му.

Към обед започна да се чувства крайно отмалял и през мътилката на обидата, която го притискаше, най-сетне проби лъчът на разума. Никога нямаше да стигне до Оверн по този начин, лудост беше да продължава така. Трябваше да се качи на влак или на някакъв друг удобен транспорт. На картата, която криеше под мокрото наметало, той видя, че ако тръгне пряко, на запад, през Барем, може да стигне до кръстопътя при Дин, който беше на около тридесет и пет километра оттук. Дин не беше много далеч, а беше и на равното, което щеше да му позволи да избегне стръмнините. Тръгна по прекия път, който беше по-широк, но по-труден и караше каплите му да се огъват и да скърцат. Остана съвсем без сили и отново го задави кръвотечението от носа му. Небето се беше свъсило и забулило, дъждът бързо се усилваше и се лееше отгоре му като из ведро. Целият беше вир-вода и в настъпващия мрак скоро го обзе тревога. Запали карбидната си лампа и едва успя да разгледа картата.

След минута от гърдите му се изтръгна въздишка. „О, боже, какъв глупак... какъв сляп, безчувствен идиот!“ Като движеше показалеца си по каретата, той видя къде се беше заблудил. Там, назад,

при Сент Андре, вместо надясно, е трябвало да завие наляво. Той се взря в табелата, на която пишеше: „Опасен път, стръмен и изолиран“.

Обзе го нервна, почти паническа конвулсия. Наведе се още по-близо до картата. Трябваше да има някакво селце наоколо. С облекчение откри селцето Сен Жером. За щастие върху него беше отбелязано с кръгче наличието на Червен кръст на Лотарингия, който осигуряваше общежитие от веригата на „Френски турингклуб“, където най-сетне щеше да получи подслон за през нощта. Ако мобилизираше силите си, можеше да го намери за около час.

Стивън натисна педалите, наведен напред срещу вятъра. Соленият вкус в устата му се увеличаваше и като притискаше носната кърпичка към устата си, той усети как тя се навлажнява непрекъснато. Не чувстваше вече краката си, главата му кънтеше, като че я удряха с чук, и щом осъзна, че не може да се движи повече напред, той видя в далечината пред себе си блещукащите светлини на селцето.

Те ставаха все по-близки. Едно голямо здание, обградено от помалки къщи, се очертаваше в тъмнината. С напълно изчерпани сили той остави колелото му да падне и се насочи по пътеката с несигурни крачки към първата къща, която приличаше на работническа барака. Доста дълго никой не отговори на почукването му, след това вратата се отвори и едно малко дете го изгледа, после се обърна и избяга. Той пристъпи прага, дочувайки гласове от стаята в дъното на къщата. Дишаше тежко, от него се стичаше вода, а той умираше от жажда. „Те трябва да ме пуснат да вляза, мислеше си Стивън, ще се разболея... в действителност аз съм страшно болен.“

Работник в синя риза тръгна срещу него, следван от жена, която носеше газена лампа, а зад нея надничаше детето. Той видя напрегнатите им лица през спускащата се мъгла пред очите му. Жената насочи светлината на лампата към него и възкликна:

— Ужасно съжалявам — измънка той с върховно усилие, сякаш вадеше думите си от някакъв дълбок кладенец. — Обърках пътя, можете ли да ме приемете.

— Но, господине...

— Моля ви... мога ли да седна... Вода!

Преди да може да каже още нещо, мъжът се приближи по-близо и замаха възбудено ръка.

— Не тук — каза той. — Трябва да отидеш по-нататък.

— Разрешете ми да остана — с последни сили произнесе Стивън. — Не мога да продължа.

— Не, не, по-нататък, не тук!

Мъжът го хвана за рамото и го поведе навън. Като мислеше, че е изхвърлен на шосето, неспособен да се противопостави или да протестира, обхванат от крайна безнадеждност, Стивън почувства сухо смъдене зад главата си. След това, когато стигна до проклетата портичка, той разбра, че човекът не беше го пуснал, и дишайки тежко зад него, му помагаше, крепеше го да не падне надолу по улицата. Докато напредваха, той го насърчаваше:

— Виж, не е далеч, ние почти стигнахме.

Най-накрая те стигнаха до голямото здание. От двете му страни растяха големи дървета. Мъжът натисна звънеца и не след дълго решетката на една обкована с гвоздеи врата се вдигна. След кратък разговор ги пуснаха в малко белосано помещение с каменен под и ожулени пейки около стените.

На ръба на силите си, Стивън се вираше наоколо с неவிждащи очи. Пред очите му всичко се въртеше. Стените на хола се люшкаха подобно на вълни в басейн. Даже портиерът, който го беше пуснал да влезе, започна да губи очертанията си. Облечен в дълго палто и с качулка, той повече приличаше на жена. Появи се още един мъж или може би беше жена. След това изведнъж целият този объркан калейдоскоп от лица се разпадна. Стивън се просна по очи, а вързопът с просмуканите от дъжда платна стърчеше на гърба му.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Утринното слънце надничаше през единичния, вграден дълбоко навътре прозорец, към възглавницата на дървеното легло. Стивън лежеше неподвижно, а погледът му опипваше последователно малкото предмети в тясната стаичка, която през последните три седмици му беше станала близка и позната. Всичко си беше на мястото: единственият стол със сламена седалка, провансалският гардероб и иконостасът в ъгъла, черното разпятие на бялата стена. Той огледа ръката си, като я повдигна към светлината, и намери, че пръстите му са все още бледи.

Леки стъпки отекнаха навън по пясъчната алея, което го накара, без да движи тялото си, да обърне глава. Погледът му беше насочен към вратата, когато тя се отвори и неговият болногледач влезе с поднос в ръка.

— Как спяхте?

— Много добре.

— Нашите молитвени песнопения не ви безпокоят, нали?

— Не, свикнах вече с тях.

— Добре — каза той, като остави подноса на стола. Дом Артод извади термометъра от вътрешността на белия си халат, тръсна го надолу и с усмивка го постави между устните на Стивън. — Това вече не е необходимо. Но ако искате днес да се изправите на крака, трябва да сме сигурни.

Той беше човек на около петдесет години, среден на ръст, силен и широкоплещест, с широко, интелигентно лице, леко синкаво около брадичката. Кафявите му очи надничаха през тънки очила. Главата му беше остригана, носеше сандали на бос крак. След минута извади термометъра и го погледна. После с одобрително кимване премести стола до леглото.

— Не забравяйте да вземете лекарството.

Стивън изпи тъмнокафявата настойка от стъкления съд и започна закуската си — една купичка кафе с мляко, прясно масло в керамичен съд, хляб на филийки и плодове. Кафето с мляко беше горещо и

миришеше на леблебия. Като натопи хляба в купата, той погледна със съжаление към изправения до леглото монах, който никога не пожела да седне.

— Няма ли да си разделим закуската? Тя е повече от достатъчна за двама.

— В никакъв случай. Ние се храним само на обяд.

— Храната е много хубава.

Монахът самарянин се усмихна приветливо.

— Да, нашата храна е просто ужасна. Но ние сме свикнали с нея. И освен това не боледуваме.

Стивън си взе още една филия хляб.

— Исках да ви запитам какво точно се случи с мен. Никога не сте ми казвали.

— Имахте възпаление на белия дроб, от простуда. На всичко отгоре сте се претоварили, в резултат на което сте получили кръвоизлив, твърде силен при това.

— Мислех си, че кървенето идва от носа ми.

— Не, не! Било е от белия дроб — отговори той и погледна над очилата с метални рамки. — Случвало ли ви се е нещо подобно друг път?

Стивън се замисли за миг, след което завъртя отрицателно глава.

— Бях се простудил преди няколко месеца. Струва ми се, че беше бронхит. Но той не може да бъде причината за това.

Самарянинът наведе очи.

— Не съм този, който трябва да отговори на вашия въпрос. Не съм лекар.

— Но вие ме изправихте на крака.

— С божията помощ.

— И с много умение. Не мога да повярвам, че вие не сте квалифициран лекар.

— Учил съм медицина в Лион при професор Роланд. В последния курс, така както вие сте почувствали призванието да бъдете художник, така и аз осъзнах, че моето призвание е да бъда монах.

— Какво щастие е това за мен.

Дом Артод сведе глава и след като Стивън приключи със закуската, взе празния поднос. Преди да излезе се спря на вратата.

— Недейте да ставате още. Тази сутрин преподобният игумен ще ви посети.

Когато си замина, Стивън се опъна назад и сложи ръце зад главата си. Все още се чувстваше безкрайно слаб. Въпреки това кашлицата му беше почти преминала и не чувстваше повече пробощащата го като с нож болка в слабините. Колко добре му действаша слънчевите лъчи — ободрителното възстановяване беше започнало. Той не се безпокоеше за своето състояние. Всъщност дори си мислеше дали неговата болест с това странно изчерпване на силите не беше даже нещо особено целебно. Той беше чувал за кръвопускане при лекуване на треска. Най-малкото кръвоизливът го излекува от тези спазми, които толкова непоносимо го измъчваха.

Стивън се връщаше мислено назад, удивен, че през всички тези месеци е трябвало да остане в такова крайно унизително подчинение, наложено само от един-единствен мотив: да спечели благоволението на Еми. Самата мисъл за това го хвърляше в треска. Чувстваше се доволен, че беше възродил отново себе си, и се закле никога повече да не се оставя да бъде заробван така. Но отиде твърде далеч, като се зарече, че в бъдеще никоя жена никога няма да стане част от живота му, и че отсега нататък единствено работата му ще има смисъл за него. И на това поприще той обеща да се посвети с енергична самодисциплина.

В единайсет часа дойде преподобният игумен. Изглеждаше висок и внушителен в своята бяла роба с капишон. Седна безшумно на стола и започна да изучава Стивън със замислен вид.

— Най-последно вие сте в състояние да се вдигнете от леглото, сине мой. Радвам се.

— Много съм ви благодарен — отвърна Стивън. — Имах късмет да намеря вашия Червен кръст на картата си.

— Вярно е, че ние имаме кръст. Но този кръст не е посочен на картата. — Игуменът се усмихна едва-едва. — Отметката на картата е заради ханчето за велосипедисти в съседната долина. Вие сте объркали пътя, сине мой. Разбира се, след като Провидението ви доведе тук, би ли могъл някой да каже, че не сте го намерили?

Една странна интонация в гласа на игумена предизвика лека руменина по бледите скули на Стивън. Дали не беше бълнувал през ранните дни на своята болест?

— При всички случаи — отговори той — крайно време е да ви освободя от присъствието си. Създадох ви много грижи.

— Напротив! Вие сте добре дошъл и можете да останете. Били сте в много тежко състояние и въпреки че най-лошото вече е отминало, Дом Артод смята, че ще бъдат необходими няколко седмици, преди да бъдете годен за пътуване.

— Страхувам се обаче, че не ще мога да ви се отплатя.

— Искали ли сме пари от вас, сине мой? Кой би могъл да иска това от странстващ художник? Останете при нас за известно време. Излезте на слънце в градината. Когато укрепнете, животът ще ви покаже и другата си страна. Ще можете да се изправите по-укрепнал пред света.

Игуменът положи ръката си на челото на Стивън, след това стана и излезе.

Стивън трябваше да напегне цялата си воля, за да спре сълзите си. Бавно се изправи. Дрехите му, изпрани и грижливо сгънати, се намираха в шкафа заедно с другите му вещи. Парите му, около тридесет франка, бяха подредени на малка купчинка до часовника му, който работеше, а това предполагаше, че е навиван всеки ден. Когато се облече, той излезе от стаята и тръгна по един непознат каменен коридор, който го отведе в задната част на градината.

Тя не заемаше голяма площ — няколко пътечки, разположени около лехи с рози, отвеждаха към пещера със статуя в далечния ѝ край. Очертанията на волейболна площадка се вписваха в конфигурацията на оградата от жив плет. От разговорите си с Дом Артод Стивън беше научил, че след като получила като дарение една малка селска къща, общността се посветила на обучението на двадесет послушници. Тя била създадена съвсем неотдавна и се разраснала благодарение на усилията на самите монаси, които построили със собствените си ръце малкия параклис в съседство със старата сграда. Той можа да го види сега, застанал бледен и някак си неугледен под небето с пухкави облачета...

След като походи наоколо по пътеките, Стивън реши да отдъхне на една от пейките, които бяха в съседство с волейболното игрище. Стар човек в износено кафяво наметало на монашеското братство доеше в обора една крава. В това време започна служба в параклиса и

ниското пеене, подхванато от лекия бриз, още повече разстрои Стивън. Той се изправи и полека закрачи обратно към стаята си.

Там видя писмо, адресирано до него, поставено върху тясната рамка на прозореца. Преди около седмица, когато се чувстваше ужасно самотен, той надраска няколко думи до хазяите си на улица „Кастел“ с молба да препрачат до посочения от него адрес цялата поща, която пристига за него. Отвори плика. Писмото беше от Стилуютър. Кратка бележка с дата от преди два месеца.

Скъпи Стивън,

Не знам дали това писмо въобще ще стигне до теб. Ако го получиш, то ще ти извести за смъртта на лейди Бротън през октомври. Това не беше неочаквано. Преди няколко седмици беше обявен годежът на Клеър и Джефри. Те ще се оженят съвсем скоро. Няма други съществени новини, за които да те информирам, освен че татко продължава да се чувства много нещастен от твоето отсъствие. Моля те да се върнеш и да поемеш отговорностите си на прилежен син.

Твоя: Керълин

С писмото в ръка той седна на леглото. В друго време тази вест от дома може би нямаше да го засегне толкова много. Той знаеше за болестта на лейди Бротън, а привързаността му към Клеър никога не е била повече от едно братско чувство. И все пак новината за смъртта на един близък човек и за сватбата на друг идваше в това отдалечено място в момент, когато беше поразен от болест, и увеличаваше усещането му за самотност. Тя идваше да му напомни още по-болезнено колко далеч е той от целия този приятен живот, който все още би могъл да бъде и негов. Тонът на посланието на Керълин, сбито, изпълнено с неизказана горест и скрити упреци, го накара да се почувства раздвоен, като същество, чиято същинска природа го е поставила в конфликт със семейството, дома и обществото.

След няколко седмици той се почувства укрепнал. Околната природа не го изкушаваше да напусне землището на селото. Навред се ширеха само скали и италиански кедър, грозен и неугледен. Той се

сприятели с двете деца на Пиер, работника от къщичката, който го доведе в манастира. Возеше ги на седлото на своя велосипед, помагаше на стария брат Лудвиг в градината и играеше волейбол с послушниците на манастира в часовете им по физически упражнения. Те бяха жизнерадостни младежи, дошли главно от добри буржоазни семейства от Гаронд и околните градове. Може би защото беше чужденец и от друга религия, те се постараха да му оказват внимание по много дребни поводи. Тези запалени новопокръстени от една страна го дразнеха, но от друга го трогваха и забавляваха. Техните сърца бяха свързани с тази малка общност и когато не бяха ангажирани с молитви, те се отдаваха, без да се щадят, на тежка физическа работа в стремежа си да се усъвършенстват.

Един ден, докато играеха волейбол, една забележка, полу на шега, полусериозно, беше адресирана към него.

— Господин Дезмънд, след като сте художник, защо не нарисувате една хубава картина за нашата църква?

Стивън се замисли върху тази фраза и отвърна със сериозен вид:

— Защо не.

Идеята, която не му беше минавала досега през главата, му се понрави като прекрасен начин да се отблагодари достойно за топлите грижи, които полагаха за него. Освен това наложеното му безделие беше започнало сериозно да го гнети.

Същия ден следобед той разговаря с приятеля си Дом Артод, който прие предложението му топло и обеща да го докладва на игумена. Отначало игуменът се колебаеше. Параклисът, въпреки че беше недовършен отвътре, беше плод на продължителни и неуморни усилия, скъпи на сърцето му. Щеше ли да бъде умно да остави скъпата и спечелена с толкова усилия придобивка в ръцете на един непознат художник, чиито дузина платна, макар и със странно излъчване, не свидетелстваха за истински професионализъм? В края на краищата вярата, която ръководеше неговото съществуване, му позволи да вземе решение. Той поръча да извикат Стивън.

— Кажи ми, сине мой, какво предлагаш да направиш?

— Бих желал да нарисувам фреска над олтара на крайната стена на апсидата.

— На религиозна тематика ли?

— Естествено. Мислех за Възкресението. То ще освети целия параклис.

— И си сигурен, че ще можеш да нарисуваш нещо, което ние ще одобрим?

— Ще се опитам. Нямам обаче бои, нито достатъчно големи четки. Вие ще трябва да ми ги набавите. Ще трябва да ме приемете на доверие. Но ако го направите, ви обещавам да дам всичко от себе си.

На следващата сутрин двама братя заминаха за Гаронд и се върнаха вечерта с няколко картонени пакети. Междувременно младите послушници сковаха леко дървено скеле зад олтара. Рано на следващия ден с възбуда, която винаги изпитваше в началото на своята работа, Стивън се залови за четките.

Чувстваше се съвсем необикновено. С олекнало тяло, все още неосвободено от умората на възстановяването, той се чувстваше потопен в една отпусната мекота. Емоциите му бяха още лабилни, влагата сама панираше в очите му. Атмосферата в параклиса, песнопенията на монасите, съзнанието, че е бил отделен от света, вля в него едно усещане, твърде различно от природата му. Въпреки че нямаше образци, работата започна да върви с поразителна лекота в тези първи творчески часове. Той очерта грубо централната фигура на Господа, облечен в бели одежди.

Докато рисуваше, той изпитваше странни моменти на неувереност и се чудеше дали изразява собствените си идеи, или възпроизвежда несъзнателно похватите на ранните религиозни художници.

Поставени в темперен разтвор, неговите цветове, които обикновено бяха толкова наситени, ставаха меки и пастелни, а формите изглеждаха обезпокоително тривиални. Но тези съмнения се балансираха от растящото одобрение на манастирската общност. В началото го наблюдаваха с вълнение, примесено с опасение. Но скоро го съзерцаваха с открито възхищение. Често, когато се обръщаше на скелето, за да почисти четките си, можеше да прочете в очите на някои послушници тяхното пълно прехласване.

Фреската заемаше цялото пространство в дъното на олтара. Тя бе завършена за три седмици и когато скелето беше свалено, цялото братство се събра да я разгледа. Отвсякъде се чуваха възгласи на възхищение.

— Сине мой — обърна се игуменът към Стивън, — сега вече знам, че за идването ти при нас има пръст Провидението. Този спомен от пребиваването ще остане завинаги. Сега ние сме тези, които са ти много задължени.

Игуменът продължи:

— Утре ще отслужим голяма меса за освещаване на твоя труд. И макар че ти не изповядваш нашата вяра, надявам се да ни удостоиш с присъствието си.

На следващата сутрин олтарът беше обсипан с цветя и запалени свещи. Игуменът, в бели одежди, придружен от Дом Артод, изпя месата, докато хорът пееше ответните песни.

Пред Стивън, който седеше в галерията, фреската блестеше на светлината на свещите, а припламването на тамяна създаваше мистично внушение и всичко изглеждаше прекрасно. Никога досега той не беше имал подобен успех.

Специално повторение на церемонията беше отслужено със селско вино, толкова силно, че Стивън трябваше да се разходи до селото, за да си разведри главата.

Следобед, когато се върна от селото, Дом Артод го срещна на вратата със странен израз.

— Имате един посетител, който иска да ви види. Един господин, който казва, че идва, за да ви заведе обратно в Париж.

Стивън отиде в стаята си. Там, седнал на леглото, с шапка на глава и с палто, пушейки ядно с лулата си, се мъдреше Пейра. Той скочи веднага щом влезе Стивън и го целуна по двете бузи.

— Какво правиш, момко? Колко пъти се опитвах да те намеря. Едва наскоро, съвсем случайно, открих твоя адрес на улица „Кастел“. Защо си се погребал чак тук?

— Рисувам — усмихна се Стивън, още неопомнил се от срещата с Пейра.

— Лош късмет — рече Пейра намръщен, склонен да избухне. — Докато чаках, те ме помъкнаха в параклиса. Какво ужасно нещо си сътворил, скъпи мой! О, какво мизерно копие на Дел Сарто, каква мъртва преработка на Луиджи! Въпреки че те са влюбени в творбата ти и ще коленичат пред нея векове наред. Но е непростимо, шокиращо, а особено в този момент, това е позор за теб!

— Защо в този момент? — попита Стивън доста объркан.

— Заради съобщението от миналия месец, което е причината да те търся из цяла Франция.

— Какво искаш да кажеш?

— Съобщението — с наслаждение Пейра редеше думите, — което ще постави медал на гърдите ти, хиляда и петстотин франка в джоба ти и ще ни позволи, аз вярвам в това, да предприемем нашето пътуване до Испания.

Изведнъж той разтвори ръцете си и още веднъж прегърна Стивън.

— Недей да обръщаш никакво внимание на твоята болест и на ужасните Моисей и Елиас, които си нарисувал тук. — Твоят „Цирк“ спечели наградата на Люксембург!

ТРЕТА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

В един навъсен следобед в началото на юни 1914 година Стивън минаваше по улица „Фабург Сент Оноре“ към площад „Вендом“. Това беше район, в който той рядко се появяваше, особено в този час, когато богатата и модерна улица го караше да се чувства странно, не на мястото си. След като излезе от залата за разпродажби „Сула“ на улица „Ебер“, реши да се поразходи, за да отшуми главоболието, което го измъчваше в препълненото помещение на търга, и да се върне към собствените си мисли.

Разпродажбата го натъжи и ядоса. За да покрие своята част от разходите по предстоящото им пътуване в Испания, Пейра беше решил да продаде няколко картини на търг чрез посредническата къща „Сула“. Търгът се провеждаше веднъж месечно. За целта той беше предложил десет платна.

На днешния търг една от главните атракции беше едно голямо платно на Бугеро^[1], на което беше нарисувана млада жена, облечена в празнично облекло, с кожа с цвят като оцветен маджун, с черна коса, на път по средата и с очи на укротена газела; държеше в ръка палка за бейзбол. В началото картината породи мълчание. След това оживлението и възхищението на аудиторията предизвика бързо наддаване и след броени минути гонгът удари на десет хиляди франка. Много разнообразни антични мебели последваха в разпродажбата, а после дойде ред на кухненските прибори. Картините на Пейра бяха последни в списъка. Първата предизвика лек шепот, втората събуди възклицания, а когато всички картини бяха показани, тълпата вече се смееше сърдечно, насърчавана от порой духовити забележки от дъното на галерията. Нито една от тези творби, направени оригинално и с въображение, не донесе повече от шестдесет франка всяка. Дори нямаше наддаване и десетте картини бяха закупени от един и същ купувач за четиристотин и осемдесет франка. Но кой ли беше той? Не беше ли просто един шегаджия, пожелал да развлече приятелите си? Любопитството застави Стивън да изчака настрана и да попита

чиновника на бюрото. Оказа се, че десетте картини са попаднали в ръцете на един агент, художествен посредник на Теси.

— Той купи ли Бугеро? — запита Стивън мрачно.

— Боже мой! Не, господине.

— А защо изкупи другите картини?

Чиновникът повдигна рамене.

— Сигурно господинът познава тънкостите и тенденциите в световното изкуство. Това, което някой купува сега за петдесет франка, след десет години може да го продаде за петдесет хиляди, особено ако този някой е Теси.

Стивън напусна офиса, ядосан на себе си. Но не след дълго настроението му се подобри. Макар че се чувстваше изнуден, а това винаги щеше да бъде така, сега поне Джером разполагаше почти с петстотин франка. Сумата не беше голяма, но като се прибавеше към другите хиляда и петстотин франка на Стивън от наградата, щеше да им позволи да заминат за Мадрид и, ако бъдат икономични, да прекарат заедно няколко седмици в Испания. Тук, в Париж, пролетта беше студена и неприятна — вятърът духаше остро и събираше прахоляк по улиците, а листата на кестените зиморничаво трепереха. Очертаващата се перспектива да отпътуват към по-слънчев климат стопляше сърцето на Стивън.

В този момент той подмина млекарницата, откъдето често пазаруваше още при първото си пристигане в Париж и която се намиреше срещу хотел „Клифтън“. Мислеше си с лека усмивка за промените, които ставаха с него, докато минаваше покрай вратите на хотела. Изведнъж изразът на лицето му се промени. Срещу него крачеше, придружен от двама мъже, възрастен френски офицер в униформа с маскировъчен цвят и с кепе. Единият от двамата придружители със силен загар и с военна стойка беше неговият чичо Хюбърт. Стивън можеше да избегне срещата, ако се загледаше във витрината. Вместо това със стегнат вид, убеден, че генерал Дезмънд няма да го забележи, той продължи напред.

Но сгрещи. С едва уловимо примигване на сивите си очи Хюбърт го позна, забави ход, направи още няколко крачки, извини се на своите спътници и се върна назад.

— Стивън! — рече той с овладян глас, без да подава ръка. — Щастлив съм да те срещна. Мислех, че е възможно да те намеря на

улица „Кастел“.

— Така ли?

— Исках много да те видя. Ще дойдеш ли в моя хотел по-късно? В момента съм с хора.

Дори през рамото си Стивън усети присъствието на двамата офицери, които се преструваха с пределна изисканост, че не забелязват неговото съществуване.

— Къде си отседнал?

— В „Клифтън“, както обикновено. — Генералът погледна към улицата. — Виж какво! Защо не дойдеш утре на закуска? В девет часа например.

Стивън се поколеба, но само за момент.

— Това е много добра идея.

— Значи се разбрахме. Не разполагам с много време, така че ела точно в девет.

С леко кимване Хюбърт се завъртя и се присъедини към своите приятели.

Стивън продължи пътя си по левия бряг на реката. Тази неочаквана среща събуди спомени, едновременно трогателни и горчиви, които му се искаше да забрави, защото те го разстройваха. С генерал Дезмънд не си допадаха, макар че Хюбърт винаги се беше отнасял към него със снизходителна сърдечност. Безличната хладина, която той току-що демонстрира, подсказваше, че разговорът, който предстоеше утре, няма да бъде приятен. Независимо от това самолюбието на Стивън и ироничния му хумор, които по-късно укрепиха характера му и формираха у него преди всичко неизменна решителност да не позволява да бъде сплашван, му подсказваха, че следва да избегне всички неудобни въпроси.

На следващото утро, точно в девет часа, той влезе в представителното, но навяващо тъга с тънморавия си цвят фоайе на хотел „Клифтън“.

Генерал Дезмънд, макар и единствен посетител, беше вече в трапезарията и като оцени точността на Стивън, с малко по-топъл тон каза:

— Поръчал съм бекон и яйца, чай, препечена филия и мармалад за двама. Хубавото на това място е, че можеш да получиш прилична английска закуска.

Келнерът донесе предпочитаната от англичаните храна. След като намаза препечената филийка с масло, Хюбърт я захапа шумно.

— Предполагам — каза той, като дъвчеше, — че искаш да чуеш новини от дома.

— Бъди така добър да ми кажеш. Как е баща ми?

— Доста добре, като цяло. Те всички изглеждат добре. Майка ти предприе ново пътуване. Дейви е пораснал, станал е доста висок.

Стивън с усилие запази израза си на вежлив интерес.

Чичо му продължи:

— Моите къщи също са много добре. Джефри и Клеър са се устроили добре — добави той и хвърли поглед изпод вежди. — Клеър очаква дете през лятото.

— Искате ли да бъде момче, разбира се? — попита Стивън отново вежливо.

— О, каквото дойде. Но смея да кажа, че Джефри иска син, за да има наследник в Санхърст.

Настъпи тишина. Въпросите, които Стивън искаше да зададе, останаха неизречени. В тази атмосфера на хладна сдържаност той не можеше да говори за Дейви или за баща си и за да защити себе си, трябваше да поддържа с еднаква твърдост отношението си на показно безразличие.

Накрая генералът завърши закуската си, попипа подстриганите си мустаци, сгъна салфетката с невъзмутима акуратност, която отличаваше неговите действия, и погледна в упор през масата Стивън.

— Как върви... как напредваш в твоето рисуване?

— О, съвсем обикновено. Знаеш, че имаме и добри, и лоши дни.

— Хм! Ти си далеч от дома повече от две години.

— Изкуството отнема много време — рече Стивън с усмивка, с която демонстрираше безразличие. — Времето си тече.

— Наистина. Предполагам, че няма кой знае с какво да се похвалиш срещу положените усилия.

— Твърде малко — запази приличния си тон Стивън.

— Значи говорим за едно нищо, обречено на безсмъртие?

— Още не, но... кой би могъл да каже?

Хюбърт направи надменен жест и запита:

— Защо продължаваш да водиш този начин на живот?

— Не ми е възможно да ти го обясня, но бих могъл да направя това пред човек, готов да се отнесе с разбиране.

— Не е ли това някакъв твой идиотски стремеж към лоша слава, или пък става дума за пълно разложение?

— Кой от тези два мотива смяташ за по-лош?

Преднамереният саркастичен подтекст в думите на Стивън накара генерал Дезмънд да захапе долната си устна. За човек, който се гордееше, че поддържа най-високите стандарти на воинска доблест, който поставяше честта, дисциплината и самоконтрола, чиито хладнокръвна смелост и физическа издръжливост бяха пословични в неговия полк, сегашното отношение на Стивън към него беше равносилно на това, да се покаже червен плащ пред очите на бик. Той реши да спре да говори със заобиколки и да си дойде на думата.

— Ти трябва да се върнеш у дома — каза той и замълча. — Ако не заради семейството си, то заради страната.

Озадачен, Стивън се взря в лицето на чичо си, без да продума.

— Възможно е да не разбираш това — продължи Хюбърт. — Ще има война. След седмици, най-късно след месеци. Германия ще нападне Великобритания. Ще бъде отчаяна война. За да постигнем победа, ще имаме нужда от всеки човек.

Отново не последва отговор. Стивън, който най-сетне разбра какво имаше предвид Хюбърт, усети как набъбва собствената му резервираност. Колко често в миналото генералът беше обявявал фалшиви тревоги за предстояща война! В продължение на години той постоянно изказваше подозренията си по отношение на Германия. Недоверието му към кайзера Вилхелм и неговия генерален щаб съпътстваше тъжните пророчества за неподготвеността на Англия. Без съмнение професията му на войник предполагаше наличието на подобна гледна точка, макар че в семейството този подход на чичо Хюбърт се възприемаше като мания.

— Страхувам се, че ще трябва да те разочаровам. Няма да се връщам у дома.

Последва пауза.

— Разбирам — отвърна Хюбърт с леден тон. — Ти възнамеряваш да продължиш да се мотаеш тук в безделие и да прахосваш времето си в разгулен живот.

— Струва ми се, че имаш невярна представа за моята дейност. Би ли те удивило да узнаеш, че работя по шестнайсет часа на ден? Наистина съм готов да се обзаложа, че аз се трудя на полето на моето изкуство повече, отколкото ти правиш това на войнишкия плац.

— Твоето изкуство! — процеди Хюбърт и устните му се изкривиха. — Каква суетна гнилотия!

— Според теб е абсурдно човек да се вълнува от красивото, а не, както в твоя бизнес — от убиването на хора. Независимо от твоето мнение за нас, ние, художниците, сме единствените, чиято работа има смисъл. Бих рискувал да произнеса една прогноза, че произведенията на великите художници ще се помнят и хората ще им се любуват далеч след като твоите кървави победи бъдат забравени.

Генералът, крайно ядосан, прехапа устни. В застиналите му очи блесна искра.

— Отказвам да споря с теб. Повтарям — каквото и да правиш, ти си оставаш британец и представител на фамилията Дезмънд. Няма да допусна името ни да стане обект на присмех или на презрение. Във време като днешното не можеш да се измъкнеш с художнически цапаници върху парче платно. Трябва да се прибереш у дома. Аз настоявам за това.

— Аз пък отказвам — каза Стивън и стана от масата. — За съжаление, ти не можеш да направиш нищо повече.

И с тази далечна неизменна усмивка, която повече от всичко вбесяваше неговия чичо, той стана, завъртя се на пета и излезе от трапезарията. Като мина през вестибюла, по силата на някакъв вътрешен импулс влезе в служебния офис на хотела и си плати закуската. След това, без да се усмихва, като трепереше леко от нанесените му оскърбления, тръгна по улицата.

[1] Бугеро — представител на късния романтизъм. Считал е за свой идеал консервативният и академичен Енгър. — Б.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА

Окъпан в странната жълта светлина, която се прецеждаше през остъкления покрив на гарата, експресът „Биариц“ всеки момент трябваше да потегли. Повечето от хората бяха заели местата си, на перона бързаха няколко закъснели пътника, а носачите викаха и бутеха количките си сред шумната бъркотия и облаците от пара и серен пушек. Стивън седеше в своето купе, което беше почти запълнено, и чакаше Пейра с нарастващо безпокойство. Джером, който се намираше в Лувесиен, беше обещал да дойде навреме на гарата. Огорчен от наивността си да разчита на такъв импулсивен и нестабилен по характер човек, Стивън се опита да не мисли за своя приятел. Пейра очевидно нямаше да дойде. И тогава, когато локомотивът изсвири, преди да потегли, той забеляза познатата му фигура да се носи спокойно по перона. Пейра беше облечен в рунтаво занемарено палто, мъкнеше триножник и една ужасно стара пътна чанта.

Той едва успя да се качи в потеглящия влак. След няколко минути Пейра вече поставяше нежно вещите си върху багажника на купето. Когато приключи с настаняването, той се обърна към Стивън съвсем непринудено и с усмивка, която озаряваше набръчканото му и необръснато лице.

— Трябва да ме извиниш. Закъснях. В метрото попаднах на един млад свещеник, който, като разбра, че пътувам за Мадрид, почна да спори с мене за босоногото братство. Той така се разгорещи, че пропуснах моята спирка „Одеон“.

Мекият глас и сърдечният му нрав, толкова вежлив, изискан и весел накараха Стивън веднага да омекне.

— Хубаво щеше да се наредиш, ако не беше успял да хванеш влака.

Пейра веднага стана мрачен.

— Драги приятелю, не ме осъждай за това, че съм се увлякъл от една толкова очарователна тема. Имам намерение да се запозная по-отблизо с този въпрос, като посетя манастира на този орден в испанската провинция Андалусия. Често си мисля и аз да създам

босоного братство, посветено на изкуството и медитацията. Това може да се окаже моя шанс.

След миг на размисъл добави:

— Бедността ще спаси света.

Стивън вдигна учудено вежди.

— Бедността няма да ни спаси. Взех парите ти от търга в посредническата къща „Сула“, но тъй като те изнудиха напълно, получената сума е съвсем незначителна. Двамата разполагаме с около хиляда и деветстотин франка.

— Раздели ги по равно, нямам нищо против — рече Пейра спокойно. — Или, ако искаш, дай ми ги всичките. Ще ти бъда ковчезник.

След това посочи проядената от молци пътна чанта и каза:

— Вътре има шунка „Байон“ — цели петнайсет килограма. Даде ми я госпожа Хуфнагел. Няма да гладуваме.

Докато влакът набираше скорост в покрайнините на града, Стивън, на когото парите никога не му носеха добро, си спомни по какъв превъзходен начин Пейра се беше справил с поддържането на домакинството на улица „Кастел“ и доверчиво му предаде плика с банкнотите. Като го прие невъзмутимо, Джером мушна парите в издутия си портфейл, който стягаше с корда. Там държеше най-ценните си документи — изтъркани изрезки от провинциални вестници, мръсни покани с измачкани ръбове за отминали музикални вечери, безплатни писма покани, които и при най-лек намек беше готов да извади и да прочете пред случаен непознат в кафене, в обществено превозно средство или даже на улицата. След като се увери, че нищо не е загубено, той извади зацапан плик и като го погали с пръсти, сякаш докосваше нещо тайнствено, не без гордост погледна няколко пъти към Стивън с надежда да провокира любопитството му. Но тъй като опитът му не успя, каза:

— Не можеш да познаеш какво е това, нали? Едно писмо до маркиза Де Морела. Тя е стара жена, но е висша аристократка и майка настоятелка на манастира в Авила. Тя без съмнение ще ме приеме. Един от моите предци е бил рисуван от Гоя. Картината е в музея „Прадо“.

— Тогава да призовем този твой предшественик и всички други модели на Гоя.

— О, да, без съмнение това би било полезно за теб — съгласи се Пейра. — Все пак... една маркиза...

Той прибра обратно писмото и отново завърза портфейла с кордата. Последва тишина, по време на която Джером изучаваше своя спътник.

— Изглеждаш потиснат, драги приятелю. Има ли нещо, което да те безпокои?

— Не — отвърна Стивън. Но веднага след това, съвсем импулсивно, тъй като разправията с генерал Дезмънд все още тегнеше върху съзнанието му, сподели: — Един човек искаше да направи от мен войник.

Пейра, който умееше да не се стряска от нищо, не показва ни най-малка изненада. Няколко мига всмукваше замислено студения мундщук на лулата си, преди да се произнесе вещо:

— Задължителната военна служба е чудовищна институция — най-голямото зло на нашето време. Защо хората трябва да бъдат заставяни да обличат униформи и да се убиват един друг? В годините на рицарството рицарите са участвали в битки само по своя собствена воля. За тях това е било спорт. На никой обаче и през ум не му е минавало да облече поет или философ в доспехи и да го изпрати на бойното поле. Даже селяните са били освобождавани от това задължение. А сега всички ние трябва насила да се учим как да убиваме себеподобните си.

Стивън, който слушаше с усмивка, се разсмя от сърце. Пейра прие това като комплимент и като потисна задоволството си, изпусна дълбока въздишка.

— О, бедно човечество, какви ли не страдания понасяш от своите господари!

— Най-малкото — каза Стивън съвсем развеселен — ние не страдаме в момента. Нещо повече, вече минава дванайсет и ще обядваме.

Джером потвърди, че е гладен. Той понечи да извади шунката на госпожа Хуфнагел, но Стивън, който беше в повишено настроение, реши да не правят икономии. Те станаха и започнаха да си проправят път през претъпканите коридори към вагон-ресторанта. На сивия фон покрай тях преминаваха огради от жив плет, наведени жълтеникави върбови клони и дървета, плувнали в зеленина. Обядваха сардини,

телешки гърди и сирене „Бри“. Накрая изпиха по чаша „Бенедиктин“, а Пейра миролюбиво запуши лулата си.

Късно следобед навлязоха в еднообразната равнина на Ландс, наситена с пустеещи земи, покрити с пясък и безкрайни борове, през които от време на време проблясваше светъл лъч, отразен от морето. Вечерта бързо се смени с нощ, забулвайки заоблените хълмове и плодородните лозя на Гаронд. Когато луната се издигна и огря потъналите в мрак равнини и извисените хребети на планините, Стивън го обхвана неутешима тъга. Но скоро той очисти душата си от нея, като си наложи да мисли само за бъдещето и за прекрасното приключение, което ги очакваше.

С изключение на бледосиния блясък на лампата, наоколо беше сумрачно. По всевъзможни начини пътниците в купето подбираха удобни пози за сън до предстоящата смяна в Хендай. Пейра седеше изправен, главата му беше увита в палтото и вече дишаше дълбоко. Взирайки се в неговата фантастично очертана фигура, Стивън изпита топлина в сърцето си. Колко хубаво стана, че успя да тръгне на път заедно с такъв оригинален, весел и възпитан приятел, щедър в своята привързаност, винаги наивно щастлив. И макар че често биваше абсурден, все пак в отделни случаи беше страшно мъдър.

Стивън затвори очи, разлюлян от ритъма на влака, и като потръпна леко от нощния студ, скоро заспа.

ТРЕТА ГЛАВА

Те пристигнаха в Мадрид на следващия ден, късно следобед, и без много труд намериха две скромни стаи на улица „Оливия“ близо до „Пуерто де Толедо“. Това беше беден район в съседство с пазара за плодове, малко встрани от центъра на града, на удобно място, откъдето можеха да се вземат жълтите трамваи. Пейра използва лошия си испански, уреди условията по делови начин и заплати предварително наема за една седмица.

На следващата сутрин след пристигането им Стивън стана, изпълнен с енергия, и разбуди Джером.

— Часът е седем. Време е да ставаш. Трябва рано да стигнем до музея „Прадо“.

Пейра се повдигна на лакът и изгледа своя спътник с вид на доволен човек.

— Нищо не се прави рано в тази страна. Музеят „Прадо“ отваря в девет и половина — размишляваше той. — И без това аз няма да ходя там.

— Какво? — запита Стивън изненадан, като го гледаше с невярващи очи. — Тогава за какво пристигнахме в Мадрид?

— За да имаш възможност да видиш „Прадо“. Върви, приятелю, и се учи. Но от моето идване няма смисъл. Това, което другите вече са сторили, не може да ми повлияе.

— Дори великите майстори?

— Възможно е аз самият да съм майстор — рече просто Пейра. — Освен това заминавам за Авила.

— О, по дяволите тази Авила!

— Драги приятелю, не говори за този богоизбран град, родното място на Тереза, с тон, лишен от уважение.

Настъпи тишина. Стивън, който си спомни препоръчителното писмо до маркизата, разбра, че е безполезно да обсъжда този въпрос. Независимо от всичко той почувства досада от това внезапно хрумване на Пейра.

— Как ще стигнеш дотам?

— С влак в единадесет и десет сутринта от гара „Делисиас“ — отговори без запъване Пейра.

Едно почукване на вратата смекчи напрежението. Прислужницата, дребна приведена женица, която нито веднъж не вдигна очи, внесе закуската на поднос от рисувано дърво.

Кафето, гъсто като петмез и смесено с козе мляко, имаше странен вкус, кифличките, овални по форма, поръсени със захар, бяха сладки и хранителни.

— Зехтинът — коментираше Пейра — е много важен за испанската кухня. Ще трябва да свикнем с него след предварителния период на адаптация на стомаха. Бил е донесен за първи път в Испания по времето на Плиний и може да се запази годен за употреба няколко години. В „Илиада“ Омир описва зехтина като голям лукс. Римските чревоугодници били страшно пристрастени към незрели плодове, напоени в саламура. Още финикийците са използвали твърдото дълготрайно дърво на маслината.

Но Стивън, който се беше отнесъл другаде, не го слушаше. Той пресуши чашата си и се изправи.

— Аз тръгвам вече.

— Между впрочем — каза Пейра меко, — как си с парите? Няма да ме има няколко дни.

— Имам достатъчно... около трийсет песети — отговори Стивън кратко. — Не смятам да обядвам в „Риц“.

— Тогава ще ти стигнат, докато се върна — кимна Пейра със сериозен вид. — Довиждане, приятелю!

Навън утрото беше спокойно, а небето безоблачно. Слънцето все още беше ниско, но обещаваеше горещ ден. На прага на вратата една жена мачкаше с дървена лъжица домати в купа. Спарена миризма на изгоряло олио и на долнопробен тютюн, на кисело и на гнили плодове изпълваше въздуха наоколо. Стивън тръгна към ъгъла на уличката. Имаше толкова живот и багри на пазара, мръсен като квартала наоколо: жени търгуваха на висок глас сред зелени купчини от пъпеши, покрити с чували; открояваше се прекрасният червен цвят на бахара сред жълтите купчини с тикви и царевици.

На улица „Салазар“ той се качи в една трамвайна мотриси за Ахкала и остана прав в претъпканата задна платформа. Трамваят се придвижваше едва-едва с много резки спирания сред потока от

превозни средства по улицата, често беше препречван от дребни стари магарета, натоварени с дисаги, и от шумни каручки с големи колела, движещи се по средата на пътя, теглени от измършавели мулета, превозващи зехтин, вино, дървени въглища и коркова кора. В девет и половина той стигна до улица „Калио“. Пулсът му се ускори. Вратите току-що бяха отворени, когато влезе в музея „Прадо“.

Дългите галерии кънтяха празни от стъпките на малцината художници копировачи, разпръснали множество изразходвани листи върху полирания под до своите триножници. Едно преддверие, запълнено с примитивните платна на Флемиш, го отведе към коридор, посветен изключително на Валдес Леал, където имаше огромни агонизиращи фигури, религиозност и задоволителна посредственост на композициите. Те моментално го накараха да се дръпне назад и тази реакция не беше смекчена от следващия по-мек ракурс на Мурильо, изцяло направен, но твърде сладникаво хубав, потопен в сантименталност. Очите му изведнъж бяха привлечени от един малък естествен натюрморт с изключителна простота: три стомни за вода, наредени в редица. Той усети в себе си една откликваща светлина, която блесна и продължи да се задълбочава и усилюва, докато стигна до Ел Греко^[1] и Веласкес^[2]. Но краят на галерията го плени изцяло. „Това, мислеше си той с трепета на инстинктивна наслада, е моят художник, това най-последно е Гоя.“

Той седна и се захласна по импресионизма на „Двете махи“, в едната от които откри веднага вдъхновението за „Олимпия“ на Мане. След „Двете махи“ погледът му се задържа дълго върху картината „Негърките“ — две велики платна, нарисувани през последните години от живота на художника. Картините го завладяха преди всичко със своята оригиналност. Никога преди това не беше виждал произведения от такова качество, толкова страстни, заредени с такава поразяваща истина. В тях беше събрана човешката природа, разсъблечена, гола, показана във всичките ѝ дребни и недостойни пороци. В тези платна, създадени от този обикновен човек от Арагон, се вместише целият свят, фантастичен и универсален, независим от времето и мястото, изпълнен със силно страдание и мизерия, с целия ужас на човешката бруталност, с нежност и съпричастност. „Каква смелост е притежавал Гоя, мислеше си Стивън, какво презрение е

изпитвал към смъртта, когато вече е бил стар, глух и изоставен в малката къща, наречена «Куинта дел Сордо»!“

Погълнат от тези мисли, той не усети как минава времето — беше вече вечер, когато го подканиха да напусне музея. Въпреки че слънцето все още светеше, преди залез въздухът бе станал по-прохладен. Стивън реши да се прибере в жилището си пеша и прекоси площада в широката му част към булевард „Карера де Сан Йеронимо“ в посока към площад „Пуерта дел Сол“. Кафенетата бяха претъпкани, тротоарите гъмжаха от хора, които се разхождаха напред-назад. Шумът на гласовете, сух и напрегнат, стигаше до ушите му подобно на жуженето на безброй пчели и беше прекъсван от острите крясъци на продавачите на вестници и лотарийни билети. Хора от всички класи, от всички възрасти се разхождаха навън: стари мъже и жени, деца с гувернантки, бедни и богати, всички се смесваха и сливаха в едно цяло в този свещен час на развлечение.

Когато стигна „Пуерта дел Сол“, Стивън изведнъж се почувства уморен и веднага щом забеляза свободен стол в едно кафене на открито, седна. Около него всички пиеха студена бира и отделяха месестата част на раците от обвивката им. Той се поколеба с несигурността на чужденец и след това си поръча кафе със сандвич. Като наблюдаваше минаващия покрай него поток от хора, Стивън си избра отделни лица, които сякаш бяха слезли от платната на Гоя: един ваксаджия с дяволити черти на лицето, гротескния, скъсен отпред нос на джудже с изпъкнало чело, жени с блестящи очи и с кожа с цвета на злато.

Целият този многолюден живот и движение имаха странен ефект върху Стивън. След вълненията през деня той усети как в него бавно се оформя осъзнаването на това, което го заобикаляше. Облада го едно от познатите му настроения на тъга и собствена неувереност в постигането на същността на красотата и това го разтърси из основи. В това велико състезание той усещаше, че е малък и неизказано самотен, определен от съдбата да бъде само зрител. На съседната маса трима мъже обсъждаха предстоящото изпълнение на някаква песен в стил „фламенко“. Тъй като веднъж или два пъти те погледнаха към него приятелски, обзе го внезапен порив да се присъедини към тях и дори да ги придружи до мястото на представлението. Но не можа дори да се помръдне. И в изблик на изгаряща самокритичност призна пред себе

си, колко лесно и бързо някой, който е по-малко сдържан, някой като Хари Честър, би се възползвал незабавно от удоволствията, които предлагаше градът.

Работата беше неговото успокоително средство и последните три дни той се залови интензивно да изучава картините в „Прадо“. Независимо от заниманията си Стивън тъгуваше за Пейра. Вечерта на четвъртия ден, докато правеше ескизи по памет на детайл от „Лос Капричиос“, той чу познати стъпки по дървената стълба. Миг по-късно Джером нахълта драматично със своята пътна чанта, отметна вълнения си шал и го прегърна.

— О, колко е хубаво, че се върнах и че те виждам отново.

Стивън остави настрана блока за рисуване и запита:

— Хареса ли ти Авила?

— Надмина моите очаквания. Знаеш ли, че стоях, изпълнен с нежна тъга, на самото място, където е била родена Тереза? Къщата на нейното семейство е била в гетото на града. Научих една нова и страховита теория, а именно че във вените на светицата е текла еврейска кръв. Торквемада^[3] трябва да е изгорил нейните предци.

Лицето на Пейра бе леко зачервено и излъчваше неописуем възторг. Неговото лирично опиянение бе премесено с особено вълнение, което при друг човек би могло да се сметне за безпокойство.

— Ти отседна в манастира, нали?

— Естествено. Той е малък, западнал и е населен с плъхове. Диетата на тези бедни сестри е нещо невероятно, но независимо от празнотата в стомаха, аз се чувствах щастлив.

— А маркизата?

— Благородно създание — грациозна, практична и смела. Страдаше жестоко от подагра. Но подобно на Тереза и тя е воин, който търси нови завоевания в името на Бога.

— Тя очевидно те е покорила.

— Не се шегувай, приятелю! Тази прекрасна жена не е кокетка. Тя е почти осемдесетгодишна, инвалид е и едната част на лицето ѝ е парализирана.

Стивън остана безмълвен. Тонът на Пейра започна да го озадачава. Сметна, че долавя в думите на своя приятел смътни признаци на плахост.

— Вечерял ли си?

— Дадох ми необикновени провизии, които изяхох във влака. Апетитът ми със сигурност е разрушен за седмици. О, колко се радвам, че сме отново заедно!

Чувство, подхранвано от необикновеното другарство, задави гласа на Пейра. Той постави ръката си на рамото на Стивън и смутено избегна погледа му.

— Утре ще сме на път отново заедно.

— Утре ли?

— Защо не?

— Планирахме да останем заедно две седмици в Мадрид.

— А какво е Мадрид? Освен това имаме билети за влака до Гранада. Направил съм фантастичен план. След като стигнем до Гранада, ще поемем пеш за Севиля.

— Да тръгнем пеш ли? — изненадано запита Стивън и думите му прозвучаха глупаво.

— Разбира се — откликна Джером и направи развълнуван жест, макар и не съвсем уверен. — Това е най-разпространеният начин за придвижване в тази страна. Ние ще бъдем пилигрими^[4] на радостта, трубадури, ако щеш: ще си пеем по пътя, ще просим, ако се наложи, ще живеем от земята, която през този сезон на годината е богата на плодове — грозде в лозята, пъпеши по бостаните, зрели смокини и сочни ябълки по дърветата.

— Ти напълно си се побъркал — рече Стивън, напълно убеден, че Пейра е забъркал някаква ужасна каша. — Отказвам да участвам в такава безумна експедиция.

Последва мълчание. Пейра наведе очи. Със смирен и разкайващ се тон, той промърмори:

— Приятелю мой, не ми приписвай никаква зла воля. Това, което предложих, е просто необходимост. Преди да се сбогувам със сестрите от манастира, трогнат от тяхната бедност и нужда, много по-голяма от нашата, аз дадох парите ни, с изключение на около двеста песети, на добрата преподобна майка Морела, в памет на света Тереза.

[1] Ел Греко (1548 — 1625) — велик художник от гръцки произход, работил е в Испания, картините му са главно с религиозни сюжети. — Б.пр. ↑

[2] Веласкес (1599 — 1660) — знаменит испански художник, рисувал е главно портрети. — Б.пр. ↑

[3] Торквемада — главният инквизитор на католическата църква в Испания. Прочут е с жестокостите си — твърди се, че бил осъдил 8000 души да бъдат изгорени. По негово настояване евреите били изгонени от Испания. — Б.пр. ↑

[4] Пилигрим — богомолец, който отива на поклонение на светите места. — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Валеше дъжд. През стичащата се вода по прозорците на чакалнята на гарата в Гранада Стивън наблюдаваше как се извиват клоните на евкалиптовите дървета от студения вятър, който духаше откъм Сиера Невада. Мокрите релси на железопътната линия се губеха в далечината. Пътната чанта на Пейра и неговият собствен багаж стояха в ъгъла.

Те пристигнаха тук, след като смениха два пъти отвратителни влакове, претъпкани и вонящи на отходно място във влажния лепкав мрак. Когато се съмна, предприеха пеша експедиция до Алхамбра, но тя скоро завърши с печален провал. Мраморните колони и мавританските арки, брулени от дъждовната буря, сякаш не бяха на мястото си и изглеждаха като сватбена торта сред погребение. Арената на лъвовете беше пълна с вода, а мъглата скри от погледите им всичко останало. Те се върнаха, без да разговарят, на сушинка в чакалнята на гарата. Стивън все още беше изпълнен със справедливо негодувание, решен да не поема никаква отговорност за последствията. Той не откликна на молбите на Пейра да го придружи и го остави сам да се отправи към градския пазар.

Оттогава беше минало повече от час, но закъснението на Пейра не му помогна да подобри настроението си. Като свредел го глождеше мисълта, че събраните с толкова труд и усилие необходими средства за това дългоочаквано пътешествие, така грижливо подготвено, бяха изгубени от един път. Той погледна часовника си и после отбеляза, че дъждът, който валеше вече няколко дни, бе започнал бързо да намалява и почти беше спрял. През задния прозорец забеляза каруца, теглена от дребно магаре, която се приближи и спря пред входа на гарата. Стивън излезе. Въпреки че каручката беше по-добра, отколкото очакваше, у него се загнезди лошо предчувствие.

— Откъде взе това?

— От един циганин на пазара. Повярвай ми, направих много изгодна сделка — отвърна Пейра с гордост. — Както виждаш,

каручката е лека и напълно годна. Магарето, макар и дребничко, е много яко. Господарят му със сълзи на очи се раздели с него.

В гласа на Джером се долавяше явно желание за помирение, което накара Стивън да поомекне.

— Би могъл да направиш и нещо по-лошо.

— Погледни — посочи Пейра към множеството пакети в задната част на каручката. — Купих тези неща с песетите, които ми останаха. Хляб, банани, сирене, вино и с нашата шунка — ще можем да изкараме седмица, че и отгоре.

В този момент слънцето се появи в чистата синева, топло и лъчезарно. Настъпилата промяна беше изненадваща и чудесна. Въздухът трептеше лек и ефирен, блесна светкавица и за миг се отрази в дъждовните капки по стрехите на боядисаните в синьо къщи. В евкалиптовите дървета птиците запяха. Всичко изглеждаше на Стивън едно весело приключение — прищя му се да пътува свободен и необезпокояван към неизвестното. Настроението му видимо се подобри.

Те наредиха вещите си в каручката и потеглиха. Магаренцето теглеше устойчиво и с добра стъпка. Скоро бяха извън града и пресякоха широк път, засенчен от явори с обелени кори, сред ниви, засети с царевица, слънчоглед и тютюн. Декоративни тропически храсти, мимози и див здравец надничаха отвсякъде. По-нататък следваха портокалови насаждения и участъци с дребни плодове. Стивън седеше от дясната страна, вдишваше с наслада топлия ароматен въздух и се любуваше на околния пейзаж, на играта на светлините и сенките сред дърветата, на ромоленето на чистата вода в напоителните канали. Той погледна към своя спътник.

— Добре е човек да си спести тези влакове. Ние отиваме към Санта Фе и Лоха, нали? Тогава пътят ни ще е през планините.

— Сиера Тахеа. Видях картата в общината.

Следобедът отминаваше и неусетно се спускаше вечерта.

Те се отклониха от главния път и започнаха да се изкачват от долината на Рио Генил към прекрасните предпланински възвишения на Сиера. Наоколо не се виждаше никакво населено място. Само една малка клисура, скътана сред група борови дървета, обещаваше удобно място за нощуване. Те разпрегнаха магарето и го отведоха на една полянка, където малкото мило добиче започна кротко да пасе. Тогава,

без да се затрудняват да палят огън, се навечеряха с хляб, сирене и вино. Нощта беше мека, тъмна и топла. В тишината иглите на боровете падаха отвисоко и се стелеха като килим върху сухия пясък. Стивън скоро заспа.

Дните, които последваха, бяха чудесни. Времето беше слънчево, а почвата в тази селска местност се оказа мазна и плодородна. Беше разпределена между малки ферми, върху чиито розови покриви бяха разхвърляни да съхнат кочани царевица. Движеха се, без да бързат, често спираха да правят ескизи и тогава разтваряха триножниците си под сянката на дърветата. Подвижните форми на облаците се меняха с неописуема грация, пчелите жужаха в ниските храсти, а в далечината покритият с керемиди купол на една селска църквица приличаше на запален в хоризонта силен огън. Ароматът на жасмин, който се носеше във въздуха, доставяше блажено опиянение. През нощите, след като си хапваха от провизиите, Пейра акомпанираше със своята окарина на песните на птиците. Това беше и времето, когато наблюдаваха безмълвните съзвездия по небето, хвърлящи далечни отблясъци. Тогава започваха и дълбокомислените монолози на Пейра, които Стивън добронамерено слушаше — те обхващаха теми от свети Джеймс Компостела до култивирането на коркови дървета. Всеки път, преди да завърши, Пейра с романтичен глас произнасяше един испански куплет: „Разпрострах плаща си върху земята и легнах да спя“.

ПЕТА ГЛАВА

Към края на третата седмица настъпи промяна. Профилът на пътя стана друг, планините изведнъж се приближиха. Зелените хълмове от подножието останаха назад и сега двамата пътешественици бяха принудени да се придвижват по един стръмен, брулен от ветровете път, сред дива и скалиста местност. Нямаше къде да се подслонят. Никакво дърво не се виждаше в тази огромна пустиня от насечени скали, напукани и набраздени по най-причудливия начин. Слънцето блестеше и припичаше безмилостно, а изкачването на някои места беше почти отвесно. За да облекчат усилията на малкото добиче, те се движеха пеша до каручката.

Четири дни продължи изпепеляващата горещина. Гущерите лежаха неподвижно в процепите на нажежените скали. Превъзходни скални цветове — червен, виолетов, хромов, бежов — във всички разцветки на природата, искряха и губеха блясъка си в тази слънчева пещ, където небесното светило създаваше едно хипнотично великолепие сред необитаемата изоставена пустош.

Привечер спираха на бивак върху малки парчета скалиста почва. Спяха лошо. Когато Пейра ставаше сутрин, ставите му бяха така схванати, че едва можеше да ги раздвижи. Но нямаше друга възможност, освен да продължат и през цялата седмица те вървяха мъчително напред. Ненадейни вихрушки, завъртели спирали от прах, насълзяваха очите им. Магарето вече даваше да се разбере, че му липсва достатъчна паша. Провизиите им, даже и шунката, се свършиха. Стивън се оживи, когато след пладне на деветия ден стигнаха до високо плато, където имаше известни признаци на живот. Те видяха един селянин да чопли с мотика в неравната, с цвят на шоколад, земя. Покрай тях мълчаливо премина жена, седнала върху муле и засенчила главата си със стар чадър. Един мъж, който събираше маслини от нискостеблено дърво, ги наблюдаваше скришом. Скоро в далечината се видя селото, бяло като купчина вкаменели кости.

Пейра, който често роптаеше срещу негодите на пътуването, сега, когато доближиха до селото, бързо възстанови своята

разговорливост.

— Сигурно ще намерим подслон тук. Ще бъде чудесно отново да се приютим под покрив.

Влязоха по тесния път в селцето, където няколко жени, облечени в черно, седяха на ниски столчета и плетяха в сянката бродерии на една кука.

От една от тях Пейра научи къде се намира селския хан. Това беше ниска, занемарена сграда, построена от мек камък, издигната в неугледно място. Край нея стояха завързани няколко магарета. Вътре в тъмното помещение върху пръстения под димеше жарава. Няколко души седяха около една маса и пиеха от черен кози мях. Пейра извика ханджията и един муден, тронав човек с малки очи и продълговато небръснато лице се отдели вяло от групата.

— Приятелю, ние сме двама пътници, всъщност двама художници — чужденци и несъмнено сме изпаднали в известно затруднено положение. Ще бъдете ли така любезен да ни дадете нещо за ядене и да ни приемете да пренощуваме у вас? В замяна на това ще нарисуваме вашия портрет или портрета на вашата добросърдечна жена.

Мъжът изгледа Пейра с продължителен и изпитателен поглед.

— Сеньорът е добре дошъл и може да разполага с най-доброто, което имаме. Ние не връщаме никого. Но искам да ви известя на първо място, че нямам нужда от портрет, и на второ, че нямам жена.

— Тогава, ако желаете, можем да нарисуваме някакъв надпис или знак във вашето ханче.

— Нямам нужда и от това, сеньор. Ханче от ранга на моето не се нуждае от подобни неща.

— Тогава трябва да обичате музиката? Ще ви изсвирия нежни мелодии.

— Кълна се в Мадоната на Гваделупа, сеньор, че музиката е едно от нещата, които не понасям.

— В името на любовта ви към Мадоната, кажете ни тогава какво можем да направим за вас?

— Вие можете да влезете, сеньор, да се нахраните добре, да спите на меко. Но, разбира се, ще трябва да си платите за това.

— Вече ви казах, че сме бедни художници.

Като вдигна продълговатата си синкава брадичка, мъжът поклати глава.

— Никой, който има дрехи на гърба си, който пристига с багаж и има хубаво магаре, не може да се нарече беден.

Макар и стреснат от тези думи, Пейра настоя:

— Да, но ние нямаме пари на ръка.

Мъжът ги изгледа лениво, с вродена пресметливост.

— Тогава предложете нещо, което да има добра стойност. Не е задължително да бъде голямо, нито пък да бъде картини, може да е палто или например — очите му се насочиха към орфаните еспадрили на Пейра — чифт здрави ботуши.

Джером замълча, лицето му се втвърди, след това кимна в знак на съгласие.

— Обесникът ни хваща натясно — промълви той на Стивън. — Прав е бил Наполеон, когато е казал: „Никога не се доверявай на човек, който има продълговато лице“. Ние обаче трябва да ядем нещо.

— Можете да вземете палтото ми — каза Стивън.

— Не — рече Пейра упорито. — Ще дам ботушите си. Но тези, износените, които са на мен. Имам по-добър чифт в пътната чанта.

Въпреки затрудненото им положение Стивън се обърна настрана, за да скрие усмивката си. Лицето на Джером напомняше печален трубадур. Стивън излезе навън и седна на скамейката до вратата, за да изтърпи безкрайното чакане до вечерята. Разпрегнато и вкарано в обора, магаренцето хрупаше един голям наръч сено.

Вечерята не стана готова чак до десет часа. Сервираха я в одимената им стая, която се оказа толкова неугледна, колкото и цялото ханче.

Поднесоха им една водниста студена супа от домати и краставици, които плуваха в гранясало олио, следвана от жилави парчета от суха солена риба треска с вкус на чесън.

— За бога, ханджия — запротестира Пейра. — Що за храна е това?

— Казва се „бакалао“, сеньор. Много рядка вкусна риба, която идва от много далеч, от морето.

— Без съмнение, изминала е дълъг път. И това вино също — намръщи се Пейра, като го докосна с устни.

— О, то е най-предпочитаното в този край. Наистина, без да го хвали, човек би могъл да го нарече най-доброто в Андалусия — занарежда ханджията, като продължи да превъзнася изключителните качества на рядката водниста течност, която щипеше езика като оцет.

Не им оставаше нищо друго, освен да се задоволят, доколкото могат, и с това. На сутринта потеглиха отново през платото, което се простираше пред тях в монотонен жълт цвят, разнообразяван само от редките сребристи маслинови горички. Тук най-сигурните признаци за култивирана земя бяха царевичните ниви. Около изсъхналите стъбла бродеха с наведени глави стада от черни кози, обвити в облаци прах. Липсваха сочните смокини, лъчистите гроздове и пурпурните нарове, които Пейра щедро беше обещал, когато разправяше в началото, че ще живеят от богатите природни дарове на тази земя. През целия този ден храната им се състоеше от сурови царевични мамули, от шепа неузрели маслини и от комата хляб, който ханджията неочаквано им даде на раздяла. Стивън усети горчивия хумор на положението, в което се намираха. Той не възразяваше срещу спартанския начин на живот. В този странен лунен пейзаж се откриваше нова гледна точка, която привличаше погледа. От време на време той отразяваше някой детайл в своя албум. Но Пейра, който се бяхтеше унило край магарето, бе станал жертва на собствената си филантропия и изцяло бе загубил своя устрем. Той си говореше сам и размахваше пръчката си. В отделни случаи поведението му изглеждаше детинско, неприемливо и абсурдно. Същата вечер на бивака край една каменна кариера, след царевичната каша, приготвена в консервена кутия, която намериха по пътя, той наруши безмълвието на своята медитация след мъчителното храносмилане.

— Тези нови ботуши са направени за паважа на Париж — ужасно ми стискат. Вече имам мазол на петата си. — Той замълча, след това продължи: — Страхувам се, че те въвлякох в доста неприятна ситуация. Не оцених правилно природните дадености на тези селски райони, които, ако се доверим на този мошеник — ханджията, се простират чак до самия Кадис. В такава местност ние даже нямаме предимството на просяците, тъй като винаги ще ни вземат за хора с известно положение.

Последва нова пауза.

— Остава ни само една възможност. Да се откажем от дългия път към Севиля. Когато стигнем до Лера, ще слезем надолу към пристанището Малага. Почти сигурно е, че там има някакво цивилизовано място, където ще намерим отдих. А след това, ако е необходимо, можем да продължим нашето пътешествие.

Стивън обмисли за момент това предложение — най-практичното, което Пейра правеше, откакто беше пристигнал в Испания. Те наистина не можеха безкрайно да бродят в тази дива пустиня без средства за съществуване. Той се съгласи с кимване на глава.

— Не може да има повече от сто и четиридесет километра до морския бряг.

Пейра си беше свалил чорапите и разглеждаше петата си.

— За колко дни смяташ, че ще стигнем дотам?

— С нашия темп на движение за около седмица.

Сдържана въздишка се чу от другата страна на гаснещия огън.

— Приятелю мой, аз мога да се окажа в положението на босоног скитник по-рано, отколкото очаквах. Сериозно се съмнявам, че ще мога утре да обуя тези ботуши на краката си.

ШЕСТА ГЛАВА

Три дни по-късно, когато се намираха по средата на пътя между Лера и Малага, започна истинското изпитание. Бяха спрели настрани от пътя под сенките на корковите дървета за обичайната си обедна почивка. Слънцето проникваше през провесените клони и хвърляше игриви фигури по прашния скат. В сянката на наклонената каручка магарето стоеше неподвижно, сякаш изваяно от глина. Почернял от слънцето, начумерен, небръснат, с изпоцапана и окъсана риза, Стивън имаше вид на бродяга. Пейра, с един бос крак, навиваше крачолите си до коленете. Въпреки че винаги бе проявявал стеснителност по отношение на собствената си персона, сега, след известно мълчание, той се обърна към Стивън:

— Кракът ме боли. Би ли го погледнал?

Стивън се приближи и хвърли небрежен поглед. Но това, което видя, го накара да изследва раната по-внимателно. Знаеше, че протритата пета създава трудности на Пейра и няколко пъти го беше виждал да сваля тесните си ботуши и да накуцва с единия си бос крак в праха след каручката. Но никога не беше подозирал, че положението му е толкова тревожно. Десният му крак беше подпухнал и инфектиран, а петата разранена.

— Е, какво ще кажеш? — погледна го Пейра.

— Никакво ходене повече — отсече Стивън със строг тон. — Нито крачка повече, в никакъв случай.

— Какво мислиш за крака ми?

— Вероятно е леко инфектиран. Нека да видим какво можем да направим.

Той извади чиста риза от багажа си и я накъса на няколко ивици. Намокри ги с вода, която грижливо носеха в празна винена бутилка. След това почисти инфектираната част възможно най-добре и постави хлабав влажен компрес.

— Как се чувстваш сега?

— Усецам прохлада. Действително е малко по-добре.

Дотук Стивън беше доволен. Постепенно осъзна, че трябва да вземе нещата в свои ръце. След като помисли дали да не се върнат в Лера, който вероятно представляваше едно разпръснато провинциално градче, той реши да продължат напред. Малага се очертаваше като най-примамливата цел и те трябваше да се доберат до там възможно по-скоро.

Стивън спря магарето и помогна на Пейра да се качи в каручката. После потеглиха. Към пет часа следобед приближиха село Касаба.

Стивън спря каручката на централния площад и попита един млад мъж, който пълнеше вода от кладенеца, къде е къщата на селския лекар.

— Сеньор, няма лекар в Касаба.

— Няма ли?

Младият човек поклати отрицателно глава.

— Ако възникне нужда, пристига човек от Лера или Малага. В селото обаче има превъзходен аптекар.

— Как да го намеря?

— Ще ви покажа, сеньор.

Младежът любезно ги поведе през няколко тесни странични улички и спря на прага пред един стълб, на който имаше червени, бели и сини ленти. На същото място се четеше и надпис: „Бръснарница“. Стивън помогна на Пейра да слезе от каручката и после влязоха.

Висок, много слаб човек в сиво сако, един от тези бледи, резервирани и с тъжни лица кастилци, които винаги създават впечатлението, че мислите им идват от друг свят, подстригваше главата на едно момче.

— Моят приятел си нарани крака. Бихте ли го погледнали?

— Седнете, моля.

Той продължи да подстригва косата на момчето методично и с меланхолично достойнство. Пет минути по-късно, когато беше вече свършил, той изгърси и сгъна кърпата, остави настрана ножицата и обърна воднистите си очи към тях.

— Сега съм на ваше разположение.

Пейра развърза превръзката и протегна напред крака си.

Бръснарят го изследва.

— Братя ли сте?

— Не, както ви казах, приятели.

— Не сте испанци.

— Не сме — потвърди Стивън. — Аз съм англичанин.

— Какъв лош късмет имате да сте в Испания в такова мъчително време. С какво се занимавате и откъде идвате?

— Ние сме художници. Пътуваме от Гранада.

— Доста отдалеко. Твърде дълго е за крак като този. И за къде пътувате?

— За Малага.

— Красив град. След като се оженихме, с моята съпруга бяхме там. Но тя, уви, бе повикана от Господа. Аз съм от Сарагоса. Вие не познавате този град. Той се намира на река Ебро. Роден съм на брега на реката, близо до Ла Сео. Ех, ех! Съмнявам се дали ще го видя отново. Разбира се, това няма никакво значение. — Той опипа внимателно крака с пръста си. — Боли ли ви?

— Не много — отговори Пейра.

Стивън знаеше, че лъже, защото дори в малката тъмна стая се виждаше, че лицето му е побеляло.

— Добре, нека да видим какво трябва да се направи.

Бръснарят отвори един дървен шкаф в ъгъла, от лавиците на който надничаха много бурканчета и шишенца, и избра един жълт мехлем. Започна да го размазва нежно върху изранената кожа с малка шпакла от кост.

— Това е мехлем, който съм изготвил сам. Той е прост по състав, но облекчава.

— Тогава сигурно ще помогне?

— Нима се съмнявате?

Кракът беше увит в мек суров памук, след това стегнат леко с бинт от специален за целта мъхнат плат. Пейра въздъхна с надежда за облекчение.

— Много ви благодаря, сеньор. Сега съм нов човек.

Стивън се изправи, поколеба се, след това каза решително, но с крайно неудобство:

— Страхувам се, че ние сме без пари. Но след като пристигнем в Малага, нашите възможности ще се подобрят. Кажете какво ви дължим и след седмица ще ви изпратим парите.

Бръснарят ги изгледа и двамата и вдигна великодушно ръката си.

— Не казвайте нищо повече, приятелю. За малкото, което съм направил за вас, можете да ми заплатите просто с вашата благодарност. Но ви препоръчвам да покажете крака на лекар, веднага щом пристигнете в Малага. — Той погледна в упор Стивън и добави с понисък тон, когато приближиха към вратата: — В подобни случаи винаги могат да последват усложнения.

За първи път едно далечно лошо предчувствие премина като сянка през съзнанието на Стивън. Пейра пък, напротив, изглеждаше успокоен. Когато поеха извън селото, той започна да хвали на висок глас своя благодетел, като го противопоставяше хвалебствено на официалната медицина, в която изобщо не вярваше. Той разпалено говореше за целебните качества на разни мазила и мехлеми, за употребата на зехтин и вино при лекуването на рака, за балсами, сол и розмарин, за редки билкови церове, съдържащи смирна, бертамат и амбра, чиито лечебен ефект би се почувствал само след едно денонощие. Той хвалеше най-вече лекарствата, приготвени от Изтока, и допускаше, че добрият бръснар от Касаба има мавританска кръв във вените си. Неговата оживеност изглеждаше неестествена и Стивън отбеляза с растящо безпокойство, че бузите на Джером са леко зачервени. Той осъзна, че трябва да се движат напред с възможно най-бързо темпо.

През следващите няколко километра пътят беше благоприятен и те напреднаха доста. Когато светлината взе да намалява, Стивън забеляза един плевник на най-високото място на едно стърнище, където пасяха няколко кози. Това беше щастливо откритие. Плевнята, пълна с прясно сено, им обещаваше не само удобна нощ, но и фураж за магарето. Стивън помогна на Пейра да влезе вътре, после, воден от усещането, че трябва да се бърза с лечението, след няколко неуспешни опита хвана и издои една коза. В каручката намери няколко мамула от царевица и приготви варено мляко с царевица. След като се нахраниха, той попита:

— Как се чувстваш сега, Джером?

— Приятелю, дълбоко съм трогнат от твоите грижи и уважение.

— Добре де, а кракът ти?

— Той пулсира, естествено. Но това е нещо нормално. След една добра почивка през нощта ще бъда напълно възстановен.

Но Пейра не спа добре. Стивън го чуваше как се извива от болки и стене. Сутринта, при бледата светлина на изгрева, Пейра се почувства още по-зле. Стивън разбра, че има пред себе си сериозно болен човек и беше крайно разтревожен. Не посмя да погледне раната. Напълни каручката със сено и помогна на Пейра, който едва се влачеше, да се настани в тази импровизирана линейка.

Магарето, добре нахранено, потегли охотно. Ако можеха само да стигнат Малага преди да се мръкне! Трябваше да има френски или английски консул в такова важно пристанище. Стивън пришпорваше магаренцето още по-силно от преди. От време на време даваше на жадния Пейра глътка вода. Докато държеше бутилката, усещаше, че тялото на Пейра гори от треска. Пътят отново се влоши, нямаше никаква възможност за почивка. По обяд, като използва пръчки и едно одеяло, Стивън направи сенник върху каручката. Пейра беше поутихнал, но изглеждаше разтревожен. Загубил цялата си предишна бодрост, той постоянно питаше дали не се вижда Малага.

Стивън продължаваше да поглежда през рамо, сякаш се надяваше на внезапната поява на по-добър превоз, но нищо не се виждаше.

Когато следобедът отмина и гранитните скали, които обграждаха този потискащ пейзаж, хвърлиха сянка върху прашния път, едно усещане за безпомощност обзе Стивън. Самотата на тези хълмове, тяхната абсолютна и първична самотност беше достатъчна, за да стегне сърцето му и да парализира волята му. Той се чувстваше крайно изморен, а неговото послушно малко добиче, почти изчерпало силите си, се клатушкаше с наведена глава и мокри хълбоци, които се вдигаха и отпускаха. А бяха все още поне на двадесет километра от морския бряг.

Купчината къщи, които изникнаха на склона на един хълм, подтикнаха Стивън да продължи. Това беше малко мизерно селце от скални жилища, не повече от трийсет на брой, построени в цепнатината на хълма. Няколко крастави прасета, оплескани в засъхнала кал, се ровеха в купчина боклуци около един кладенец със счупен геран. Усещането за мизерия, скотство и мръсотия беше невероятно. Не се виждаше жив човек.

Стивън спря около кладенеца и погледна към голите стени на пещерните жилища. Всички бяха разположени високо над пътя и

обърнати с лице към каньона. Той остави каручката и започна да се катери по стръмния скат. Нямаше пътека. Повърхността на скалата, пронизана от безброй цепнатини и дупки, беше покрита от рехав, ронлив пясъчник. Няколко пъти той се подхлъзна, но се задържа с ръце и колене. Беше почти стигнал първата къща, когато загуби равновесие, политна и се свлече по целия склон надолу. Докато лежеше на дъното, покрит с пясък, издраскан и ожулен, един мъж излезе от една от пещерите и му извика да се маха.

— Сигурно си мислят, че съм пиян — прошепна той безпомощно.

После се изправи, напълни бутилката с вода от кладенеца, напои магарето и продължи нататък. Колко бяха напреднали през последните два часа, той не можеше да прецени. Нощта се спускаше бързо. Със сетно усилие Стивън се огледа отчаяно наоколо. Изведнъж видя в края на един неравен път малка бяла къща, изправена сред парче пустееща земя, покрита с камъш. С последни сили той се запъти натам.

Когато наближи, една жена с кривната настрани глава излезе на ниския праг. Беше около шейсетгодишна, облечена в износена черна дреха. Имаше тежка фигура и едро тъмно лице, негроидно в своята чернота, пълни синкави устни и сплескан нос. Очите ѝ бяха впечатляващи и странно разширени. Когато вече я наближи, Стивън забеляза в центъра на всяка от зениците ѝ жълтеникавия блясък на трахомата^[1]. Застиналото спокойствие, което се четеше на това лице, беше най-неоспоримото доказателство, че жената е сляпа.

— Сеньора! — извика Стивън с пресъхнало гърло. — Ние сме чужденци и пътуваме за Малага. Моят приятел е болен. Моля ви настойчиво да ни дадете подслон за през нощта.

Настъпи тишина. Тя стоеше неподвижна. Ръцете ѝ, чиито счупени нокти той можа да види, бяха кръстосани отпред. Сякаш чрез някакво странно вибриране на въздуха жената търсеше начин да установи не само това, което той ѝ беше казал, но и да разкрие същността и характера на този непознат посетител. Измина един дълъг миг. След това, без да каже дума, тя се обърна и го поведе към прилепения навес през отворената врата.

— Това място може да ви свърши работа — каза тя, като повдигна скръстените си ръце. — Отзад има място и за магарето ви.

Поради шока от тази внезапна щедрост след премеждията през деня Стивън, изчерпан докрай, не можа да изрече нито една благодарствена дума. Стаята беше бедна, но чиста, с пръстен под. Маса и дървен стол стояха под висящото кандило. В далечния ъгъл, върху дървено магаре имаше дюшек от вълнени парцали.

Стивън помогна на Пейра да слезе от каручката и носейки го почти на ръце, го помъкна към ниското легло. После съблече дрехите му, изми лицето му от праха и го преоблече с чиста риза. Кракът все още беше завит в памучна вата и бинт. След това Стивън отведе магарето в обора, даде му прясна вода и всичкото сено, което беше останало в каручката. Когато се връщаше от задната част на колибата, той срещна стопанката на дома, която носеше глинено гърне, пълно с гъста бобена чорба.

— Вземете това за вечеря. Не е много, но може да помогне на вашия приятел.

Стивън не можа да отговори веднага. Когато се окопити от вълнението, каза:

— Вашата любезност ме оставя без думи. Повярвайте ми, ние имаме нужда от вашата помощ.

— Ако вие сте по-зле от мен, значи наистина сте много зле.

— Сама ли живеете тук?

— Напълно. И както виждате, съм сляпа.

— Как тогава успявате да се справите сама?

— Справям се. Отглеждам тези бобови растения и от това живея.

И двамата замълчаха. След това тя се обърна бавно на масивните си, тежки крака и го остави.

Стивън занесе супата на Пейра и като го подкрепяше, се опита да го накара да хапне малко. След няколко лъжици обаче се принуди да спре. Джером беше станал раздразнителен и упорито продължаваше да блъска лъжицата настрана. Не даваше и Стивън да види състоянието на крака му. Дори светлината, колкото и слаба да беше, дразнеше очите му. Изпаднал в състояние на вцепенение, той молеше да не го безпокоят. „Какво излезе — мислеше си Стивън. — Аз го отведох толкова надалеч и сега не мога да го оставя. Той едва ли би могъл да пътува утре в каручката, пък и магарето е доста изтощено.“ След това си каза, че не бива да хаби гозбата на жената, и като седна до масата под мъждукащата лампа, изяде набързо гъстата супа. После с празното

гърне в ръце, отиде и почука на вратата на къщата. Жената отвори и го покани да влезе.

— Далече ли е Малага оттук?

— Да, далече е. Има повече от десет километра.

— Може би има автобус или файтон, който да се движи всеки ден?

— Няма да намерите нищо такова по тези планински пътища. Само каручки, подобни на вашата.

Стивън застави уморения си мозък да мисли. Десет километра. Беше сигурен, че ще може да извърви това разстояние за три часа и ако тръгнеше при изгрев-слънце, можеше да стигне до консулството преди девет часа.

— Сенъора, аз трябва да тръгна за Малага рано сутринта. Ще оставя тук моя приятел заедно с магарето и каручката. Не се страхувайте, ще се върна следобед. Този план устройва ли ви?

Главата на жената остана наклонена. По някакъв странен начин тя изглежда го претегляше с незрящите си очи.

— Не възразявам. Но не ме наричайте сенъора. Името ми е Луиза... Луиза Мендес. И не ми говорете за страх. Отдавна съм престанала да изпитвам страх.

Той се върна под навеса и хвърли последен поглед към Пейра, преди да загаси лампата. Около нея в спарения въздух кръжаха едри молци. Направи няколко крачки в тъмното и легна върху пръстения под.

[1] Трахома — заразна болест на очите, която води до ослепяване. — Б.пр. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Следващата сутрин, след като изкачи последния връх и се спусна надолу към Малага, той усети как тъмният облак на безпокойството му се разсея от внезапен лъч на надежда. Най-после беше пристигнал. Градът, който лежеше в краката му, се извиваше покрай залива, защитен от дълъг вълнолом и открояващ бледозлатистия си цвят на фона на средиземноморското синьо. Покривът на катедралата отразяваше ранния изгрев. След безплодната пустиня, която остави зад себе си, на Стивън този град му се стори като приказен рай, като кътче на сигурност. Пейра сигурно още спеше и вероятно сега изпитваше по-малко болка. Стивън искрено се надяваше, че скоро ще успее да намери медицинска помощ.

Като бързаше да се измъкне от покрайнините на града, той премина по една улица с палмови дървета и след това продължи по улица „Виктория“. Колкото повече се придвижваше към главния площад на града, толкова повече увереността му, че се ориентира правилно из улиците, ставаше по-голяма. Групи мъже стояха около кафенетата, разговаряха и жестикулираха, а на ъгъла на улица „Ларио“ голяма тълпа се беше събрала пред редакцията на вестник „Газета де ла калета“. Стивън се спря и заговори един човек от края на опашката:

— Приятелю, каква е причината за това събиране?

— Причината? Ние, човече, чакаме следващия брой на вестника.

— И толкова ли много хора чакат всеки ден?

— Не, това събиране не е обичайно. Но не всеки ден идват такива новини.

— Какви новини, приятелю?

— Как какви! Новината за войната!

— Война ли? — Стивън не разбираше и си мислеше, че думата война се отнася за някакви вътрешни граждански вълнения. — Сигурно има някакви размирици в града?

— Тук не, благодарение на Мадоната на Гваделупа и на здравия дух на Испания. Но навсякъде другаде има голяма, много голяма война!

Той замълча, като забеляза как посърна лицето на Стивън, след това вежливо, с лек поклон, му предложи сгънатия вестник, който държеше в ръката си.

— Той е вчерашен, сеньорът може сам да се убеди.

Стивън разгъна вестника с дата седми август и се взря в него, привлечен от големите сиви заглавия. Те го поразиха като светкавица. Зашеметен от развитието на световните събития, той продължи да чете, после остави за няколко минути вестника и погледна с празен поглед, връщайки се в спомените си към всичко онова, което беше казал чичо му Хюбърт в Париж.

— Вие сте англичанин, нали?

— Да! — дойде Стивън на себе си и си даде сметка за любопитството на своя събеседник. — Можете ли да ме упътите къде е консулството?

— Съвсем наблизо е. Втората пряка наляво, след това отново наляво и ще видите знамето над входа.

Като благодари, Стивън забърза нататък.

Консулството представляваше вила, която се издигаше сред малка градина, близо до пристанището. Вратата беше отворена. Стивън изкачи няколкото стъпала и влезе вътре. Там намери нужното помещение и видя, че стълбището към него вече е задръстено от хора. От двете стаи на приземния етаж се чуваше шум от усилена работа. Испански чиновник, носещ куп документи, придружен от служител от консулството, мина няколко пъти през чакалнята.

С вид на човек, който много бърза, Стивън се нареди на опашката. Трябваше да не се бави, а съдейки по обясненията на хората пред него, те бяха чакали доста време. Много от тях бяха туристи, някои от които жени, всички бяха разтревожени и желаеха да се върнат у дома. Те си приказваха непрекъснато, дори се шегуваха, докато опашката се придвижваше бавно напред.

Той трябваше да действа незабавно, иначе никога нямаше да си проправи път през задръстеното с хора стълбище. Когато служителят излезе повторно от стаята вдясно, Стивън пристъпи напред:

— Мога ли да говоря с вас? Въпросът е много важен.

— Не сега.

— Уверявам ви, че ще ви отнема само пет минути.

— Трябва да чакате реда си.

— Казвам ви самата истина — проблемът е неотложен.

С видима досада чиновникът изгледа Стивън. Втрещеният му поглед премина с неодобрение от прашните прокъсани ботуши към кирливата му риза, прана за последен път в една каменна кариера. Но видът на лицето му се промени, сякаш отразяваше далечен спомен за среща с нещо познато. Любезно и малко маниерно той каза:

— Да, добре! Заповядайте в моята стая.

После го поведе към малка канцелария, гола и неподредена. Известен уют внасяха двете тенис ракети в единия ъгъл и няколкото групирани фотографии по стените. Преди да седне зад потъналото в безпорядък бюро, той издърпа напред един стол.

— Сядайте и се разполагайте. Аз съм Джордж Холис.

— Аз се казвам Дезмънд.

Последва пауза, след това другият мъж се засмя.

— Сега си спомних. Не постъпихте ли вие в Тринити през 1909 година?

— Да!

— Разбира се! Това беше годината, преди да завърша университета. Бях сигурен, че ще се срещнем. Как си?

Стивън стисна протегнатата ръка. След това бързо каза:

— Мразя да се натрапвам във време като сегашното. Но всъщност...

Холис махна извинително с ръка.

— Разбирам, това е напълно естествено. Ние всички искаме да се върнем колкото се може по-скоро, за да се включим в представлението. Кажи ми какво правиш чак тук?

— Предприел съм пътуване, за да рисувам с един приятел, който...

— Нещо като обиколка пешком. Това е трудна страна за такова начинание. Макар че сега малко по-трудно ще е да се марширува при Рейн. Кажи какво мога да направя за теб?

Той погледна един документ на бюрото си и продължи:

— Както виждаш, ние се претрепваме от работа, за да върнем хората си у дома. Границата е затворена, така че пътуването с влак е невъзможно. За транспорт се плаща прескъпо. Няма един сантиметър свободно място. Повечето от крайбрежните води са минирани. Но аз ще се погрижа за теб. Съвсем сигурно е, че един товарен кораб скоро

ще отплува. Като използвам някоя и друга връзка, сигурен съм, че ще може да се намери място за теб на борда.

— Благодаря! Благодаря! — отговори Стивън забързано, като отчаяно се стремеше да стигне до главния въпрос. — Бих ли могъл в настоящия момент да се възползвам от твоята добрина за още нещо? Моят приятел е болен, страхувам се, че е много сериозно. Трябва да му намеря добър лекар и да го настаня в болница веднага.

— Добре, да видим сега това — преценяваше Холис. — Това не би трябвало да бъде много трудна работа. Д-р Кабра на улица „Естада“ е човекът, който ти е необходим. Той е лекар в болницата „Сан Мигел“. Най-доброто нещо, което мога да направя, е да ти напиша препоръчителна бележка.

Той взе писалка и написа бележка върху бланка на консулството, прегъна листа, постави го в плик и го плъзна по бюрото към Стивън.

— Това ще свърши работа, Дезмънд.

— Ти наистина си много любезен — рече Стивън разчувстван. — Кога ще мога да те видя отново?

— По всяко време. Трябва да имам новини за теб след няколко дни.

Той се изправи усмихнат.

— Бихме могли да вечеряме заедно някоя вечер, преди да заминем.

След като се сбогува с Холис, Стивън забърза през катедралния площад. Забеляза със задоволство, че още не беше станало единайсет часа. Намери улица „Естада“ без трудности. Пред прага на една врата с арка видя бронзова табелка: „Д-р Хуан Кабра“, под нея беше добавено: „Екипът прелива кръв“. Един слуга го пусна вътре, прие писмото му и го помоли да почака в хола. Не след дълго се появи лекарят. Беше млад мъж, нисък на ръст, спретнат, с чисти ръце и кръгло, гладко шафраново лице, на което неговите черни като трънки очи излъчваха бодрост и блясък на природна доброта. Той се поклони на Стивън, маниерите му бяха свършени.

— Винаги съм доволен, когато Британското консулство ме препоръчва. Какво мога да направя за вас?

Стивън обясни възможно най-сбито положението. Последва мълчание, по време на което дребният лекар седеше замислен. Зададе няколко въпроса на Стивън, след което кимна решително:

— Не е възможно вашият приятел да се лекува на такова разстояние. Трябва да го докараме в болницата.

— Но как?

Кабра се усмихна по един шеговит и суетен начин. Малките му черни очи потънаха изцяло в гладките, сочни гънки на бузите му.

— Ние в Малага сме доста добре екипирани. Домът „Сокуро“ има линейка за „Бърза помощ“. Колата се ползва от целия медицински персонал в града. Аз също често я ползвам. И тъй като няма да приемам в болницата до четири часа, ще вземем автомобила и ще отидем да видим вашия приятел.

— Тогава можем да тръгнем веднага.

— Но след като закуся. Всъщност елате да закусим заедно.

Той въведе Стивън в малка облицована с ламперии гостна стая, където на поднос бяха поставени кафе и кравайчета, и добави:

— Занимавах се с един случай почти през цялата нощ. Такова удоволствие е да помогнеш в раждането на едно прекрасно момче. И каква радост е за майката.

— Първо бебе ли беше?

— О, не, не! Десетото. И всичките живи и здрави.

Нова чаша беше сервирана със съвършена любезност. Лекарят наля кафе на Стивън и му подаде панера с краваите. След това с удоволствие се зае със закуската си, като говореше почти непрекъснато. Осъди войната, но предрече бързото ѝ завършване, разказа за своята практика, за красотите на Малага, за прекрасния климат и всичко това направи с естествено весел маниер, като само от време на време хвърляше погледи към своя гост, заредени със състрадателно любопитство.

Най-накрая каза:

— Ако не бяхте ми разказали за вашия приятел, щях да подозирам, че вие сте пациентът. Вие сте значително под нормалното си тегло.

— Аз по природа съм слаб.

— Имате кашлица.

— Нищо особено.

— Да, така е — потвърди лекарят и се усмихна, за да смени темата.

Стивън се изчерви.

— Повярвайте ми — много съм притеснен за моя приятел.

Кабра не отговори, но след като си изпи кафето, се изправи, изведнъж се наклони напред и стисна ръката на Стивън.

— Ще направим за него всичко, което е по силите ни.

Те излязоха и за пет минути стигнаха до „Каса де Сокуро“, където линейката — военен модел с покрив от брезент, завързан с ремъци — стоеше паркирана в дъното на павирания двор. Лекарят постави медицинското си куфарче на седалката, запали мотора и пое към изхода на града с удивително бърза скорост. Колкото приказлив беше Кабра в началото, толкова мълчалив се оказа сега.

Приведен над кормилото, което беше хванал с двете си ръце, подобно на малък прилеп, той караше пределно концентрирано, с невероятна липса на предпазливост — вземаше завоите, без да намали скоростта, натискайки клаксона непрекъснато, като отклоняваше тежкото превозно средство едва в мига, когато то виждаше опасност от преобръщане. Облаците прах се вдигаха зад тях, а дългият път, по който Стивън беше минал тази сутрин, бързо намаляваше. След час те преминаха покрай селото с пещерните жилища, завиха по тесния път през хълма и поеха през пустеещата земя към къщата на Луиза Мендес. След няколко мига влязоха в колибата. Пейра лежеше по гръб с компрес на челото. Луиза седеше до масата и мокреше ново парче плат в купа с вода. Стивън застана до леглото.

— Джером, доведох лекар, как се чувстваш?

— Страдах, разбира се.

Лицето му беше жълто, очите му блестяха от треската, а ръцете му бяха скрити под одеялото. Той се обърна подозрително към Кабра.

— Но вече треската премина и се оправям бързо. Благодарение на помощта на тази добра жена.

— Приемал ли е храна? — запита лекарят, постави чантата си на масата и я отвори.

— Не, сеньор, само вода. И то в големи количества.

— Водата, изворната вода, прочиства. Въпреки че повече не се разглежда като такъв елемент, както е било в стари времена, водата прочиства системите, пречиства кръвта...

— И утолява жаждата — намеси се Кабра. — Жаден ли сте?

— Не! Но усещам болезнен звън в ушите. Интересно защо? — надигна се Пейра трескаво и мъчително на лакът, като изговаряше

думите със сухи напукани устни. — Разсъждавах по въпроса за камбаните, за тяхното многогласие, даже когато липсват гонгове, цимбали и други звънци. Има например звънци за овци и за крави, звънчета на шейни и на конски амуниции. Имало е и камбани, които са събирали римляните в обществените бани; камбани, които са биели за вечерня в Сицилия, след като осем хиляди французи са били избити от Джон Просида; камбани, които са звънели, когато са убивали Свети Бартоломей, камбани за полицейски час, за сватбени церемонии, за умрели и, разбира се, камбаните на църквите...

— Приятелю — Кабра постави ръката си върху рамото на Пейра. — Моля ви, стига вече с тези камбани! Спрете да говорите и ми дайте възможност да ви прегледам.

Пейра затвори очи и полегна изтощен назад, а лекарят премери пулса и температурата му.

— Кракът все още боли ли ви?

— Не — каза Пейра слабо, но с победоносен вид, без да отваря очи. — Не чувствам никаква болка.

Като изучаваше лицето на лекаря, Стивън забеляза как изразът му се промени едва забележимо.

— Не чувствате нищо?!

— Нищо.

— Е, тогава може би трябва да го погледна.

Кабра махна завивката и се наклони над леглото. Облегнат на прозореца, разтревожен, Стивън наблюдаваше движенията на лекарските ръце, докато сваляха превръзката и опипваха мястото. Огледът не продължи дълго. Когато Кабра се изправи, в изражението на лицето му се появи фалшива бодрост.

— Е, добре, приятелю, не мислите ли, че е време да се преместите в по-удобно легло? Приготвили сме за нас едно в „Сан Мигел“. Предлагам ви да ви отведем там.

Пейра сви устните си в знак на протест, но не каза нищо. Стивън усети, че неговата богата на въображение детска душа беше обладана от страх. В този момент той искрено го съжали.

Пейра срещна погледа му и рече:

— Приятелю мой, когато дарих нашите пари в чест на Тереза, не съм и помислял, че тя ще ми се отблагодари по този начин.

Кабра подреждаше лекарската си чанта на масата.

— Ще дойда с теб — каза му Стивън.

— Не! — намеси се лекарят с категоричен тон и се доближи до прозореца. — Вашето присъствие е безполезно. Освен това, ако не сте внимателен, и вие ще се разболеете. Останете тук и си починете.

— Кога да дойда? Утре сутринта?

— Да кажем, вдругиден.

— Има ли надежда? — попита Стивън тихо.

Кабра погледна встрани — очите му съвсем не бяха шеговити. Той махна един конец от ръкава си.

— От коляното надолу кракът е в сериозно състояние. Стъпалото вероятно има гангрена. Ако трябва да се направи нещо, то трябва да се направи веднага. Но бъдете спокоен, аз ще се погрижа.

Когато го положиха на носилката, сякаш за да се защити, Пейра лежеше със затворени очи. От време на време той произнасяше несвързани фрази и тъй като идваше часът на раздялата, се обърна с въздишка към Стивън:

— Дай ми моята окарина.

Той я погали бавно, с голяма нежност.

Кабра отпътува.

Стивън дълго стоя с взор, отправен след тях.

Сляпата жена стоеше зад него като застинала.

ОСМА ГЛАВА

Следващата сутрин слънцето се появи рано на ослепителното небе и лъчите му се промушиха през една дупка в зеблото, което служеше за прозорец на колибата. Слънчевият лъч събуди Стивън, който беше дълбоко заспал. Известно време дори не помръдна, след това стана и крайно потиснат и отчаян излезе от колибата. Старата жена беше на двора, при пещта с формата на купол и дъвчеше плоско парче царевичен хляб. Когато той се приближи, тя отчупи друго парче и без да обръща глава, му го подаде, все още димящо и влажно. Докато той ядеше изправен, тя стоеше неподвижна и безмълвна, а слепите ѝ очи се обърнаха нагоре в орбитите си. Все едно че не беше тук, макар че с всяко друго сетиво тя чувстваше дълбочината на неговото безпокойство. Изведнъж тя каза:

— Вие мислите за другия човек.

— Да!

— Отдавна ли го познавате?

— Не от много отдавна, но достатъчно добре, за да го наричам свой приятел.

— Той ми изглеждаше образован човек, говореше за много неща, но всъщност е глупав.

— Той е говорил така, защото е болен.

— О, той е болен. В това няма никакво съмнение. Срещала съм се с болни и преди.

— Безпокоя се много за него.

— Ще отmine. Всичко отминава.

Гласът ѝ беше пропит от дълбок фатализъм. След това тя се дръпна настрана и рече:

— Работата е най-доброто лекарство за тъгата. Ще имам нужда от съчки за пещта. Обикновено ги нося от сечището над долината.

Стивън тръгна към обора. Магарето стоеше на четирите си крака здраво и читаво. Той установи, че добичето се е възстановило и го впрегна в каручката. След това откачи едно ръждясало мачете от куката зад яслата и тръгна към сечището.

То представляваше стара гора от кестени, която беше отдавна изсечена и сега дънерите стърчаха обрасли от нови филизи и храсти. Магарето започна да хрупка листата на филизите, а Стивън свали ризата си и се хвана на работа. Мачетето беше старо и изхабено. Беше му непривично да го размахва, но с отчаяно усърдие и усилие той продължаваше да сече жилавите пръчки, като се опитваше да потисне отчаянието, което напираше в него. Докато се трудеше и потеше, той непрекъснато мислеше за Пейра, превърнал се сам в мъченик чрез серия от покъртителни глупости, които трудно биха могли да бъдат осмислени. Той потръпна при спомена за неговото безумно дарителство, за ненужното предлагане на ботушите, последвано от перверзната му решителност да облекчи наранената си пета, тръгвайки бос в иберийския прахоляк. Сякаш по волята на някаква мания рицарят от Ла Манча се беше превъплътил в Джером и беше предприел една от най-прискърбните си злополуки.

Когато Стивън с усилие откъсна мислите си от злощастния Пейра, те се насочиха неизбежно към войната.

Помисли си, че точно в този момент хора убиваха или биваха убивани. И той самият трябваше да се присъедини към тази касапница, чийто единствен резултат щеше да бъде ужасният хаос на страданието, омразата и отмъщението. Още веднъж си спомни предупрежденията и презрителните подигравки на чичо му Хюбърт. Той трябваше да се върне бързо дори само за да оправдае себе си и да докаже, че не е страхливец.

Работи през целия ден. Превозваше един след друг товарите дърва и ги складираше зад обора. Донесе общо девет товара дърва. Когато мина по ръба на кариерата с последния товар, Луиза стоеше на прага със скръстени ръце.

— Последният товар се оказа най-тежък.

— Как разбра?

— По скърцането на оста на каручката и по дишането на магарето.

Напрегнатият израз на лицето ѝ не се промени.

— Вечерята ви е готова. Ако желаете, тази вечер може да седнете на моята маса.

Той закара магарето в обора, изми се в кофата от кладенеца и влезе в къщата. Като всяка селска колиба тя имаше само една стая и

беше обзаведена оскъдно. Масата и столовете бяха груба изработка от кестен. Печката за дървени въглища стоеше в единия ъгъл, а някаква стара медена маша висеше на стената зад нея. Легло с бронзови топки, наполовина закрито от завеса, заемаше другата половина от стаята под цветна литография на Мадоната от Баталос. Някаква намръщена рогозка, много износена и проскубана, покриваше част от глинения под.

Жената с жест го покани да седне, отрязва едно парче от царевичния хляб, а от едно гърне, което беше на печката, му сипа препълнена чиния с фасул, подправен с бахар. После взе стол и седна срещу него. Стояха в тишината. Стивън каза:

— Защо не ядете?

— На вас вкусно ли ви е? — запита жената на свой ред, като отклони въпроса му с движение на раменете. — Има още. Съжалявам, но нямам вино.

Фасулът беше с много мазнина и миришеше на чесън, но той беше гладен и дори само топлината на храната го накара да се почувства по-малко уморен.

— Вие работихте добре днес, макар и да не сте свикнали с тази работа. Няма да имам нужда от повече дърва за зимата.

— Става ли студено тук през зимата?

Тя кимна утвърдително.

— Снегът навява откъм планината Сиера. Често преспите са много дълбоки.

— Не се ли чувствате самотна в такова време?

— Свикнала съм — отговори тя с пълно безразличие. — Сама съм вече пет години, след смъртта на моя съпруг.

— Винаги ли сте живяла тук?

— Не, човече! Аз съм от град Херес. Там се омъжих в църквата „Сан Дионисио“. Моят съпруг работеше в къща „Гонзалес“ като бъчвар. Правеше обръчи за бъчви.

— Трябва да е била добра професия.

— Да, но не можехме да преживяваме с нея. Ако беше стоял подалеч от това, което беше в бъчвите, щеше да бъде по-добре. Но той обичаше виното и беше уволнен за пиянство. След това очите ми се разболяха от тревата „еспарто“. В Андалусия това е нещо обичайно. Миглите ми опадаха и аз ослепях. За известно време си помагах с

продажба на билети за лотария. Това е работа, която дават на слепите. Но се разболях и като моя съпруг останах без работа.

— Значи вие познавате бедността?

— По-лошо е унижението. В Херес има странен обичай, установен от богатите. Когато някой остане без средства, му дават синя униформа и го изпращат на улицата да проси милостиня за общия фонд. По този начин този човек официално се превръща в отрепка, в просяк и получава малка част от това, което събира.

— Това е унижително.

— Истина е, човече. Бях лежала безсънни ноци гладна, мечтаеща за малко парче земя, където бихме могли да отглеждаме нещо за себе си. В момент на отчаяние купих с две песети, които бях спечелила, една десета от един лотариен билет. От цялото си сърце и душа се помолих на Сан Дионисио този номер да спечели.

— И спечелихте ли?

— Не. Но месец след като нашият единствен син, момче на четиринайсет години, беше убит от влака, получихме компенсация. Богатите хора, които раздаваха униформите, решиха злополуката да бъде заплатена. И с тези пари ние се сдобихме с това малко място. Нарекохме го „Ферма Фелипе“ на името на нашия син.

— Мястото е добро — каза Стивън — искаше му се да я похвали.

— Беше добро. Сега се превърна в пущинак. Как мога да го поддържам сама! Ако имах някаква помощ... Но с подобно желание приличам на дете, което иска луната.

Те замълчаха. Той изпи чашата си с вода, след което тя стана, отиде в ъгъла до вратата и му я напълни отново.

— Отдавна ли сте в Испания?

— Отскоро.

— А дълго ли ще останете?

— Не, когато моят приятел се вдигне на крака, трябва да отпътуваме.

— Ах, вашият приятел! Ясно е, че сте му предан. Заминавате за Малага утре, нали?

— Да!

— Ще се върнете ли вечерта?

— Ако разрешите. Нямам друго място. Ще работя за вас, вместо да ви плащам.

Тя не отговори и въпреки че нейното тъжно широко лице остана непроницаемо, той разбра, че каза нещо нередно и се поправи бързо:

— Имах предвид не за пари, а в знак на благодарност.

— Така може. Когато някой е толкова беден като мен, значението на думата пари губи смисъл.

Внезапна мисъл мина през главата му.

— Магарето и каручката, които сега са във вашия обор, биха ви послужили. Що се отнася до нас, ние повече не се нуждаем от тях. Ще ги приемете ли като израз на нашата благодарност?

Тя не отговори. Но зад нейната застинала външност той долови, че тя остана дълбоко трогната. Нейните пълни, стиснати устни, които изглеждаха сякаш изрязани от тъмно дърво, се разтрепериха леко и тя си пое дълбоко дъх. След това неочаквано, без да каже дума, се наведе и с показалеца на едната ръка леко опипа контурите на лицето му. Това стана за миг и когато свърши, тя не даде никакво обяснение, нито се извини. После се изправи, събра празните съдове и каза:

— Утре ви чака път и трябва да поспите добре. Така по-леко ще издържите на всичко, което ще ви предложи денят.

ДЕВЕТА ГЛАВА

На следващия ден, малко след десет часа, Стивън стигна до болницата „Сан Мигел“ разположена на тиха малка уличка, която имаше изглед към Гуадалмедина. Там група жени, коленичили на каменистия речен бряг, чукаха лен. Техният смях достигна до него, когато нервно натисна звънеца и зачака. Една сестра в синя роба и вимпел на свети Винсент де Пол се появи на решетката и след като Стивън си каза името, го въведе в просторен вътрешен двор. Там го помоли да почака.

Той седна на ниска каменна пейка и огледа наоколо. В центъра се намираше статуя на Дон Мигел де Монтанес, андалуски благородник, който беше обърнал гръб на фриволностите на света и беше посветил живота и богатството си на изграждането на болницата. В основата на фронтоната имаше изтрита от времето плоча, върху която беше изписано желанието на основателя да се полагат грижи за болните и да се осигури християнско погребение на бедните и на екзекутираните престъпници. Под статуята се намираше внушителен сводест проход с колонки от нащърбен безцветен мрамор, който служеше за вход на болничната сграда. В дясната част на двора се издигаше църковна обител, откъдето долитаха далечните молитви на монахините. В лявата част беше построен малък бароков параклис. През отворените, обковани с гвоздеи порти от кедрово дърво, над които се извисяваше герба, се виждаше висок олтар, покрит с цветни мозайки и позлатена украса от преплетени пищни фигури.

При друга обстановка Стивън би се насладил дълбоко на красотата и трогателната изящност на това архитектурно съвършенство. Но сега средновековната тържественост само увеличаваше нервното му напрежение. Защо го накараха да чака толкова дълго? Неговото безпокойство нарастваше с всяка измината минута.

Най-сетне се чуха бързи стъпки, толкова внезапно, че той се стресна. От една странична врата се появи д-р Кабра, гологлав,

облечен в къс бял халат. Той застана пред Стивън, ръкува се и седна на каменната пейка.

— Ето ви и вас. Извинете ме, че ви оставих да чакате. Не можем да разговаряме тук, но мястото е по-прохладно от моя кабинет, а добрите сестри ще ни простят.

Той замълча и със съчувствен поглед постави ръката си върху рамото на Стивън. Този жест изпълни сърцето на Стивън с лошо предчувствие. „Новината е лоша, може би най-лошата, мислеше си той.“

Кабра каза:

— Искам да ви разкажа какво точно беше направено за вашия приятел. Когато го доведох в болницата, веднага отворих крака и направих дренаж. След това го оросявахме непрекъснато с разтвора на Карел. В същото време използвахме всички средства, които имахме на разположение, за да предотвратим отравянето на кръвта. Но всичко беше безуспешно.

Стивън почувства, че гърлото му се свива.

— Тогава обмислих дали да не се предприеме радикално решение. Ампутация. Както бях ви предупредил, неговото състояние беше крайно лошо, а кръвообращението му толкова нередовно, че се опасявах операцията да не предизвика внезапен колапс. Но без нея той не би могъл да оцелее.

Последва тишина, нарушавана само от далечния приглушен хор на монахините. Кабра гледаше право напред, мръщеше се, когато с труд намираще думите. Стивън силно прехапа устни, обхванат вече не от лоши предчувствия, а от ужасна увереност.

— Трябваше да взема решение. Реших да ампутирам. Уверявам ви — сложи ръката на сърцето си Кабра, — положените грижи за него бяха като за роден брат. Операцията премина добре. Обаче... Състоянието на шок се появи късно вечерта. Видях, че всичко, което бяхме направили, не беше помогнало. Ако беше в човешките възможности да се свържа с вас през този час, щях да го направя. — Той отново спря. — Краят дойде малко след това, в единадесет часа предната нощ.

Стивън беше разбрал още преди д-р Кабра да му каже, но докато това предчувствие не се потвърди, съзнанието му не можеше да го

приеме. Толкова бързо, така неочаквано го бе връхлетяла самотната безлична смърт на Джером Пейра!

Докато Стивън седеше безмълвен, Кабра промълви:

— Ако мога да помогна по някакъв начин при оформянето на формалностите по...

Стивън излезе от летаргията си.

— Той тук ли е?

— Не. В моргата. Съгласно нашия устав ние имаме право да организираме скромно погребение — повдигна рамене Кабра в състрадателен и деликатен жест. — При определени обстоятелства... Вие не възразявате, нали?

— Съвсем не. Пейра няма да бъде първият художник, който е умрял, без да има пари за ковчег — каза Стивън и се изправи. — Моля да ме извините. Вие бяхте толкова добър. Кога ще мога да отида в моргата?

Кабра погледна часовника си.

— Сега е затворена. Чак следобед. Най-добре е да отидете към седем часа. Елате първо в моя дом. Има някои документи, които трябва да подпиша.

— Благодаря ви. Когато дойда, ще ми кажете какво ви дължа. Мога да ви уверя, че ще ви бъде платено.

— Не ми дължите нищо. Някой ден може би ще ми нарисувате картина. За мен тя ще бъде спомен от една среща, която ми донесе едновременно удоволствие и смърт.

После, докато изпращаше Стивън до изхода, той попита с любопитство в гласа:

— Кажете ми само едно нещо. Вие ми бяхте споменали, че покойният е бил самотен, без съпруга. Защо тогава през цялото време на треската той споменаваше непрекъснато името Тереза?

— Това е личност, която той обожаваше.

— Някаква сърдечна история?

— По-скоро на духа.

— А, значи тя е умряла преди него.

— Да! — възкликна Стивън с внезапен изблик на сарказъм. — Преди четиристотин години!

После излезе и тръгна напосоки с наведена глава. Паважът се люлееше пред очите му. Покрай брега на реката той тръгна под

цъфтящите дървета джакаранда, сред редици от тамарикси^[1], закачени като чадърчета. В далечината свиреше оркестър. На завоя на пътя се оказа съвсем близо до морето и тръгна към вълнолома. Не можеше да си поеме дъх и нуждата от свеж въздух го доведе чак до един продълговат камък, издаден напред над синята вода. Обзе го чувство на безкрайна и отчайваща самота.

Въпреки че беше свикнал с чувството на потиснатост, рядко беше изпадал в толкова дълбоко отчаяние. А сега, преди да отиде войник, той трябваше да изостави своята работа — загуба много по-неприемлива, отколкото изпитанията на бойното поле. Страхуваше ли се? Въпросът беше толкова неуместен! Той отдавна беше престанал да оценява своя живот чрез физическото оцеляване. Можеше ли презрителното отношение на Хюбърт да има някакво значение за него? Може би. И все пак не го беше грижа нито за Хюбърт и неговата фамилия, нито за мнението на когото и да било относно неговото поведение и неговия характер. Единственото нещо, което имаше значение, беше този творчески инстинкт, който гореше в него. Неговата страст да рисува — тя беше истинската причина за собственото му съществуване, нужда, по-неотложна, отколкото глада или жаждата, един неопределен вътрешен импулс, твърде силен, за да може да му устои.

Той седеше на края на вълнолома, до фара, за да си почине. От вътрешната страна на вълнолома едно момче ловеше риба. Докато го гледаше, ръката на Стивън потърси инстинктивно албума, до който не се беше докосвал от много дни. Не го носеше. Но желанието му да работи все повече нарастваше, подтикнато както от неговата тъга и самота, така и от периода на безплодност, който напоследък изживя. Завладян от този прилив на неочаквана енергия, той си помисли: „Трябва да рисувам, трябва, иначе ще полудея!“.

Дълго остана неподвижен. Беше бледен и изгаряше от желание да се посвети на призиванието си, което за него беше по-силно и по-важно от всякакви други императиви в света. Чрез този внезапен порив той преживяваше момент на просветление. От мекия влажен въздух се чу скърцането на гребла и мъжки гласове, които пееха. Рибарската флотилия, все още незасегната от войната, беше започнала да напуска пристанището на път към местата за нощен риболов. Отвъд вълнолома рибарите прибраха веслата и опънаха триъгълни платна. Те отплаваха

все по-навътре в морето, лодките се потапяха и издигаха в спокойните морски води, рееха се между морето и небето и изчезнаха подобно ято лястовици в спокойната далечина. Откъм сушата слънцето огряваше билото на планината Сиера, придавайки на облаците ярки пламтящи очертания, хвърляше виолетови сенки върху по-ниските хълмове и ги правеше да изглеждат забулени и безкрайни. Под терасираните лозя се виждаха ясните очертания на покривите, минаретата и кулите. Минутите течаха. Сега залезът беше като пламък, кацнал на челото на града. Красотата на гледката успокои болката в сърцето на Стивън и укрепി целта, която се зараждаше в него. Когато отънъците на сивото се спуснаха като саван върху кубето на катедралата, близо до която беше моргата с тялото на Пейра, той се изправи решително и тръгна към града.

Когато мина покрай вратите на пристанището, някой го поздрави. Стивън се обърна и видя Холис с папка под мишница да бърза към него откъм страната на доковете.

— Дезмънд, мисля, че те познах. Радвам се да те видя — каза той с усмивка и си пое дъх. — Имам добри новини за теб. Товарният кораб „Мурика“ на компанията „Стар Лайн“ е приключил с необходимите формалности и ще отплава от Малага за Ливърпул във вторник следващата седмица. Генералният консул успя да осигури място за теб на борда.

Той замълча.

Стивън не каза нищо.

— И не само това. Разрешиха ми да се върна у дома и да се присъединя към „представлението“. Сигурно ще бъда и аз на старото корито.

Въпреки видимо безгрижния му и твърде ленив характер Холис беше искрено доволен и изпълнен с ентузиазъм.

— Корабът не разполага с пътнически каюти. Ние вероятно ще бъдем в моряшкия кубрик в носовата част, така че си осигури одеяло, ако можеш, а аз ще взема няколко консерви с говеждо месо. Не вярвам „Мурика“ да има охранителен ескорт. А противниковите подводници са в Средиземно море и може да имаме доста забавни минути.

Последва нова пауза, след което Стивън каза:

— Съжалявам, но няма да се върна в Англия. Ще остана тук.

Настана тишина. Изразът на Холис последователно се промени от втрещена изненада и невяра до студено презрение.

— И какво смяташ да правиш?

— Ще рисувам.

Холис се обърна и се скри в падащия здрач.

[1] Тамарикс (лат.) — южно храстово растение с розови или бели цветове и малки листа. — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

В едно влажно октомврийско утро на 1920 година закуската в Бротън Корт беше почти привършила. Навън дъждът капеше от жълтите листа на буковите дървета и се стичаше върху терасата, а Пръстенът на Ченктънбъри се губеше в мъглата. Независимо от уюта в застланата с червен килим стая за закуска, откъдето се чуваше пращенето на силен огън, а от сребърните съдове на масичката за сервиране се носеше аромат на кафе, бекон и печени бъбръчета, на масата беше започнало да се усеща неясно напрежение. По всяка вероятност то трудно можеше да смути генерал Дезмънд, който по природа беше невъзмутим. Генералът беше пристигнал като гост за ловните стрелби и сега, с изправена и релефно очертана стойка, размазваше оксфордски мармалад върху препечена филия.

Джефри наруши тишината.

— Какво объркано време. Никога не съм виждал такъв дъжд.

— Може да спре до обяд — каза Клеър и извърна очи към парка.

— Даже ако решим да излезем навън, гъсталаците, където се крие дивечът, ще бъдат прогизнали от влага.

Като демонстрираше накърнена гордост на състоятелен човек, който съжالياва за пропуснатата възможност да се наслади на красивите земи, получени като зестра след женитбата си, Джефри се облегна назад, протегна тънките си крака под масата и запрелиства страниците на сутрешния вестник.

Макар че се възстановяваше от последния си пристъп на инфлуенца и от мъчителната нощ, Клеър не пожела да хапне почти нищо. Тя скри с усилие безразличието си и се обърна към своя свежър.

— Още малко кафе?

— Не! Благодаря ти, скъпа моя — потупа я той по ръката с разбиране. — Кога ще се видиш с твоя човек в града?

— Утре.

— Тогава кажи му, че трябва да ти даде нещо за апетит.

Клеър се усмихна.

— Ще се оправя. Кафе за теб, Джефри?

Джефри не отговори. Застинал, с очи, приковани в страницата пред него, той възкликна:

— За бога, чуйте какво пише тук!

С тържествен глас той прочете:

Вчера в галерията „Медокс“ на „Бонд стрийт“ бе открита изложба на картини на Стивън Дезмънд. Господин Дезмънд, чиято противоречива картина „Сирс и нейните любовници“ получи през 1913 година „Наградата на Люксембург“ се завърна неотдавна в Англия. Той е син на преподобния Бъртъръм Дезмънд, енорийски свещеник в Стилуюотър, Съсекс. По-малкият му брат, лейтенант Дейвид Дезмънд, загина на бойното поле край Вими Ридж. В сегашната си колекция, представена в Англия благодарение на спонсора Ричард Глин, господин Дезмънд представя плодовете на свой труд по време на военните години, които, както се разбира, той е прекарал в относително спокойствие на Иберийския полуостров. Въпреки това предимство страхуваме се, че господин Дезмънд се е трудил напразно. Намираме пейзажите му грубовати, а композицията на фигурите тромава и недодялана. В пълното си откъсване от традицията той е загубил представа за основните принципи и пропорции и се е увлякъл от безкрайна ексцентричност. И въпреки че в тях не липсват ярки свидетелства на атмосфера и въображение, тези платна ни предлагат само един перверзен пораженчески дух. Не ни се иска да употребяваме по-силни думи, но други критици могат да се окажат по-малко сдържани от нас. Накратко, ние не можем да разберем това, така наречено изкуство и то не може да ни хареса.

Тишина, изпълнена с напрежение, последва това съобщение.

Джефри добави:

— Тук има снимка на една от тези картини. Полугола проститутка, заобиколена от банда най-отвратителни грубияни. На мен картината ми изглежда напълно декадентска.

Той пушна вестника на пода. Клеър, която седеше неподвижно, с напрегнат израз на лицето, трябваше да скрие внезапното си, почти непреодолимо желание да го вдигне. Генералът се беше изправил и с гръб, обърнат към огъня, запали лулата си с гримаса.

— Как ли ще приемат това в енорийството?

— Зле. Сигурно ще се разрови отново този болезнен въпрос.

— Предполагам, че се връща у дома по принуда. Вероятно е останал без пукната пара.

Веждите на генерала се сляха в едно.

— Страхувам се, че Бъртъръм сега не е в състояние да му окаже финансова подкрепа. Мъка... голяма мъка!

— Учудва ме, че господинът има куража да си покаже лицето в Англия.

— Мене не. Знаех си, че той ще се присламчи обратно, когато битката свърши.

Клеър мълчеше по време на тази размяна на реплики. Накрая се престаши и вметна:

— Питам се дали картините му са толкова лоши, колкото ги описват.

— Боже опази! Нима не чу току-що какво пише човекът за тях.

— Разбирам, Джефри, но критиката ми се струва твърде пристрастна. Самият критик признава, че не може да разбере съдържанието на картините. Възможно е той да не е достатъчно компетентен, за да се произнесе справедливо.

— Не бил компетентен! Защо? Той е експерт. Иначе нямаше да пише за вестник „Поуст“.

— Но в тази работа е замесен и Глин — настояваше Клеър, като леко се изчерви. — Той е известен художник. Защо той ще спонсорира картините на Стивън, ако не струват нищо?

— Защото е близък с моя героичен братовчед и защото е винаги пръв, когато става дума да се извлече изгода от нещо — каза Джефри и изгледа жена си, безкрайно раздражен от нейните логични доводи. — Смяя да кажа, че те са замислили всичко това заедно в някоя гнила дупка в Париж.

— И все пак изложбата е факт — каза генералът със спокоен тон, — разбира се, неприятен сам по себе си за семейството... Много неприятен! Като си помисля за Дейвид и го сравня с това... — Той

направи крачка към вратата. — Ако ме извиниш, Клеър, още сега ще телефонирам на Бъртръм.

— Трябва, татко! — възкликна одобрително Джефри и дръпна назад своя стол. — Ще се видим в билиардната зала. Предлагам да изиграем една партия и да поговорим за това.

Останала сама, Клеър взе вестника, намери статията и я прочете внимателно два пъти. Остана замислена, с разтревожени очи. След това рязко се изправи и тръгна нагоре по стълбите към детската стая. Но Никола и малката Хариет бяха излезли с бавачката Дженкинс до беседката. Дженкинс упорито вярваше, че е много полезно сутрин да се диша чист въздух, и от прозореца Клеър забеляза двете дечица в жълти мушамени дрешки. Гледката ѝ даде някаква увереност и Клеър се засмя. Но после въздъхна, щом си спомни за Стивън. В нея все още трептеше надеждата, че по някакъв начин той ще съумее да се помири с близките си.

Дъждът не спираше и в скучно преминаващия следобед раздразнението на Джефри нарасна. Клеър знаеше, че ѝ се сърди. Подозираше, че на следващия ден му предстоят неприятни неща. Но въпреки че отчиташе неговото настроение, в този момент нейното собствено безпокойство стоеше на първо място.

На следващата сутрин тя отиде до спирката „Халбъро“ и се качи на влака за Лондон. Седна сама в ъгъла на купето, облечена в тъмносив костюм, с малка шапка, наклонена назад, откриваща прекрасното ѝ чело. Докато пътуваше, тя се взираше в познатите зелени поля на Съсекс, прогизнали от последния дъжд.

Слезе на гара „Виктория“ и взе такси до улица „Уимпол“. Д-р Енис беше закъснял и трябваше да го чака до единайсет и петдесет. Прегледът премина добре и лекарят със задоволство отбеляза, че здравето ѝ се е подобрило значително. Той обърна внимание на унилия ѝ вид, но не каза нищо и я изпрати с усмивка и с покровителствено ръкостискане точно преди дванайсет часа.

Тя пое бавно към Уест Енд. Разполагаше с целия следобед. Тези мигове на пълна свобода ѝ бяха скъпи. Без да усети, пое към „Оксфорд стрийт“. Влезе вътре и си поръча кафе и кифла. Джефри, в качеството си на земевладелец, си поръчваше толкова обилни ястия, че за нея беше облекчение да хапне нещо по-леко. След това съвсем

необичайно, макар че целта ѝ беше просто да забави заминаването си, тя запали цигара.

След няколко минути отново пое по улицата. В началото несигурно, дори с известно лошо предчувствие се насочи към галерия „Медокс“. Галерията, притисната между антикварен магазин и фотографско студио, беше с тясна фасада, нуждаеща се от преобоядисване. Тя влезе бързо, с разтуптяно сърце, изненадана от слабото посещение и от пустата зала. Вътре имаше само две жени, които разговаряха тихо. Зад един каталог висок сънлив младеж в панталони на райета и черно сако, общито с ширит от сърма, четеше седнал на едно бюро и както личеше, беше единственият пазач на изложбата.

Тя започна да разглежда картините и в началото забеляза твърде малко неща освен видимия контраст от брилянтни цветове. Затова продължи да се бори с обзелото я безпокойство. Можеше ли тя да разбере и оцени това? Може би не. Нямахше нужните познания, а и считаше себе си за твърде обикновена личност, надарена със скромен артистичен вкус. Съзнаваше, че не е безпристрастна и желаше с цялото си сърце да хареса и одобри картините. Със своята женска интуиция тя долови едно мощно въздействие, едно усещане за одухотвореност и активен живот, които се излъчваха от платната. Виждаше оригиналността на формата и идеята и постепенно осъзна, че не бяха нещо обикновено.

Една от картините — „Пейзаж в Андалусия“, я задържа за дълго. Развълнува я твърдата брилянтност на слънчевата светлина, която изпепеляваше безводните склонове и застиналите маслинови дървета. След това се спря на портрета на босонога селянка, една стара жена, която стоеше в профил, облечена в парцалива блуза и пола от зебло, с дървена мотика на рамо. В тази композиция имаше много тъга и достойнство. Тя беше болезнен израз на душата на потиснатото и страдащо човечество и точно това разтърси Клеър до дъно.

Изведнъж, както си стоеше вгълбена, един глас я повика по име. Тя се извърна и видя Стивън. Внезапна червенина изби по страните ѝ. Нито за миг не беше си помисляла, че той може да е тук. Посещението ѝ беше случайно и тайно и затова тя се усети така, сякаш е разкрита да прави нещо срамно.

— Клеър! Колко мило от твоя страна да дойдеш на изложбата.

Той взе топло ръката ѝ и я задържа за миг между неговите твърди тънки пръсти. Тя видя през смущението си, че той беше изтънял неимоверно, фигурата му беше станала стегната и слаба, сякаш тялото му беше безплътно. Беше пуснал брада, подстригана на бузите и брадичката, която продължаваше по дължината на челюстта, подчертаваше вдлъбнатините на слепоочията и придаваше на лицето му почти застрашителна слабост. Облечен в панталон от кадифе, фланелена риза и синьо пилотско палто, той имаше бодър вид, който я накара да промени впечатлението си, че е болен.

— Колко малко си се променила! — започна той. — Нека да поседнем тук. Ти си в града само за днес, нали? Как са децата и Джефри?

Тя му разказа за семейството си, без да посмее да спомене за неговите близки от енорийството. Неговото държане беше открито и приятелско, изцяло лишено от младежката свенливост, която някога го гнетеше. Колкото и да се стараеше, тя не можеше да се държи с него така, както преди и едва си позволяваше да го погледне.

— Предполагам, че си обиколила изложбата — отбеляза той ентузиазирано. — Каж ми, моля те, какво мислиш за нея?

— Харесва ми — отговори тя неловко като ученичка.

— Не се страхувай да кажеш каквото мислиш — увери я той. — Свикнал съм с всякакви критики.

Тя изведнъж се изчерви.

— Ние прочетохме критичната бележка във вестник „Поуст“. Съжалявам за написаното. Беше толкова несправедливо!

— А, онова писание! То беше дори сравнително меко. Почти комплимент. Трябваше да прочетеш някои други отзиви за мен. Наречекоха картините ми „истинско нахалство“... „цапаница на аборигени“... „извратена глупост“ — усмихна се той едва.

Спокойствието, което се излъчваше от него, ѝ подежда силно. Погледът ѝ се насочи надолу и се закова рязко върху ботушите му, добре почистени и грижливо завързани, но груби, с дебели подметки, подковани с габъри. Тя неволно възкликна:

— Стивън! Не ти е било лесно.

Той отхвърли съчувствието.

— Правил съм това, което съм смятал за добре. Рисуването е единственото нещо, което има значение за мен и без което не бих

могъл да съществувам.

— Но трябва да е ужасно обезсърчаващо навсякъде да си преследван от оскърбления и да не признават труда ти.

— Материалният успех не е толкова важен, Клеър. Обикновено той се свързва с фалшиви ценности. Работата сама по себе си и усетът към нея са нещо, което има действителен смисъл. Освен това получих известно признание. Две от моите картини са в общинската галерия в Хага, една е в Брюксел, а друга — в Държавния музей в Осло.

Нейната реакция го накара да се усмихне отново.

— Това учудва ли те? Все пак има страни, в които се купуват произведенията на млади художници.

Този факт я изпълни с радост. Очите ѝ се спряха върху картината на старата испанка.

— Тази картина ми харесва много.

— Луиза Менес. Да, това е една добра картина. Когато бях останал без пукната пара, тази жена ме приюти. А самата тя нямаше нищо за себе си. Беше в крайна бедност — каза той и добави: — Тя беше сляпа.

Клеър разгледа внимателно картината и като пожела да изрази своя интерес, смело каза:

— Грубият завършек на картината ме поразява.

— Не можех да си позволя нормални платна — усмихна се той.

— Рисувана е върху зебло... едно парче, отрязано от чувал за картофи.

— Сега ли се връщаш от Испания?

— Не, напуснах я преди осемнадесет месеца. Имаше един човек в Париж на име Амедео Модилиани. Фин художник. Бях много привързан към него.

— Защо казваш „бях“?

— Той умря през януари в болницата „Милосърдие“. На следващия ден момичето, което живееше с него, се самоуби.

Спокойствието в гласа му я стресна. Тя го погледна учудено. Какъв странен човек беше станал той...

Последва тишина. Няколко души влязоха в галерията с вид на хора, очакващи да видят нещо скандално. Младият мъж зад бюрото остана седнал, като решише косата си назад с дребно гребенче. Клеър усети погледа му върху себе си.

— Сега в Лондон ли си? — попита тя.

— Да. Глин ми е дал едно кътче в неговото студио. Намира се встрани от „Фулхам роуд“. Няколко седмици няма да го има. Медокс също беше много почтен с мен. Между другото той ще бъде тук в три часа. Бих желал да се срещнеш с него.

Тя трепна нервно. Не можеше да чака повече, престори се, че гледа часовника си.

— Трябва да бързам, за да не изпусна влака — рече тя и започна да прибира нещата си. След това събра сили да запита: — Стивън, ще наминеш ли в енорийството?

Той замълча.

— Беше грешка, че се върнах първия път. Ще бъде още по-лошо, ако го направя сега. А и те може би не ме искат.

— О, сигурна съм, че желаят да те видят сред тях. Говорих по телефона с Керълин вчера вечерта. Наистина им липсваш.

Последва още по-дълга пауза.

— Е — колебаеше се той, — ако ме поканят...

— Много се радвам. Тогава ще се видим там, Стивън. Довиждане.

Навън въздухът поразхлади горещите страни на лицето ѝ. На запад небето хвърляше розови отънъци. Тя тръгна с бързи крачки по нанадолнището на улица „Свети Джеймс“ към гарата. От ума ѝ не излизаше кратката среща със Стивън. Струваше ѝ се забележително, че се беше срещнала и разговаряла с него. Чувстваше се щастлива.

Във влака, който си пробиваше път в октомврийския здрач, край потъващите в тъмнината гори и селца Клеър се отпусна замечтано. Една усмивка, породена от спомени, разцъфна на устните ѝ. Изведнъж ѝ дойде една мисъл, която я накара тихо да възкликне. Колко прекрасно би било, ако можеше да стане! Опита се да претегли възможностите спокойно. Неизбежно при сегашните обстоятелства щеше да има трудности, но тя беше сигурна, че ще може да се справи. Най-малкото щеше да вложи в това цялото си сърце.

ВТОРА ГЛАВА

Стивън пристигна в Лондон с по-малко от три лири и джоба. Състоянието на пълна неплатежоспособност не беше ново за него. Чувстваше се щастлив, че има легло и че може да ползва малката кухничка в студиото, от която Глин сега не се нуждаеше. Трябваше сам да се грижи за себе си, а следвоенните цени го ужасяваха. Четвърт хляб струваше един шилинг и четири пенса, около четиристотин грама от най-евтината захар, преди това продавана за два пенса, вече се продаваше за един шилинг и три пенса.

Често пъти в годините, когато беше далеч от отечеството си, той се връщаше мислено в Лондон. Сега едва можа да го познае. Процесът на демобилизация, който продължаваше, предизвика огромно разместване на обществените пластове. В Уест Енд цареше абсурдно веселие. Почти един милион млади британци загинаха във войната, а още един милион бяха осакатени. Сякаш за да забравят този факт, тълпите се втурваха към местата за развлечение: към театрите, кината, ресторантите и нощните клубове. Тъгата изведнъж беше изчезнала, сякаш никога не бе съществувала.

Само реката остана непроменена. Като избягваше оживените улици, Стивън дълго бродеше из речните гари на Челси и Батърси и изучаваше играта на отраженията — безкрайната градация на сивата светлина, разкъсвана от внезапния блясък на розово или млечнобяло, който хвърляше октомврийското слънце. След краткото му, но паметно пребиваване в Степни долното течение на Темза му въздейства по един неповторим начин, пораждайки в него нуждата, силна и настоятелна, да нарисува реката в цялото ѝ многообразие. В паметта му с особена сила се възкреси Кучешкия остров, който се намираще недалеч от улица „Клинкър“. Този трогателен спомен го изпълни с носталгия. Испита усилващо се желание отново да види това място. И една сутрин, ден преди изложбата му да бъде закрыта, когато нямаше какво друго да прави, той се качи в автобуса за Степни.

На тръгване времето беше хубаво. Сивото матово небе и спокойният неподвижен въздух бяха превъзходен фон за цветовете,

които той така желаше. За съжаление, когато автобусът потегли за местността „Седемте сестри“, заваля дъжд, спусна се мъгла, която покри широкото устие на реката и закри цялата видимост към нея. При „Червения лъв“ той слезе от автобуса, погледна ръмящото небе, вдигна яката на самото си и изруга лошото време. Денят беше загубен за рисуване — само Моне^[1] би могъл да се справи с тези неясни очертания. Все пак Стивън се намираше на познато място, на ъгъла се виждаше павилиончето за риба и пържени картофи и магазинът на търговеца на бои. Там някога беше си купувал бои и този спомен повдигна настроението му. Съвсем спонтанно той тръгна към улица „Клинкър“, изкачи стъпалата на Сетълмента и натисна звънеца.

Доста време никой не отговори. „Трябва да се тича доста, спомни си Стивън.“ Един слуга с вид на скучен сержант, в раздърпани свещенически панталони, с остригана глава и с лента от зелено сукно, препасана през кръста, отвори вратата.

— Кажете? — погледна той въпросително Стивън.

— Дали господин Лофтъс е все още тук? Той беше църковен наставник на квартала преди няколко години.

— Ако имате предвид преподобния Джералд Лофтъс, той е тук. Сега работи срещу заплащане, след като преди една година го направиха викарий на църквата „Свети Барнабас“.

— Наистина ли? Радвам се, че толкова е напреднал. Имаше и още един наставник по същото време — господин Джиър.

— О, Джиър... той си замина. Но не се издигна толкова много. Все още е свещеник, мисля, в едно миньорско селце близо до Дърхам. Сурово място...

— Разбирам. Не познавате ли случайно една млада жена, която идваше да работи тук? Името ѝ е Джени Бейнс.

— Госпожа Бейнс! — отговори мъжът веднага. — Да, разбира се. Живее съвсем наблизко. На улица „Кейбъл“ 17. Едно време не ѝ провървя. Но е приятна жена и сега нещата ѝ се развиват добре.

— Лош късмет, казвате.

— Имаше дете, което почина. След това загуби и съпруга си. Разболял се от треска в Австралия и го погребали в морето. Защо питате? Ваша приятелка ли е?

— Да... в известен смисъл. Благодаря ви за информацията — каза Стивън, обърна се и слезе надолу по стълбите.

Интересът му към Лофтъс и Джиър беше чисто формален. Джени бе единственият човек от времето, когато живееше на улица „Клинкър“, който го интересувате, и душата му се стопли при мисълта, че може да я види отново.

Улица „Кейбъл“ беше от дясната страна, по-близо до реката, и след десетина минути той вече вървеше по нея, като се движеше покрай леко изкривената редица от ниски едноетажни тухлени къщи, чиито номера бяха изписани върху осветени табели — нечетните номера бяха от дясната страна. Той беше стигнал почти до номер седемнайсети, когато вратата се отвори и една жена излезе с мрежа за пазаруване в ръка. Би я познал при всички случаи.

— Джени — каза той, — не ме ли помниш?

Тя го изгледа много внимателно. След това с далечен глас промълви:

— Господин Стивън Дезмънд...

— Да, Джени. Гледаш ме, сякаш пред теб стои призрак.

— О, не, сър! Вие сте се променили. По-слаб сте...

Избилата руменина по лицето ѝ беше избледняла, но все още развълнувана, тя добави:

— Радвам се да ви видя. Бях тръгнала на пазар. Предлагам да се върнем у дома.

— Не, не — възрази той. — По-добре ще е да дойда с теб.

Той ѝ взе чадъра и го разтвори над главите им. После тръгнаха полека.

— Кога се видяхме за последен път?

— Може би са минали осем години оттогава. Да, осем години и три месеца минаха като ден!

Нейната прецизност спрямо изминалото време го развесели.

— Аз ти изпратих картичка от Париж. Получи ли я?

— Получих я. Тя и сега стои на перваза в кухнята — Айфеловата кула.

— Наистина съм поласкан, Джени. Това означава, че не си ме забравила.

— Не, не съм, господин Дезмънд — отговори тя твърдо.

Излязоха на главната улица и тъй като дъждът се засили, той я хвана за лакътя и я насочи към едно чайно павилионче на ъгъла на „Къмършъл роуд“.

— Ще се скрием тук и ще изпием по чаша чай.

— Вие си спомняте моята слабост, сър. Аз винаги съм предпочитала чая.

След известно време келнерката се отдели от малката групичка, която си разказваше клюки в задната част на помещението.

— Чай и препържени филийки с масло за двама — поръча Стивън.

— И нека наистина да е масло, госпожице, ако обичате — намеси се Джени сухо и добави по-късно на Стивън доверително: — Познавам ги тук, дават ви маргарин вместо масло и ви гледат право в очите.

Чаят беше донесен, горещ и ухаен, а препечените филийки бяха огледани и одобрени под критичния поглед на Джени.

— Как са сега при теб нещата, Джени? — Той пое чашата, която тя му беше наляла. — Със съжаление научих, че сега си сама.

— Да. Изживях трудни моменти. Но човек ги преодолява, сър. Никога не съм била човек, който ще седне да хленчи. Аз използвах застраховката на Алф за моята малка къща и сега не съм толкова зле.

— Имаш ли наематели?

— Да, сър. Имам един постоянен: старият капитан Тапли — господин Джо Тапли е пълното му име. Да не ви обърквам, той имаше баржа, когато се пенсионира, а преди това — корабче, което се движеше по канала. Той е добър човек, сър, макар и твърде глух. Освен това имам друга стая, която давам временно, само по препоръка, на офицери от корабите, които спират в сухия док, и на машинисти, когато слязат на брега. Понякога приемам и свещеници от Сетълмента.

— Много добре, Джени. Свещеници. След всичко, което ти сториха. Ти си толкова великодушна и прощаваш всичко. И както винаги си жизнерадостна.

— Защо да не бъда, сър? Обичам да се занимавам с нещо. Независима съм. Късмет е за мен, че имам до себе си и Флори.

Той я погледна с явно любопитство.

— Флори Бейнс, сестрата на Алф, е много добър човек. От самото начало се разбираме. Тя има доста развит малък бизнес в Маргит. Посещавам я и си помагаме много.

— Какъв бизнес?

— Мокра риба.

Избраното от нея прилагателно го накара да се засмее.

— Има ли някакъв друг вид?

— Никога не съм мислила за това — разсмя се и тя. — Така я наричат търговците. Може би е глупаво. Но Флори търгува главно със скарриди.

Като я изучаваше, докато тя седеше гологлава, с ръце, поставени спокойно на масата, с шлифер, отворен около врата, с гърди, закръглени под стегнатото ѝ сиво елече, той разбра защо винаги е искал да я рисува. В нея имаше нещо особено женствено: благородството на широката ѝ уста и пълните ѝ дълги устни, твърде живия тен на лицето ѝ с мрежести малки венички по бузите, бретонът ѝ от черна коса и меките ѝ очи, които излъчваха независимост. Изведнъж си я представи успокоена, отпуснала закръгленото си тяло върху синьо ложе, на фона на което топлата ѝ кожа се откроява като ярък пламък.

— А какво има около вас, сър? Нещата ви се развиват добре, нали?

— О, доста добре, Джени — отвърна той веднага, като изостави видението си. — В собственото си опозоряване надминах очакванията дори на най-лошите си врагове. Избегнах войната, обиколих всички кътчета на Европа и се върнах още по-изпаднал.

— Не мога да повярвам, господин Дезмънд. Вие винаги сте били джентълмен.

Последва кратко мълчание, след което Джени запита:

— Все още рисувате ли?

— Меракът е все още у мен. Хванал ме е здраво за гушата и скоро няма да си отиде.

— Да! — съгласи се тя с разумна учтивост. — Ако човек трябва да се занимава с нещо, предполагам, че трябва да го прави както трябва. Това е така, както когато човек излиза в морето, сър.

— Да, сякаш те хвърлят извън борда, Джени. Трябва да можеш да плуваш.

— Е, да! — кимна тя бързо. — Вие винаги сте обичали водата, сър. Помня, че всеки ден вземахте студен душ в Сетълмента.

Той не можа да издържи на заразителната ѝ усмивка и се разсмя. Тя го последва и буйният им смях накара келнерката да се покаже от

дъното на заведението. После с неодобрителна гримаса се приближи и постави сметката им на масата.

— Нахалство! — коментира през смях Джени, докато бършеше очите си. — Все пак на мен ми е добре. Няма нищо по-хубаво от добрия смях. Изпийте още една чаша чай.

— Достатъчно, Джени.

— Странно е да ви види човек по тези места, господин Дезмънд. Предполагам, че сте дошли да видите Сетълмента?

Той поклати отрицателно глава.

— Тогава каква е причината?

— Искрах да нарисувам част от реката.

— Знаете ли стария кей „Баркинг уорф“?

— Да, разбира се. Бива си го...

— Тези разнебитени стари руини? — прекъсна го тя, като прехапа долната си устна, а след това запита: — Дълго ли ще останете в Лондон?

— Страхувам се, че не. Ще отпътувам след няколко дни.

— Разбирам.

Той взе сметката.

— Попречих ти да си напазаруваш.

— Защо? Не мисля, че ще останем тук завинаги — отвърна тя, въздъхна дълбоко и попита с трогателно състрадание: — Няма ли да се върнем вкъщи, за да се запознаете с капитан Тапли? Мога да ви предложа много хубав обяд, сър.

Искреността в гласа ѝ и мисълта за топлия обяд го съблазниха. Но той поклати отрицателно глава.

— Може би някой друг ден, Джени.

— Не забравяйте да ми се обадите, ако наминете насам, сър.

— Няма.

Тя си взе мрежата и чадъра и двамата станаха. При въртящата се врата си взеха довиждане и тя се запъти към пазара, а той се отправи в обратна посока, с намерение да върви пеш до „Фулхам“. Когато стигна до ъгъла на улицата, нещо го накара да се обърне. Тя също се беше обърнала назад. Той се поколеба, след това ѝ помахаша с ръка и си тръгна.

Мъглата се сгъстяваше, сякаш за да потвърди чувството му, че е загубил както топлината, така и приятното усещане за близост.

[1] Клод Моне (1840 — 1926) — френски импресионист, смел изразител на светлината. — Б.пр. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

Изложбата на Стивън беше закрыта в последния ден на ноември. Чарлс Медокс, собственикът на галерията, се страхуваше, че в пресата може да се оформи силно отрицателно мнение срещу Стивън, и по тази причина я беше организиран неохотно чак след натиска на Ричард Глин, когото той представляваше със значителна печалба през последните няколко години. За негова изненада обаче две от най-високо оценените картини „Милосърдие“ и „Пладне в маслиновата горичка“ през последната седмица на изложбата бяха купени от един агент. Така че Медокс не само покри разходите си, но дори и спечели. А Стивън след приспадането на комисионната получи чек за триста лири. Независимо от безразличието си към материалния успех той почувства облекчение от факта, че така неочаквано се издигна над хроничното си безпаричие. Необичайното финансово изобилие очерта добри перспективи за бъдещите му планове да посети Стилуютър. Едно кратко, но любезно писмо дойде от баща му, който го канеше в енорийството. Стивън му писа, че приема поканата. Сега, най-после, той нямаше да се върне като просяк!

Рано на трети декември младият художник опакова раницата си, остави бележка в студиото за Глин, който трябваше да пристигне скоро, и потегли за Съсекс. Един час по-късно слезе на спирка „Джилингхърст“ преди Халбъро, за да направи дълга разходка из местността, преди да стигне до Стилуютър. Беше приказно зимно утро. Бледожълтото слънце не беше разтопило още хрущящия скреж, който сребрееше по тревата и върху всяко глогиново клонче. Върху клоните на буковите дървета кристалчета от лед улавяха слънчевите лъчи и разпръсваха брилянтни фрагменти на дъгата. На полето се виждаха крави, обвити в пара от собствената им топлина. Колко често, когато беше в Испания сред горещите маслинови горички и изпепеляващата самота, се бе връщал мислено в Англия при влажната земя и обезлистените дървета, при обилно напоените ливади и вирчетата за лов на раци!

Стивън крачеше по ветровития междуселски път и скованата земя отекуваше под ботушите му, връщайки го с всяка стъпка към дните, когато кръстосваха с брат си тези гори и ливади. От дясната му страна изникна гъсталака, където събираха лешници, а по-нататък срещна шубрака, в който един следобед през юни намериха разкошно оцветено яйце със златно кръгче на птичка мушитрънче. След още един завой на пътя, през дърветата с опадали листа той видя блясъка на езерото на Чилингъм. Колко пъти бяха идвали да ловят сребрист костур, който се криеше в килимите от лилии и кресон в тези чисти изворни води. Потокът от спомени го накара да скръцне със зъби. Чувството на самообвинение, което, след като научи за смъртта на Дейвид, не беше го напуснало, сега отново пламна в гърдите му. Внезапно и болезнено той усети липса на увереност в собствените си творчески сили, почувства се празен, сякаш животът му не бе нищо повече от едно слабо и изхабено есе на безплодността.

Той стигна до селцето Стилуютър и с туптящо сърце прекоси павираните улици, които криволичеха между стари, изградени наполовина от дърво фронтони. Селцето беше се разраснало в негово отсъствие. Много новости правеха поразително впечатление — многообразието на магазини, киното, което представляваше една широка покрита палатка, наличието на голяма танцувална зала, осветена с неонов светлини, разположена в съседство със старата царевична борса. По-нататък, когато изкачи хълма извън селото, Стивън се спря пред редица нови, построени от червени тухли туристически бунгала, намиращи се на главното шосе, преди селския път, който отвеждаше към енорийството. Техният ужасен стил и евтина претенциозност, съответстващи на имената им — погледът му отмина бегло няколко названия като „Гнездото“, „Коси-нук“, „Биланку“, го изпълниха с внезапна тъга. Някога този висок рид предлагаше великолепен изглед към нормандската църква и към останалата хълмиста местност и беше едно прекрасно място, една целина, недокосвана от човешка ръка, покрита с щир и орлова папрат, откакто се помнеше.

Натъжен, той ускори крачките си надолу по междуселския път, сви наляво през една малка вратичка и навлезе в територията на енорийството по пътеката откъм горичката, известна като „църковната пътека“. Тук също съзря белега на промяната: леко

занемаряване, за което съдеше по това, че повалените от вятъра листа бяха затрупали покритата с мъх пътечка. В градината с плодните дръвчета една много стара ябълка стоеше необрана, опряна върху покрития с керемиди трегер на солидното стълбище. Но след седем години отсъствие той не беше в състояние да се вълнува. Страничната врата, която водеше към оранжерията за папрат, беше отворена. След минута Стивън влезе в къщата. В отговор на позвъняването му в антрето настана раздвижване. Като влезе вътре, видя Керълин, облечена в изцапана престилка, с разчорлена коса, в цветен шал, седнала до масата да бели ябълки.

— Кери! — възкликна той.

Тя се обърна, погледна го и изпусна ножа.

— О, Стивън, радвам се, че си дошъл!

Нейното посрещане го трогна. Видя, че беше приятно изненадана, макар в очите ѝ да се четеше известно безпокойство. Той я остави да се опомни. След минута попита:

— Къде са другите?

— Татко отиде на конференция в Чарминстър. Ще се върне следобед. Ние те очаквахме чак вечерта.

— А майка?

— Тя замина както винаги. Да ти дам ли нещо за ядене?

Той поклати отрицателно глава.

— Предупреждавам те, че вечерята няма да бъде богата.

Като каза това, очите ѝ се навлажниха. Той седна до нея, извади червената си памучна кърпа, която винаги носеше със себе си, и я подаде.

— Не, не... Причината не си ти... Всичко е объркано!

— Кажи ми!

Тя въздъхна, сякаш сне товара от плещите си. Несгодите, които се бяха струпали върху нея, можеха да се изразят по един-единствен начин: промяна... промяна на този прекрасен свят, който те познаваха в своята младост, промяна, която беше дошла с такава бързина, че явно я беше зашеметила и изненадала.

Енорийството никога не е било лека институция за управление. Но сега трудностите били неописуеми. След смъртта на Бизли, веднага след примирието, не се намерил друг такъв порядъчен слуга в къщата. Възрастните жени, свикнали с високите заплати във фабриките за

боеприпаси, загубили вкус към домашната работа. Цяла процесия от момичета от селото минала през кухнята. Нахални и безгрижни, без интерес към работата, те не мислели за нищо друго, освен кога да отидат на кино или в новия салон за танци, който сега провокираше религиозните чувства на селото. Тази сутрин Керълин освободила Беси Гудерби, дъщерята на майстора на тръстикови покриви, след като се разбрало, че предната нощ в стаята на слугите е разливала по пижама бутилка вино от избата на енорийството с младеж от Брайтън.

— Помисли си само. По пижама! — Керълин беше изумена. — Това го направи войната, ужасната война. Ако не бях наела една австрийска емигрантка направо от Тирол, нямаше да има сега кой да ми помага къщи. А Софи не знае дума английски, не може да прави нищо, освен ябълков щрудел и виенски шницел.

Стивън би се усмихнал, ако не беше тъжният израз на лицето на Керълин. Забеляза, че ръцете ѝ са червени и напукани, а дланите ѝ загубели от тежката работа. Той не я прекъсна и тя продължи:

— Освен това, парите на татко намаляха. Ние не разработваме повече фермата. Тя е оставена на Матюз. По време на войната земята ни беше разорана, а след това щеше да ни струва твърде много, ако искахме да си върнем ливадите с тревата особено след като загубихме Моулд.

— Какво! Старият човек умрял ли е?

— Не. Неговият забележителен син го освободи от работа.

Стивън я изгледа въпросително и тя продължи с нотка на истинска горчивина.

— Предполагам, че си забелязал новите бунгала в пустеещите земи. Албърт Моулд ги построи. Той е собственикът. Албърт е отишъл много напред в сравнение с това, което беше, когато го видя за последен път. По време на войната той стана собственик на старата шахта за глина, разработи я и натрупа много пари. Сега участва във всякакви бизнес проекти, както и в политиката. Съветник е в графството и е доста голяма сила в района. Разбира се, той ни мрази, винаги ни е мразел и миналата година се счепка остро с татко във връзка с границата на църковната земя.

И двамата замълчаха.

— Как е татко?

— Добре е. Не може да работи толкова, колкото беше свикнал, но поне е добре със здравето.

— Сигурно скърби за Дейви — запита Стивън и погледът му остана сведен.

— Да. Но ти си този, за когото истински тъгува. Разбира се, като всички останали и той си има своите грижи.

За момент Стивън си помисли, че тази бележка на Керълин се отнася за него, но сестра му добави:

— Мама.

Кери беше възприела като правило никога да не обсъжда нещата, свързани с майка им, но сега се отпусна и след моментно колебание сподели своята нова тревога. Ексцентричността на Джули напоследък започнала да представлява източник на истинска тревога. Домакинството изисквало да се поддържа с много усилия, а това значело ограничения и върху собствените ѝ удобства. Джули се задържала в Стилуютър много по-рядко от преди. Често липсвала със седмици, като ги държала в неизвестност къде се намира. Стивън си спомни как тя не излизаше от своята стая, където се отдаваше на собствената си леност и не преставаше да пие лечебните си води всяка сутрин, а следобед с лилава шапка на главата и множество наниз от мъниста седеше в двора като статуетка, цялата натруфена с волани и слушаше Щраус или Бизе. Но напоследък меланхолията и странностите ѝ толкова се увеличили, че тя се отказала от практикуващите лекари, които се присмивали на капризните ѝ хрумвания, но все пак я предпазвали от своеволията ѝ и се отдавала в ръцете на народни лечители, както и на модерни пастири на вярата. В този момент, според Кери, тя вероятно се намирала в Шепърт Буш, в лечебния център на един източен мистик, който ѝ разкрил някои учения, които в основата си почивали върху понятието „карма“. Всичко това беше ужасно тревожно. Джулия, разбира се, имала много малък собствен доход, който очевидно бил крайно недостатъчен, за да поддържа нейните различни екстравагантности. Тя била станала съвсем потайна, по-откровена от всякога в своята отчужденост. Живеела в света на собствените си мечти и нито войната, нито отсъствието на Стивън, нито трудностите на енорийския свещеник, нито дори смъртта на Дейви я били трогнали дори за миг.

Когато Керълин спря да говори, звънецът иззвъня. Той известяваше, че е време за обяд. Обядът наистина се оказа скромен, сервиран непохватно от Софи. После, когато излязоха в градината, Керълин му разказа как през лятото се справяла само с една помощничка на непълнен работен ден и едно момиче, което идвало само в съботите. Стивън се постара да разведри сестра си, да я извади от нейната депресия. Още от ранното им детство между Керълин и него липсваше голяма привързаност. Нейната ревност — реакция на бащината му привързаност към него, беше отклонявала техните взаимни прояви на нежност един към друг. Но сега несгодите я бяха изтощили и тя се нуждаеше от подкрепа.

В четири часа следобед енорийският свещеник пристигна. Той поздрави Стивън спокойно, като го изгледа в упор. Не посмя да рискува и да коментира промяната у Стивън през тези години на отсъствие. Не зададе никакви въпроси. Мълчаливо го поведе към библиотеката, където пред запаленото огнище Керълин беше сложила чай и препечени кифли.

— Колко хубаво е около огъня в тези зимни дни — рече енорийският свещеник и протегна длани към пламъка, който сякаш хвърляше отблясъци на тъга върху техните лица. — Надявам се, че пътуването ти дотук е било приятно.

— Много. Вървах пеша от Джилингхърст дотук.

— Наистина ли? — запита баща му и след пауза продължи: — Ние може би не сме добре обзаведени, тъй като всичко тук е старо, но ще направим всичко възможно да ти бъде удобно.

Неестествено напрегнатият му глас издаваше напрежението, което беше обхванало свещеника. За него срещата беше наистина ужасяваща. Разкъсван от бащински копнеж и страх от нова беда, той жадуваше да прегърне Стивън до сърцето си, но предишният опит го възпираше да го стори. Дори външният вид на сина му, брадата, дрехите и този израз на лицето му, подобен на маска, увеличаваха неговите опасения.

Въпреки всичко енорийският свещеник беше решил да бъде спокоен и естествен. Когато подносът с чая бе изнесен, той прокара пръстите си по синята ваза, която се намираще до него.

— Нямахме голям шанс при разкопките напоследък, но онзи ден открихме тези неща.

Стивън разгледа монетите, които подаде баща му.

— Изглеждат много стари.

— Дребната монета — фартингът, не струва кой знае колко, но другите две монети са доста добре запазени.

— Едната е пени с продълговат кръст — предположи Стивън, у когото се възвръщаха нумизматичните познания от юношеските години. — Тринайсети век, нали?

— Точно така. Погледни. — Свещеникът се наклони напред. — Хенри Трети, около 1250 година. Виждаш как се увеличава размахът на кръста към краищата, за да се запази монетата от подгъване. А тази — подаде му той друга монета — е моята последна находка. Много е добра. От Северен Бароу. Можеш ли да определиш възрастта ѝ?

Стивън изучаваше малкия диск с дебелина колкото хартия, с надеждата да не сбърка.

— Вероятно това е „Розовият благородник“ — стара английска златна монета от шест шилинга и осем пенса.

— Много е възможно да си прав. Един ангел следва отблизо благородника. Ангелът е Свети Михаил. На обратната страна се забелязва кораб. Това е била паричката, давана на онези, които са били ощетявани по някакъв начин от действия, извършени в името на краля. Била е сечена с тази цел чак до Чарлз Първи.

След като изследва с интерес монетата, Стивън я върна. После се сети нещо, бръкна с ръка в джоба на самото си и извади две завити пакетчета, които, тласкан от нещо необяснимо, бе донесъл със себе си от Лондон. Той даде едното на баща си, а другото на Керълин.

— Какво е това?

— Нищо особено, татко. Но се надявам, че ще ти хареса. И на теб също, Кери. Толкова време измина, откакто не съм ви виждал и ми се поиска да ви донеса нещо, с което да умилостивя саксонските богове.

Бъртъръм потисна лошото си предчувствие и погледна Стивън, а след това пакета, който сякаш изгаряше ръката му. Кери вече отваряше нейния и като възкликна от удоволствие, извади една брошка от антично злато с аквамарини.

— О, Стивън, колко е хубава. Не съм имала такова красиво нещо от години.

Погледът на енорийския свещеник беше вперен в брошката, която Керълин закачваше на дрехата си. Бавно, сякаш страхувайки се какво може да открие, той разопакова своя подарък. Това беше едно богато украсено издание на Часослова, истинско произведение от десети век, почти сигурна изработка на Уинчестърската школа. Може да се каже, че книгата представляваше най-оригиналното от всички произведения на средновековното изкуство, нещо което енорийският пастор бе мечтал да притежава през целия си живот.

— Това е Каролинджин!... — заекна Бъртръм, останал без думи, с поглед, отправен към сина си.

— Не се втрещявай така, татко — рече Стивън с усмивка и с горчива ирония. — Уверявам те, всичко е постигнато по честен път.

— Ти... ти си я купил?!

— Естествено. Намерих я в магазина „Добсънс“.

— Но... как?

— Имах късмет да продам две картини на една изложба.

— Скъпи сине, настигна ли някой е купил твои картини?!

Вълна от червенина бързо заля лицето на баща му. Този немислим успех, даже в полето на изкуството, което винаги предизвикваше неговото неодобрение, спаси последните остатъци на неговата гордост и сега го възнаграждаваше повече от всякакви думи. Няколко пъти той повтори на себе си:

— Ти си продал свои картини.

След това, като се взря в подаръка, добави с глас, който трепереше:

— Аз съм дълбоко... дълбоко трогнат!

Той би могъл да каже много повече, но не го стори — беше ясно, че Стивън желае тази сцена да приключи колкото се може по-скоро. Но няколко пъти през тази вечер, след леката вечеря, той разглеждаше малката книжка и обръщаше нейните дебели страници гальовно и вгълбено. Не преставаше обаче да си мисли, че Стивън е стигнал твърде далеч от почтените пътища на своето възпитание. Тези ужасни истории за покварата му, донесени от Хюбърт, неговите минали отклонения и печалното му поведение по време на войната — всичко това пречеше много, за да може Бъртръм да разчита на него. Но трябва да е останало и нещо добро в него. Той винаги е бил великодушен и с

открито сърце, а сега, след като беше натрупал повече години, сигурно най-после щеше да му се прииска да се установи някъде.

Енорийският свещеник, обнадяван, изучаваше щедрия подарък, докато Стивън завършваше партия шах с Керълин. Колко се радваше, че в този момент той играеше със сестра си, вместо да се страхува, че синът му се утешава в кръчмите на Чарминстър или Брайтън. Часовникът показваше десет часа. Бъртъръм се изправи тихо, заключи последователно задната, страничната и входната врата и се върна в библиотеката.

— Трябва да си уморен след пътуването.

— Да, доста. Мисля да се оттегля. Лека нощ, татко. Лека нощ, Кери.

— Лека нощ, мое момче.

Стивън се качи горе в стаята си, така осветена от луната, че не се нуждаеше от друго осветление. Остана прав под скосения таван и се огледа наоколо. Ето ги лавиците на бюрото, където все още бяха наредени първите му книги, неговите първи рисунки с водни бои и картата на епархията Стилуютър, която беше нарисувал върху стените. Той взе бавно една снимка на Дейвид, направена от Керълин, на която брат му играеше крикет на ливадата. Вгледа се втренчено, преживявайки онова, което излъчваха възторжените очи на брат му и нервното напрежение на момчешката му стойка. Бавно я върна на същото място. Обърна се с каменно лице и отвори широко прозореца си. Настръхна от резкия допир с мразовития въздух.

Окъпан в лунна светлина, хълмът беше застинал в ангелско спокойствие. През голите клони на буковите дървета се виждаше набразденият шпил на църквата, сякаш изникнал от тъмния фон на тисовите дървета, чиито сенки се простираха застинали върху струпания торф. Силно желание, все още неясно, но почти непреодолимо, го обзе. Тази земя в долината беше негов дом, негово наследство, въпреки че той я беше напуснал по своя воля. Защо? Спомни си за изминалите години, за обидите и мизерията, за разочарованията, за къртовския труд, за дивия подем и за пълните с призраци интервали на безплодие. Какъв живот, какъв ад си беше избрал той! Стивън рязко се извърна и започна да се съблича, хвърляйки дрехите си върху един стол. В леглото той стисна очи, сякаш изпитваше болка от притока на лунна светлина сред тихата

спокойна нощ. Без значение беше какво си мисли и как се чувства. Знаеше, че е подвластен на силите, които определят съдбата и я тласкат към неразгадаеми и неотменими цели.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

През следващите дни Стивън прекарваше по-голямата част от времето си в градината на енорийството. Той винаги бе изпитвал удоволствие от физическия труд и след като имаше толкова много работа, му беше приятно да си задоволи страстта. Почисти градината с плодните дръвчета, отстрани падналото дърво — това, уви, не беше ябълка, а ренклодът^[1], който в детството му раждаше толкова сладки и ароматични жълто-червени плодове. Насече го на дърва. Събра листата и напали огромен огън, от който се изви син пушек. Боядиса фурната. С Джо, едно момче, което идваше след училище, ремонтира кокошарника на Керълин.

Когато се отби в селото, забеляза странните погледи, с които някои хора го гледаха. Беше свикнал да го зяпат втренчено по улиците заради странните му дрехи и завързания на възел шал около врата му. Той отвръщаше на тези изпитателни погледи с пълно безразличие. Но това местно внимание към него бе отишло твърде далеч. Няколко пъти дочу оскърбителни забележки по негов адрес от банда младежи, които обикновено стояха на ъгъла пред киното. Един следобед, когато излизаше от двора на Сингълтън, от дърводелеца, при когото беше отишъл да купува гвоздеи и дъски за обковаване, една буца кал, запратена неизвестно от кого, профуча покрай главата му, придружена от хапливата реплика: „Героят от войната!“. Той стисна ядно зъби и се убеди, че мълвата за неговото завръщане е обходила селото и че авторитетът му сред тези хора никак не е висок.

Въпреки всичко престоят му беше един странен, безметежен период за него. Нямаше желание да натрапва рисуването на домашните си, както и неговата настояща работа с четката върху здравите дъбови греди на плевнята. Но веднъж така се случи, че следобед, когато времето беше прекрасно, той направи дълга разходка към високия хълм чак до езерото Чилингъм, където се скри от силния вятър в гъсталаците, които опасваха езерото, седна върху един пън и направи няколко скици, които показваха неспокойната вода и замръзналите неприветливи дървета.

В един късен следобед, когато се връщаше от подобна екскурзия, Стивън излезе на стария кръстопът, наричан Лисичата дупка, който се използваше като сборно място за лов. Щом приближи мястото, той забеляза в настъпващия мрак една гологлава жена, облечена в широко палто да идва насреща му. Това беше Клеър.

— Мислех си, че мога да те срещна тук.

Стивън не можа да определи дали в думите ѝ се съдържаше сянка на угризение, или вълнение, или просто бяха знак на добро настроение.

— Недей да гледаш толкова изненадано — усмихваше се тя. — Керълин ми съобщи, че си бил в Чилингъм. Тръгнах, за да се възползвам от този шанс.

Те закрачиха заедно по пътя. Леката мъгла се вдигаше, усещаше се диханието на земята и на падналите листа, примесено с мириса на далечен горски пушек, тънък и опияняващ истинския дъх на горската местност на Съсекс и на цяла Южна Англия.

— Какъв прекрасен следобед!

— Прекрасен е — съгласи се той. — Но светлината намалява много бързо.

— Ти си работил, нали?

— Да. Не мога без това — мисля, че ме разбираш.

— Ти направи от тази работа своя професия — каза тя топло. — Едва ли някой може да те обвинява за това, че си вложил сърцето си в нея.

Тъй като той мълчеше, тя продължи да говори развълнувано.

— Ние имахме толкова малко време да разговаряме онзи ден. Но сега сме съседни. Радваш ли се, че си отново у дома?

Той кимна утвърдително.

— Човек не може да се завърне у дома след толкова години в чужбина и да не се влюби отново в Англия.

Тя го погледна бързо, но лицето му не изразяваше нищо.

— А ще можеш ли да рисуваш тук?

— Бих могъл да го правя навсякъде. Може би в Англия най-добре от всякъде другаде. Илюзия на младостта е да се мисли, че трябва да заминеш зад граница, за да рисуваш. Най-добрите от импресионистите рисуват в предградията и в собствените си задни дворове.

— Тук е твоят заден двор, Стивън.

Той ѝ се усмихна тъжно.

— Аз не съм „персона грата“^[2] тук. Не си ли чула достатъчно сплетни за мен и различни епитети по мой адрес?

— Не съм чувала. Ако говорим сериозно, енорийството би могло да бъде добро пристанище за теб.

— Как въобще бих могъл да се върна в убежището на паството?

— Гласът му, макар и сдържан, беше твърд. — Откъснал съм се твърде далеч, благодарение на Бога: както от вярванията, така и от предразсъдъците на моята класа. Явно не съм бил създаден да притежавам трите процента собственост и да бъда опора на обществото. Аз съм твърде странна птица, за да свия отново тук гнездо.

Погледът, който отправи към нея, я жегна и я накара да отстоява решително своята гледна точка.

— Мисля, че грешиш, Стивън. Възможно е да ти бъде трудно в началото. Но ако постоянстваш, може нещо да се промени и да те убеди...

Тя прекъсна фразата си рязко и остави думите си неясни. Дълга тишина се установи между тях.

В деня, когато го срещна на изложбата, във влака, на връщане се сети за проекта за Мемориал. Преди години в съседното градче Чарминстър църковното настоятелство на катедралата събра средства за зала, която да удовлетвори нуждите на многото църковни дружества и комитети в епархията и в същото време да служи за библиотека. Войната неизбежно забави тези планове, но по-късно проектът придоби още по-грандиозно значение с възникването на паметни свети места на загиналите из цялата страна. Настоятелството взе решение със събраните средства да се изгради военен мемориал, който заедно с неговата оригинална практическа цел щеше да бъде и паметник, посветен на мира. Бяха изготвени нови архитектурни планове за красиво каменно здание в готически стил. За дванайсет месеца строителните работи бяха завършени и на последното събрание на комитета се направиха предложения за вътрешната украса. Главният свещеник на катедралния храм не искаше мозайка и цветно стъкло. Първоначалният замисъл беше да се нарисуват стенописи. Архитектът на сградата изрази становище, че вътрешната обшивка с летви и

мозайка няма да позволи да се изработят фрески. Поради това единодушно беше гласувано да се направят няколко пана с подходяща тематика, красиво изрисувани с маслени бои върху платно, които да се поставят в рамки от съсекски дъб и да се закачат на петте главни стени на сградата. Бяха предложени имена на различни художници, но тъй като познанията на местните хора по този въпрос бяха скромни, нищо определено досега не се постигна.

Всичко това беше известно на Клеър не само защото майка ѝ, близка приятелка на главното духовно лице на катедралата, беше внесла значителни средства за изграждане на оригинален фриз на сградата, а и поради приятелството на Клеър с двама от членовете на комитета. Тя имаше вярното усещане, че може да повлияе за избирането на художника. Голямото ѝ желание да се справи с тази задача повдигна настроението ѝ. Но веднага след това я обзе малодушие и известно разкаяние. Не беше ли тя прилежна съпруга и майка? Нямах ли установена сигурност, не беше ли зряла женена жена? Но в същото време се успокояваше, че чувствата ѝ към Стивън не бяха нищо повече от сестринско уважение. Успокоена и окуражена след тези размишления, още на следващия ден отскочи с мотора си до Чарминстър.

Главата на църковното настоятелство беше човек на години, голям учен в областта на санскрит, но страдаше от нарастваща глухота и силно развит артрит, което бе предизвикало напоследък слуховете за предсрочното му пенсиониране. Той я прие сърдечно и я изслуша със слуховия си апарат, който тя деликатно му беше препоръчала. Вероятно името на Стивън породи у него смесени спомени, предизвика далечно двусмислено ехо, но благият застаряващ духовник бързо го забрави, тъй като силно желаше отново да си почива на спокойствие. Младият човек може и да е бъркал, но той беше определено талантлив човек, представил неотдавна в Лондон изложба със свои картини, у когото църковните тенденции все още трябва да са запазили водещо място в миросгледа му. А преподавателят Бъртъръм беше един прекрасен археолог, ценен специалист в лозарството, който обаче в последно време имаше известни материални затруднения. И освен това, кой имаше повече право да предложи кандидат от дъщерята на лейди Бротън? Като я потупа по ръката, добрият старец обеща да обсъди този въпрос с председателя на комитета.

От службата на църковното настоятелство Клеър се отпрати веднага към председателя на комитета. Насочи се направо към „Гарвановото гнездо“ — една голяма вила с червени керемиди, разположени в покрайнините на града, която служеше за резиденция на контраадмирала от запаса Реджиналд Тринг. Реджи беше у дома и се зарадва, когато я видя. Сините му очи блещукаха на грубоватото му лице, плешивата му глава лъщеше, а от късата му набита фигура се излъчваше искрено гостоприемство, когато я поведе към камината в библиотеката и упорито настояваше да ѝ налее чай.

Нямаше в графството по-сърдечен и по-ангажиран с обществени начинания човек от Реджиналд Тринг. Член на половин дузина комитети, той беше винаги в услуга на добрата кауза, верен на църквата, на държавата и на местния клуб по крикет. За шейсетгодишен човек имаше впечатляваща енергия. Беше истински спортист, играеше голф и тенис, танцуваше, стреляше, ловеше риба, пързеляше се с кънки през зимата и въпреки че средствата му бяха ограничени — той нямаше други доходи освен пенсията си — това не му пречеше редовно да ходи на лов. Той следваше ловджийските кучета нагоре-надолу по хълмовете по цели мили, без да обръща внимание на времето.

Въпреки че един толкова приятен човек не може да бъде наречен себелюбив, той придаваше голямо значение на поканите с позлатени краища, които му изпращаха от време на време знатните фамилии в графството. Това му даваше основание на следващия ден в задимената стая на клуба „Среден Съсекс“ да отбележи уж между другото: „Миналата нощ... в замъка Дингли...“.

Той изключително харесваше и се възхищаваше от Клеър като жена. В качеството ѝ на домакиня нейните покани ласкаеха самочувствието му. Когато сред кратък встъпителен разговор за дребни неща тя спомена за декорациите на Мемориала, нейният интерес по тази тема го озадачи, както и молбите ѝ този разговор да остане само между тях. Но той беше последният човек на света, който щеше да търси скрити мотиви. След миг на обърканост си помисли: „Този момък Дезмънд... братовчедът на Джефри е един баласт за семейството, а тя прави всичко възможно, за да му помогне да се изправи“. Успокоен от това, че тя е била вече при духовния глава на

катедралата, той обеща да обсъди този въпрос с неговите колеги, доля ѝ чашата с чай и я покани да си вземе бисквити „Бас Оливър“.

Клеър излезе удовлетворена, но все пак по пътя за вкъщи предприе едно последно посещение и се отби в банката „Южни графства“, една сериозна и уважавана институция, която беше водила сметките на семейство Бротън повече от сто години. Марк Сътън, директорът на банката, който участваше заедно с Тринг в комисията, се поддаде по-лесно на агитация. Беше слаб, анемичен, малък човек с чиновнически вид, с колосана яка и твърди ръкавели — безупречен образец на уважаван човек. Той разбра веднага предоставената му възможност да обслужи на една уважавана лейди, която беше толкова ценен клиент. Като всички банкери той не се обвърза с обещание по никакъв начин, но каза, че би бил повече от щастлив да подкрепи предложената от нея кандидатура.

Колко просто беше станало всичко! След като се сбогува вежливо, Клеър подкара мотора за вкъщи с вид на човек, изпълнил дълга си. Сега, когато семената бяха посети, тя едва издържаше да чака, да види дали те ще донесат плодове.

Изминаха десет дни без резултат. В един ранен следобед Тринг ѝ позвъня по телефона. Всичко било минало задоволително — останалите двама членове на комитета Шарп и Кордли се оказали твърде трудни за уговаряне, но Сътън наклонил везните. Дезмънд трябвало да се срещне с членовете на комисията и ако бъде одобрен от тях, ще получи назначение.

Клеър изпита изблик на гордост и радост при успеха на своята дипломация. Трябваше веднага да се срещне със Стивън и затова го изчака на кръстопътя при „Лисичата дупка“.

Сега вървеше до него, неспособна да изрече дори една дума. Знаеше, че действа с най-благородни намерения, нито една непочтена мисъл не се въртеше в главата ѝ и все пак, сега, изгаряща от вълнение и трепет, тя едва се движеше, смутена и премаляла. Ударите на сърцето ѝ почти я задушаваша. Ненадейната поява на кола, чиито светлини блеснаха срещу тях, я накараха да си поеме дъх и да се хване за ръката на Стивън.

— Това е някой, който не шофира добре — отбеляза той.

В настъпващата тъмнина те стигнаха до вратите на оградата, откъдето се влизаше в имението, и тук Стивън се спря.

— Не трябва да отиваш по-нататък, Клеър.

— Не бива ли? — колебаеше се тя. — Джефри е в града днес... но трябва да се върне съвсем скоро.

Стивън поклати отрицателно глава.

— В енорийството правим всичко рано. Вечерята е в шест часа.

Неговото извинение беше очевидно и това увеличи нейното колебание. Тя си спомни една груба забележка на Джефри: „Аз няма да допусна този човек в къщата си. Цялото графство знае, че той е един пълен негодник“. Може би по тази причина тя реши, че не бива да остава по-дълго.

— Тогава лека нощ, Стивън — промълви тя. — Помни, че ти вярвам. Нещата могат да се обърнат по-скоро, отколкото мислиш.

В следващия момент тя се изгуби от погледа му в сенките на алеята.

Един час по-късно, като се стремеше да закъснее колкото се може по-малко, Стивън пристигна в енорийството. Бяха запалени необичайно много лампи и в хола нетърпеливо го очакваше Керълин.

— Най-последно! — поздрави го тя възбудено. — Мислех си, че никога няма да се върнеш. Татко иска да те види веднага.

Когато Стивън влезе в библиотеката, енорийският свещеник остави настрана своите занимания и като приближи с просълзени очи, хвана сина си за ръка.

— Мое скъпо момче, днес в Чарминстър дочух една голяма и напълно неочаквана новина.

Дълбоко трогнат, той почти се разплака.

— Ти си избран и е много възможно да бъдеш натоварен със задачата да нарисуваш стените в новия Мемориал.

[1] Ренклюд (фр.) — вид сочни, големи и сладки сливи. — Б.пр. ↑

[2] Персона грата — желано лице, покровителствано лице. — Б.пр. ↑

ПЕТА ГЛАВА

На следващия ден, няколко минути след три часа членовете на комитета: контраадмирал Тринг, Сътън, Джоузеф Кордли и Арнолд Шарп (главният свещеник на катедралата не присъстваше) се бяха събрали в един малък кабинет и Стивън, който чакаше в страничната стая, беше извикан при тях.

Веднага щом той влезе, Тринг хвърли бърз изпитателен поглед върху него, сякаш беше очаквал да види нещо още по-лошо и като че ли се успокои. Той не обърна особено внимание на ниско подстриганата му коса и на брадата, нито на екстравагантния му вид. Все пак човекът пред него приличаше на джентълмен, беше прилежно и непретенциозно облечен и като цяло не изглеждаше чак толкова зле. Истината беше, че след дълги настоявания на близките му, Стивън беше придуман да свали безформената си дреха от раирано кадифе, а Кери му приготви бяла риза и един от неговите стари сиви църковни костюми, който му стоеше доста добре.

— Добър ден, господин Дезмънд. Бихте ли седнали?

Стивън седна и усети върху себе си погледите на членовете на комитета.

— Вие знаете защо сте тук, разбира се, така че ще започнем направо. Става дума за Мемориала. Искаме пет картини пана, приблизително метър и осемдесет на метър и двадесет, които по подходящ начин трябва да представят чувството, достойнството и героичната, макар и трагична причина, поради която това здание е построено. Разбрах, че вие рисувате от много години, спечелили сте няколко международни отличия, ваши картини са изложени в галериите на редица големи градове и казано накратко, изглеждате достатъчно добре квалифициран за работата, която ние имаме предвид.

— Аз от своя страна бих дал всичко, на което съм способен — рече Стивън.

Последва мълчание, по време на което Стивън успя скришом да огледа четиримата мъже, които седяха зад дълга маса. Толкова изострени бяха сетивата му, че той веднага усети одобрението на двама

от тях и неприязънта на другите двама. Един от последните се изкашля, което предполагаше, че се готви да говори. Името му беше Арнолд Шарп, адвокат в Чарминстър, тънък, с невзрачно лице, удължена глава и малки хитри очи, силно приближени едно до друго. Разбрал, че Тринг симпатизира на Стивън, той силно му се противопоставяше главно защото беше от бедно потекло. Баща му е бил беден човек, майстор на плетища и огради, в близка ферма. Шарп мразеше имотното съсловие. През дългата си практика в Районния съд беше станал инертен и безличен. Той предполагаше, че Стивън е бил препоръчан от по-високо място и, след като не можеше от политическа гледна точка открито да се противопостави, възнамеряваше да направи нещата възможно по-трудни за Дезмънд.

— Предполагам, че вие сте донесли образци от своята работа, за да ги покажете на комисията.

— Страхувам се, че не!

— Можем ли да запитаме защо?

— Повечето от последните ми картини са в моя лондонски агент. С удоволствие ще съобщя да получите няколко от тях, ако желаете.

— Аз мисля — прекъсна го Тринг — и мога да гласувам за това, че господин Дезмънд е компетентен. А така също ще постъпи и главата на църковното настоятелство.

— Но подходящ ли е той конкретно за тази задача — запита адвокатът с вид на човек, поставящ резонен въпрос, — която има отношение към последната война?

Съседът на Шарп, пълният Джо Кордли, църковен настоятел и търговец на царевица, обърна червеното си безчувствено лице към Дезмънд.

— Вие не сте участвали във войната, нали, Дезмънд?

— Не.

— Били сте навярно освободен?

— Не.

— Не сте нарушили дълга си съзнателно, надявам се?

— Бях зад граница.

— А-а! — възкликна Кордли и дебелия му туловище потъна в стола. — Зад граница, но не... в окопите?

— Струва ми се — намеси се Шарп вежливо, вътрешно доволен, без обаче да се издаде и с най-малкото изражение в стоманените си

очи, — че вашият по-малък брат е бил в армията.

— Да. Той не беше годен за военна служба, но се записа още в първия месец.

Последва пауза.

— Той загина, нали така?

— Да.

— На бойното поле?

— Да.

— Ах! — възкликна Кордли и ъгълчетата на устните му увиснаха надолу. Същият този човек, който удвои капиталите си, продавайки фураж във военния лагер „Кълингъм“, рече: — Смел момък! Отдаде себе си на родината!

Мълчанието, което последва, беше повече от неловко. Стивън стисна устни. Той беше дошъл на този разговор, изпълнен с желание да получи поръчката. Сега, след този враждебен разпит, неговата решителност укрепна.

— Бих искал да кажа, че дори и да не съм взел участие във войната, както вие точно посочихте, аз имам, може би точно по тази причина, известни идеи по темата. Струва ми се, че за да оправдае своята цел, вашият мемориал трябва да бъде не само като благодарност и почит към тези, които са отдали живота си, но и като символ с послание към бъдещето. Художествените пана трябва да покажат истинската трагедия на войната, а чрез акцентиране върху саможертвата и страданието да се окаже морално влияние върху тези, които ги разглеждат, за да избегнат едно ново световно бедствие.

— Браво, господин Дезмънд — каза Тринг искрено.

На него му хареса тази кратка реч, както и начинът, по който Стивън гледаше Шарл право в очите, като че той беше причината за войната. Жалко, че момъкът се беше оказал страхливец! Но от време на време даже и в най-добрите семейства можеше да се появи черна овца.

— А сега относно датите...

— Кога ще бъдете готов — прекъсна го Шарл — да дадете ескизите?

Стивън погледна към Тринг.

— Това напълно противоречи на възприетата процедура.

— Имате предвид, че трябва да ви приемем на доверие? — добави Кордли.

— Всеки художник трябва да бъде възприеман на доверие — отговори Стивън разгорещено. — Художникът не е пътуващ търговец, натоварен със стока от образци. Той може да предложи само себе. Аз съм готов да ви представя скици, ако вие настоявате, но тъй като това представлява най-трудната половина от работата, готов съм да сторя това само срещу комисионна и то предварително.

— Ние нямаме време — рече Тринг. — Официалното откриване се планира за март.

— Петнайсети март — уточни Сътън немного високо. Едва сега той се беше обадил за първи път. — Остават три месеца, считано от днес.

Последва кратко мълчание.

— Бихте ли могли да завършите работата дотогава?

— Мисля, че бих могъл.

— Думата „мисля“ не е най-подходящата в случая — намеси се Шарп. — Трябва да сме сигурни.

— Няма достатъчно време за пет големи картини, но когато съм заинтересуван, мога да работя и по-бързо.

— Добре, а сега да решим въпроса за заплащането. Хонорарът, който ви предлагаме, е 500 гвинеи.

— Не бяхме ли уточнили сумата в лири? — промърмори търговецът на царица.

— Гвинеите, драги сър, са без съмнение най-джентълменското платежно средство. Дали тази сума ви устройва, господин Дезмънд?

— Напълно.

Тринг погледна към членовете на своята комисия.

— Тогава предлагам да заплатим на нашия художник сто гвинеи още сега. Като капаро. Остатъкът ще бъде изплатен след завършването на работата.

— Не съм съгласен — рече Шарп и се загледа в един от ъглите на тавана. — Трябва да му платим след завършване на работата.

— Но господин Дезмънд ще има значителни разходи с осигуряването на платна и други материали — намеси се Сътън, — да не говорим за рамките.

— Това са си негови грижи — отговори Шарп кисело. — Кой би могъл да каже, че няма да се разболеете или че по някаква причина не ще съумее да завърши работата в срок? Могат да възникнат най-различни пречки, нали? Смятам, че плащането трябва да стане, след като ни предаде паната.

Преди Тринг да може да каже нещо, Стивън се намеси.

— Невинаги съм в състояние да осигуря платна и бои. Но сега, за мой късмет, мога да си го позволя. Приемам вашите условия. Ще трябва обаче да работя в самата зала. Тук нямам студио.

— Мисля, че това може да се уреди. Ще трябва да я огледате. Ще ви дам ключа — каза Тринг и след като неговата бележка не срещна възражение, продължи: — С това приключвам, господа. Поздравявам ви, господин Дезмънд. Убеден съм, че вие ще сътворите за нас едно истинско художествено произведение.

С ключа в джоба си, Стивън отиде направо в новопостроения мемориал, който се намираше на една малка височина сред църковните ливади, недалеч от катедралата. Той видя зданието и беше приятно впечатлен от разположението му и от превъзходния начин, по който мемориалът хармонизираше с каменните сгради от четиринайсети век, разположени по-надолу. Когато влезе през сводестия вход, Стивън потръпна от удоволствие. Вътрешността имаше форма на правилен петоъгълник, осветен от високи прозорци в куполната част на готическия храм, без това да нарушава цялостния светлинен фон на гладките, боядисани в бяло стени. Това даваше превъзходна възможност за онази последователност на картините, каквато той беше планирал. Неговите цветове щяха да пламнат на този мъртво бял фон — той ги виждаше вече във въображението си. Колко перфектно беше разстоянието между тези пет еднакви стени — точно четири картинни пана с еднакви размери. Той доста време стоя сам в празната зала, коленичил сред праха от мазилка. Най-сетне се изправи, заключи грижливо и тръгна пеша по „Чърч роуд“ към ъгъла на „Хай стрийт“. От „Блу Боър“ той телефонира на Медокс в Лондон да му изпрати незабавно платна, бои и всичко, което щеше да му бъде нужно. След това, гологлав, пъхнал ръце в джобовете на своето тясно свещеническо сако, той закрачи към дома, забравил всичко освен формите, които вече изпълваха разпаленото му въображение.

В продължение на няколко дни той се въздържа, макар и трудно, да започне работа. Искаше да се настрои пълноценно на тази тема, толкова болезнено близка до сърцето му. Загубата на брат му и безплодните усилия в годините, прекарани в Испания, несъмнено подклаждаха неговите мисли. Един извор на чисто вдъхновение беше картината „Бедствията на войната“, която така дълбоко го беше развълнувала, когато стоеше пред нея очарован в една от дългите галерии на музея „Прадо“. В душата на Стивън постепенно започна да се надига бунтът на ранения дух срещу вечната трагедия на човешкото насилие.

Към края на седмицата той започна да рисува. След като неговите скици придобиваха все по-ясни форми, той изпадаше в треската на своите идеи и изгаряше от желание да изрази не само героизма, но и смъртоносното бедствие на войната.

Толкова улисан беше през цялото това време, че често пъти напускаше Мемориала едва когато светлината си отидеше съвсем. Тишината и усамотението в празната зала му допадаха напълно.

За енорийския свещеник този изтощителен и спартански начин на работа на сина му беше крайно изненадващ. Той никога не бе и сънувал, че работата на един художник е свързана с такъв упорит емоционален, умствен и физически труд. Неговото възхищение от Стивън се засилваше с всеки изминат ден. Надеждата, която той считаше за мъртва, припламваше отново. Синът му си беше у дома, водеше нормален живот, беше прилично облечен и истински зает с работа, върху проект, свързан с катедралата. Какво по-добро можеше да желае в края на краищата!

Когато сред обществеността се разнесе новината, че поръчката е възложена на Стивън, повечето от реакциите бяха неблагоприятни за младия художник. Бъртъръм можеше да усети мълчаливия протест на хората особено по време на неделната служба.

Няколко писма се появиха в местния печат, най-зловредното от които беше едно съобщение, подписано с псевдоним „За родината“ и поместено на видно място в „Каунти газет“. Обезпокоени, енорийският свещеник и Керълин разсъждаваха по този повод на нисък глас.

— Това е жесток удар — рече Бъртъръм и веждите му се свиха в болезнена гримаса. — И за съжаление в писмото пише истината.

— Но това е съвсем несправедливо, татко. Защо трябва да ровят, че Стивън не е бил в армията? За него трябва да съдят по качествата му на художник.

— Смея да кажа, Керълин, че в същото време е справедлива забележката, че за един военен мемориал е трябвало да изберат някой ветеран от войната.

— ... който би могъл да бъде много лош художник.

— Да... да! Това е така. Керълин, кой мислиш е изпратил това писмо?

— Не можеш ли да се сетиш, татко?

— Да не би да е Албърт Моулд?

— Кой друг? Ти нямаш друг враг на света, освен него.

— Но, мила моя, той не е достатъчно образован, за да съчини подобно писмо с псевдоним „За родината“.

— Някой го е написал вместо него.

— Наистина той е в контакт с много хора, които биха могли да му го напишат.

Енорийският свещеник поклати глава, учудвайки се на подобна възможност за конспирация.

— Сега е времето на парвенютата, татко. Даже старият Моулд си е навирил носа. Той си има свой собствен безжичен апарат, по-добро отопление и повече топла вода, отколкото ние имаме. Ходи на кино два пъти седмично и когато го попитах онзи ден дали би желал да получи обичайния свински крак за Коледа, той каза: „Не, благодаря, мис. На Албърт току-що му дадоха цяла плешка еленско месо“. След това ме погледна плахо и добави: „Да ви изпратим ли малко?“.

Последва кратка тишина.

— Добре — каза енорийският свещеник, — ние не трябва да показваме това писмо на Стивън. На него му е нужна пълна подкрепа и спокойствие.

— Онзи ден той беше много насърчен, татко. Ти си спомняш неговия приятел Ричард Глин... О, знам, че ти никога не си го одобрявал, но той излага свои картини в Кралската академия. Така или иначе той беше дошъл в Чарминстър онзи ден. Стивън и той са обядвали заедно в „Синия глиган“.

— Така ли?

— Да! И Стивън му изложил плана си за цялата работа и му показал това, което вече е направил. И Глин е бил много въодушевен от видяното.

Пасторът беше малко изненадан, но въпреки това изглеждаше доволен. Мълчеше и размишляваше. След това, като погледна дъщеря си, запита:

— Керълин, не смяташ ли, че ако той успее, това може да отвори за него и други подобни поръчки: украсяването на църкви, витражи върху стъкло и прочее? Той ще си бъде повече у дома и ще работи в сферата на църковното изкуство.

Той прекъсна думите си, стана и се пресегна, за да вземе шапката си.

— Ще се върна след малко, скъпа моя.

От прозореца Керълин го наблюдаваше как върви по междуселския път. Бавно, леко приведен, с ръце, сплетени зад гърба: една дълга черна фигура под плоската свещеническа шапка с широка периферия. Тя знаеше, че той отива да се моли в църквата.

ШЕСТА ГЛАВА

Сред многото прекрасни и изявени качества, които притежаваше съпругата на генерал Дезмънд, нежната ѝ добродетелност и благодост бяха по-малко очевидни от останалите. Беше отгледана и възпитана по време на война. В девическите си години растеше като дъщеря на полка. Кръвта на много истински европейци се вливаше в нейните вени, а в годините на брака ѝ на нейното дълго пребиваване в Индия се беше засилила тази естествена твърдост, укрепила — макар и с цената на някои отражения върху човешката ѝ природа — способността ѝ да управлява. В това януарско утро тя се чувстваше напрегната: устните ѝ бяха стиснати, появи се едно едва доловимо разширяване с розов оттенък на добре очертаните ѝ ноздри, което не вещаеше нищо добро на всеки, който имаше лошия късмет да я срещне. Седнала на бюрото си от орехово дърво, с възхитителна фигура, малко пълничка в спортния си костюм и джемпър, с все още грациозна шия, окичена с един-единствен гердан от перли, тя разглеждаше пощата си, която се отнасяше главно до функциите ѝ на патрон на Червения кръст и на девическите наставници в местната болница. Госпожа Дезмънд се загледа неподвижно в бронзовата попивателна на фирмата „Бенари“, поставена пред нея. „Как да постъпя сега?“ — това беше въпросът, който си задаваше, откакто се беше събудила. След закуска съпругът ѝ се качи на своя „Уелингтън“ и замина за конюшните, като ѝ напомни, че трябва да прекара деня в Джилингхърст, за да организира изхранването на животните през зимата. При всички случаи обаче тя беше решила да не се допитва до него. Как трябва да действа, беше въпрос, който следваше да реши сама.

В онази мека и призрачна вечер, преди няколко седмици, когато една кола спря пред входа на имението, осветявайки внезапно и с ослепителен блясък фигурите на Стивън и Клеър, шокираните свидетели на този инцидент бяха шофьорът и тя. В действителност Аделаид беше в имението Корт само от няколко минути. Беше разбрала, че синът ѝ е в Лондон и че Клеър не е у дома. И тогава дойде това скандално осветяване... Колко близо бяха един до друг на този

безлюден селски път в отсъствието на Джефри! Последствията, добавени към печалната репутация на „този момък“, биха били много тревожни.

В интерес на истината съпругата на генерала беше приела, че Клеър е жена с недосегаем характер. В Индия тя беше видяла няколко шумни семейни провала и сега реши да държи очите си отворени, без да казва нищо за сега по този въпрос.

Но споменът за младежкото предпочитание на Клеър към Стивън не можеше лесно да се забрави. Аделаид Дезмънд беше предана на своя син. Неговият сполучлив брак, който му осигури земите на имението Бротън и го издигна от незначителен армейски капитан до едър собственик, беше за Аделаид нещо, което я радваше много. Все пак имаше и някои допълнителни неудобства. Огромна част от имота беше завещана без право на промяна, което накърняваше собственическото чувство на Джефри. Нещо повече, по-голямата част от богатството на лейди Бротън беше вложено на името на дъщеря ѝ, от което тя получаваше значителен собствен доход. Тази, по-голяма от необходимото за една съпруга независимост дразнеше Аделаид и сега, след събитията от предишната вечер, тя несъмнено я считаше за опасна.

На вечерята в Грешъм парк неин съсед от лявата страна бе Реджиналд Тринг. Аделаид се забавляваше с грубия контраадмирал, проявявайки снизходителна толерантност. Неговите шеги я развличаха ведно с капките пот, които поради горещата супа се сливаха в миниатюрни водни струйки върху розовото му теме. Предубедена по природа към лица на високопоставена служба, тя го намираще добронамерен и безвреден, но и твърде глупав. Макар и отегчена още в началото, Аделаид не беше успяла да разбере причината за любезното му отношение към Клеър. Изостреното ѝ внимание улови момента, когато Тринг се перчеше развеселен, че бил удостоен с малка „фамилна комисионна“. „Това беше — заключи той — много хубав жест от страна на Клеър, задето се обяви в подкрепа на братовчедата на Джефри.“

Втрещена, госпожа Дезмънд отпи конвулсивно глътка вода. Този стар идиот обърна с краката нагоре и най-лошите ѝ предчувствия. Клеър проявяваше трескав интерес, съпроводен с поразителна

недискретност, към онзи жалък мерзавец. Това трябва да се спре и то веднага, преди да стане публичен скандал в графството.

Сега, в студената светлина на утрото, тя беше склонна да прехвърли вината изцяло върху „рenegата“. Без съмнение той отново е успял да спечели доверието на Клеър, напълно безразличен към това, до каква степен може да я компрометира. Естествено, безполезно беше да ходи при него и да призовава чувството му за чест. От друга страна беше опасно да се намесва в отношенията между съпруг и съпруга. И все пак това беше единствената възможност за действие. Аделаид бе уверена в чувството си за такт, щеше да бъде внимателна и дискретна. Знаеше, че днес Клеър ще бъде в Лондон. Решително се отправи към телефона, изчака търпеливо бавното включване на местната телефонна връзка, свърза се със Стилуютър и помоли Джефри да намине следобед при нея на чай.

Той дойде рано, около четири часа, тъй като нямаше какво да прави. Понеже генералът беше все още в Джилинг, Аделаид можеше да се заеме изцяло със сина си. Нахрани го добре с току-що изпечена питка и с препечена филийка, намазана с масло. Тя седеше с плетката си в коженото кресло, а той бе проснал краката си пред хвърлящата отблясъци камина. Като го изчака да издуха цигарения дим през носа си, тя започна разговора на тема, която знаеше, че ще му хареса. Стана дума за шансовете му във финалните стрелби в Стилуютър, за това, че би могъл да разчита на една по-добра организация на следващата среща на ловджийски кучета и за това какви бяха реалните му възможности за успех в конните надбягвания с препятствия на предстоящото дерби в Чилингъм.

Времето премина приятно за Джефри, при това говореше повечето той. Часът удари шест. Джефри загаси последната си цигара и стана от креслото.

— Много хубав чай, мамо. Беше ми много приятно да си побъбрим.

— На мен също, Джефри — каза тя и го придружи до хола. Там му помогна да си облече тежкото палто с подплата и вече в антрето, под мъждукащата със зелени оттенъци светлина, добави небрежно: — Между другото, чух, че твоят братовчед е в енорийството.

— Да. Лош късмет. Аз нямам нищо общо с него.

— Това е умно, Джефри. Но ако бях на твое място, бих предупредила също и Клеър да не се мярка по пътя му.

Джефри я погледна и продължи да завързва своя шал с цвят на вероника.

— Какво имаш предвид?

— Само това, че някога ти му отне Клеър. Трябва да е било много болезнено. И след годините, когато се е подвизавал из бърлогите на Париж... не би могло да му се има доверие!

— Каж ми нещо, което не знам. Той е способен на всичко.

— Тогава успокой ме и кажи същото на Клеър!

Той завърза шала си и се огледа в малкото огледало, закачено в хола.

— О, много добре. Лека нощ, мамо.

— Лека нощ, Джефри.

Аделаид изчака на отворената врата, докато той запали двигателя на спортната си кола. След това, доволна от това, което беше свършила този следобед, се върна обратно в къщата.

Джефри караше с голяма скорост. Той имаше самочувствието на голям шофьор и когато беше сам, често обмисляше идеята да се яви на състезания в Бруклендс. Сега, когато се люшкеше на завоите и въртеше кормилото на автомобила си, той продължаваше да мисли върху последните думи на майка си. „Какво ли искаше да каже старото момиче?“

Очевидно поканата за чай беше само повод. В миналото, винаги когато беше получавал писма от майка си, се удивляваше, че тя има навика да предава същността на посланията си по един небрежен начин, нещо като допълнителна мисъл или като постскрипtum. Вероятно истинската причина за тази следобедна среща се криеше в заключителните й думи относно Клеър. Джефри се намръщи. Обременен от излишна самомнителност и от скъпо платеното обучение, което не го бе научило на нищо друго, освен на изкуството да удря топки с различни размери, той не беше особено интелигентен, но дългогодишният контакт в спортното братство с търговци на коне и шпиони при залаганията формираха у него скрита лукавост и остро познаване на това, което той наричаше „скроена работа“.

Неговата незабавна реакция беше да направи точно обратното на това, което го посъветва майка му. Не спомена нищо на Клеър и реши

да разследва как прекарва свободното си време Стивън.

Когато се прибра у дома, беше шест и двайсет. Клеър, която обикновено пристигаше към пет и половина от гара „Виктория“, не се беше върнала още от Лондон. На горния етаж той се преоблече за вечеря. Почака в малката дневна, която беше в съседство със спалнята на жена му. После почука на вратата ѝ и тъй като отговор не последва, след моментно колебание влезе. И друг път в отсъствието на Клеър бе шарил наоколо, докосвайки едно или друго писмо на бюрото, някоя покана на перваза с маниера на грижлив и предвидлив съпруг, за който делата на жена му и особено нейните финанси, представляваха естествен и значителен интерес.

Сега обаче неговата проверка беше съвсем целенасочена. Той се запъти направо към бюрото, което никога не беше заключвано, и започна да го преравя. Цели десет минути изучаваше книжата из чекмеджетата и клетките. Нямаше нищо, абсолютно нищо. Най-уличаващото, което намери, бяха няколко негови стари снимки като кадет в Санхърст, което предизвика лека червенина по лицето му.

Полузасрамен, Джефри вече беше готов да се обърне и да си върви, когато в най-горното чекмедже откри препънат лист хартия. Това беше сметка за четиристотин лири от галерията „Медокс“ на улица „Ню Бонд“ 21 за покупка на две картини: „Милосърдие“ и „Пладне в манастирската градина“ от Стивън Дезмънд.

СЕДМА ГЛАВА

Един следобед в началото на март продължителната дискусия на ежемесечната сбирка на Районния съвет на графство Западен Съсек вече беше към края си. Въпросът опираше до това дали е целесъобразно прокарането в селцето Хетън на канализационни тръби. Сред четиринадесетте членове, които присъстваха там, беше и Алберт Моулд, който нервно си гризеше ноктите на пръстите. Главата му, подобна на печат, беше потънала в обширната яка на голямото му палто, което той носеше, за да го пази от студените пролетни течения, които проникваха през пролуките на старата, облицована с ламперия стая на съвета.

До него седеше приятелят и колегата му Джо Кордли, а от другата страна на масата беше контраадмирал Тринг.

Председателското чукче удари за последен път, чиновниците си размениха няколко протоколни фрази, с които закриха заседанието. Сред стържещия шум на столове и на откъслечни разговори членовете на комитета започнаха да се разотиват. Но не и Алберт Моулд. Той хвана Кордли под ръка и остана до вратата. Когато Тринг се приближи, го спря.

— Бих желал да разменя няколко думи с вас, сър, ако е удобно.

Съвсем не беше удобно, защото Реджи бързаше към сградата на клуба „Среден Съсек“, но преди да може да изрече убедително извинение, Моулд продължи:

— Трябва да поставя този въпрос пред вас с най-определено чувство за дълг. Не мога да не го направя. Става дума за паната, които се правят за мемориалната зала.

— Е, за какво става дума? — запита кротко Тринг, като нарочно погледна часовника си.

— Само това, сър. Скоро ще изтекат три месеца, откакто картините бяха започнати, а доколкото ми е известно, никой досега не ги е видял. Разбрах, че няколко души са правили опит да ги видят, но им било отказано и паната стоят постоянно заключени. И така, сър, какво ще стане с официалното откриване, ако картините не се окажат

подходящи? Така че, да си го кажем направо, трябва да огледаме картините.

— Как, по дяволите, ще ги видите, когато те са заключени? — погледна го неодобрително Тринг. Моулд никога не му беше симпатичен не толкова заради това, че бе преодолял границата на своята класа, колкото заради сервилността, която беше съхранил и превърнал в способ за извличане на изгоди за себе си.

— Добре, сър. Все пак трябва да ви кажа, че вчера вечерта проникнахме в залата и това, което видяхме, никак не ни хареса.

— Какво, какво, Моулд? — възкликна Тринг и продължи с покровителствен тон: — Вие не можете да оценявате изкуството.

— Но това не е само мое мнение, колкото и неприемливо да изглежда то — отвърна Моулд и мътните му очи срещнаха втренчения поглед на адмирала. — Адвокатът Шарп и Джо Кордли са на същото мнение.

— Това е така и мога да се закълна в Библията — каза Колдли решително. — Далеч съм от това да ви съветвам. Но ако бях председател като вас, щях да поискам да ги видя веднага.

Тринг кимна с разбиране. В очите на Моулд той забеляза скрит блясък, който изобщо не му се понрави. Съвсем неохотно се раздели с приятната мисъл за голфа, помисли и каза:

— Вие имате ключ, нали?

— Да, сър, имаме. Джо и моя милост сега сме свободни.

— Да вървим тогава!

Те излязоха от канцеларията на Съвета и се качиха в адмиралската кола „Морис-Коули“. В Чарминстър по предложение на Моулд към тях се присъединиха Шарп и Сътън. Вече се беше мръкнало, когато петимата стигнаха до Мемориала. Моулд им отвори да влязат. Залата беше пуста. Стивън си беше отишъл преди около час. С важен вид Кордли включи светлините. Пред тях се появиха паната.

Първото, което попадна в полезрението на Тринг, беше паното, наречено от Стивън „Предложение за мир“: една млада жена на преден план държеше дете на фона на златни житни поля и плодни градини. Картината беше пълна с живот и той усети, че безпокойството му се изпарява, заменено от топло чувство на облекчение. Но когато се обърна към второто пано под надслов: „Привет, Армагедон!“ наситено със смъртоносни пушки и униформени хора, ликуващи тълпи и

оркестри, развети знамена под тъмното небе, всичките му лоши предчувствия изплуваха отново. И те се потвърдиха, когато разгледа третото пано „Изнасилването на мира“ и четвъртото — „Последиците“, които със зашеметяваща сила изобразяваха, доколкото неговият скромнен ум можеше да прецени, символен образ на ужасните бедствия на войната и страхотните последици, които идват след нея — глад, епидемии, опожарени къщи, разрушени села, разорени плодородни селски райони и всичко това, изразено на платното чрез една гола плачеща фигура на жена. Последното табло „Възкресението на загиналите“ накара очите му да изскочат от орбитите. В името на небето, какво, по дяволите, означават според този момък тези странни човешки форми и деформирани тела: разсъблечени, някои без крайници, жени, изскачащи от гробовете си под воя на диво ангелско войнство! Дори в най-необузданите си сънища Тринг не беше си представял подобно ужасяващо разложение. И именно той, контраадмирал Реджиналд Тринг, беше човекът, който спонсорира и практически наложи на членовете на комитета този охулван от всички Дезмънд.

Останалите го наблюдаваха и очакваха да заговори. Той изправи рамене — никога не му беше липсвала смелост и каза високо:

— Да, съгласен съм, господа. Всичко това е много разочароващо.

— Разочароващо ли? — Кордли щеше да получи удар от възмущение. — Това е оскърбление, сатанинска обида!

— Виждате ли ги тези там? — вдигна глава Моулд към фигурите от последното пано. — Всичките са голи, чисто голи! И нещо повече, мъже и жени заедно, показани са и интимните им части.

Тринг отвърна очи и погледна Сътън. Но кроткият banker, побледен от обикновено, нямаше настроение да го подкрепи.

— Да, господа, това очевидно е достойно за съжаление. Трябва да информираме главата на църковното настоятелство незабавно.

Шарп, който разглеждаше паната особено внимателно, наруши тишината.

— Мога ли да привлека вашето внимание по-специално върху този елемент? — каза той и посочи един детайл от сложната композиция на третото пано. — Какво искат да изразят тези войници? Може би някой надарен с повече артистичност от мен би могъл да каже?

— Боже господи! — извика Тринг пряко волята си.

Всички се спогледаха и Моулд добави меко:

— Това именно ни накара да поставим въпроса.

Адмиралът стисна устни и с последно усилие овладя положението. Накрая заяви рязко:

— За утре насрочвам заседание. Точно в девет часа. Ще повикам и Дезмънд. Междувременно, учтиво ви моля да се въздържате от публичен коментар. Лека нощ!

На следващата сутрин, в определеното време, без да подозира катастрофата, Стивън се яви пред комисията. Без да знае причината за това повикване — по телефона Тринг не му каза нищо — той бе в превъзходно настроение, уморен, но някак си мобилизиран след седмиците на напрегнат труд. Работата му беше на привършване и той имаше чувството, че картините са добри. Готвеше се да покаже таблата на комисията след няколко дни. Предполагаше, че сега искаха да го питат за това.

— Господин Дезмънд, трябва да ви съобщя, че ние видяхме вашите картини. Ние сме дълбоко шокирани от тях.

Това неочаквано изявление намери Стивън напълно неподготвен. Той не беше в състояние да възприеме това внезапно начало и сега стоеше пред тях крайно бледен, с потъмнели очи, станали почти непроницаеми. Преди да успее да отговори, Тринг продължи:

— Аз лично съвсем не разбирам как сте могли да интерпретирате нашите желания по такъв възмутителен начин.

Стивън си пое дъх дълбоко и болезнено.

— Кое е възмутително в моята работа?

— Начинания от този род трябва да изразяват нещо благородно и героично.

Стивън се намръщи.

— Вместо това вие ни предлагате серия от чудати идеи и лицето на човешкото страдание, изобразено смразяващо и апокалиптично.

— Аз ви изложих моите идеи, преди да започна работа. Тогава вие дадохте да се разбере, че ги одобрявате.

— Никой със здрав разсъдък не може да одобри тези пана.

— Вие компетентен ли сте да съдите за тях?

— Вие ни намерихте достатъчно компетентни, когато ви ангажирахме.

— В такъв случай може би ще бъдете добър да ми обясните в какво конкретно моите платна не ви удовлетворяват.

— О, аз ще ви кажа! — възкликна Кордли, провокиран до крайност от думите на Стивън. — Да не би да ни смятате за дебили или слепци? Голи жени... и пълен разврат.

— Достатъчно! — прекъсна бързо спора Тринг.

През изминалите часове той беше обмислил внимателно позицията си и средствата, с които би могъл да се избави от този случай. Въпреки че чувството му на лично достойнство бе остро накърнено, беше дошъл до извода, че чрез потуляване на тази неприятна история щеше да се компрометира най-малко. Той беше решил преди всичко да не допусне на това събиране обсъждането на отделни елементи от картините, тъй като подобна дискусия несъмнено щеше да бъде преразказана на чашка, а това означаваше публичен скандал. Поради тази причина той изгледа Стивън със студен поглед и каза:

— Позицията на комисията е пределно ясна и неизменна. Ние не можем да приемем вашите картини. Според мен, за да могат да бъдат показани, в две от тях трябва да бъдат направени големи промени, а останалите трябва да бъдат нарисувани наново. Ще направите ли това?

— Не, разбира се! — отговори Стивън без колебание. — Абсурдно е да искате това.

— В такъв случай ще трябва да ви помоля да спрете всякаква по-нататъшна работа по паната. В подходящо време решението на комитета, с което се отменя вашият ангажимент, ще ви бъде връчено официално.

Всички мълчаха. След това Кордли изказа становище, което убягна от вниманието на председателя.

— Бих желал да се запише в протокола, че тъй като тези картини са били единодушно отхвърлени, по силата на условията на договора не се полага никакво възнаграждение за тях, нито пени.

Стивън стоеше като статуя и се бореше с вълнението в гърдите си. Никога досега, през всичките си горчиви моменти на своя живот, не беше изпитвал такова унижение и такова задушавачо чувство за несправедливост. Искаше да извика: „Задръжте проклетите си пари... вашите мръсни сребърници! Да не мислите, че съм излял душата си заради вашите пари?“. Но той знаеше, че подобно избухване само би

потвърдило лошото им мнение за него. Мълчанието беше единственото му убежище. Той изгледа последователно в упор всички тези лица, толкова размазани, че едва можеше да ги разграничи, след това се обърна и напусна стаята.

Макар че главата му се въртеше, краката му механически го отведоха към Мемориала. Беше решил твърдо, независимо от забраната, която му беше наложена, да завърши паната и то незабавно. Не оставаше много да се направи. Щеше да бъде готов за последното лакиране на платната след два дни. Все пак имаше късмет, че не бяха го накарали да им предаде ключа.

Но когато пристигна, видя, че вратата е залостена с напречен винкел и имаше нов катинар. След трескав размисъл отново се върна назад. Премина през града, без да вижда нищо. Стиснал устни и болезнено присвил очи, той продължаваше да крачи напред, а фигурата му се очертаваше на хоризонта тъмна и самотна. Почти незабележим под огромния сив купол на небето, той все още отправяше предизвикателства към вселената, която стоеше настръхнала срещу него.

ОСМА ГЛАВА

Същия следобед вестта за отхвърлянето на картините му стана публично достояние. Тринг имаше пълен контрол върху комисията и обрисова с най-сериозни думи колко разрушително за всички тях щеше да бъде разкриването на „отвратителната“ същност на платната. И след като всички заедно трябваше да носят отговорност за избора на Дезмънд, беше обявено, че представената работа не отговаря на необходимите стандарти и поради това е неприемлива. Независимо от това, самият факт на отхвърляне беше достатъчен, за да предизвика малка сензация и ред приказки от страна на недоброжелателите на Стивън, които намираха в този факт оправдание за отношението си към него. За Аделаид това беше насладата от отмъщението. Джефри, който лекуваше лошото си настроение, наблюдаваше и чакаше мълчаливо, но не пропусна да изпита весело удовлетворение, подсилено от клюката, която се носеше, че Стивън бил изчезнал и не можели да го намерят. Без съмнение мошеникът сега е мъртвопиян в някоя кръчма на Брайтън.

Два дена по-късно, в четвъртъка на същата злощастна седмица, тревожна тишина се спусна над енорийството в Стилутър. След като отлагаше колкото се може по-дълго, Керълин влезе в библиотеката. Свещеникът седеше на обичайния си стол и гледаше огъня, а книгата с коментари на епископ Дентън, откъдето черпеше материали за проповедите си, лежеше затворена на коленете му. За момент той се изправи и се поколеба дали да каже нещо, макар че нямаше никакво желание да говори.

— Чудя се, татко, дали да заключа.

Бъртъръм не се помръдна.

— Все още ли го няма?

— Не, татко.

Енорийският свещеник се изправи и премигна, за да избистри очите си.

— Не е ли в стаята си?

Керълин поклати отрицателно глава.

— Аз проверих.

— Колко е часът?

— Почти единайсет. Може би ще е добре да залостя предната врата и да оставя страничната само с резето...

— Не, скъпа, остави всичко, както си е. И отивай да спиш. Трябва да си много уморена.

— Мога ли да седна?

— Не, не! Имам работа. Лека нощ, Кери.

Неохотно, Керълин се качи в студената си спалня.

Видимо напрегнат и със загрижен израз на лицето, Бъртръм седеше на стола и чакаше сина си. За да залъже себе си, че е зает с работа, той прелистваше от време на време страниците на своята книга. Но не можеше да се съсредоточи върху нея. Постоянно поглеждаше към часовника си и напрягаше слух да чуе стъпки по пътеката.

Дори и сега не можеше да повярва, че Стивън, който в продължение на седмица беше образец на приличие, би могъл да се отдаде на безпътство само и само да удави мъката си. Такова обаче беше общото мнение. И как по друг начин можеше да се обясни продължителното му отсъствие? В допълнение към всичко това трябваше да приеме, че за него ударът беше жесток. Той въздъхна тежко и постави ръка на челото си.

Минутите течаха бавно, часовникът удари единайсет, след това отмери още половин час. В полунощ последните отблясъци от огъня припламнаха, преди да загасне. Безполезно беше да чака повече. Енорийският свещеник се изправи, загаси светлините и бавно се изкачи по стълбите.

На следващия ден в три часа следобед Керълин, чиито домашни грижи я заставяха да става рано сутрин и която почти не беше мигнала предишната нощ, почиваше полуоблечена в стаята си. Бъртръм беше излязъл по църковните си дела. Внезапно по стълбите се чу шум на бързи и познати стъпки. Тя скочи и се спусна към прозореца. Беше Стивън, който се приближаваше с весело изражение, което я обърка. Тя бързо облече един стар розов пенъор и слезе да го посрещне.

— Дай ми нещо да ям, Кери, страшно съм гладен! — рече той грубо, което я подразни. — По-бързо, умирам от глад.

— Къде си бил?

Въпреки че гласът ѝ трепна, в него се почувства осъдителен тон. Той се усмихна, с което промени напрегнатия израз на лицето си.

— Не ме гледай така, старо момиче. Съжалявам, ако съм ви огорчил. Бях зает.

— Как може да си зает три дни и нощи?

— Много лесно... Сдобих се с отвертка.

— Да не си полудял? — запита тя с променен тон. — Не се шегувай с такива работи, Стивън... Ние бяхме много разтревожени. Къде си нощувал?

— Ти къде мислиш? Отивам да се измия и преоблека.

Тя въздъхна облекчено, но все още пълна с лоши предчувствия. Пригответи му бекон с яйца и свари една кана силен чай. После седна срещу него и го загледа въпросително. Докато Стивън ядеше, не ѝ каза нищо. След това се облегна на стола си и я погледна.

— Много е просто, Кери. Трябваше да завърша моите картини и тъй като те бяха заключени с катинар, аз влязох вътре.

— Влязъл си?

— Опитах първо със стълба, но тя не свърши работа, така че се принудих да използвам отвертка.

— И си бил там, в Мемориала, през цялото време?!

— Практически, да.

— Без нищо за ядене... три дена и три нощи? И си спал на пода?

— Мога да те уверя, скъпа Кери, че това не ме измъчваше ни най-малко — отвърна ѝ той и гласът му стана по-твърд. — Искях да приключа работата си докрай. Сега картините са лакирани и завършени.

Тя замълча. Неговата жизненост успя да разсее донякъде безпокойството ѝ. Тя не можеше да не забележи, че от продължителната и напрегната творческа работа той беше крайно изтощен. Неговата искреност и доброта бяха заменени от нещо, което тя можеше да оприличи на ужасно своенравие и твърдост.

Той погледна часовника си.

— Трябва да тръгвам.

— О, не, Стивън! — започна да протестира тя. — Не започвай отново. Татко ще иска да те види.

— Ще се върна рано — увери я той. — Сигурно преди десет, обещавам ти.

Думите му прозвучаха убедително, макар че тя долови нещо в тях, което не можа да разбере.

Стивън напусна къщата толкова бързо, колкото и внезапно се беше появил.

След като почака малко на междуселския път, местният автобус се появи и Стивън му махна. Качи се и старото возило потегли бавно към Чарминстър.

Цялото същество на Стивън се беше опълчило срещу начина, по който бяха постъпили с него. Преди шест години той можеше да се съмнява в стойността на своите работи. Сега обаче бе убеден, че паната имат висока стойност като израз на една универсална тема, като произведения на изкуството въобще. А това, че бяха отхвърлени толкова безцеремонно и по толкова възмутителен начин, караше кръвта му да кипи. Най-лошото беше начинът, по който комитетът реши да потули делото, като задържи и конфискува картините му. Напразни се оказаха опитите му да предизвика преразглеждане на въпроса. Докато седеше в раздрънкания автобус, си спомни как бе излял душата си в паната с такова желание и добра воля. Споменът го накара да прехапе устни и да стисне ръце. Той не можеше, не биваше да се предава и независимо от всичко трябваше да даде гласност на случая. Стивън съсредоточено се зае да осъществи плана си, който, макар и да не беше изящен, все пак даваше надежди за успех. Беше доволен, че все още разполага с парични средства, които никога по-рано не са му били така нужни.

Когато автобусът навлезе в покрайнините на Чарминстър, Стивън усети, че нервите му се опъват. Часовникът на пазара показваше едва шест без четвърт. На спирката пред площада той слезе и прекоси напъряно през „Оут Лейн“ към железопътната гара на графството. Стигна главния перон и застана до бариерата точно преди влакът от Лондон, идващ по разписание в шест без двадесет и пет, да спре на гарата.

От влака слязоха малко пътници и сред тях Стивън веднага забеляза младежката фигура на Торп Медокс, който се носеше насреща му с чанта в ръка.

— Благодаря ти, че дойде — каза Стивън и се ръкува.

— За нищо. Ще се радвам, ако мога да помогна, господин Дезмънд. Чичо ми ви поздравява.

— Ще те настаня в „Синия глиган“. Смятам, че ще ти бъде удобно там — продължи Стивън, докато вървяха към изхода на гарата.
— Но преди това имаме да свършим малко работа.

— Осигурихте ли помещение?

— Наел съм го за две седмици от утре. Сега отиваме там.

В центъра на Чарминстър, на улица „Ленглендс“, малко встрани от пазарния площад, имаше един магазин, в който първоначално продаваха канцеларски стоки. По-късно направиха библиотека, а след поредица фалити сега мястото се използваше за краткосрочно даване под наем за най-различни цели. Точно пред това помещение Стивън се спря.

— Това е мястото. Не е голямо, но ще свърши работа. Стените имат добра площ, а може да поставим маса и стол за теб. Да влезем през задния вход. В двора има също и ръчна количка.

Пет минути по-късно те вече бутаха ръчната количка и се отправиха по един тих обиколен път към Мемориала. Градчето беше известно само заради катедралата си и в действителност беше малко по-голямо от село и жителите му рядко се отдаваха на нощно веселие. В този час по улиците имаше малко хора и Стивън се зарадва, че преминаването им стана незабелязано. За по-малко от двадесет минути те пренесоха паната в количката. Стивън ги покри с парче зебло, след като се убеди, че лакът се е втвърдил. Сетне заключи вратата и завинти обратно винкела, катинара постави на старото му място.

После двамата забутаха количката към пазара и скоро се озоваха там, откъдето бяха тръгнали. Доближиха количката до стената и вкараха картините в празния магазин. Местата за поставяне бяха определени. Едното пано — „Изнасилването на мира“, беше поставено от Стивън на предната витрина, второто — „Армагедон“, намери място срещу входа. Останалите картини бяха закачени в голямото помещение, в което някога се е помещавала библиотеката. Едва след девет часа, за радост на Стивън, всичко беше завършено.

Той се обърна към своя гост.

— Е, каква ще бъде твоята присъда?

Със сериозен вид младият Медокс отговори:

— Вие знаете, че винаги съм харесвал вашите работи, господин Дезмънд, още от самото начало. Кълна се, че това надминава всичко,

направено от вас досега. Паната са изключителни, те просто смайват всеки, който ги види.

— Тогава няма да възразиш, ако поседиш тук някоя и друга седмица.

— Няма да откажа. Ще бъде вълнуващо. — Той замълча. — Чичо не ги е виждал, нали?

— Не, защо питаш?

— Просто се чудя, господин Дезмънд, дали той ще сметне за мъдро вашето решение да ги изложите в Чарминстър.

— По дяволите, Торп, именно в Чарминстър трябва да бъдат показани! Защо не?

— Виждате ли, сър... това е малко забутано място. Обзалагам се, че тук не могат да различат произведение на изкуството от търнокоп.

Нещо се въртеше в главата на Медокс и Стивън предпочете да изчака.

— Ако тези пана бяха изложени в Националната галерия или в Лувъра, хората щяха да ги възприемат с истинската им стойност. Но, господин Дезмънд — той направи фин жест, който изразяваше артистичната му оценка за цялата селска околност и умните му очи се втренчиха в него, — какво, за бога, ще си помислят за вашите картини в това провинциално място?

ДЕВЕТА ГЛАВА

Утрото на следващия ден беше свежо и слънчево. Медокс стана рано, закуси и се отправи към магазина. Точно в девет часа той отвори и изложи паната на вниманието на обществеността. Почти по същото време акуратният Марк Сътън мина по пазарната улица на път към банката, която се намираше на ъгъла, само няколко номера по-надолу. Той видя голямата картина на витрината, позна я и едва не припадна. Четири минути по-късно Сътън звънесе от своя кабинет на Тринг. В течение на същия този час адмиралът се срещна с него и с безпомощен жест заяви, че си измива ръцете от цялата тази работа.

— Направих всичко, което можах, Сътън, за да поправя изключително неприятната ситуация. Не заради самия себе си, а заради хора, към които се отнасям с голямо уважение. Всичко беше скрито и потулено като в трюм на кораб. А сега това проклето момче направи пробойна в този трюм, като закачи картините пред очите на всички.

— Разбира се, това са негови картини... той все пак има право да си ги вземе.

— Ако знаех, че така ще направи, отдавна да съм ги изгорил всичките.

Последва пауза, в която Тринг натъпка с тютюн лулата си.

— Не е ли по-добре да се срещнете с главата на духовното настоятелство? — предложи Сътън унило.

— Опитах се, докато идвах насам. Но той се е простудил и не приема никого. Освен това е въвн от тази история. Ние сме тези, които трябва да се оправяме с неприятностите.

— Смяташ ли, че ще има такива? — запъна се нервно Сътън.

— Господи, да не сте полудели, човече? Тези проклети картини ще станат причина за по-голямо сътресение в Чарминстър, отколкото след пожара на пивоварната на Бейли. Но вече съм взел решение. Пръв бях въввлечен в тази работа и искам пръв да приключа с нея.

След тези думи Реджи изскочи от банката.

При обикновени обстоятелства една изложба на картини едва ли би оставила особени следи в живота на градчето. Наистина имаше няколко подобни изложби, последната, ако не ни лъже паметта, беше преди войната. На нея бяха показани картини с цветя на парализираната дъщеря на стария кмет Фидърстонхоу, чиито нарисувани вази с жълта иглика, трицветни теменужки и други от този род, оценени по една гвинея всяка, бяха наистина първокласни, особено ако човек си дадеше сметка, че са правени от непълноценен човек.

Но това не беше изложба от този род. Събитията, които предхождаха нейното откриване, бяха свързани с името на художник, чиято репутация бе напълно достатъчна, за да предизвика към картините ужасяващ интерес. Казано накратко, картините привличаха обществеността, защото бяха отхвърлени — и целият Чарминстър се извървя да ги види.

Паната противоречаха на всичко, което хората бяха очаквали. Те ги оскърбяваха, провокираха ги скандално и грубо се намесваха в техните съкровени схващания и традиции. Концентриран израз на общите възражения беше станал един детайл от паното, изложено на витрината. Макар и късно, сериозните собственици на магазини и трезвите търговци забраниха на своите жени и дъщери да гледат багрите, изобразяващи меката плът, пищните гърди и обтегнатите крайници на една селска жена, която с полуразкъсани дрехи се бореше отчаяно срещу пиянските прегръдки на банда войници.

Чувството на обида растеше, гражданското съзнание беше разбунено и местната преса пристъпи към действие. Два новинарски вестника обслужваха района: „Каунти газет“ и „Чарминстър Кроникъл“. В „Кроникъл“, който излизаше в сряда, се появи уводна статия със заглавие: „Оскърбление срещу нашия честен град“. Три дни по-късно вестник „Каунти газет“ излезе с уводна статия на първа страница озаглавена „Непристойно изкуство“.

Тринг наблюдаваше нивото на общественения градус и макар че го предвиждаше, съзнаваше, че то далеч надминава неговите очаквания, и този факт предизвика у него смесени чувства. Пресата прие добре неговите ясни признания, че комитетът е бил повлиян при вземането на решение от няколко изтъкнати граждани, чието доверие и великодушие е било предадено. Но макар че беше лично оправдан,

успоредно със засилването на бурята той изпита съжаление към Клеър, която се оказа жертвата в тази афера.

По-късно, в понеделник, на сутрешното заседание на селския съвет, където темата на деня беше широко обсъдена, една дума, проронена от Шарп, го разтревожи силно. После се прибра у дома, за да хапне пържолата си, и със загрижен вид размишляваше, докато се събличаше. Накрая реши да действа. В два часа той взе телефонната слушалка и се свърза с Бротън Корт.

— Ало, ало, бих ли могъл да говоря с госпожа Дезмънд?

— Кой се обажда?

— Адмирал Реджиналд Тринг.

— Страхувам се, че жена ми е заета в момента.

— О, ти ли си, Джефри? Приятно ми е да те чуя, драги момко. Трябваше да те позная. Добре ли си?

— Напълно. С какво мога да ви бъда полезен?

— Разбираш ли, искаше ми се много да разговарям с Клеър във връзка с този въпрос... за изложбата. Но след като тя е възпрепятствана, мога ли да говоря с теб?

Гласът от другата страна на жицата затихна за миг и след това отговори:

— Естествено.

— Виждаш ли, като имам предвид нещо, което чух днес, съвсем сериозно смятам, че твоят братовчед трябва да бъде накаран да закрие изложбата си и да очисти отвратителните си цапаници... без никакво забавяне. Не ми се иска да говоря повече по телефона, но ти разбираш смисъла на думите ми.

— Мисля, че да.

— Добре! И можеш да предадеш моите най-добри пожелания на твоята съпруга. Напълно разбирам, че когато тя ме помоли да дам тази работа на твоя братовчед, не е имала и най-малка представа какво ще ни сполети... Бедното момиче!

Слушалката остана глуха.

— Е, добре... аз свърших, Джефри. Довиждане и късмет.

Джефри се отдалечи от телефона побледнял от ярост. Не беше ли седмицата изпълнена и без това с достатъчно лоши неща? Докато неговите подозрения, без съмнение, оставаха в сила, той ни най-малко не беше предполагал подобно нещо, толкова унижително за неговото

самочувствие. Въпреки това трябваше да остане невъзмутим. Постоя малко в хола, за да се успокои. След това с напълно безизразно лице се качи по стълбите. Обикновено чукаше на вратата на дневната на жена си — сега влезе направо.

Клеър седеше на любимото си място до прозореца с отворена книга на коленете си и под очите ѝ имаше кръгове, вероятно от безсъние.

— Заета ли си? — запита той небрежно.

— Да... всъщност не особено.

— Какво четеш? — протегна се той и взе книгата. — „Постимпресионистите“... Хм! Ти проявяваш твърде голям интерес към изкуството напоследък.

— Така ли?

— Така изглежда — отговори той и се отпусна на ръба на канапето. — Между впрочем кога ще видим новите ти картини?

— Какви картини?

— Тези двете, които си купила в Лондон.

Тя пребледня още повече и погледна настрана, без да отговори.

— Не помниш ли? „Милосърдие“, нали така беше? Очарователно наименование. И „В маслинената горичка“.

Тя разбра, че той се мъчи да ѝ устрои клопка, и го погледна с усилие.

— Пазят ги за мен в момента.

— Но защо ни лишаваш от удоволствието да ги видим? Още повече че са ти стрували твърде скъпо.

Тонът му загуби сатиричния си оттенък и изведнъж стана твърд.

— Защо помагаш на този човек?

— Картините ми харесват.

— Не вярвам в това. Нехранимайкото не може да рисува. Все пак ти си хвърлила на вятъра четиристотин лири заради него, когато аз... ние, се нуждаем от всяко пени, за да поддържаме това място. Но и това изглежда ти е малко — яростта му го завладя напълно, той се изправи и избълва думите като скоропоговорка, — защото зад гърба ми тайно си сновала наоколо, за да му осигуриш работа в Мемориала, която той, разбира се, бързо оплескал, подвеждайки хората, които са го подкрепили, а теб те е превърнал в обект на приказки в графството. За какъв дявол си направила това?

- Аз просто желяех да му помогна — отговори тя тихо.
— Виждали ли си се с него?
— Само веднъж... за няколко минути на улицата сред хора.
— Не ти вярвам. Ти продължаваш да се срещаш с него.
— Не, Джефри.

Той не знаеше дали тя казва истината, или не. Започна бързо да ходи напред-назад из стаята и накрая застана пред нея.

— Допускам, че ти си тази, която го е насърчила да организира проклетата изложба.

— Не съм го насърчавала. Но мога да разбера защо е направил това.

— Наистина ли? — изгледа я той.

— Не разбираш ли, Джефри, че ако един художник вярва в своята работа, той трябва да я защити? По тази причина е бил създаден „Салона на отхвърлените картини“... и художници като Мане, Дега и Лотрек, чиито произведения първоначално са били хулени, а по-късно са получили признание на велики художници, са показвали свои картини там.

— Добре си се напомпала в негова полза — опита се да я иронизира той. — Най-малкото, тези хора не са ставали причина за ужасни скандали.

— Напротив, и те са го правили — отговори тя бързо. — Когато Мане, Гоген и Ван Гог са показвали първите си картини, имало е викове, че това е обида, публично оскърбление, имало е почти бунт. А сега тези картини са признати шедеври.

Нейният тих тон, използването на тези чужди и непознати имена го вбеси. Той се наведе и я хвана за ръката.

— Аз ще му дам на твоя скъпоценен гений шедеври, когато го пипна и му извия врата!

— Това ще помогне ли?

Нейните очи го гледаха странно и това го накара да пусне ръката ѝ.

— Значи ти си влюбена в него?

Тя не отговори, стана и тръгна бавно към вратата. Когато я затвори след себе си, вбесен, той извика: „Имаш нужда от един хубав пердах!“.

Тя не показа с нищо, че го е чула.

Останал сам, Джефри стоеше със свити юмруци, с лице, потъмняло от ярост. Помисли си: „Едно е ясно — трябва нещо да се направи и то бързо, ако искам името Дезмънд да не бъде повече тъпкано в калта“. Той се намръщи, когато успя да потисне своя първоначален импулс да се саморазправи със своя братовчед, но реши да запази това удоволствие за някой друг път. Трябваше ли да отиде и да се опита да реши въпроса с Бъртъръм — да го придума да изпрати своя мизерен син в Канада или в някоя друга отдалечена колония? Не, те бяха твърде внимателни един към друг и при сегашните обстоятелства пасторът беше крайно ненадежден. Що се отнасяше до Керълин, той винаги беше подозирал, че тя и Клеър са извънредно близки. Поради това реши да се посъветва с родителите си. Отиде до телефона и поиска да го свържат със Симла Лодж.

На позвъняването се обади баща му и като спести уводните бележки на Джефри, заяви кратко:

— Аз самият се готвех да ти се обадя. Ще си бъдеш ли у дома днес следобед? Искам да те видя.

— Имаш предвид нещо определено ли?

— Да!

— Тогава със сигурност ще те чакам. Вземи и мама със себе си.

— Майка ти няма да може да дойде. Но аз ще бъда при теб до един час.

Докато чакаше в билиардната зала, обзет от нетърпение, Джефри пушеше цигара от цигара и се опита да направи няколко удара с билиардните топки, но все не успяваше да набере точки. Изруга и се отказа. Отиде до прозореца. Най-сетне малкият автомобил „Стандард“ с английския национален флаг на купето се завъртя около високите рододендрони, които скриваха извивката на пътната алея. Генерал Дезмънд влезе бързо, облечен за изненада на Джефри в градинските си дрехи, с дълъг шлифер и гумени ботуши.

— Радвам се да те видя, татко. Позволи ми да ти взема палтото. Мога ли да ти предложа едно питие?

— Да! Една добра доза уиски със сода. Налей и за себе си, момчето ми.

Той наля питиетата върху барчето и връчи пълна чаша на баща си.

— Вярвам, че Клеър е добре.

— Да, тя се чувства отлично.

— Това прави нещата по-приемливи.

Тонът на баща му беше загадъчен, но Джефри премина направо към болната тема.

— Тази художествена приумица на онзи момък излиза вече извън контрол. Трябва да направим така, че да бъде спряна.

— Изложбата е вече закрыта, Джефри.

— Какво?!

Генералът остави празната си чаша.

— Главният полицейски шеф в графството ме посети днес следобед. Той се отнасяше със съчувствие към случая, готов беше даже да окаже подкрепа... но властите на Чарминстър настоявали те да поемат случая. Заявили, че нямат други намерения, освен да конфискуват тези „произведения на изкуството“.

— Трябваше да се предвиди това.

— Полицейският началник изтъкна, че ще направи каквото зависи от него, за да спести на жена ти най-неприятните моменти, без да им дава гласност.

— Каква гласност?

— Твоят братовчед — каза генерал Дезмънд, като сви гнусливо устни — е бил закаран тази сутрин в полицейския участък на Чарминстър, официално обвинен в това, че е направил изложба на непристойни картини.

— О, не... сър, боже господи!

— Той ще бъде изправен пред съда след една седмица, в понеделник — рече генералът.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Домът за събрания в Чарминстър, където щеше да се гледа делото, беше претърпан. Рядко преди това старото здание с полукръгла галерия и с покрив с висок купол е било така препълнено от толкова солидни представители на местната общественост. Стивън чакаше в съда, изпълнен с болезнено напрежение. Едър сержант стоеше изправен до него. В това непроницаемо множество не беше възможно да познае никого. Знаеше, че никой от семейството му не присъства, но Ричард Глин беше тук и този факт го караше да се чувства по-сигурен.

Изведнъж шумът и разговорите секнаха. Влезе съдебният състав и с подобаваща тържественост зае местата си. След кратка пауза беше произнесено и името на Стивън. Сержантът го отведе на подсъдимата скамейка и делото започна. Стивън усети, че го побиват нервни тръпки, когато секретарят на съда започна да чете с монотонен глас.

— Стивън Дезмънд, вие сте обвинен в предизвикване на обществено брожение чрез това, което сте изложили в приземния етаж на сградата, която се намира на улица Царевичен пазар номер пет, като по това време сте били наемател и сте ползвали споменатите помещения и със злонамерена цел сте експонирали три неприлични картини, поради което сте подведен под отговорност по част първа на Закона за неприлични публикации от 1857 година. Целта на диренето е да установи дали има противни доводи, поради които споменатите картини, иззети въз основа на жалба и представени на съда съгласно прокурорска заповед, издадена в съответствие със споменатата първа част на същия закон, да не бъдат унищожени.

Когато секретарят на съда завърши, очите на всички бяха отправени към трите пана, изправени до адвокатското място.

— Признавате ли се за виновен, или не? — запита секретарят.

— Не се признавам — отговори Стивън с нисък глас.

За момент погледите на всички в залата се насочиха към него, но почти веднага се прехвърлиха към прокурора, който стана, за да произнесе своята реч пред съда. Това беше Арнолд Шарп.

— Ваша милост — започна той с глух, почти съжалителен глас, — иска ми се, ако позволите, още в самото начало да кажа нещо лично. Не е нужно да казвам с какво нежелание, особено при сегашните обстоятелства, се нагърбих с днешната задача. Но в моето положение на адвокат на градския съвет нямах друга алтернатива, освен да приема и да изпълня дълга си.

— Моля, по делото — последва кратка забележка от съдийската маса.

— Фактите, Ваша милост, относно поръчката на тези пана са много добре известни на всички. Съгласно някои препоръки и най-искрени лични уверения и поради уважението, с което неговото семейство винаги се е ползвало, работата беше поверена на ответника. Ако се вземе предвид целта на Мемориала, това бе едно свещено доверие. Оставам настрана чувствата на членовете на комитета, когато се установи по какъв начин поръчката бе изпълнена и в каква степен мъдрото и добре премерено усилие на комитета да скрие катастрофата бе провокирано. Просто ви приканвам да разгледате без предубеждение по какъв възмутителен начин това свято доверие не беше оправдано. Фактите са налице тук, на откритото заседание на съда — тези, така наречени „произведения на изкуството“ са пред всички вас.

Шарп направи пауза и погледна намръщено към паната.

— В името на порядъчността не си поставям за цел да разсъждавам надълго и с всички интимни подробности за природата на тези картини. Въпреки това, след като справедливостта трябва да възтържествува, аз съм длъжен да посоча най-важните неща, които ни накараха да повдигнем това обвинение.

Като взе показалката, с която се беше сдобил предварително, Шарп пристъпи напред. Залата леко зашумя в очакване и той докосна картината „Последствията“.

— Тук — посочи той, — сред сцена на разрушения, която трудно може да се опише, има гола жена в пълен ръст, която, както ни обяви обвиняемият, представлява фигурата на мира. Да приемем, че ние не сме нито предубедени, нито тесногръди. На истинското му място, да речем сред историческите картини на старите италиански майстори, ние не бихме имали нищо против голото тяло особено ако то е, както в произведенията на великите художници, прикрито по подходящ начин.

Стивън слушаше със свити устни и се усмихваше горчиво.

— Особено скандална е тази картина на жена, непокрита и нарисувана с толкова порочно намерение и с толкова интимни подробности, че могат да накарат някой неин невинен съзерцател да се изчерви от срам.

Шарп замълча и се приближи към съседното пано.

— В тази следваща касапница, мисля, че думата е точна, Ваша милост, на нас ни се поднася нещо, което претендира да бъде бойно поле с участието на нашите войски — техните униформи ясно се открояват, вкопчени в битка с врага. Въпреки че ние се мъчим да изясним най-вече проблема за неприличното, само пътьом ми разрешете да обърна вашето внимание на начина, по който нашите момчета са нарисувани — мъртъвци и ранени, лежащи в окопите, като че едва ли не са загубили войната, вместо да се чувстват, както е в действителност и благодарение на Бога, победители. Но да оставим и това. Бих желал да насоча вашето внимание преди всичко към тези едри, с глупаво изражение същества, полухора-полуптици, които кръжат над войските. Ако това беше красиво небесно видение, показващо ангелите в бели одежди, с разперени криле, то това би бил един славен и поучителен спектакъл. Но вместо това на нас ни се предлагат тези ужасни приумици. И това, което искам да подчертая, Ваша милост, е следното: в цялото това неприличие, от което е пропит всеки замах на четката, обвиняемият е превърнал половината от ангелите хищници в голи жени, което може да роди само едно болно и декадентско съзнание. Защо, питам ви, Ваша милост, ако не поради открита морална перверзия обвиняемият трябваше да измисля тези безсмислени женски чудовища?

Точно на това място от галерията се чу глас, който Стивън позна, че е на Глин. Ричард запротестира яростно.

— Чували ли сте някога за Харпис, описан от Омир в „Одисея“, вие, неуго магаре?

Настъпи смут. Председателят на съда реагира остро, но като не можа да открие човека, който отпрати обидата, заяви:

— Ако подобна намеса се повтори, веднага ще наредя съдебната зала да се опразни.

Когато редът бе възстановен, Шарп възобнови речта си още по-остро отпреди.

— Още не съм завършил с тази картина. Тук, Ваша милост, на заден план, но все пак ясно, се виждат трима индивиди, двама мъже и една жена, малко преди да бъдат разстреляни от езекуционен взвод. За да направи този факт още по-отвратителен, обвиняемият е нарисувал трите жертви с някакви жалки парцали по тях — всъщност те са такива, каквито ги е създала природата. И въпреки че фигурите са много малки, възможно е да се определи все пак кой от какъв пол е.

Шарп си пое дъх и скромно изтри мустаците си с чиста кърпа, сякаш дори простото упоменаване на тези думи ги беше изцапало. След това продължи:

— Но като че ли и това, което описах, не е било достатъчно и най-разрушителното свидетелство, Ваша светлост, се съдържа в това същото пано. Наистина както можете да видите от неговото окаяно състояние, то е предизвикало справедливото възмущение на нашето гражданство. Отново ни притискат с една разголена жена. И то в какво състояние? Малтретирана безнравствено от войници. С една дума, макар че се колебая да я употребя, Ваша милост, това е изнасилване, колкото и невероятно да изглежда то за една християнска страна. Този шокиращ факт е нарисуван открито, а за да изглеждат нещата още по-лоши, в сцената е добавено и дете, което наблюдава как войниците се гаврят със своята жертва.

През съдебната зала премина шепот и насърчен от него, Шарп насочи своята показалка назад към последното пано.

— Нямам нито желание, нито пък е нужно да критикувам тази възмутителна демонстрация, Ваша милост. Но разсъдете поне само за миг върху тази финална безсрамна вакханалия на голотата. Погледнете тези мъжки и женски тела, които изникват по един безсрамен начин, в изначалния си вид, от нещо, което очевидно е гроб. Погледнете, решително ви моля за това, и преди да отместите погледа си, попитайте себе си дали тези портрети на призраци не са потопени изцяло, в пълния смисъл на тази дума, в разврат.

Шарп остави показалката и хвана реверите на палтото си.

— Ваша милост, ясно е, че в разгледаните картини съществува един натиск, понякога едва доловим, понякога хитър, понякога груб, но винаги с дяволска насоченост срещу нравствеността. Дали това се постига чрез декадентство, перверзия, открита злоба или нескривана порнография от страна на обвинявания, не е моя работа да съдя.

Просто искам отново да подчертая, че картините са не само груби, противни, ужасни и грозни, но и по смисъла на закона са определено непочтени. Тестът за приличие изяснява дали предметът е от такъв характер, че да развърта тези, чието съзнание е открито за такова неморално влияние, такива лица като нашите деца, младежите и девойките, нашите жени и майки. Аз смятам, Ваша милост, че вие не би трябвало да изпитвате и най-малка трудност, за да стигнете до извода, че тези произведения се покриват във всички аспекти на законното значение с думата „неприлични“, поради което следва да бъдат унищожени, за да не могат повече да мърсят чистия въздух на нашия град, а техният създател да бъде строго наказан според разпоредбите на закона.

Сред шума на леки аплодисменти Шарп завърши встъпителната си реч. Сержантът, който беше конфискувал паната, даде официални показания как се е случило това. Когато завърши, председателят на съда след консултация със секретаря насочи погледа си към Стивън. Той беше съзнателен човек, пряк и справедлив, местен църковен настоятел и баща на три неженени дъщери. Ръководеше заседанието стриктно по процедурата и се гордееше, че подхожда непредубедено винаги когато е на съдебния стол. А в конкретния случай поради предубедеността на публиката към обвиняемия бе решил да бъде стриктен към процедурата повече от обичайното.

Тонът му беше умерен и предразполагащ, когато каза:

— Доколкото разбирам, вие не сте представен юридически и аз ви предлагам да се защитавате сам.

— Съгласен съм.

Сега, когато моментът да говори беше дошъл, Стивън, който издържа на порочната атака на обвинението с бледи и тръпнещи скули, се хвана здраво за парапета над подсъдимата скамейка. Дори само заради картините си, които бяха толкова несправедливо обругани, и заради цялото вдъхновение, което вложи в тях, той беше решил да се защитава докрай.

— Трябва да ви кажа, че сега вие може да говорите под клетва в качеството на свидетел, но в този случай ще бъдете подложен на кръстосан разпит; от друга страна, ако предпочитате, можете да направите изявление от място.

— Ще свидетелствам, сър — каза той.

Сержантът го заведе на мястото на свидетелите. От вълнение гърлото му се схвана, а ударите на сърцето му отекваха силно в гърдите. Стивън положи клетва и се изправи пред съдията.

— Бъдете добър да започнете.

— На първо място бих желал да отхвърля категорично обвинението, което беше повдигнато срещу мен. Никога не съм рисуval от позициите на толкова ниски критерии, които да доведат до неприлично изобразяване на хора. Моят подход към изкуството винаги е бил сериозен. А в конкретния случай беше по-сериозен, откогато и да е било преди. Главната вдъхновяваща цел на тези пана беше искреното ми и най-дълбоко желание те да символизираш една от най-големите трагедии, сполетели човечеството. Беше вложен огромен труд по един мащабен проект. И как се оценява той сега? Като се вземат отделни елементи от всяка картина, подобно на това, както някой би могъл да освободи думите от техния контекст и да приеме, че те представляват цялото съдържание. Никога един метод за оценка не е бил по-абсурден и по-несправедлив от този. Ако вие дойдете с мен в Националната галерия, аз бих могъл да събера различни компоненти от шедьоврите там в едно цяло, което не се съмнявам, би ви шокирало напълно. Поради това трябва да ви кажа с необходимото уважение, че обикновеният критерий за вкус — дали това ще бъде мнението на полицейски сержант или на представител на обществеността, не може да се смята за меродавен в тази област. Вероятно моята работа е трудна за разбиране. Независимо от това обаче има хора, чиито критични способности и лични постижения им позволяват да интерпретират и правилно да оценяват подобни нови движения в изкуството. В подкрепа на моята теза предлагам да бъде призован господин Ричард Глин, който е демонстрирал свои картини в Кралската академия и в момента се намира тук, в съда.

Шарп скочи незабавно.

— Ваша милост, протестирам. Ако бъде разрешено да бъдат повикани подобни свидетели като господин Глин, можете ли да си представите какво количество от свидетели бих могъл да осигуря от кръга на известни личности, които ще изложат обратното становище? Съвсем ясно е, че тогава делото ще се проточи със седмици.

Съдиите се посъветваха и след като поговориха и със секретаря на съда, потвърдиха с кимване на глава, че са съгласни с доводите на

Шарп.

— Ние не можем да позволим на господин Глин да застане пред съда — разпореди се председателят на съдебния състав. — Събирането на свидетелства на художествена основа е съвсем недопустимо.

— Но — възкликна Стивън — по какъв друг начин вие ще съдите произведение на изкуството?

— От материална гледна точка няма никакво значение дали картините са произведения на изкуството — реагира бързо председателят, който не обичаше да бъде провокиран. — И най-красивата картина на света може да бъде неприлична.

Стивън се олюля от този логически шедьовър и за миг остана безмълвен.

— В такъв случай аз няма да мога да ползвам услугите на господин Глин като свидетел?

— Не!

В този момент една масивна фигура се изправи от първата редица на галерията и се облегна на перилата. Брадата на Глин беше щръкнала застрашително напред над завързания на възел червен шал.

— Ако не мога да бъда повикан, то най-малкото ще трябва да бъда чул.

— Тишина в залата!

— Ще млъкна едва след като се изкажа. Според мен тези пана са естетическо творение от първостепенна величина. В техния реализъм и широта на интерпретацията те съперничат на произведенията на Домие^[1]. По ритъм и динамика на формите те заслужават да бъдат сравнявани с най-добрите творения на Ел Греко. Само вулгарен и мръсен мозък може да ги разглежда като неприлични.

— Сержант, изведете този човек от залата.

— Сам ще си ида — каза Глин и се насочи към вратата. — Ако остана тук, сигурно ще кажа нещо неприлично — добави Глин и излезе навън.

Смущението, което настъпи след това словесно избухване, продължи няколко минути. Когато всичко утихна, председателят, сериозно провокиран, изгледа галерията.

— Ако подобно нарушаване на реда се повтори отново, ще изпратя незабавно човека, който го предизвика в затвора за презрително отношение към съда — рече той и се обърна към Стивън.

— Ще продължите ли?

— Щом не ми се разрешава да призовавам свидетели в подкрепа на моята позиция, то мога да повтора казаното и сам.

— Това всичко ли е? — запита съдията, като потисна своето раздражение и отново се опита да го насърчи. — Сигурно имате да кажете още нещо в своя защита.

— Не!

Когато чу това, Шарп скочи на крака.

— С ваше позволение, Ваша милост — рече той, като постави едната си ръка върху ревера, наклони глава замислено, след това я вдигна рязко и изгледа Стивън. — От всичко, което казахте, вие нито веднъж не ни обяснихте защо сте се чувствали задължен да свържете в композиция тези шест голи тела, четири от които са женски.

— Направих това по няколко причини, едната от които е красотата на голото човешко тяло.

— Но сигурно не смятате, че човешкото тяло трябва да бъде изцяло показвано?

— Ако трябва да е голо, то трябва да се покаже.

— Недейте преднамерено да се правите, че не разбирате въпроса. Нима скромността не изисква определени части винаги да бъдат покрити?

— Ако е така, как бихме могли да се къпем?

От очите на Шарп заизскачаха искри.

— Ненавременните шеги няма да ви помогнат.

— Уверявам ви, че в момента изобщо не се шегувам. Аз просто се опитвам да ви покажа колко смешен е вашият подход, който изглежда не е нищо повече от призив за запазване на викторианския пуританизъм. Това е същият онзи дух, който е станал причина картината на Мане^[2] „Закуска на тревата“ да бъде оплюта и презряна, защото на нея са били нарисувани две голи жени, седнали на тревата. Всички най-добри художници са рисували от натура. Великото произведение на Гоя „Махата“ изобразява дукесата на Алба, почиваща върху леглото без никаква дреха. Без съмнение това би ви ужасило. „Олимпия“ би била за вас само една шокираща голота. Вие забравяте, че именно леко облечената фигура е по-съблазнителна и желана. Чистата и недокосната природа никога не е неприлична. Символиката и драматичното съдържание на моите пана изискват голотата. Но това

е целомъдрена голота, а не нейната похотлива, полускрита разновидност, която вие изглежда предпочитате и която аз считам достойна да украсява само стените на публичните домове.

Председателят, който в този миг си спомни за трите си дъщери, намръщено изрази несъгласието си.

— Трябва да ви помоля да употребявате по-умерен език.

— Без съмнение, Ваша милост, това беше езикът на човек, който има опит, когато се позовава на подобни „образци“ — опита се да се надсмее Шарп, но скоро изразът на лицето му стана каменен и той се обърна към Стивън. — Не мога да допусна, че е морално и скромно да се изобразяват на публични изложби интимните части на човешкото тяло. Предлагам ви да признаете, че това е неприлично.

— Тогава защо те са изложени в най-големите изложби в света? Само в музея „Прадо“ вие можете да наброите десетки статуи от майстори като Микеланджело и Донатело, в които това, което вие имате удоволствието да наричате „интимни части“, са публично изложени.

Шарп не се стремеше да се защити, а постави следващия си въпрос.

— Мисля, че само преди малко, когато описвахте вашата работа, вие използвахте думата „целомъдрие“. Кажете ми тогава бихте ли нарекли насилието върху жена целомъдрен акт?

— Не, разбира се, що се отнася до насилника.

— Все пак вие трябва да приемете, че във вашите картини вие сте нарисували акт на изнасилване... ако мога да използвам тази дума.

— Ако се отнася до мен, аз ви позволявам да използвате тази дума.

— Благодаря ви за любезното разрешение. Това обаче е една ненужна дума.

— Има я обаче в речника.

— Но с най-отвратително значение. Бихте ли бил достатъчно добър да кажете на съда, защо сте предпочели да се възползвате от тази толкова отвратителна тема.

— Може би съм последвал нечий пример.

— Чий пример, сър?

— Старите италиански художници, които вие определихте като класици и към които изпитвате такова възхищение и уважение — те са

използвали подобни сцени постоянно.

— Очаквате ли, че ще ви повярваме?

— Аз не очаквам от вас нищо освен невежество и предразсъдъци. Но независимо от това истината е тази. Тициан^[3] например е използвал тази тема многократно, особено в „Изнасилването на Европа“, след това в „Изнасилването на сабинянките“, една от най-известните картини в света. И отново виждаме същата тема в „Отвлечането на Психея“ от Прудон^[4]. Тези платна са закачени в Лувъра, който вие без съмнение сте посещавали, и предполагам можете да се съгласите, че това е една твърде престижна галерия. Само темата „Изнасилването на Даная“^[5] е била многократно използвана от Тициан и Кореджо. Рембранд, който макар че не е бил от старите италианци, но все пак е художник с определено име, е нарисувал Даная като жена, която лежи разсъблечена и напълно непокрита на леглото си.

Последва тишина. Шарп се почувства неловко и с леко зачервени бузи погледна към съдийската маса за помощ. Председателят, след като се консултира с колегите си съдии, изгледа Стивън през очилата си и попита:

— Коя е тази Даная, за която говорите?

— Дъщерята на цар Акрисий.

— И тя ли е била жертва на подобно насилие?

— Да!

— От кого?

За нещастие Стивън получи коварен шанс да спечели точка. Със студена усмивка той отговори:

— От Юпитер, който се спуснал обвит в облак от златен дъжд.

В дъното на залата се разнесе кикотене, но Глин, изправен до задръстената от хора врата и наблюдавайки напрегнато, не се засмя. Той видя как съдията почервеня от яд и разбра, че Стивън предрешаваше делото. Шарп бързо взе инициативата.

— Ваша милост, смятам, че такава митическа идиотщина няма нищо общо със сегашното дело. Да се върнем на въпроса — обърна се той към Стивън. — Вие приемате, че сте нарисували тази сцена нарочно?

— Нарочно ли? Нима си въобразявате, че тя може да се появи там случайно?

— Господин Дезмънд — прекъсна го председателят сурово, — трябва да ви предупредя, че намирам тона на вашите отговори крайно непристоен.

— Тогава, Ваша милост, именно моят характер е очевидното нещо, заради което съм обвинен днес.

— Имате думата, господин Шарп.

— Ваша милост, опитвам се да получа от обвиняемия пряк отговор по каква причина той е изобразил тази сцена на изнасилването?

— Ще отговорите ли, сър?

— Защото исках да подчертая бруталността и ужасите на всяка война, въпреки че те се прикриват и забравят или още по-лошо — възхваляват се в името на патриотизма.

— Трябва ли да разбирам, че вие обвинявате в подобни действия и нашите войници?

— Те различни ли са от другите мъже? Винаги врагът ли е този, който е касапин и варварин?

— Вие говорите за врага. Но вие не сте се приближавали много близо до него по време на войната.

— Не.

— Не сте имали достатъчно смелост, предполагам?

— За да бъде човек художник, му е необходима също и известна смелост.

— За каква смелост става дума?

— За да издържи на всеобщото презрение на света.

— Тези въпроси уместни ли са, господин Шарп? — намеси се един от съдиите. — Господин Дезмънд не е изправен пред съда, за да се установи дали е страхливец.

— Ваша милост — възкликна Шарп, — мирният период на обвиняемия е добре известен и говори сам за себе си. По ваше искане няма повече да налагам това на съда. А вас ще ви попитам ето какво — обърна се Шарп към Стивън. — Какво право имате да налагате на нашето тихо, богобоязливо общество този ваш перверзен подход?

— Той не е само мой. Много известни художници като Делакроа^[6] и Верешчагин^[7] са създали подобни произведения, изразявайки своя протест срещу войната. В литературата подобен

протест изразяват Толстой и Зола. Същата гледна точка е била пресъздадена от Гоя в неговата картина „Бедствията на войната“.

— Гоя е френски художник, предполагам?

— Испански, ако смея да ви поправа.

— Всъщност това няма значение. Вие сте влюбен в тези чужденци.

— Това е така, защото за съжаление е имало твърде малко велики британски художници.

— Вие изключвате себе си, естествено?

— Аз вярвам, че имам значителен талант. В противен случай нямаше да водя изключително трудния живот на художник и да понасям вашите евтини насмешки.

— Евтини ли? Те могат да ви струват повече, отколкото си мислите. Вместо да се опитвате да правите от себе си мъченик, постарайте се да не се отклонявате от темата. Вие споменахте думата „ужаси“. Защо включихте такива неща?

— Защо ли? — повтори Стивън въпроса озадачен и засегнат. — Исках да шокирам хората, за да се противопоставят винаги на войната.

— И затова употребихте толкова шокиращи средства. Изненадан ли сте от реакцията, която срещнахте?

— Когато работех, бях забравил всичко, отдадох се на творческите си идеи. Сега обаче не съм изненадан. Всеки период на естетическо обновление е ставал жертва на обществената злоба. Всички най-велики и най-значителни промени в историята на изкуството са били съпроводжани от масови демонстрации на осмиване и на невежество. Но аз не съжалявам за нищо, което съм направил. Бих го направил отново.

Шарп се усмихна мрачно.

— Ваша милост, няма да коментирам това последно изявление на непокорния обвиняем. Мисля, че не е нужно да се добавя каквото и да било.

Той седна на мястото си сред аплодисменти, които веднага бяха преустановени от съдията. Съдията размести книгата си и погледна през очилата си към Стивън, по начин, който сега далеч не изразяваше съчувствие.

— Имате ли да кажете още нещо? Можете да се обърнете към съда, ако желаете?

— Има много неща, които бих могъл да кажа. Но ще бъде безполезно. Затова няма да кажа нищо.

Почувства се внезапно уморен, със силно главоболие и му се прииска да си почине. Тъй като се готвеше да седне, с докосване по рамото сержантът му даде знак, че трябва да остане прав.

След като прегледа бележките си и размени няколко думи със съдиите, председателят на съда прочете съдебното решение.

— Ние — започна той — изслушахме с крайно внимание и изключително търпение непочтените интерпретации на изложените тук, пред нас, аргументи. Изучихме с голямо внимание в качеството на свидетелство съответния художествен материал. Ние не бихме могли да приемем за убедителен довода, че ако тези пана са превъзходни произведения на изкуството, то те не могат да попаднат в категорията на неприличните картини. На първо място кой в крайна сметка може да определи дали те са прекрасни? Техният създател е един неразбираем художник, съвсем неизвестен в собствената си страна. Той не е сър Джошуа Рейнолдс^[8] и що се отнася до обикновения вкус — вкусът на обикновения гражданин, като мен например — тази платна не са шедьоври. И наистина в тяхното общо цветово внушение и композиционна завършеност те са печално далеч от истинските шедьоври. И нещо, което отдавна исках да посоча — дори ако бяха шедьоври, те също биха могли да бъдат неприлични. Защото една картина дори когато е нарисувана с най-голямо усърдие, би могла, ако има отношение към неприлични или похотливи теми, да бъде нарушение по смисъла на закона. Или ако можем да използваме кратка сентенция — подобно произведение би могло да се нарече шедьовър на неприличието. Отговорен от начало до край за цялата история на създаването на картините и на предизвикателната им изложба е ответникът. Вместо да се съобрази с желанията на своите спонсори и да се съветва с тях от време на време, той злонамерено е замислил пъклените си картини като едва сега признава, че не го учудва спонтанно изказаното обществено недоволство. Казано по-просто, неговият замисъл е бил да шокира и предизвика обществен взрив и той е успял в това. Не беше защитен и доводът, че зад всичко това стои един сериозен, честен и искрен мотив. Ако една личност бъде изцяло упадъчна и покварена, дори да изповядва възможно най-добрите намерения в света тя би създала една порочна и покварена картина. И

последно, поведението на обвиняемия не е достойно. Вместо да покаже дължимото чувство на уважение и на разкаяние, той се държа непокорно, иронично и предизвикателно. Ние изпитваме най-голямо съчувствие към неговото семейство, особено към бащата, който се ползва въпреки тежкото бреме на днешното съдебно дирене с чиста и неопетнена репутация. Независимо от това справедливостта трябва да възтържествува и в каквато и светлина някой да разглежда този случай, фактите показват, че в действителност са нарисувани и показани интимните части на мъже и жени, с което ответникът е предизвикал обществен скандал. Поради това намираме ви, Стивън Дезмънд, за виновен във връзка с повдигнатото срещу вас обвинение. Тъй като нарушението е наказуемо по закона, ние сме във властта си да ви поставим в затвора. Въпреки сериозността на нарушението ви ние обаче не сме склонни да ви наложим пълно наказание, както се предвижда в закона, а ще ви глобим със сума от петдесет лири. В добавка към това ще поемете и разходите по това дело. Трябва също да заявя, че наше задължение е по смисъла на Закона за неприличие в публични изяви от 1857 година да се разпоредим трите пана, изложени тук, да бъдат унищожени.

След като присъдата беше прочетена, съдиите станаха и сред шумни аплодисменти съдът приключи своята работа.

[1] Оноре Домие (1809 — 1879) — френски художник, полага началото на реалистичния рисунък, вдъхновява се от идеалите на Великата френска революция — „Бунт“, „Перачка“, „Република“; злъчен карикатурист. — Б.пр. ↑

[2] Едуар Мане (1832 — 1883) — френски художник и гравьор, импресионист — „Къпеци се жени“, „Олимпия“, „Борба на бикове“ и др. — Б.пр. ↑

[3] Тициан — представлява цяла епоха в италианската и световната живопис. Предтеча е на италианския романтизъм, автор е на стотици платна с религиозни, митологични, дори исторически сюжети, портрети. — Б.пр. ↑

[4] Пиер Прудон — френски художник романтик, но със силно изразени реалистични черти. Счита колорита за най-важното в изкуството. ↑

[5] Даная (мит.) — дъщеря на аргоския цар Акрисий и майка на Персей. Тъй като оракулът предсказал на Акрисий, че ще бъде убит от сина на Даная, тя била затворена в една кула. Но Зевс (Юпитер) се вмъкнал при нея под формата на златен дъжд и тя добила от него Персей. — Б.пр. ↑

[6] Делакроа (1799 — 1863) — един от най-великите френски художници на XIX век и виден представител на романтизма. Разкрепостените му сюжети и цветове, пълните му с живот и страсти композиции са в контраст с техническата прецизност на водещия академичен художник Енгър. Някои от картините му са посветени на Великата френска революция — на страданието и величието. — Б.пр. ↑

[7] Верещагин (1842 — 1904!) — виден руски баталист. Взел участие в Руско-турската война (1887 — 1878), в която бил ранен. Известен е с композициите си върху моменти от войната. Загинал през Руско-японската война. — Б.пр. ↑

[8] Джошуа Рейнолдс (1723 — 1792) — именит английски художник, основател на английската живописна школа, тъй като открил нови насоки в портретуването чрез нежно съчетание между озареност, сенки и богатство на багри. Силно е повлиян от фламандската и холандската школа. — Б.пр. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Стивън излезе от полицейската служба и отиде направо на гарата. Глин го чакаше пред „Синия глиган“, но в сегашното си състояние Стивън не искаше да се вижда с никого. Нищо не можеше да промени налудничавата му мисъл да избяга. В своята бясна ярост и отчаяние, които изпълваха душата му, той таеше едно-единствено желание — да се озове някъде, където никой да не го познава и вижда. Никога повече нямаше да се върне в Стилуюотър. Този Съсекс, и всичко свързано с него изведнъж му станаха омразни.

Часът показваше четири, когато Стивън влезе в чакалнята пред касата за билети. Тя изглеждаше безлюдна. Когато се наведе над решетката на гишето, той почувства леко докосване по рамото.

— Стивън.

Толкова напрегнати бяха нервите му, че се обърна рязко. Беше Клеър, в тъмносив костюм, с тъмна шапка и воал, под който лицето ѝ изглеждаше бледо, а очите ѝ имаха необичайно излъчване.

— Помислих си, че ще те намеря тук. Трябваше да те видя.

— Какво има?

— Стивън! — повтори тя обръщението си и се помъчи да се овладее. — Ти сигурно имаш нужда от нещо, може би от кафе или сандвич? Нека да отидем в бюфета.

— Не, Клеър, не искам.

— Тогава седни тук за момент — каза тя и посочи един ъгъл в голата опушена чакалня. — Сигурно си смъртно уморен?

Той се поколеба, след което отиде с нея до скамейката.

— Уморен съм — отговори той.

— О, не ще и съмнение! Всичко се разви така ужасно за теб.

— Ти беше ли там? — погледна я той изненадано и уморено.

— Да! Да! От самото начало до края. Би ли могъл да си представиш, че ще остана настрана? О, Стивън, всичко беше толкова глупаво и жестоко... толкова нечовешко и несправедливо. Аз просто искам да ти помогна.

Той отмести погледа си встрани.

— Не ми ли помогна толкова много досега? — попита той и гласът му прозвуча мрачно, но беше лишен от горчивина. — Още от самото начало, когато купи моите картини.

— Значи той е дошъл и ти е казал... Джефри?!

— Това беше част от нашия разговор. Преди да ме сломи окончателно, той каза, че си го направила от състрадание.

— Не е вярно... картините ми харесаха — отговори въодушевено тя. — Искях ги!

— Не, Клеър. Нека не се преструваме. Ти просто ми даде подаяние от триста лири. Как би могла да харесваш картини, ако не ги разбираш?

— Но аз ги разбирам — запротестира тя разпалено. — Аз се занимавах, четох толкова много книги, опитах се да се образовам в областта на изкуството. Знаем какво значи да се стреми човек към нещо и какво може да изпитва, когато се сблъска с невежество и предразсъдъци. Именно поради това страдах толкова много за теб днес.

— Да, те добре се забавлявах днес. — Устните му болезнено се свиха. — Не ме е грижа за себе си. Почти исках да ме изпратят в затвора. Това, за което истински ме боли, е загубата на моите картини.

— Не мисли за това. Ти ще продължиш да рисуаш.

— Да, дори да ги изгорят... Няма да им се дам. Но се кълна в небето, никога няма да дам шанс на никого да постъпи отново така с мен.

Тя си пое рязко дъх, като че искаше да събере всичките си сили. Ръцете ѝ бяха здраво стиснати. Беше напрегната от усилие да изкаже тези вълнуващи и неочаквани думи:

— Стивън, вземи ме със себе си!

Той обърна бавно глава и я погледна. Тя повдигна воала си и той видя, че беше плакала.

— Недей, Клеър. Ти достатъчно си се компрометирала.

— Какво те е грижа за това? — хвана го тя за ръката. — О, Стивън, скъпи Стивън! Аз съм толкова нещастна. Никога не е трябвало да се омъжвам за Джефри. Никога не съм го обичала. Никога. А сега... аз не мога да продължа с него.

Необузданото чувство в нейния глас го стресна. Познаваше нейната естествена сдържаност, която определяше всичките ѝ

действия, и затова разбра колко е силно чувството, което я владееше. И в неговото състояние на крайно огорчение се изкуси за миг съвсем импулсивно да приеме това самопредлагане, за да си отмъсти на Джефри и да потвърди лошата си репутация. Той не обичаше Клеър, но тя беше сладка и възприемчива. Те биха могли да пропътуват целия свят заедно, а той би могъл да рисува по волята на сърцето си.

— Ти изпитваш съжаление към мен, Клеър — рече той тъжно. — Съжалението е ужасно чувство. То нарушава равновесието. Но ти ще го преодолееш. Ти имаш деца, дом и много неща, които не можеш да захвърлиш.

— Но аз не мога така, Стивън — заплака тя.

— Освен това — продължи той — твърде много съм привързан към теб, за да си позволя да разруша живота ти. Ти всъщност не ме познаваш. Аз не съм за теб. Аз съм някакъв странен атавистичен тип. Ние никога не ще можем да продължим заедно. Само след шест месеца с мен ти ще бъдеш крайно нещастна.

— Ще бъда щастлива... само защото ще бъда с теб.

— Не, Клеър... това не е възможно.

— Всичко е възможно, когато човек обича.

— Ти не знаеш какво говориш — отвърна той очи от нея. — Никаква любов не може да надживее начина на живот, който ти ще трябва да водиш с мен — да се мъкнеш из мизерни жилища, да прекарваш по цели дни сама, да търпиш моите ужасни приятели, да се справяш с трудности, за които никога не си и сънувала.

— Имам средства да променя всичко това, да те направя щастлив и да ти е уютно.

Той я погледна в упор с крайна решителност, която тя не разбра веднага.

— Това ще означава сигурна смърт за изкуството ми. И ако ти убиеш това, Клеър, аз бих могъл само да те намразя.

Настъпи неловка тишина. Цялата стройност на фигурата ѝ изчезна, лебедовата ѝ шия се сви, а лицето ѝ, засенчено от дългите ѝ ресници, помръкна от отчаяние. Сгушена там, на голата пейка в чакалнята, тя имаше вид на ранена птица, сразена и нещастна. Клеър извади четвъртитата кърпичка от чантата си и изтри очи.

Той наруши дългото мълчание и докосна ръкава ѝ.

— Скоро ще ми бъдеш благодарна.

— Едва ли — отвърна тя със странен и далечен глас.

Камбаните на катедралата започнаха да бият за вечерня, звуците идваха меки и ясни. Като въздъхна, сякаш някой я беше повикал, тя прибра кърпичката си, изправи се и засрамена и победена, излезе от чакалнята.

Той остана седнал едно известно време, съкрушен от непоносима тъга. След това свирката на влака го стресна, той се изправи и забърза към перона.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Когато излезе от чакалнята, влакът вече потегляше. Без да знае за къде пътува, той скочи на стъпалото и се настани в едно празно купе. Мозъкът му пулсираше и той натисна с ръка челото си така, че го заболя. Беше достигнал последния предел на издръжливост, точката, от която сигурно нямаше връщане. Духът му сякаш беше умъртвен. Щеше ли той някога да успее да се срещне с нещо друго освен с незачитането или с бруталното отношение, които го доведоха до това крайно положение? Той хвърли замаян и отчаян поглед през прозореца.

Какво трябваше да направи?

Да отпише изобщо Англия? Да потърси закрила в по-слънчева и по-малко предубедена страна? Но той вече не би могъл. Настрадал се до насита от пътуванията си по континента, той се почувства физически неспособен да се изправи пред перипетиите на едно ново европейско приключение. Дланите на ръцете му бяха влажни от пот. Свит в ъгъла, той изучаваше своя бледен и непознат образ в оплютото от мухи огледало. „Не съм добре“, мислеше си той. Ако само можеше да намери една тиха стая, където да може да си легне! Но къде? За нищо на света нямаше повече да се натрапва на Глин. Ричард щеше да го очаква, студиото щеше да бъде отворено и за него. Но той вече не можеше да приеме този жест. Трябваше да бъде сам. Чувстваше се като дете, жадуващо за тъмнината на утробата.

Докато влакът се влачеше по своя път с много спирки и резки тръгвания, той разбра по малките гарички, че това беше местен пътнически влак, който скоро щеше да пристигне в Лондон. През цялото пътуване, което съвсем точно символизираше собствената му неувереност, Стивън се тресеше в нарастващо душевно напрежение и се чудеше какво да прави. Но мозъкът му отказваше да работи и той не намираще никакво решение. Когато приближиха покрайнините на сточна гара Клемпхем, той се сепна и си спомни за Джени Бейнс. Не беше ли му казала тя, че може да му даде стая под наем? Да, той беше сигурен, че тя ще го приеме. На никого никога не би му хрумвало да го търси там.

Посърналото му лице някак си просветна и когато влакът с продължително изсвирване спря на гара „Виктория“, Стивън слезе на перона и се качи на автобус номер двадесет и пет на спирката пред гарата. Беше завалял дъжд, когато автобусът потегли към Уайтхол и Странд. След около час завиха и влязоха в Степни. Когато се взираше през прозореца на автобуса в нанизаните като броеница прозорци по тесните улички, Стивън с облекчение се почувства лишен от своята самоличност. Тук нямаше да бъде разпознат, оскърбен или осмян. Той се придвижи до вратата на автобуса и слезе при кръчмата „Добро намерение“. После с невероятно бавна крачка пое към улица „Кейбъл“. Помнеше номер седемнайсети и скоро застана на прага на една тясна тухлена къща, една от дългата редица ниски работнически жилища, които се простираха по протежение на цялата улица.

С внезапно вълнение Стивън протегна ръка към блестящото полирано чукало и усети, че изтощението му нараства. Даваше си сметка, че ако тук удареше на камък, едва ли можеше да тръгне за някъде. Той се готвеше да почука отново, когато вратата се отвори и на светлината на газена лампа пред него се изправи Джени.

— Добър вечер! — рече той и усети колко трудно му беше да произнесе небрежно думите. — Чудех се дали имаш свободна стая?

Тя се взираше във фигурата му, която беше останала в сянка със съмнението на хазяйка, която често е била обект на притеснение от просяци и бродяги, но след миг извика изненадано и радостно.

— Господин Дезмънд! Да, имам обявена стая. Моля влезте, сър.

Тя затвори вратата след него и го огледа в малкия топъл коридор, облепен с пъстри стенни тапети, оцветени предимно в жълто. В този полумрак той си беше спомнил за червеникавите венички на бузите ѝ и за кафявата бенка, която беше забелязал още преди осем години на скулите ѝ.

— Странно нещо, сър. Никога няма да повярвате — усмихна се тя и завъртя глава. — Но откакто разговаряхме в чайната, аз упорито чувствах с цялото си уважение към вас, че вие ще пожелаете да рисувате Степни.

— И така, имате ли стая?

— Да, сър! Старият господин Тапли, моят редовен наемател, за когото ви бях разказвала, е заел стаята на долния етаж. Но стаята на горния етаж е свободна. Бихте ли си направили труда да я видите?

— Да, разбира се.

„Какво облекчение, мислеше си той, като я следваше по почти отвесната дървена стълба, че тя не знае през какво съм преминал.“ Джени прие неговата внезапна поява без багаж с традиционно спокойствие, което винаги я е отличавало.

Спалнята, която беше и всекидневна, в задната част на къщата, бе чиста и в нея можеше да се живее прилично. Имаше гардероб от пушен дъб, умивалник, дървен стол от камъшит с възглавници и две ръчно плетени килимчета върху линолеум с восъчен цвят.

— Не е много просторно — отбеляза тя, — но е уютно. С газова печка е и е чисто. Не мога да понасям мръсотията, господин Дезмънд.

— Много е хубаво наистина. Ще я наема, ако е възможно.

— Искате ли да бъде включена и храната, сър? Аз правя за господин Тапли закуска и вечеря. Той отсъства главно в средата на деня и смее да кажа, че и с вас ще бъде същото. Стаята ще струва десет шилинга без храната и една лира, ако тя бъде включена.

— Мисля да включа и храната.

— Много добре, сър. Сега моля да ме извините. След малко ще прескоча до магазин „Линтън“, за да ви направя нещо вкусно за вечеря. Бихте ли хапнали една хубава телешка пържола?

— Да, каквото и да е, благодаря.

Разтреперан от внезапен хлад, Стивън изведнъж се почувства толкова странно, че трябваше да се опре на стената.

— Сега бих желал да се измия.

Тя направи жест на разбиране и добави тактично, като се придвижи до стената:

— Банята е в края на антрето, до стълбите. Има бойлер за топла вода. В касичката се пуска едно пени.

Когато тя си отиде, той седна тежко в креслото, като направи усилие да събере разпилените си мисли. Какъв късмет имаше да намери това малко прилично място! А Джени имаше добър характер. Тя щеше да бъде последният човек, който да го притеснява. Но тази тежест в гърдите го разтревожи сериозно. Вероятно тя беше причинена от стария бронхит, който, както винаги, се обаждаше ненавреме. Може би ако подиша свеж въздух, това щеше да му помогне да преодолее задуха в гърдите си. Той стана и отиде да отвори прозореца. Дръжката обаче беше затегната и леко изкривена и тъй като той се напрегна, за

да я вдигне нагоре, от устата му шурна познатата топла и солена течност. Той сложи носната си кърпа на устата и си помисли с отвращение „О, боже, само не това отново!“.

Преди шурналата кръв да изскочи от стиснатите му устни, Стивън потърси банята, наведе се бързо върху мивката и завъртя студения кран. Успокои го поне това, че не изпоцапа наоколо. Но кръвта, която се стичаше в синия порцеланов съд, макар и не толкова силно, колкото по време на последния му пристъп в Испания, беше по-обилна от периода, който предхождаше болестта му в Гаронд. Споменът за това събитие го доведе до състояние на тиха ярост. Той не би могъл, не би трябвало да се разболява тук. Каква отплата щеше да бъде това за непретенциозното, неподозиращо нищо гостоприемство, което му бе оказано! Като постави компрес от мокра кърпа на врата си, той отчаяно се помоли този ненавременен пристъп да премине.

Най-после кръвоизливът намалea и спря. Стивън се изправи, вдиша внимателно и след това издиша с облекчение, че не последва нов прилив на кръв. Почисти мивката и изми влажната си уста с кърпата. Движенията му бяха невероятно бавни и като че ли бяха извършвани от друго лице. Посърнало и с пепеляв цвят лице го гледаше от огледалото. Забеляза, че настъпва слабо влошаване на състоянието му, че го избива онзи зеленикав цвят, с който старите испански художници обичаха да изобразяват своите мъртъвци. Той се изми старателно. Чувстваше главата си празна и олекнала, а краката си натежали, сякаш налети с олово. Умът му все още беше ясен и в него надделяваше необходимостта да се върне в стаята си. Само да би могъл да стигне до нея, да се заключи и да си легне в леглото — би могъл да откаже вечерята под някакъв предлог — тогава никой нямаше да разбере за това отвратително кръвотечение. Сутринта щеше да е възстановен. Като се стегна максимално, той се опита да се върне обратно. Съзнанието за собствената му слабост, докато с бавни крачки се тътреше по антрето, беше толкова непоносимо, че предизвика слаба гримаса върху преbledнелите му устни. Изглеждаше, че ще може да го стори. Но когато почти беше стигнал целта и протягаше ръка към дръжката на вратата, всичко се разлюля, завъртя се в един кръг и накрая изчезна, като го потопи в черна мъгла.

Когато дойде на себе си, разбра, че се намира в леглото си. Постепенно, след като очите му възстановиха способността си да

виждат, пред него се очерта ликът на Джени Бейнс и на един стар човек в раирана риза, с тиранти и нагръдник на шията.

— Той идва на себе си — чу се полушепнешком традиционната реплика в такива случаи, която обезпокои Стивън.

„О, господи — мислеше си той, — какъв глупак излязох, какво непоносимо бреме стоварих на плещите на тази жена!“ — и погледът му се насочи към Джени в знак на извинение.

— Почувствах се твърде замаян. Мислех си, че ще загубя съзнание.

— Струва ми се, че точно това е станало, сър — рече тя и трепетът в гласа ѝ издаде облекчение от неговото възстановяване. — Ако не беше господин Тапли до мен, не знам как щях да ви сложа в леглото.

— Съжалявам, че ви причиних толкова неприятности — промълви той. — Утре ще бъда на крак.

— Ще си поговорим за това, сър — отвърна Джени с предупредително кимване на глава. — Ясно е, че имате много лоша треска. Чудя се дали не трябва да повикаме лекар.

— Не, не. Ще се оправя напълно.

— Какво мислите вие, капитан Тапли?

— Мисля, че ние, двамата, ще се справим с него. Цветът му се възвръща. Имали ли сте преди такива пристъпи, млади момко?

— Не, всъщност не — излъга Стивън. — Напоследък се преуморих. Това е всичко.

— Сега една малка почивка няма да ти навреди. И нещо в стомаха, за да не е празен.

— Да, наистина — съгласи се Джени. — Не бива да ви предлагам вашия котлет сега, сър. За щастие не съм го сложила на огъня. Но просто трябва ми кажете какво ви се яде.

— Имате ли малко мляко? Студено по възможност?

— Да, сър! И ще би сваря телешки бульон, веднага.

Двамата излязоха от стаята. Но след три минути Джени се върна с малък японски поднос, на който имаше една чаша и каничка с цветенца, покрита с бродирана със стъклени мъниста покривка. Като остави подноса до леглото, тя му наля една чаша с мляко и го наблюдаваше, докато той бавно пиеше. След това излезе с чашата,

върна се с нея, вече измита и изсушена, и я постави на подноса до него.

— Да оставя ли светлината?

— Не, загаси я, моля те — рече той и добави, без да си вярва: —

Мисля, че заспивам.

— Разбира се, вие ще се оправите.

— Съвсем сигурно.

— Лека нощ, сър.

— Лека нощ, Джени.

Светлината беше загасена, стаята потъна в тъмнина, но той все още чувстваше присъствието на Джени. Тя промълви забързано и с уважение:

— Вие не трябва да се безпокоите, господин Дезмънд. Не мислете за това нито за минута. Вие бяхте много добър с мен на улица „Клинкър“. Никога няма да го забравя. Аз се радвам, че имам случай да ви се отблагодаря.

Тя излезе и затвори вратата след себе си. Той лежеше в странната малка стая и дишаше затруднено и неравно. Опита се да стегне тялото си в отчаяно усилие да потисне страха си. Две малки сълзи се отрониха от затворените му ресници и се търкулнаха надолу по лицето му.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

Независимо от огромното си желание да бъде на крака, поради собствената си слабост и поради настояванията на хората около него, измина почти една седмица, преди Стивън да излезе от стаята си. В сянката на апатията, която го беше обзела, той благослови отново случая, който го доведе до тази невзрачна къща в района на доковете. Колко често в миналото беше живял в мизерни жилища! Но тук мястото светеше от чистота. А Джени винаги имаше ведро лице, беше готова да прави всичко, което е по силите ѝ, за да му послужи.

Всеки следобед Джо Тапли идваше да го посети и доколкото неговата глухота и мълчаливо благодушие позволяваше, прекарваше до края на деня. Старият Джо беше работил по-голямата част от живота си като съсобственик на баржа за въглища, после като капитан на корабче, което се движеше по канала и извършваше ежедневни пътувания до Хамптън и по река Кът. Вече беше пенсионер, вложил спестяванията си в пристанищна база, където даваше под наем съоръжения и места за акостиране. Морето бе наистина същността на неговото съществуване и всяка сутрин след закуска той заминаваше за своя пристан, където, разположен до печката в дървената барака на кея, щеше да попива бавно, дума по дума, уводните и заключителните колони на вестник „Гринуич Меридиан“. От време на време се оглеждаше при преминаването на някой плавателен съд и по стар навик отговаряше на поздрава на някой капитан.

Когато Стивън слезе за първи път долу, опита да направи една кратка и твърде несигурна следобедна разходка по дължината на улица „Кейбъл“.

Вратата на стария капитан беше гостоприемно отворена, но тъй като неговият съквартирант се качваше бавно по стълбите, Тапли го посети в неговата стая, където, седнала до прозореца, Джени кърпеше чорап.

— Добре — каза Джо, — как се чувствате, когато сте навън?

— Много добре, благодаря. Само леко треперя.

— Преди треперехте много повече. Вземете стол.

Стивън седна. Изглежда последователно и двамата и го обзе тревожно чувство на обърканост.

И наистина, след доста дълга пауза Джени, очевидно все още наведена над чорапите, наруши тишината:

— Трябва да отидете при моята снаха за няколко седмици, господин Дезмънд. Флори Бейнс е името ѝ. Вие знаете, че моят беден Алф беше неин брат. Аз винаги ѝ ходя на гости по това време на годината. И господин Тапли мисли, че вие не трябва да оставате тук. — Тя продължи забързано: — Той винаги се справя, когато мен ме няма. Но с вас е различно... вие сте болен... няма да можете да се справите.

— Разбирам — каза Стивън с внезапно безпокойство и сега разбираше как са били уредени нещата. Той не ги винеше за това, че искат да се отърват от него.

— И така — заключи Джени на един дъх, преди той да може да каже нещо. — Господин Тапли мисли, че трябва да дойдете с мен. Няма друго място, където да могат да изправят човек на крака, както при Маргит. Морският въздух е прекрасен.

— Маргит е лековитото място — потвърди капитанът, като поклати убедително глава. — Ще ви оправи за кратко време.

Внезапна топлина обля сърцето на Стивън. Но той беше все още потиснат и меланхоличен, обзет в продължение на часове от горчиви мисли.

— Не мога и да си помисля да те притеснявам. Достатъчно злоупотребих с твоята любезност.

— Няма нищо, сър. Флори ще се радва да се грижи за вас — отговори тя, като подозираше причината за неговото колебание. — Вие ще можете да ѝ платите за прехраната толкова, колкото плащате и на мен.

Толкова немощен и жалък се чувстваше, че не можеше да устои на нейните неколнократни увещания, толкова добронамерени при това. И наистина неговата кратка и направена с усилие разходка беше напразна надежда да започне работа веднага, ако изобщо би могъл да работи отново. Той установи, че не може да направи нищо, докато не укрепне здравословно, и че трябва да приеме този приятелски жест.

Същата вечер беше написано писмо до Флори Бейнс и следващия понеделник Стивън и неговата хазайка взеха влака от Чаринг Крос.

Джени, която нямаше много задължения, беше във весело празнично настроение и необикновено приказлива, когато преминаваха през Дартфорд и Чанхем, през солниците в широкото устие на реката към равнините на Кент. Беше облечена в тъмнозелено кадифено палто. На краката си носеше чисти черни ботушки с копчета и малките ѝ изнурени от работа ръце бяха скрити в свежо изпрани бели ръкавици. Нейната шапка беше от блестящ сатен с невероятен цикламен цвят и стоеше на върха на главата ѝ като някаква приказна птица върху гнездото си. Стивън не можеше да откъсне очите си от нея. Толкова вперен беше неговият поглед, че Джени се усмихна и го погледна крадешком.

— Виждам, че ви харесва моята шапка. Много изгодна покупка от януарските разпродажби. Моят цвят винаги е бил червеният.

— Шапката ти наистина е забележителна, Джени. Но я свали, защото саждите от локомотива, които влизат през прозореца, могат да я повредят.

Тя се подчини послушно и я свали. Чисто измитата ѝ коса се открои и тя заприлича отново на себе си, естествена и жива, една малка жена в бяла памучна блузка. „Но е някак си по-различна, мислеше си той, от елегантното младо момиче, което метеше стаята и шиеше копчетата му в Сетълмента.“

— Вижте, господин Дезмънд — възкликна тя, — тези редици от стълбове са за отглеждане на хмел.

— Ти интересуваш ли се от хмел, Джени?

— Понякога мога да си позволя по една чаша — рече тя сериозно, след това го погледна и се засмя. — Нищо по-силно, макар че...

Тя се изправи и като взе чантата си от багажника, разви, без изобщо да обръща внимание на другите спътници в купето, един пакет със сандвичи от шунка и език.

— Заповядайте, сър. Няма причина да се стеснявате — настояваше тя. — Обещах на капитана, че ще ви накарам да ядете. Флори ще направи това във всички случаи. Едно нещо ще ви кажа за нея: тя слага хубава софра. Надявам се, че обичате риба.

— Да, Джени — отговори той, захапал един сандвич. — Темата за яденето не предизвиква особени емоции у мен. Това, което твърде

ме безпокои, е дали продавачката на риба, имам предвид Флори, ще ме хареса.

— Флори е чудесна. Тя се занимава само със собствеността си. Много е независима. Всичко оправя сама, помага ѝ едно момче — Ерни Ууд, неин племенник. В миналото имаше тъжни моменти. Ще намерите общ език.

— Надявам се.

— Разбира се, вие не трябва да очаквате твърде много... къщата ѝ е малка.

— Надявам се, че няма да ви притесня с настаняването.

— О, не сър — отговори тя спокойно. — Аз ще отида при Флори. Вие ще се настаните в моето легло.

Тя го погледна — думите ѝ изглежда я стреснаха. Внезапно неволна червенина изби по страните ѝ. Тя се обърна и погледна през прозореца.

Наближаваха целта на тяхното пътуване. Пристигнаха в три часа следобед. Стивън стъпи на безлюдния перон и веднага почувства как го омайва дъхавия и щипещ прекрасен въздух, който смесва богатите речни и океански води с пясъка, мидите, зрелите морски растения и лечебната кал. Както Джени се беше надявала, Ерни, едно малко, но с приятна външност момче на петнадесет години, беше на гарата, за да ги посрещне с каручка, теглена от пони.

Мястото на Флори се намираще срещу пристанището, в една редица от стари и твърде паянтови сгради, които миришеха на катран и саламура и гледаха през покритата с павета улица към една преплетена панорама от мачти, платна, въжета, бурета, сандъци и приливна тиня. Магазинът под номер четиридесет и девет, макар нисък и полегат, беше боядисан в светлосиньо, а над вратата имаше надпис „Флорънс Бейнс: риба, скариди и сърцевидни миди“. На горния етаж, до който се стигаше по странични каменни стълби, бяха помещенията за живеене.

Гостите влязоха в предното помещение, което беше приятно мебелирано с хубава гарнитура. Ерни веднага се отправи долу, за да смени своята леля, която скоро се появи — една слаба и суха жена на четиридесет години, която свали навитите ръкави на плетената си вълнена жилетка и целуна Джени сърдечно по бузата. После огледа внимателно Стивън и му подаде отпуснатата си ръка, студена като филе от писия.

— Очаквам, че сте готови за чая. Седнете и ще ви наля.

Като се придвижваше живо, тя донесе отвътре голям поднос, на който имаше препечени филии, чайник и плато цвъртяща пържена риба.

— Как вървят нещата, Флори? — запита Джени, като отпи от чая си с въздишка на удовлетворение.

— Не трябва да се оплаквам, но магазинчето е голяма грижа.

— Винаги ще бъде така, Флори.

— Да, винаги.

— Глупавият градски съвет, предполагам, ти създава проблеми.

— И техните разрешителни. Те мислят, че с една жена могат да си правят каквото искат.

— Но все пак ще трябва да решиш нещата след няколко седмици.

— След три, скъпа.

— Няма значение. Струва си усилието, Флори.

— Понякога се чудя дали е така — поклати тя обезверено глава по повод на нейния конфликт с официалните власти.

Джени се усмихна на Стивън, склонна да включи и него в разговора.

— Лятната търговия е чудесна. Флори открива щанд близо до крайбрежната улица. Тя е известна с нейните скариди и сърцевидни миди.

— Мислех си, че се ползвам с името на основател — рече Флори, като изглеждаше наранена от този пропуск.

— Разбира се, че е така, скъпа.

Яденето беше богато и изобилно, стаята удобна, възглицата в огъня прашяха весело. Но за Стивън беше очевидно, че той е обект на остро подозрение от страна на хазяйката. Това малко го безпокоеше. Повече заради Джени, отколкото заради себе си той чувстваше, че трябва да се опита да разсее това подозрение. Той забеляза привързаността на Флори към жълтата котка, извади албума за рисуване от джоба си и докато жените бяха заети с краткия си интимен разговор, скицира набързо светлокафявото животинче.

След десет минути рисунката беше готова. Той извади листа от албума и я подаде мълчаливо.

— Да... мога да кажа... — бяха няколкото думи, които излязоха от устата на Флори. Изненада, нерешителност, страх и недоверчивост

бяха изписани на лицето ѝ, докато най-накрая си призна колко ѝ харесва рисунката. — Приличат си с Джингър като две капки вода. Е, наистина сте художник.

— Ако ви харесва, надявам се да я приемете.

— Никога няма да можете да преживеете, ако си раздавате така нещата.

Тя остана много поласкана. След чая, когато той каза, че се готви да излезе на кратка разходка, тя извика след него: „Пазете се от вятъра! Маргит е ориентиран към Северния полюс“.

Това беше наистина вярно, но за разлика от Флори Стивън обичаше студа — той никога не му пречеше. И сега по крайбрежната алея, все още пуста преди началото на сезона, той усети, че силите му се възстановяват и че нов изблик на енергия запулсира в него. Тонизиращият въздух шумеше като шампанско и той го пое в гърдите си без затруднение. Появи се лека червенина на бузите му. След първия изблик на оптимизъм обаче, той реши да не предприема работа през следващите две седмици — дори нямаше да скицира или да прави цветни бележки. Трябваше да се излекува веднъж завинаги от този бронхит, който периодично се появяваше през последните години. Той вървеше по крайбрежната алея, сам в тази универсална сивота на небето и морето, лъхан от вятър, който свиреше в ушите му като в голяма морска раковина. Докосван нежно от песъчинки, които се вихреха и фучаха около него, той чувстваше как пулсът му се ускорява и като изправи глава, тъжно произнесе:

— Може би... аз все още мога да докажа, че не съм победен...

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

През следващите дни настроението на Стивън се подобри още повече. Колко щастлив беше сред тези обикновени хора, на които членовете на неговата собствена класа несъмнено биха гледали отвисоко като на „прости“. Напротив, той се чувстваше сред тях като у дома си, дори усети истински, че е един от тях. Самият живот около пристанището, пристигането и отпътуването на малките едномачтови рибарски лодки, разтоварването на улова — всичко това го вълнуваше, разведряваше съзнанието му от горчивите размишления. Рано сутринта той придружи Флори до рибния пазар и отбеляза с какъв успех и спокойствие правеше тя своите наддавания, като просто ловеше окото на човека, който провеждаше търга, чийто стържещ глас водеше вечна борба с произнесените ставки. Стивън увеличи продължителността на разходките си до скалите, спеше на прозорец, широко отворен за бриза. Най-добро от всичко беше къпането. Полярните влияния се отразяваха силно на водата, но за разлика от Флори, която беше зиморничава, Стивън не можеше да бъде възпрян. Всеки предобед той излизаше на пристана, където се присъединяваше към тези местни жители, които си бяха направили целогодишен клуб. Един приятелски настроен член на този клуб го беше информирал, че плувал даже когато снегът вече е покрил брега. Рязкото тонизиращо солено потапяне ускоряваше повече от всичко останало възстановяването на Стивън, възраждаше у него желанието да рисува. А най-ободряващото от всичко беше, че бе осъзнал и повярвал силно в собствените си творчески сили.

По-голяма част от времето прекарваше сам — Флори, когато не беше заета с осигуряването на концесията си, получена от корпорацията, наблюдаваше ръста на продажбите в нейния магазин. В него изцяло бе ангажирана Джени, докато Ерни всеки следобед правеше обиколки с каручката и предлагаше стоката с високи подвиквания.

Стивън се учуди, когато в сряда беше направено предложение за семейна екскурзия.

— Можеш ли да се измъкнеш? — запита той Флори.

— Работа без развлечения е жива скука — припомни тя една поговорка, но след това се смили над неговото невежество и каза: — В сряда затваряме за половин ден и отиваме да ловим скариди.

— Ловене на скариди?

— Като че ли чуваш за първи път. Не ме ли свързваш винаги с тези проклетни скариди? Уведомявам те, че сега ще направим чай. А ако не те е страх да умреш от измръзване, можеш да се окъпеш веднъж в морето, също като на Северния полюс. Това устройва ли ви, Микеланджело?

— Звучи прекрасно, Флори — съгласи се той приятелски.

Тонът му беше особен и в отговор тя му се усмихна. Макар и предпазливо, тя постепенно омекна към него. Не можеше да забрави рисунката на Джингър, която беше занесла във фотостудиото на У. Х. Смит, за да ѝ направи паспарту. Нещо повече — повторните предложения да върши нещо в магазина, макар че бяха твърдо отхвърлени, я склониха да го разглежда не като „лепка“ — това още повече се потвърди, когато една вечер тя го видя как той със запретнати ръкави мие съдовете за вечерта.

Срядата дойде облачна, но суха. Точно в два часа кепенците на магазина бяха спуснати и компанията пое, накачена на малката каручка, по пътя на изток покрай морето, към Клифтънвил. След около пет мили Ерни свърна от главното шосе по един междуселски път, който минаваше между храсти от напъпил глог и завършваше на тревиста пътека, минаваше през една раkitена портичка в поле от репей и груба морска трева. Разпрегнаха понито и го пуснаха свободно да пасе, докато Флори с вид на разводач ги поведе надолу, през дюните на туфи, към малък усамотен пясъчен залив, закрит от скалисти носове и открит само откъм морето.

— Какво прекрасно място! — възкликна Стивън.

— Отливът току-що е започнал — отбеляза практичният Ерни.

— Значи тук ги ловите.

— Ще поровиш ли с мен, момче? Чакай само да приготвя пръчките за изравяне на мидите — извини се Ерни и бързо отиде настрани.

— Аз съм готова — каза Джени и при неговия изненадан поглед се разсмя високо. — Да видим кой пръв ще влезе във водата.

Те се разсъблякоха зад двете близки скали. Въпреки особеностите на женското облекло тя стигна първа до водата и се хвърли в нея.

— Къде си се учила да плуваш? — запита той, когато с усилие стигна до нея.

— На пристана на Джо Тапли. Като деца ние се въртахме там през цялото лято.

Тя се обърна и заплува със затворени очи. Закръглена и млада, тя изглеждаше съвсем непроменена за времето, откакто се беше запознал с нея. Стивън забеляза в нея свежест, естествена привлекателност, която го накара да се зачуди защо не си е намерила друг съпруг. Внезапното любопитство превъзможна естествената му резервираност.

— Джени... защо не си се омъжила повторно?

Тя се спря, като пляскаше с ръце във водата, погледна го и завъртя глава.

— Никога не съм имала възможност, предполагам. Е, да, признавам, че няколко млади мъже се навъртаха. Но на мен не ми направи впечатление нито един от тях — усмихна се тя изведнъж. — Знаете как са тези неща, господин Дезмънд. Парен каша духа.

Преди той да успее да ѝ отговори, тя забърза към брега.

Облякоха се и тръгнаха боси към скритата част на скалистото заливче, където Флори и Ерни чакаха с мрежи за скариди, всяка закачена за дълъг прът с дървен крайник, подобен на гребло.

— По-добре късно, отколкото никога — поздрави ги Флори язвително. — Вземете си мрежите от Ерни. И ако действително сте готови, да започнем.

Като постави напречната летва върху неравното дъно, тя закрачи сред плиткото, като буташе мрежата пред себе си и вдигаше мътен облак от пясък. Ерни и Джени се наредиха в линия и се придвижваха бавно отзад, а малко по-встрани ги следваше Стивън. Той забеляза в чистата вода точно пред тях очертанията на скаридите — едва видими, с желатинови форми, с деликатни мустачки, почти прозрачни, пропускащи само пъстрия цвят на пясъка. Всяка скарида имаше малки тъмни очички, които придаваха на крехкия организъм съдържание, способно да го приобщи към общата опасност, да го накара да се люшка насам-натам заедно с цялото това множество. Немалко от тях се

изплъзваха, но в края на влаченето, когато прътовете се вдигаха над водата, се виждаше, че в мрежите има значителен улов.

— Донеси кофата, Ерни — изкомандва Флори. — Вземи само най-големите, другите върни обратно. Вие, тримата, продължавайте. Аз отивам до скалите за сърцати миди.

Вятърът духаше леко, слънцето се появи като блестящ портокал. До глезените във вода, те преравяха своите площи и след час кофата беше пълна. След малко откъм скалите, където гореше и хвърляше искри огън от плавей, се чу викът на Флори. Те тръгнаха към нея. Постлаха бяла покривка върху гладка и суха издатина, затиснаха краищата ѝ с кръгли гладки камъни, чаят кипна, а върху огъня имаше гърне с кипяща вода.

— Сигурно някои части на тялото ще ми премръзнат — рече Флори, като държеше посинелите пръсти на краката си близо до пламъка на огъня. Обърна се към скаридите и каза: — Влизайте!

— Срамота! — промърмори Джени с леко потръпване, когато извитите рачета изчезнаха в кипящата вода. — Бедните!

— Те не чувстват нищо — увери я Ерни. — Не се нервирай толкова. Така ли е, господин Дезмънд?

Вперил поглед в Джени, Стивън едва чу въпроса. Без да забелязва нищо, тя стоеше с леко разтворени голи крака, със скъсена отпред пола с басти, под която се подаваше чиста фуста, с отворена на шията блузка с надиплени ръкави. Мрежата за ловене на скариди беше все още на рамото ѝ. Бузите ѝ бяха опърлени от морето и от носените от вятъра песъчинки до яркочервено, косата ѝ бе разрошена от вятъра — тя имаше един дълбок синьо-черен цвят, фигурата ѝ беше ниска и здрава, наведена леко напред, обърната към скучния и разочароващ залез. Стивън не носеше картон, но копнееше с болезнено желание: „Боже господи, ако можех само да я нарисувам каквато е сега, с тези контрастни цветове в червено и синьо и с това гримирано сякаш с руж лице“.

Чаят беше силен, тъмен, като препечено месо, ужасно горещ. Флори настояваше да изпият по едно канче, за да изгонят студа от стомасите си. След това с очи, обърнати към Стивън, тя сервира мидите, като отбелязваше с познатото свиване на устните изненадата, която го очакваше, след като ги опита.

— Никога не сте очаквали да бъдат толкова вкусни, нали? — сгълча го тя. — Изпийте също и сока от мидите!

— Черупката на мидата трябва да остане празна — съгласи се Ерни, след като полегна.

Мидите наистина бяха много вкусни — всяка в своята бяла раковина, крехки и солени. Една прясна храна от морето, която дава представа за същността на океана — може би първия акт на съзиданието.

След това дойде ред на скаридите. Вземаха ги направо от гърнето, нежнорозови, разделящи се с бронята си без шум, хрупкави, сочни. Те ги изядоха с дебели филии домашен хляб, намазан със селско масло. Наляха си още чай. След това хапнаха сиренки, които Джени беше изпекла предната вечер. Последва тишина, засилена от бавния ритмичен шум на прилива. Никой нямаше желание да се движи — по един странен и приятен начин ги обхвана леност. Съзерцаваха как бялата луна се оформя във все още чистото небе. Стивън копнееше този прекрасен час, ако може да не свършва толкова бързо. Но Флори се намеси:

— Смрачава се. По-добре да вдигаме платната.

Всичко, което беше необходимо за пикника, беше вдигнато, понито беше запрегнато отново, лампата кандило запалена. Флори и Ерни седнаха отпред. Стивън беше вече седнал в каручката и протегна ръка, за да помогне на Джени да се качи отзад. Той стисна пръстите ѝ здраво и я притегли към себе си. И в тази близост, като от удар от мълния, той изпита освобождаването на чувство, което се беше насъбирало у него през целия следобед — една физическа сладост от стискането на нейната суха, топла кожа, един заливащ го прилив на опиянение, което накара сърцето му да се преобърне и да затупка — толкова неочаквано и силно беше това вълнение, че го остави без думи.

Заради кошницата, която заемаше много място, Джени и Стивън бяха принудени да седнат един до друг. От мекия допир с тялото ѝ вълни на топла жизненост нахлуха у него. В продължение на години, още от времето на безплодното ходене по петите на Еми Бартело, той не беше гледал на нито една жена с желание. То умираше в него и убийството му го обричаше на вечно безбрачие. Но сега сякаш животът отново го повика. Тя беше ли разбрала? Можеше ли тя да сподели същото чувство? Тя също беше прекалено тиха, а може би бе

все още пренапрегната. И този тревожен пулс, който той усети, когато ръцете им се срещнаха — не беше ли това бушуващата кръв?

Те навлязоха в града, който ги прие с блясъка на светлините, отразяващи се върху маслената вода на пристанището. Когато се приближиха до кея, Флори възкликна прозаично:

— Ах, колко съм жадна от тези скариди! Ще спрем ли в „Делфин“ да прием нещо приятно?

— Аз съм за — каза Ерни. — Ще пия минерална вода.

— На такива места пиенето не е позволено на тези, които са под осемнайсет години.

— Но, лельо Фло...

— Не! — каза Флори твърдо. — Да забравим това. Ще прием нещо вкъщи.

Те продължиха до края на редицата, където се намираше обора, и тъй като Ерни беше нещо начумерен, Джени остана с него да разпрегнат понито, а Флори и Стивън тръгнаха за магазина сами. Когато се разхождаха бавно по кея, Стивън, все още дълбоко развълнуван, усети как неговата компаньонка го оглежда внимателно.

— Беше наистина един хубав ден — започна той разговора.

— Джени е хубаво момиче — заключи Флори. — Тя е мъдра, макар и обикновена. Работи много. Имала е много битки със себе си. Колкото до някакви сърдечни дела — надявам се да тръгне с един прекрасен мъж тези дни... Няма да се помиря, ако допусна грешка. Някой с добра редовна заплата, който да се погрижи истински за нея.

Настъпи пауза. След това отново продължи с този провлачен маниер на изговаряне, сякаш мислеше на глас.

— Например... има тук един местен човек на име Хоукинс, съсобственик на един чисто нов риболовен траулер... Бива си го. Щяхме да го видим, ако бяхме отишли в „Делфин“. Общителен младеж, лапнал е много по нея.

Той замълча, без да знае как да отговори. Въпреки че тонът ѝ беше небрежен, съзря в дълбочината на гласа ѝ предупреждение. При всички случаи подтекстът беше ясен.

Те изкачиха каменните стъпала на къщата. В кухнята Флори се обърна към него с небрежност, която го убеди, че думите ѝ бяха казани нарочно:

— Какво ще кажете за един сандвич? И по една бира?

Не, той не би могъл да погледне Джени след тези двусмислени реплики. Усмихна се насила.

— Твърде съм уморен и искам да се прибирам. Лека нощ, Флори.

Той се прибра в стаята, затвори вратата и остана за дълго с неспокойните си мисли, от които почти автоматично се опита да се избави, посегна към албума си и си каза, че трябва да запамети впечатленията от бреговата линия, докато са още свежи в съзнанието му.

През следващия час той направи няколко пастелни рисунки, но нито една от тях не го задоволи и накрая с някаква нервна възбуда остави албума настрана и започна да се съблича.

Вече в леглото, загаси светлината и се протегна в прохладните чаршафи. През широко отворените прозорци, осветени от невидимата луна, той можеше да види белотата на млечното небе, където светеше звездата Сириус. Кожата му, освежена от прохладния въздух, сякаш се нажежаваше.

В този момент стъпки достигнаха до следващата врата и през тънката стена той чу тихи движения и приглушения разговор на двете жени, които се готвеха да си лягат. Той рязко запуши ушите си с възглавницата. Ако можеше да чуе шума от свалянето на робата на Джени, щракането на откопчания корсет, чукането на токчетата, докато сваля фустата си. В главата му беше и гледката на залива, която като някаква странна алхимия, изпълнена с вятър, море и пясък, създаваше образ, ясен и блестящ като венецианско стъкло. Накрая, опиянено от въздуха, съзнанието му се замъгли и той заспа.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

Двуседмичното му пребиваване щеше да свърши в събота — след три дни трябваше да си замине. И той вярваше, че със силата на волята и с помощта на определен самоконтрол ще може да изкара този кратък период, без да залъгва себе си. Междувременно се залови с изготвянето на серия от импресии на морска тематика. В четвъртък взе един блок от ръчно направена хартия, с матирана повърхност и с мек жълтеникав оттенък, който откри в една книжарница от втора ръка встрани от главната улица, и отиде към вътрешното пристанище. Започна един етюд, изобразяващ малки едномачтови рибарски лодки в една линия, два траулера до тях, а от другата страна, с поглед насочен навътре, се виждаха рибарски мрежи, съхнещи на забити дървени пръти. Но сърцето му не беше в тази картина. След като изхаби два листа ценна хартия, той отиде с потиснато настроение към „Делфин“, седна сам в ъгъла, обядва хляб със сирене и изпи една халба бира.

Следобедът не беше по-различен. Слънцето продължи да припича през облаците, но работата му с четката не беше достатъчно бърза, за да хване плуващата игра на светлината. Когато започна четвъртия си опит, траулерите му се отделиха и заплуваха към морската шир, като оставяха празно пространство в композицията подобно на изваден преден зъб. Той се предаде ядосан. Не мислеше да се връща в магазина. С блок под мишница, с ръце в джобовете и с наведени рамене тръгна из стария град, разглеждаше витрините на морските магазини, оценявайки преди всичко изложените стоки на корабни търговци на провизии, на майстори на корабни въжета и такъми и доставчици на мощни керосинови двигатели. Просто убиваше времето.

Беше ли сериозно влюбен? Ситуацията изглеждаше толкова абсурдна, че той беше принуден да я отхвърли — казваше си, че вече е прехвърлил трийсетте, че може би временно е във форма, а всъщност е подвластен на периодични влошавания на състоянието на гръдния кош, лишен е от семейна собственост, почти няма никакви пари, обречен е неизбежно на тази бездоходна господарка — изкуството. А

Джени? Тя самата вече не беше момиче, въображението му го беше измамilo. Тя бе една жена от работническата класа, приближаваща средна възраст, ниска, с обикновено лице, твърде необразована, с познания за рисуването не повече от тези на ескимоска и с ужасен вкус при избора на шапки. Освен това, не беше ли предупреден с тактическа настойчивост от Флори? И накрая си каза, че в името на здравия смисъл трябва да престане да мисли за нея. Но въпреки цялата си логическа постройка той не можа да го стори.

Отчаян, Стивън реши да се поразходи покрай брега. Когато минаваше покрай Гранд хотела, който заемаше централно място на крайбрежната алея, един мъж с бомбе и оръфано палто с кадифена яка, с квадратна черна чанта се появи от въртящата се врата и тръгна към него. Нещо във фигурата, в люлеенето на раменете му беше смътно познато. И наистина, когато се приближиха един към друг, те внезапно се познаха.

— Да пукна, ако това не е Дезмънд! Каква изненада! Приятно ми е да те видя, стари приятелю.

Това беше Хари Честър. Той пое ръката на Стивън, стисна я енергично, с явно задоволство от срещата, като отбеляза колко странен шанс е тя и колко малък е светът.

— Бях в Гранд хотела за една бърза чашка, мислех да изпия още една, но после се отказах. Ако бях останал, нямаше да попадна на теб. Провидението си каза думата, стари приятелю. Нищо друго.

Той беше понапълнял след последната им среща, вратът му беше понадебелял и неговото тясно вталено палто, като на човек със спортна фигура, отказваше да скрива началото на пълнотата. Лицето му, макар и все още твърде красиво, беше загрубяло, а в очите му, въпреки че излъчваха същата сърдечност, имаше твърдост, която беше подозрителна дори за непознат.

— Да се върнем обратно вътре. Трябва да изпиеш една с мен.

Те отидоха в бара на хотела. Честър се усмихна на барманката, килна шапката си назад и кракът му автоматично потърси бронзовата опорна тръба.

— Какво ще пиеш? Чаша горчиво питие? Аз ще взема уиски и малко сода.

— Какво те доведе в Маргит? — попита Стивън, когато най-после му се удаде възможност да говори.

— Бизнес, приятелю. Южният бряг е моята стихия. Посетил съм всички хотели в този район.

— Ти си престанал да рисуваш?

— Боже господи, разбира се. Много отдавна. Вълната на живота ме отнесе към проблемите на хората... Имам работа... и то много хубава.

Той представи измислицата си със заразителна усмивка, като удари леко небръснатата си брада.

— Грижа се за нечистоплътността на нацията.

— По какъв начин?

— Като продавам сапун, стари приятелю. За „Глукщейн брадърс“. Страшно хубава фирма. Добре поставен съм сред тях... почти на партньорски начала. — Погледна в огледалото и оправи връзката си, която, както Стивън видя сега, явно показваше подобрението в живота на Хари; носеше си стария костюм от бледосиньо райе на колежаите от Итън. — Работата е хубава. Аз обичам да пътувам.

Настъпи тишина. Независимо от веселието му и бликащото добро приятелско чувство в ъгълчетата на очите на Честър вече се бяха появили бръчки, а чарът му, подобно на мъха на кадифената му яка, бе чувствително изтънял. Ноктите му, за човек, който приема грижата за чистотата на нацията толкова сериозно, бяха печално мръсни.

— Чувал ли си нещо за Ламбер? — запита Стивън.

— Филип? — погледна наперено Честър. — Елиз го изостави, ти знаеш — по време на войната отиде при един австрийски офицер. Последното нещо, което чух за Филип е, че работи като дизайнер на стенни тапети за една малка фирма в Чантили.

Честър замълча и кимна с глава:

— Разбира се, ти трябва да знаеш за Еми?

— Не!

— О, боже мой, човече! Не четеш ли вестници? Една вечер, около шест месеца след като ти замина, тя се изкачила за своя номер. Казаха при разследването, че пързалката е била мокра, не добре осветена, но освен това Еми е била на вечеря преди номера и според мен се е натряскала добре. Както и да е, тя се подхлъзнала при излитането, загубила равновесие във въздуха и паднала на главата си.

Стивън замълча. Въпреки че знаеше Честър като безподобен лъжец, той не се усъмни в истинността на новината. Въпреки че го шокира, тя отекна в него по странен начин, само като завършек на един епизод, толкова отдавна забравен, сякаш вече е бил мъртъв. Нито пък имаше възможност да се замисли върху него, защото Честър веднага започна да говори за себе си по-малко открити лъжи с една любопитна и безстрашна самоизмама, която забравяше положението му на евтин търговски пътник, работещ на комисиона, неизплатените дългове, изпросените заеми и изръсените от приятели пътиета, измамната външност, която му даваше възможността да прекарва по една нощ безплатно в евтини хотели или да заеме работно място. Той почти даде живот на своята лъжлива оценка за превъзходството на хората от старата школа, демонстрира имитация на просперитет. Него очевидно не го интересуваше това, с което се занимаваше Стивън. В неговите маниери, в този вятърничав шарлатанизъм имаше нещо, което будеше възхищение, имаше нещо близко до героичното, нещо, което и за миг не се поддаваше на депресия или на горчивите проблясъци на истината. Като погледна часовника над бара, Честър се размърда.

— О, господи — възкликна той. — Часът е шест и половина. Имам само седем минути, за да хвана влака за Фолкстоун. Трябва да бягам. Довиждане, стари приятелю. Благодаря за пътието. — Честър накриви бомбето си още повече над ухото, ръкува се, кимна на момичето на бара и като залюля черната си чанта с мостри, излезе наперено.

Със замислен вид Стивън плати сметката и пое в падащия здрач към квартал Роу. Тази случайна среща със спомените за далечния период във Франция, кратък може би, но все пак изпълнен с толкова илюзии, го върна с по-голямо облекчение в сегашната реалност. След празната суета на Честър той можа да оцени положителната страна на обикновените неща, които щеше да намери в топлата кухня на номер четиридесет и девет. Състоянието му на нерешителност се изпари. Той изкачваше стъпалата с внезапна бодрост.

Вътре, в стаята, Ерни седеше до масата, а Джени се въртеше около печката.

— Да благодарим на Бога — поздрави го тя с ведро лице. — Пазех ви вечерята и се страхувах да не се развали. Ние вечеряхме преди повече от половин час.

Топлината на нейното посрещане, домашният уют на тази малка стая го трогна като благословия. Той седна до Ерни, който се беше навел с интерес над един седмичник — „Комични изрезки“. Джени извади една дълбока чиния с овчарска питка, постави я на масата, като една част от нея остави завита с кърпа.

— Внимавайте, че е гореща. Дръпни се, Ерни, с твоя латински и гръцки.

Стивън се разположи удобно и започна да яде. От питката, покрита с дебел пласт запечени картофи, се вдигаше пара и се носеше апетитен аромат. Джени взе отсрещния стол и наблюдаваше апетита му с одобрение.

— Работихте ли?

— Опитвах се... След това обиколих пристанището.

— Отразило ви се е добре. Освежили сте се навън.

— Аз съм нов човек, Джени. И дължа всичко това на теб.

— О, оставете това. Опитайте и Маринования лук. Флори получи разрешение за неговото производство. Старият съветник най-сетне се е почувствал длъжен да направи това.

— Това е добра новина.

— Тя се връща в четири. Освободи ме от задълженията в магазина тази вечер. По тази причина дойдох и приготвих питката. Харесва ли ви?

Той отговори, като поднесе чинията си за втора порция.

— Ще ти помогна за чиниите.

— Нямам никаква работа. Само твоите са останали. Няма да ми отнемат и минута.

Почисти масата, отиде до стаята си, изми се и се върна в кухнята. Тя свърши с бърсането на чиниите и закачи мократа кърпа от едната страна на мивката. Погледът ѝ се спря на усмихвация се Ерни.

— Ще получиш мозъчно увреждане, ако учиш толкова много. Как е „Уеъри Уил“ тази седмица?

— Върховна е! Чета я по малко, за да имам по-дълго.

— Мислех си, че ще отидеш на някой филм?

— Без мен. Няма каубойски филми тази седмица.

Настана тишина. Внезапна идея мина през главата на Стивън, когато седна с ръце в джобовете на края на кухненския бюфет.

— Имаш ли нещо против да отидем на кино, Джени?

Тя му се усмихна, но завъртя отрицателно глава.

— Моля те, нека да отидем!

— Не съм любителка на филми. Особено в такава красива вечер като тази — рече тя и погледна през прозореца. — Навън е чудесно. Ясно и меко.

Стивън проследи погледа ѝ и видя кръглата сребриста луна, която се издигаше от водната повърхност на пристанището. Реши да откликне на нейното желание:

— Тогава нека да направим разходка.

Усмивката ѝ разцъфна и тя изглеждаше наистина доволна.

— Би било добре човек да се поразтъпче малко, след като е прекарал цял ден на едно място. Ще си сложа палтото само за секунда.

Тя го остави да чака по-малко от минута, след това, като поръча на Ерни, който не им обърна никакво внимание, да наглежда печката и да уведоми Флори, че ще се върнат след половин час, тя първа заслиза надолу по стълбите.

Тръгнаха по кея. Луната светеше в нейната трептяща пълнота, млечният път беше като една пътека от блестящо сребро. Когато минаха покрай „Делфин“, той я изгледа въпросително:

— Имаш ли предвид нещо по-определено?

Тя отговори с отрицателен жест.

— Не бих могла да си го представя никак си. Навън е толкова хубаво! Такава луна и звезди!

Наистина, когато стигнаха до крайбрежната алея, веригата от светлини имаше вид на бледа огърлица, която се състезаваше със звездния блясък. На пейките влюбени двойки седяха само за да стиснат ръцете си. Морето прииждаше с ритмична последователност като една гигантска морска змия, чиито размери нарастват непрекъснато. Твърде бързо стигнаха до края на алеята, без желание да съкратят тези чудесни мигове, като се върнат веднага обратно.

Стивън каза:

— Толкова е светло! Да минем ли през пясъците?

Тя не възрази. Стъпиха на широкото пясъчно пространство, освободено от отлива. Той започна да размишлява на глас:

— Знаеш ли, Джени, ние за първи път сме заедно сами.

— Смешно, нали? — засмя се тя несигурно. — Не сме имали такава възможност. Шансът е хубаво нещо.

— Струва ми се, че съм те познавал цял живот.

Думите се изтръгнаха сами от него. Тя не отговори. Мълчаливо продължиха по брега, по който бели, полузаровени раковини блестяха като паднали звезди. Зад тях градът блещукаше далечен, окъпан в светлина. Бяха сами на безлюдния бряг.

Най-сетне той без охота разбра, че са отишли твърде далеч. Но отново мисълта да се връщат обратно му се стори непоносима. Той се обърна към нея:

— Нека да отпочинем малко и да погледаме луната.

Намериха едно сгушено място в дюните, защитено от груба трева, но открито за пеещото небе и въздишащото море.

— Трябваше да си вземете палтото — каза тя. — Може би е влажно. Загърнете се с част от моето — добави тя спокойно, разкопча палтото си и го разпротря, за да може той да седне на него. — Колко жалко, че трябва да си тръгваме вдругиден — прошепна тя в момента. — В Маргит е хубаво през този сезон на годината.

— На мене определено ми хареса.

И двамата замълчаха.

— Предполагам, че вече имате някакви планове.

— Да, в известен смисъл.

Тя не го погледна, погледът ѝ беше втренчен някъде далеч.

— Не бих искала да изглежда, че ви принуждавам, сър. Вие знаете, че причината не е в парите, но се надявах, че ще ползвате стаята известно време. Вие казахте, че се готвите да рисувате реката. С вас и с капитан Тапли в къщата ще изпитвам такова хубаво чувство на спокойствие и хармония.

— Бих искал да остана известно време, но след това ще трябва да тръгна отново на път.

— Ужасен е начинът, по който живеете, сър, без дом, винаги на път, нямате никого, който да се грижи за вас.

Имаше тъга в гласа ѝ.

Той не отговори. Топлината на тялото ѝ, толкова близо до него, го изпълни с непреодолима възбуда.

Изведнъж един вулкан от чувства се възпламени в него. Неспособен да се противопостави, той провря ръката си под нейното палто и здраво обхвана кръста ѝ. Почувства внезапно напрежение в тялото ѝ.

— Не трябва да правите това, сър — възрази тя с нисък глас.

— За бога, не ме наричай сър, Джени.

Той едва изричаше думите. Ненадейно я целуна, като силно притисна устните си до нейните. Устните ѝ бяха плътни и сухи, леко задебели, но топли. Изненадана от неговата целувка, тя се дръпна назад, загуби равновесие и падна по гръб. Остана да лежи на мекия пясък, а луната се отразяваше в очите ѝ.

Сърцето му биеше до пръсване, никога не беше изпитвал толкова силен изблик на чувства. Всичко, което беше усещал преди, моментите на привързаност към Клеър, сляпото му увлечение по Еми — всичко това беше нищо в сравнение със сегашното сладко опиянение. Като легна по хълбок до нея, той пъкна ръката си през отворената горна част на дрехата ѝ и усети в дланта си меката ѝ гръд. Докосна я нежно. С едно леко движение на китката копчетата на елечето ѝ се разкопчаха и с болезнена въздишка той зарови лице в гърдите ѝ, сякаш молеше за утеха. „О, боже, мислеше си той, това е, което исках, от което имах нужда, за което жадувах, това е средството за вечно забвение — да сложиш главата си върху меката като гълъб женска гръд, да намериш забрава в обятията ѝ!“

Сега той можа да почувства трепета на нейното тяло, да усети с ответна радост отдаващата се слабост на крайниците ѝ. Подпрян на лакът, което му причиняваше болка, изпитвайки изцяло опияняващото предчувствие на удоволствието, той погледна надолу и видя, че дишането ѝ се беше ускорило, а очите ѝ оставаха здраво затворени. Лицето ѝ изглеждаше малко, свито сякаш от болка, миглите ѝ хвърляха лунни сенки върху скулите, стегнати и изнурени от грижи. Когато докосна устните ѝ, тя откликна страстно на целувките му, след това поривисто изви глава настрани.

— Не... не е честно — промълви тя. — Не във вечер като тази.

Вместо отговор той я притисна още по-здраво. В този миг нейните ръце се протегнаха и се обвиха около шията му. Устните ѝ търсеха неговите, отворени и очакващи. Земята се завъртя, луната изчезна в един миг, неизбежен като смъртта. И след това покой, топлина и тишина... дълга тишина, в която те лежаха, прегърнати в обятията си.

Накрая една сълза се търколи по бузата ѝ и това го накара да вдигне глава и да я погледне.

— Джени, какво става?

Гласът ѝ, задавен от угризения, едва стигна до него, когато тя прошепна през рамото му:

— Това ми се случва за втори път в живота. И този път не мога да виня алкохола.

— Ти не съжаляваш, нали? Ти милееш за мен. Знаех си, че е така.

Гласът ѝ долетя до него по-възбуден и пряк.

— Винаги съм била привързана към теб. Винаги... от самото начало. Даже когато бях с Алф, си мислех за теб. О, не трябваше тогава да бъде така, нито пък сега... Но така ми се пада... на мен. Аз даже не съм омъжена.

Той трябваше да потисне едно диво, необуздано желание да се разсмее. Взе малката ѝ ръка, цялата в пясък, и я стисна здраво.

— Не се безпокой, Джени. Ако ме искаш, можем още утре да се разпишем в регистратурата. Ние вече сме го направили за добро или за лошо, ти и аз, заедно.

ПЕТА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

В есенното утро на 1928 година, преди още първите лъчи на зората да проникнат в спалнята на партерния етаж в къщата на улица „Кейбъл“ Стивън се събуди. Известно време той лежа неподвижно, усещаше едрите форми на жена си до него и нейното ритмично дишане. След това, без да я буди, стана и се облече тихо. Излезе в коридора по чорапи, почука рязко на вратата на Джо Тапли и влезе в кухнята.

Гривната на газовата печка пламна леко под пълния чайник. Както винаги, на масата всичко беше приготвено. След десет минути, когато капитанът се присъедини към него, те седяха и закусваха горещ чай, хляб и мазнина от пържено месо и кренвирши. Ядяха, без да говорят. Накрая Тапли каза:

— Вятърът е западен.

Стивън кимна и се наклони към ухото на стария човек.

— Беше ясно, че ще има облаци тази сутрин.

— Ще има промяна в посоката на вятъра. Да се надяваме, че времето ще се задържи все такова. Макар че никога не му имам вяра.

— Ще ти спести лумбагото.

— О, аз гребя всеки ден.

Стивън се изправи, напълни нова чаша с чай и я отнесе в спалнята, като покри чашата с чинийка. Остави я на масата до леглото, тъй като понякога шумът от входната врата събуждаше жена му. Върна се обратно в кухнята, обу ботушите си и кимна предупредително към Тапли, който беше започнал да се занимава с лулата си.

— Ще трябва да побързаме.

— Аз съм готов.

Стивън затвори входната врата само с най-лекото резе и те излязоха заедно, без да носят нищо със себе си. Всички корабни принадлежности се намираха на пристанището.

Къщата зад тях ги изпрати безмълвна. Но в шест и половина будилникът иззвъня, Джени отвори очи, докосна чашата с чай до нея и видя, че е изстинал. Недоволна, тя завъртя глава и веднага стана.

Стаята беше все още потънала в сив полумрак — дървената пристройка, която Стивън беше направил за студио, отнемаше част от предишната светлина. Тя си облече камизолата, мушна рязко и безшумно краката си в розовите вълнени пантофки, при това, въпреки ниската си и надебеляла фигура, направи това с неосъзната грация. Надяваше се, че Стивън е стигнал до Гринуич преди изгрев-слънце.

После приведе бързо „къщата в действие“ — нейна собствена фраза — и към осем часа закуси. Проветри двете легла, запали огъня под бойлера в банята и отнесе подноса със сутрешната закуска на госпожица Прат. В девет без четвърт госпожица Прат, която в момента беше наемателка на стаята с изглед към двора на горния етаж, се отправи при децата от своя клас в училището пансион в Степни. Джени бързо оправи всички легла и като показва главата си навън през вратата, се зарадва на свежия изсушаващ полъх на бриза. Понеделник беше денят ѝ за пране.

Докато подреждаше чаршафите, весело си тананикаше. Чувстваше се щастлива, считаше се за жена с късмет, която имаше привилегията да обича и да се грижи за този изключителен мъж, който се беше оженил за нея. Тя не можеше и никога нямаше да може напълно да го разбере. Не се и опитваше, но го наблюдаваше със симпатия и нежно учудване във всички негови настроения, в моментите на мълчание, на изблик на чувства и на депресия — толкова различен от нея самата, от нейното здравомислие. Неговото безразличие към ястията, към дрехите и обикновените задължения я караше да се чуди. За нея беше неразбираемо защо Стивън забравяше за приготвения сух обяд и след това, огладнял, си купуваше един самун хляб и си чупеше от него, докато върви.

Но на желанието му да рисува тя не се противопоставяше. Това беше занимание за джентълмен, което му даваше сила, носеше му радост и успокоение. За него това беше „да прави нещо“. Това, за което тя се тревожеше и в определени моменти прекъсваше работата си и една напрегната бръчка се появяваше между веждите ѝ, беше здравословното му състояние. Не ѝ харесваше кашлицата му, сега толкова постоянна, че сякаш беше част от него и на която той не обръщаше никакво внимание.

Но днес беше твърде заета, за да се безпокои. Когато прането ѝ беше закачено и се развя свободно на простора в двора, тя си направи

за обяд препечено сирене върху филия хляб и неизменната чаша силен чай. След това отвори гардероба, преоблече се в нови дрехи, взе кошничката си и излезе на улицата. Семейство Глин щяха да идват у тях на вечеря. Тя подбра зеленчуци за варено и след като се посъветва с месаря, си избра един къс, който ѝ хареса. След това надникна в бакалията и млекарницата. Наслаждаваше се на витрините на магазините, огледа отново един костюм от три части в „Ийст Лондон Експориум“, на който отдавна беше хвърлила око. Като се прибра къщи, нарязва месото и почисти зеленчуците. Мисълта за гостите тази вечер я изпълни с приятно чувство — тя харесваше Ана, която беше от „нейния сой“ и въртеше като истинска домакиня малката къща на „Найт стрийт“. Глин, който бе получил широко признание като художник, я купи преди четири години, когато узакони връзката си с Ана. Тя знаеше, че на Стивън щеше да му бъде приятно да види Ричард, който освен капитан Тапли сега беше единственият му приятел и човек, заради когото би се съгласил да наруши своя установен и самотен дневен режим.

Дотук денят бе протекъл нормално — тихо, приятно и изключително тривиално. Но към два часа, когато възнамеряваше да прибере вече сухите дрехи, на входната врата се позвъни. Тя си помисли, че е пощаджията с писмо от Флори, която напоследък ѝ пишеше доста редовно. Когато обаче отвори вратата, едно такси вече завиваше зад ъгъла, а пред нея се изправи един сух, гладко избръснат господин в износен сюртук. Той повдигна леко шапката си.

— Господин Дезмънд дали е у дома?

— Не — отговори тя, като го изучаваше. След това добави: — Ще се върне чак вечерта.

— Бих ли могъл да разговарям с вас за момент. Името ми е Медокс. Чарлз Медокс. Вие, вярвам, сте госпожа Дезмънд. Аз бях посредник на вашия съпруг.

Тя се колебаеше. Не беше в нейния нрав да приема непознат господин в къщата си, но тъй като държанието му беше открито и недвусмислено, явно той не беше от онези хора, които се опитват да предложат ненужна стока.

— Влезте, моля — каза тя.

В малкото входно помещение тя го изгледа напрегнато, макар че начинът, по който той старателно изтри ботушите си в изтривалката,

беше за нея още един плюс в негова полза.

— Мога ли да ви предложа чаша чай?

— Ще ви бъда благодарен, ако това не ви затрудни много.

Без суетене тя му донесе чай и гореща препечена филия с масло.

— Много мило от ваша страна. Цяла сутрин съм в движение и не съм обядвал.

Последва пауза.

— Госпожо Дезмънд — изрече той с известна решителност в гласа, — вие, изглежда, сте една много чувствителна личност и на мен особено ми се иска да ви помогна. Дошъл съм този следобед, за да ви помоля да убедите вашия съпруг да ми разреши да направя изложба на негови произведения.

— Но нали казахте, че сте били негов посредник.

— Страхувам се, че бях само формално. За осем години не съм имал нито едно платно на Дезмънд в моята галерия. А в същото време съм сигурен — той се огледа, сякаш търсеше потвърждение, — че в неговото студио има десетки картини.

— Да — отговори тя меко, все още объркана. — Те всичките са там, но ние няма да се разделим с тях. Това са негови думи. Той ми обясни, че след като са се отнесли така лошо с него, няма никога повече да показва свои картини на изложби, докато е жив.

— Това беше много отдавна и оттогава е изтекла много вода. Госпожо Дезмънд — наведе се той леко напред, — изкуството е странно нещо, то се развива по права линия за известен брой години, след това се откъсва като тангента. По едно време картините на вашия съпруг бяха практически непродаваеми. Но съгласно информацията, с която разполагам от Париж, неговите картини биха могли да намерят добър пазар сред някои вещи познавачи.

Той очакваше думите му да предизвикат у нея удоволствие и изненада. Вместо това тя се усмихна равнодушно.

— И какво от това?

— Но как какво? Във финансово отношение например това би могло да означава значителен доход.

— Моят съпруг — изрече тя тази дума с нежна гордост — изобщо не се интересува от пари. И освен това той харчи единствено за картините си и нито стотинка за себе си.

— Все пак като независим човек, а аз знам, че той е именно такъв — разгорещи се Медокс и се наклони към нея, за да бъде по-добре разбран, — сигурно би трябвало да му е твърде унижително, ако ми простите тази волност, да бъде издържан от вас.

— Тази мисъл никога не е минавала през главата му — отговори Джени твърдо. — И аз никога не съм желала да бъде другояче.

Тя се изправи.

— Това, с което разполагам, е в пълния смисъл на думата и негово, господин Медокс. И то ни е съвсем достатъчно.

— И все пак — продължаваше да настоява той, макар и твърде отчаян вече, — един по-висок доход би улеснил вашите работи.

Той огледа малкото помещение, чудейки се в същото време как личност с вкуса на Дезмънд можеше да понася да живее в него.

— Вие бихте могли да имате по-голяма къща и една добра домашна помощница.

Тя се разсмя открито и весело, сякаш ѝ беше казал някаква шега.

— Аз съм била слугиня, господин Медокс и смятам, че съм се справяла добре с тези задължения. Що се отнася до моята работа, ще се чувствам много нещастна, ако се разделя с нея. Ще ви кажа направо — нямаше да бъда щастлива, ако водехме някакъв друг начин на живот. И нещо повече, казвам ви го съвсем искрено, не бихме се чувствали и наполовина по-удобно, отколкото се чувстваме сега.

Напълно обезкуражен, той я гледаше от упор и мълчаливо съзнаваше поражението си. Часовникът, който се намираще върху корниза, показваше два и дващест и пет.

— Междувременно — рискува той — предполагам, че бих могъл да надникна в студиото?

Начинът, по който тя му отказа, беше шедьовър на любезната дипломация.

— Дали ще възразите, ако ми дадете възможност да разговарям първо с господин Дезмънд?

— Аз говорих с него — рече той, но видът му подсказваше обратното. След кратко мълчание Медокс взе шапката си и стана. — Ще бъдете ли така добра да ми кажете, че съм ви посетил.

— Да, разбира се. Но аз не бих хранила големи надежди, ако съм на ваше място.

Когато той си отиде, Джени се върна в кухнята и застана за миг озадачена, след това тръсна глава и отиде да прибере прането.

В пет часа звънецът на входната врата звънна отново и преоблечена и готова, тя побърза да посрещне гостите.

— Съжалявам — каза Джени, след като ги поздрави. — Стивън все още не се е прибрал.

— Ние сме подранили — каза Глин и закачи шапката и шала си на закачалката. — Между другото, идвал ли е днес у вас търговецът на картини Медокс?

— Да — каза Джени предпазливо. — Господин Чарлз Медокс.

— Надявам се, че си му дала да вземе няколко платна на Стивън?

— Господи, не! Не бих могла да направя това без негово разрешение — усмихна се тя. — Цената им сигурно не е по-малка от стойността на къщата ми.

— Разбирам — каза Глин и спря за миг. — Е, добре, вие по женски можете да поклокарствате тук, а аз ще отида в студиото.

Той мина направо през кухнята, намери ключа под изтривалката и влезе в паянтовата дървена барака, където Стивън работеше. Мястото беше неудобно и студено, но беше сухо и имаше прекрасна северна светлина. На триножник в центъра на помещението стоеше една голяма незавършена картина, докато в другия край бяха струпани множество платна, всичките без рамки.

Ричард разгледа внимателно незавършената картина, като същевременно си натъпка лулата с пресован тютюн. След като я запали, свали платното и сложи друго, от тези, които бяха под триножника, и седна на счупеното канапе да го разгледа. След пет минути отново смени платното, седна и отново започна замислено да наблюдава. Това се повтори неколkokратно.

Във всички движения на Глин имаше уравновесеност и зрялост. Беше вече петдесетгодишен и непримиримият бохемски дух, който го караше някога да отхвърля ортодоксалността и да търси самостоятелната изява, беше сразен и заменен от един истински и напълно заслужен успех. Произведенията му бяха справедливо признати като ценен принос в английското изкуство. Той не беше вече бродяга, а собственик на къща в Челси, женен, член на Академичния съвет, можеше да бъде доволен от позицията, която заемаше. Но въпреки това в известен смисъл той беше в конфликт със себе си.

Винаги въздържан, той знаеше, че каквато и промяна да извърши в себе си, в сърцето си винаги щеше да остане борец на непризнатото, знаменосец на бунта. Платната в тази дървена барака бяха не само далеч по-съвършени от неговите, те заслужаваха да бъдат изложени наред с произведенията на великите гении. И като оценяваше по какъв начин през тези седем години Дезмънд се беше трудил без почивка, погребан в този бордей, отказващ всякакъв контакт със света, Глин разбираше, че е дошло времето да действа, да разкъса най-последно завесата на отшелничеството. Безполезно беше, разбира се, да говори с автора на тези картини. Той беше се опитвал да стори това неведнъж, но без успех. Знаеше за визитата на Медокс тази сутрин — беше разговарял с посредника предварително и сега, когато неговата мисия беше пропаднала, той съзнаваше, че трябва да действа по своя собствена инициатива.

С решителен вид той стана и взе картината, която беше вече отделил — „Горещина в Хампстед“. След това я зави в кафява хартия и я върза с канап. Като се движеше с необикновена лекота, той излезе, заключи студиото и напусна къщата през задната врата. За три минути стигна до кръчмата „Добро намерение“ и след като изпи чаша бира, помоли бармана да пази пакета, докато не дойде да си го вземе покъсно същата вечер. Нямаше още шест часа, когато съвсем незабелязано се върна в двора и влезе в кухнята.

Стивън, който току-що беше пристигнал, излезе напред, за да го посрещне. Когато се ръкуваха, Глин не можа да не си помисли каква голяма промяна бе настъпила в неговия приятел от дните, когато за първи път се запозна с него в Слейд. Беше толкова слаб, че скулите на лицето му бяха силно изпъкнали и оформяха дълбоки дупки в слепоочията му. Изправен там, в грубите си изцапани с боя дрехи, загърнал раменете си със стар шал, с дълги кокалести ръце и с буза, изцапана със сажди от някой речен влекач, той създаваше впечатление за човек, поддържан само от собствения си вътрешен огън. Но червеникавият цвят на скулите му и изключителният блясък в очите му го спасяваха, показваха, че в него все още има живот.

— Добре ли прекара деня? — запита Глин.

— Неловно. От сутринта съм надолу по реката към Гринуич.

— Как се чувства старата майка Темза?

— Имам проблеми с нея, както винаги. С какво се занимаваш напоследък?

Ричард се поколеба, докосна ланеца на часовника си — един забележително масивен образец на златно изделие на фирмата „Албърт“, подарък от доволен клиент, който някога му беше позирал.

— Всъщност започвам портрет на лорд Хемърхед.

— Ти рисуваш доста портрети напоследък. Това ти носи допълнителни доходи, нали?

— Да.

— Струва ми се, че си спомням това име. Не е ли той собственик на бирена фабрика?

— Разбираш ли...

— Да, това са хората, които поддържат живо изкуството.

Глин погледна изпод вежди настрани, като се чудеше дали няма някаква ирония в думите му. Но изразът на лицето на Дезмънд остана открит и приветлив. Настъпи мълчание, след която Джени, чието лице се беше зачервило от печката, излезе напред с димящи чинии в ръце и като ги постави на масата, весело покани гостите да седнат.

Глин, чието удоволствие от вкусната храна с годините все повече растеше и признаците за това се виждаха по отрупаното му с килограми тяло, се зае охотно да се храни. Но не можеше да не забележи колко безразличен към храната беше Стивън. Той, изглежда, нито знаеше, нито го беше грижа какво яде. Но настроението му беше необикновено ведро, красотата и живецът в очите му бяха неотразими, докато описваше с подробности как една баржа почти го завлякла в средата на реката.

— Това беше едно великолепно състезание по псувни — завърши той весело. — След него напълно си загубих гласа.

— Какво? — възкликна обезпокоена Джени с поглед, вперен в него.

— Няма нищо. Когато работя, нямам нужда да говоря.

Стивън се обърна към Глин с усмивка.

— Тапли е почти глух. Често пъти не отварям уста сутрин, та чак до завръщането ни вечер.

С вдигане на вилицата си Глин изрази несъгласие.

— Не е нормално — каза той. — Ти си като Ана. Понякога ми е трудно да изкопча от нея дори една дума през целия ден.

Ана го погледна както винаги сериозно, със загадъчно свиване на устните.

— Това беше първото ти условие, което ми постави, когато дойдох да живея при теб.

— Дошла си да живееш! — запротестира Глин. — Не можеш ли да разбереш веднъж завинаги, че сега ти си уважавана жена?

— Понякога си мисля, че ние станахме твърде „уважавани“.

— Какво имаш предвид? Не се ли радваш поне малко на положението си? Погледни хората, с които се срещаш.

— О, ние се срещаме с много хора. Ние се обличаме и ходим на приеми, където стоим през цялото време и не разговаряме. Ние посещаваме официални вечери, седим на течение, слушаме дълги, помпозни речи. Ние сме много ангажирани. Но ние бяхме по-щастливи в Париж, когато ти беше свикнал да хвърляш ботушите си по мен и да ме наричаш проститутка.

Стивън избухна в смях, но Джени изглеждаше малко смутена, а самият Глин беше напълно объркан.

— Ти си несправедлива, Ана. Сега при нас има някакъв ред. Имаме определено положение, задължения, които трябва да се изпълняват, отговорности, които трябва да се поемат. — Той се обърна към Стивън. — Този начин на живот, в който си изпаднал, не е правилният. За теб това не е добре. Трябва да те изтръгнем от него.

— Наистина ли? — усмихна се Стивън. — И как ще стане това?

— Като си осигуриш получаването на наградите, които ти наистина заслужаваш!

Педантичният тон на забележката накара Стивън да поклати глава.

— Ако някой беше казал подобна глупост преди двацет години, щеше да го нокаутираш. Аз не се стремя към успеха. Нямам време за това. Успехът, особено общественият, убива духа. Сега, когато съм освободен от желанието за успех, мога да се отдам на работата си без остатък.

— А сега чуй ме и мен, Дезмънд — рече Глин малко разгорещено. — Нека да бъдем трезви по този въпрос, без емоции. Да оставим обществото настрана. Никой не иска да популяризира твоето изкуство. Но нима си безразличен към това, какво хората, които

наистина те познават — твоите приятели художници — мислят за работите ти?

— Нито един художник не трябва да рисува заради аплодисменти или заради положителната оценка на своите събратя. Той трябва да работи само за да задоволи себе си.

— Наистина ли предпочиташ никога да не направиш изложба на свои картини?

— Някога, в началото на моите усилия като художник, на мен страстно ми се искаше да изложа моите картини, да получа признание и известност. Сега просто ми е все едно. Не желая да продавам. Обичам произведенията си. Предпочитам да са около мен, прави ми удоволствие да ги взема в ръце и да ги докосна отново. Достатъчно ми е, че знам тяхната цена.

— Господи! Нечовешко е да не желаяш някаква положителна оценка.

— Похвалата или отрицанието имат само моментен ефект върху човека, чиято любов към красотата прави от него най-строг критик на собствените му произведения. Това са думи на Кийтс.

Изглеждаше, че Глин беше навлязъл в хлъзгава почва, но се овладя и започна да пълни лулата си. Като изчатка силно с кибрита, той си каза, че няма да позволи да го отклонят от намерението му и че ще го осъществява по-решително, откогато и да било. После продължи с един по-умерен, примирителен тон.

— Поне ще признаеш, че напоследък демонстрираш известна отчужденост. Не е добре за хора като нас да бъдат толкова усамотени.

— Но ако този някой работи?

— Аз също работя. Но освен това трябва да ходя насам-натам. Невинаги това е много удобно, но го правя и да ти кажа откровено, започна да ми харесва. Срецам се редовно с моите колеги във „Фраскати“, наминавам в клуба „Гарик“, присъствам на заседанията в Академията на изкуствата. Мисля, че е крайно време да престанеш да се криеш. Имам два билета за „Дон Жуан“ в „Ковънт Гардън“ за четвъртък вечер. Даде ми ги госпожа Лехмън, ти помниш, че ѝ рисувах портрет миналата година. Ще дойдеш ли?

Стивън бавно поклати глава. Думата „криеш“, която Глин употреби, го засегна.

— Не съм ходил на театър петнайсет години.

— Но преди това ти обичаше да ходиш на театър.

— Сега съм твърде зает.

— Къде е гнилото в тази работа? Настоявам да ми кажеш. Ела, след това ще вечеряме в кафе „Роял“.

— Да, отиди, Стивън — настояваше Джени. — За теб това ще бъде един хубав отдиш.

Дезмънд погледна единия и другия и едно слабо нервно потръпване премина по скулите му. Той познаваше себе си твърде добре. Винаги се бореше със смътното чувство, че някакъв непознат страх го очаква зад ъгъла. Искаше да спаси себе си чрез отчуждението, което Глин оплакваше, надяваше се да намери забрава в своята работа, в щастливото невежество на живота си с Джени. Отказът беше на езика му, но той беше работил особено добре този ден. Една необикновена снизходителност, защото желяеше да угоди на жена си и на Глин, го накара да направи изключение от своето правило.

— Добре! — каза той. — Ще дойда.

— Чудесно! — възкликна Глин и кимна с благодарен поглед.

ВТОРА ГЛАВА

Представлението в „Ковънт Гардън“ беше завършило и зрителите вече излизаха. Стивън, който се показваше извън дома толкова рядко, бе леко замаян, което беше предизвикано не толкова от живите мелодии на Моцарт, колкото от това, което наблюдаваше у Глин. Той не беше безразличен към погледите на признание, отправени към него в антрактите. Видът му бе бохемски и биеше на очи — самото му от рипсено кадифе, сивата му риза и червена вратовръзка бяха твърде шокиращи за хората наоколо, облечени в черно и бяло. Носеше достойнствата на академик, който можеше да поиска петстотин гвинеи за портрет в половин дължина и явно се чувстваше винаги в центъра на вниманието. Промените, които предизвика славата в грубоватата личност на Глин, не бяха толкова разрушителни, но все пак бяха очебийни.

Стояха навън срещу входа на станцията на метрото на „Боу стрийт“.

— Сигурен ли си, че не желаяш нищо за пиене?

— Не, не желая, благодаря. Ще се разходя до „Оксфорд стрийт“ и оттам ще се кача на моя автобус.

— Ще се видим скоро. А дотогава ще имам някои интересни новини за теб.

Това беше най-многозначителният намек, който Глин направи тази вечер. Беше рискувал да го подхвърли, но както друг път и сега той мина покрай ушите на Стивън. Но Ричард усещаше, че има определен напредък.

Те си стиснаха ръцете, Глин потегли към „Странд стрийт“, а Стивън се обърна и тръгна в обратна посока. В следващия миг почти се сблъска с една жена, която излезе от фоайето на театъра. Инстинктивно се дръпна назад, извини се и в същия момент видя, че това беше Клеър.

— Това си ти! — възкликна тя шепнешком.

От стреснатия и изненадан израз на лицето ѝ той разбра колко болезнена беше за нея тази среща. В това деликатно положение те

застинаха неподвижно на почти безлюдната улица, гледаха се в очите един друг мълчаливо, подобно на две восъчни фигури от намиращия се наблизом музей на мадам Тисо. Тази мисъл наистина хрумна на Стивън, но преди да беше успял да наруши тишината, която му се струваше нелепа, Клеър го изпревари.

— Стивън, не мога да повярвам. Кой би могъл да предположи, че ще те срещна тук? Ти беше ли на опера?

— Да не мислиш, че просто съм прекосил улицата?

Той не можа да удържи ироничния си отговор, но после добави:

— Да, бях там за първи път от много време. Предполагам, че ти идваш тук доста често.

— Всяка вечер по време на театралния сезон. Музиката е голяма радост за мен.

— Сама ли си? — попита той.

— Сега вече да. Моята приятелка си замина. — Тя се колебаеше, набирайки смелост. — Защо не дойдеш в квартирата ми да си поприказваме? Не можем да стоим тук на улицата. Съвсем наблизом съм, на „Найт бридж“.

Поканата прозвуча съвсем естествено и, може би, защото случайната среща предизвика неговото любопитство, той се съгласи. Колата ѝ, един тъмносин „Даймлер“ кабриолет, беше паркирана малко по-надолу по улицата. Те потеглиха на запад по пустите улици.

— Това е лукс, Клеър — отбеляза той ведро. — Много по-добра е от стария ти „Дьо Дижон“.

— Колата е под наем — отговори тя. — В момента не разполагам със собствена. Взех тази от един гараж. През нощта не смея да пътувам с метрото, но през деня го ползвам от вкъщи до работата и обратно.

Нейният намек за личните ѝ трудности и за това, че е принудена да щурмува неудобствата на лондонското метро, прозвучаха някак си странно за неговия слух.

— Имаш ли работа?

Тя кимна утвърдително с глава.

— В Сетълмента „Свети Барнабас“ за изоставени момичета. Там съм почетен секретар под ръководството на нашия скъп викарий, отец Лофтърс.

— Лофтърс! — възкликна Стивън.

— Такъв прекрасен човек. Той беше — поколеба се тя — човекът, който ми оказа огромна духовна подкрепа.

Той се приготви да отвърне, но се въздържа. Скоро стигнаха до нейната квартира, разположена на най-горния етаж на една къща на „Слоун стрийт“. Тя го въведе в хола, който беше дълъг и тесен, но уютен, покрит с мек килим, украсен със сребърни лампиони. От двата края на стените, оградени с гравирани чамови рамки, бяха закачени неговите картини, които тя беше купила преди седем години.

— Изглеждат добре, нали? — отбеляза Клеър, докато той ги гледаше, и преди Стивън да каже нещо, тя продължи с жизнерадостен глас, който звучеше престорено и издаваше нейното вътрешно вълнение: — Може би ще познаеш някои от старите ми неща. Повечето от тях съм донесла от Бротън. Прекарвам по-голямата част от времето си тук. Освен когато децата са във ваканция. Никълъс е в Уелингтън, ти знаеш, а Хенриет е в Родийн. Снимките им са на бюрото.

Тя показва фотография в сребърна рамка и докато той я разглеждаше внимателно, свали шала и ръкавиците си, след това седна до малка масичка тип „Пемброк“, върху която имаше кана термос и чиния, покрита със салфетка.

— Искаш ли да пиеш нещо? Нека да седнем. Има топло мляко. Но може би ще предпочетеш уиски със сода.

Той би могъл да се закълне, че тя се отпусна облекчена, след като той предпочете млякото. Въпреки бързите ѝ движения долавяше, че беше станала недоверчива, наплашена от многото компромиси, които беше направила със себе си. Докато му наливаше млякото, той я наблюдаваше дискретно. Тя говореше много повече от преди и имаше странния маниер да се самообвинява. На бюрото той забеляза папки, бележници, списък на молби, различни книжа, свързани с благотворителната ѝ дейност, а отгоре, до снимките на децата, лежеше портрет на красив свещеник с високо чело, излъчващ благородна чистота — безспорно това беше Лофтъс. Той се приближи до нея и я изгледа внимателно.

— Значи това е викарият на „Свети Барнабас“.

— Ти познаваш ли отец Лофтъс?

— Познавах го някога. Той беше груб с Джени... жена ми... когато тя работеше в Сетълмента.

И после разсеяно добави:

— Сега изглежда добре охранен.

— О, как можеш да говориш така, Стивън? Погледни колко благородство има в това лице!

— С една фотография можеш да направиш всичко, каквото пожелаеш, Клеър — усмихна се той без злоба. — Ако аз бях го нарисувал, щях да проникна под повърхността на тлъстините.

Той избухна в смях, който завърши с пристъп на кашлица. Изтри очите си с изцапана от боите носна кърпа.

— Извинявай. Просто си мислех какво съм преживял, за да реагирам по този начин.

Тъй като тя не отговори, той седна отново.

— Как е Джефри?

Тя се изчерви, но отговори спокойно.

— Мисля, че не сме се виждали няколко месеца.

За него не беше трудно да разбере какво имаше предвид. Ако не беше истински разделена с Джефри, най-малкото тя го виждаше възможно по-рядко и за компенсация изпълваше живота си с хубави предмети, със заседания на комисии и добре организирана благотворителна дейност. Все пак колко ли много самота бе изживяла в тази прекрасна стая, така прохладна сега след горещината на театъра и дъхът на лавандула?

Тишината стана мъчителна. Тя отиде до него и му предложи сандвич.

— Не съм гладен — отговори той. — Изядох една купа шкембе с лук преди операта.

Тя го погледна бързо и леко се изчерви. Защо трябваше да проявява тази ненужна грубост? Беше ли това несъзнателно, или пък беше нарочно? Тя се запита защо го беше поканила тук, в мястото, създадено само за нея. Можеше ли това да бъде Стивън Дезмънд? В този ужасен костюм и в тези евтини кафяви обувки. Беше облечен точно като човек от работническото съсловие. Главата му, спокойна и изправена, определено изпъкваше, но остриганата му коса подчертаваше грапавините на черепа му и просто я плашеше. Това впечатление се подсилваше още повече от ироничното спокойствие в очите му. Красивите му ръце бяха задебелили, а ноктите му бяха очукани и зацапани с боя. Но тя успя да се справи с тези свои чувства,

като си даваше сметка с каква мисия се е заел той. Желанието да му помогне се загнезди отново в нея.

— Стивън! — извика тя импулсивно. — Къде си живял през всички тези години?

— В Ийст Енд — отговори той — до реката.

— Там, до доковете?

— Да! „Кейбъл стрийт“, Степни. Защо, има ли нещо лошо в това?

— Не смяташ ли, че ти е необходима промяна? Имам предвид, що за живот живееш в това обкръжение?

— Художникът не принадлежи към никакви класи. Аз обичам хората.

— Но ти трябва да се намираш сред красиви неща... в красива местност, извън града...

— И да рисувам рози около вратата? Не, Клеър, аз черпя моето вдъхновение от самата тиня на Темза. Моля те, не ни съжалявай. Ние си имаме нашите развлечения. Почти всяка вечер в събота отиваме да изпием по една бира в местната кръчма. От време на време отиваме на разходка до Хийт. А през лятото прекарваме две седмици в Маргит със зълвата на моята жена. Тя има рибен магазин, нейните желирани миди са нещо, което се помни.

Клеър прехапа устни. Самата мисъл, че той живее в мизерия с тази дребна слугиня, за която отец Лофтъс говореше с такива унищожителни думи и чиито долни пороци несъмнено бяха причината за намалената му жизненост и за упадъка му предизвикваше у нея отвращение.

— Бих могла да си представя.

Той се усмихна добродушно.

— Не се безпокой, Клеър. Безразлично е къде живея, докато мога да рисувам. Само едно нещо има значение. Трябва да съм свободен да работя, когато и както намеря за добре.

— При това положение — каза тя бавно — няма ли да се върнеш в Стилуютър?

— Никога!

— Не ти ли става мъчно за тях?

— Може би ще те шокирам... но не мисля за това.

— Ти даже не знаеш какво става в енорийството?

Той поклати отрицателно глава.

— Но представи си, че те искат да те видят и имат нужда от теб?

— Не е възможно.

— Нещата са се променили, Стивън, страшно много са се променили... и то не към добро.

В този момент тя се изкушаваше да му каже всичко, да го нарани, като разкрие цялата истина за нещастията, които бяха връхлетели Стилуютър. Но все пак успя да се въздържи.

Малкият френски часовник удари меко и при този звук Стивън се сепна.

— Става късно. Не трябва да те задържам повече.

Тя не отговори. Той се изправи и ѝ протегна ръка. Когато стисна ръката ѝ, го обзе тъга и съжаление. Съвсем неочаквано постави ръката си на рамото ѝ.

— Ние сме приятели все още, нали?

Видя, че тя се стъписа от неговата близост и това накара очите му да заискрят.

— Радвам се, Клеър. За теб нещата вече са отминали.

Той свали ръката си и те тръгнаха към вестибюла.

— Трябва да дойдеш отново — каза тя слабо, като се мъчеше да възвърне нормалния си вид.

Той се усмихна, без да отговори и излезе. Внезапно я осени мисълта, че няма да го види никога повече. Бавно, с наведена глава, тя отиде в спалнята си, отново толкова бяла, свежа и девствена, както в дните на нейното моминство, и впери невиждащ поглед в огледалото. По бузите ѝ се стичаха сълзи. Тя промълви:

— Поне знам къде живее. Трябва да говоря с Керълин за него. Наистина трябва.

ТРЕТА ГЛАВА

В продължение на седем години нищо съществено не беше нарушило спокойствието в живота на Стивън. Но след посещението на Глин нещата получиха неясно ускорение, последва низ от неочаквани събития, които му създадоха тревоги. Около дванадесет дни след срещата с Клеър на „Кейбъл стрийт“ пристигна писмо с клеймо от пощата в Стилуюотър. Джени, която държеше много на роднинските чувства, а и не беше горделива, искаше мъжа ѝ да се помири с близките си. Тя остави писмото върху чинията на Стивън, за да го види, след като се върне от реката.

Когато влезе и седна, Стивън взе писмото — мислеше, че е от Глин, но като видя почерка на плика, остави го обратно и леко се намръщи. След като се навечеря, го отвори и като усети любопитния поглед на жена си, каза:

— От Керълин е. Иска да се срещне с мен.

— Ще отидеш, нали?

— Каква полза ще има от това?

— Сигурно няма нищо лошо в това да се срещнеш със сестра си.

— Но това ще бъде просто загуба на време.

— Но тя е твоя плът и кръв.

Веждите му се отпуснаха и той не можа да сдържи усмивката си.

— Обичам те, Джени! И поради това ще отида — каза той смирено и тържествено. — Получих си това, което заслужавах заради тази проклета опера.

Тя му се усмихна с тъжно съчувствие, утешително и с разбиране.

През следващата седмица, в сряда, макар и неохотно, той се отпрати към гара „Виктория“, където под централния часовник Керълин щеше да го чака.

Минаваше единадесет часа, когато слезе от автобуса и си проправи път сред претъпкания перон. Питаше се дали Кери, тази завейна душа, би могла да закъснее. До щанда с книги забеляза една ниска жена на средна възраст, с прошарена коса, облечена в костюм от груб плат, който ѝ стоеше лошо, и всичко това му помогна да си

спомни чертите ѝ. Когато го забеляза, широкото ѝ развълнувано лице се изопна, тя направи няколко крачки към него с малка, нервна въздишка и го поздрави. Да, това наистина бе сестра му.

— Какво утро! — възкликна тя. — Истински проливен дъжд.

— Сигурно е валило и когато си пътувала до Халбъро.

— Да, валише. Нямаше автобус, поради това вървах пеша. Вятърът обърна чадъра ми наопаки.

Тя потисна смеха си и отново издаде същата слаба въздишка. Показа чадъра си — една антика от парцалива коприна с изкривени спици. Сетне добави:

— Ще се поправи, макар че... мислиш ли?

Стивън попита:

— Няма да откажеш чаша кафе. Да отидем ли в бюфета?

На нея ѝ се искаше да се измъкне от блъсканицата и шума на гаровия ресторант.

— Не можем да разговаряме там. Твърде е шумно. Има едно малко място, казва се „Меденият чайник“.

Те излязоха от гарата и на гърба на „Виктория стрийт“ влязоха в сграда, боядисана във воднисто ябълковозелено. Горе, в малка хладна стая, те седнаха до маса от опушен дъб, върху която имаше ваза с изкуствени цветя, касичка за събиране на пожертвования за д-р Бърнард Хоумс и една швейцарска хлопка за крави. Стивън раздруса хлопката и в този миг една жена в дреха от сиво грубо сукно се появи усмихната, донесе лед, две чашки от някакво сиво възтопло питие и една поставка с кифли.

Керълин говореше за какво ли не — за времето, за реколтата, за очакванията от лов на лисици, но в момента, когато жената си отиде, раменете ѝ се отпуснаха и тя унило разбърка течността в нащърбената си чаша.

— Предполагам... — рече тя тихо, след като се убеди, че никой не ги наблюдава. — Но нека да започна от самото начало. Ти нищо ли не знаеш?

— Нищо.

— Ех... като че ли грижите ни не бяха достатъчни — опитваше се тя да се окопоти, за да преодолее болката от този разговор. — Ние напускаме енорийството.

Той не даде вид, че разбира за какво става дума.

— Напускате... Защо?

— Принудени сме да го продадем.

Той я погледна изненадан.

— Истината е обаче, че тъй като църквата определя начина на наследяване, то не може да бъде продадено. Църковните власти разрешиха на татко... при сегашните обстоятелства... но при условие че все още ще живеем близо до църквата.

Възцари се тишина.

— Къде отивате?

— В една малка къща на пустееща земя. В едно от тухлените бунгала на Моулд, без изглед, без градина, само четири стаи и всичките толкова малки, че не може да се завърти дори котка в тях. О, боже, о, боже, това е непоносимо!

Дори в нейната печал — думите ѝ се редяха с хълцане и я смаляваха още повече с ужасяващото си значение — тя успя да забележи колко малко тези новини го разтревожиха. Той я слушаше мълчаливо, със странно спокойствие. След това каза:

— Мислех си, че ти харесва една по-малка къща. Често съм те слушал да се оплакваш, че къщата в Стилиуотър е била твърде голяма и старомодна и че ти е трудно да се справяш с нея. Вероятно бунгалото ще се окаже много по-удобно за теб.

— Как можеш да говориш така? — възкликна тя и внезапно се разпали. — Стилиуотър е бил дом на фамилията Дезмънд в продължение на двеста години. Ти знаеш колко се гордее татко с къщата! Колко я обича! Самата земя е свята за семейството ни. Не значи ли тя нищо за теб?

— Не! — отговори той, след като размисли малко. — Някога да. Но сега вече не.

Той спря и попита:

— Кой я купува?

— Не можеш ли да се сетиш?

— Моулд ли?

Тя кимна утвърдително и горчиви сълзи се появиха на очите ѝ.

— Той закупи толкова много земи близо до селото. Говори се, че щял да строи завод за цимент на хълма, непосредствено до старата кариера за негасена вар. Това е невероятно... изгледът ще изчезне и... Като си помисля как се промени Съсекс, иде ми да седна и да заплача.

Той я върна обратно на темата.

— Не ми разказа как се случи всичко това.

Тя отхапа от кифлата, която, без да съзнава в своето вълнение, бе доближила до устните си.

— Причината беше майка. Ти знаеш каква е била винаги. С никакво чувство за икономичност, без никаква представа за цената на парите. Когато заминаваше за своите почивки, ние всички си мислехме, че тя си има лични средства, някакъв неин собствен доход, за който никога не ни е уведомявала. Но, о, боже, това не било така. Само преди дванайсет месеца ние разбрахме, че тя е в ръцете на лихвари, които се появиха един ден и заплашиха татко със съд, ако той не плати. Разбираш ли — трепна гласът на Керълин, — през последните няколко години майка подписала полица, с която се задължила с големи суми.

— Колко?

— Почти десет хиляди лири. Разбира се — продължи Керълин, — тя е получила само малка част от тях, но с натрупаните лихви това беше сумата, която те ни предявиха. Това беше истинско изнудване, но вместо да се занимава със съдебните дела, които бяха заведени срещу нея, татко реши, че ние трябва да платим. По-добре да бъдем разорени с чест, каза той, отколкото да се изправяме пред нов позор.

— Като този, който аз му причиних — допълни меко Стивън, след като тя замълча.

Тя отмести погледа си, който се задържа няколко мига едновременно потиснат и критичен върху гледката през прозореца.

— Не би ли могъл Хюбърт да направи нещо? Или Джефри? — попита Стивън.

Тя поклати отрицателно глава.

— Те самите са изправени пред големи трудности. Данъците и високите заплати засегнаха Хюбърт — овощните градини не носят доход. Мисля, че Джефри е заложил Бротън.

Тя добави:

— Ние не виждаме напоследък почти никого от тях.

— Ясно — рече той накрая, — старото момиче наистина е тръгнало през просото. Макар че от друга страна винаги съм ѝ се възхищавал, че прави точно това, което ѝ се иска — каза Стивън за майка си. — Къде е тя сега?

Керълин се надигна и с вид на човек, който разкрива пълната катастрофа, рече с понижен глас:

— В една психиатрична клиника в Дълвич.

Той я изгледа с неразбиращ поглед, след това избухна в силен смях. Без да разбира, бледа и разстроена, тя го наблюдаваше, толкова скована от възмущение, че не можеше да говори. Какво, за бога, му беше станало, та се държи по такъв начин? Тя си спомни, че в една от техните продължителни беседи, в опита си да се извини, Стивън ѝ беше казал веднъж, че нито един художник не е бил напълно нормална личност. Можеше ли този негов смях да е също признак на лудост? С нервно вълнение тя се наведе към него и го разтърси.

— Не се смей! Не си на себе си.

— Извинявай — рече той, като възстанови предишния си тон. — Това, което ми каза, изведнъж ми се стори прекрасен финал на един живот, напълно отдаден на развлечения.

— Развлечения ли! Ти съвсем си без сърце! Срамувам се за теб.

— Е, хайде сега, Кери, не бъди толкова състрадателна към всички, даже и към себе си. Познавам хора с много повече грижи от тези, които си имала. В Испания живях при една стара сляпа жена, която живееше абсолютно без нищо, нямаше дори достатъчно за ядене, която мръзнеше през зимата и се потеше през лятото, която е изтърпяла не само абсолютната сиромашия, но и абсолютната самота и въпреки това нито веднъж не се оплака. Не трябва да падаш духом.

— Но как мога да не се тревожа, като гледам докъде стигнаха нещата? Ако ти беше добър син и беше останал вкъщи да помогнеш на татко, да вземеш нещата в свои ръце, то ние щяхме още да сме щастливи в Стилуютър. Ти щеше да бъдеш обичан и уважаван...

— Вместо мразен и презиран...

— Стивън — постави умолително ръката си на рамото му, — даже сега не е твърде късно. Татко има нужда от теб. Той все още...

— За бога, Кери — прекъсна я той грубо. — Ти знаеш, че съм женен. Искаш да дойдем и двамата в твоето бунгало от четири стаи.

— Тогава няма какво повече да си кажем — въздъхна тя, надяна влажните си памучни ръкавици и взе остатъците от чадъра си.

— Между впрочем — осени го една мисъл, — не е ли клиниката в Дълвич твърде скъпа? Как успявате?

— Клеър ни помага. Тя е толкова добра — добави Кери. — Сега отивам на посещение при майка. Това вероятно не те интересува ни най-малко, но тя често говори за теб.

— Да дойда ли с теб? Много бих желал да я видя.

Тя го изгледа втренчено и се дръпна назад, като се чудеше дали говори сериозно, или това беше просто някаква нова приумица на неговата ексцентрична природа. Само добави със странна усмивка, изпълнена със сарказъм:

— Светлината никак не е добра за рисуване. Но ела все пак.

Стивън плати сметката и те тръгнаха направо за гарата, където не след дълго се качиха на един влак, пътуващ към южните предградия на Лондон. Лудницата беше разположена на открит участък земя, недалеч от гарата и представляваше овехтяла сграда от сив камък в късен бароков стил с двойка кули, назъбен фронтон и заострени прозорци в готически стил. Беше оградена с висока тухлена стена, увенчана от редица изпочупени шипове. В помещението при главната порта, където Керълин показа пропуск, те бяха придружени от служебно лице, което ги поведе към сградата по алея, покрита с едър пясък. По друга алея се движеше колона от пациенти. Тъмните им дрехи се открояваха на фона на сивото небе. Виждаше се как правят ежедневната си разходка спокойно и непринудено. Други бяха заети в зеленчуковата градина. Надясно, на известно разстояние, върху малка затревена ивица, очертана на фона на плет от тисови дървета, двама джентълмени на средна възраст прехвърляха лениво една топка през провиснала мрежа. В съседство няколко госпожи с палки за крикет отправяха топки към различни по големина обръчи. Усещане за затътеност и покой изпълваше въздуха, който миришеше на гниещи листа и на покълващи растения, на саксии с цветя и на храсти, наредени около една изоставена пещера, където на необичайно място, сред папратта, стоеше гръцка статуя, която за съжаление беше счупена. Цялата тази гледка и особено кулите на сградата създаваха усещане за нереалност, застиналост, неподвижност.

Пред главния вход те натиснаха звънеца и бяха въведени през вестибюла, облицован с черен и бял мрамор, към една чакалня, отделена със завеси — старомодна, мебелирана главно с мебели в стил „Людвиг XIV“. Тук имаше явни признаци на оживление. От съседната врата се чуваха гласове и енергичното почукване на куки за плетене.

Някой свиреше на пиано валс на Щраус толкова нежно и приятно, че Стивън виждаше във въображението си счупените жълти клавиши да проблясват при всяко вдъхновено докосване. Когато се чуваше „Виенската гора“, Джулия, леко побутвана от нечий ръце, влезе в стаята.

Тя остана там, като гледаше ту единия, ту другия и им се усмихваше със същата несъзнателна отчужденост, с която се отличаваше през целия си живот. Беше облечена в една от своите падащи надолу престилки, към които беше добавила бродерии и парче от тюл около шията, а на китките си беше вързала панделки от розови ивици. Косата ѝ беше фризирана „а ла Помпадур“, скулите ѝ бяха намазани с пудра, от което кадифените ѝ очи изглеждаха черни. Видът ѝ беше напълно ексцентричен и едновременно с това поразителен и елегантен.

— Как се чувстваш днес, майко? — запита Керълин.

— Аз естествено съм винаги добре под знака на Стрелеца.

— Стивън е дошъл да те види.

— Значи ти си дошъл от Париж — каза тя, като остави Керълин, тръгна към Стивън и седна на стола до него. Държеше се много сърдечно. — Как намираш французите?

— Много добре. Радвам се да те видя отново.

— Благодаря, Стивън. Все още ли живееш с онази жена там? Онази, от която се страхуваше баща ти?

— Не. Сега вода почти порядъчен живот заради самата промяна.

— Помниш ли майка си?

За да избегне неловкото мълчание, Керълин се намеси с мил и успокояващ глас:

— Стивън се е върнал от Франция много отдавна. А след това е бил и в Испания.

— А, Испания! Помня като момиче, когато бях в Мадрид с татко. Имахме голям проблем с един келнер, който отказа да ни кипне водата...

— А сега — настояваше Керълин — той работи върху своите платна в Лондон.

— Разбира се — отговори бързо Джулия и отново обърна гръб на Керълин, за да запита Стивън: — Относно твоите картини. Онзи ден например си спомних, че когато беше много мъничък, ти обичаше да

ходиш в галерията „Хазелтън“ с моя скъп баща. Един следобед, когато мислехме, че си се загубил, настана голяма паника. И те намерихме сам в галерията, седнал на пода, пред една от картините.

— Да! — кимна той. — Аз наистина обожавах картините на Тениер. „Месарницата“ например — пълна с окървавени късове говеждо месо. Тя ме очароваше.

— И именно след този случай — продължи майка му въодушевено — твоят баща ти подари кутия с водни бои.

— Може би това беше началото на моето развращане — засмя се той.

Джулия не отговори. Тя можеше да бъде изключително сериозна, когато около нея се смееха. Нейният смях идваше неочаквано, когато другите бяха тъжни.

— Не, не скъпи — завъртя тя глава и вдигна пръст с кралски жест. — Това, което е заложено в нас, ще го постигнем, независимо от другите.

Той не отговори, но си помисли: „Това е най-умната мисъл, която съм чул през целия ден“. Настана тишина, след което, движен повече от любопитство, отколкото от лицемерна загриженост той попита:

— Харесва ли ти тук?

— Много! Обстановката не ми пречи да се чувствам удобно. Тук има балнеоложки център, нещо, което аз винаги много съм ценяла. Имаме прекрасен лекар, млад човек, добре начетен в терапията на елиминацията, която намирам много ефикасна. Сестрите са грижовни, бедните. Правят всичко, което е по силите им за всеки един тук. Животът е отмора, прави ми удоволствие да се разхождам сутрин. Спомням си, че когато бях млада — едно романтично момиче, докато търпях религиозната школовка на покойния Кенън Пърси, ми се искаше да отида в манастир. По-скоро — поправи се тя — в метох. Но както по всичко личи, трябва да се ограничи и с това — присъствието ми тук е по-добър вариант.

Стивън кимна съчувствено, развълнуван от духа на Джулия, разбирайки по-ясно от когато и да било преди, колко много общо има с тази странна жена, която беше негова майка. От нея безусловно идваше това негово незачитане на конвенционалното и презрението му към обществените норми, както и, без съмнение, този стремеж към

ексцентричност, който го караше да се чувства странник, съвсем отделен от света.

Докато Стивън размишляваше, Керълин с нисък сериозен тон започна разговор с майка си за по-практични неща. Въпросите за чаршафите, за прането и за нуждата от топло зимно бельо Джулия весело ги отхвърли. Керълин ѝ даде няколко бележки от Бъртъръм, приети от нея с учудваща шеговитост. В този момент звънецът удари и малко след това зад вратата се чу шум. Тя се откряна дискретно и се разнесе ласкав глас:

— Време е за обяд, мила госпожо Дезмънд.

Със сдържан, но самодоволен поглед, сякаш искаше да каже: „Виждате ли как се грижат за нас“, Джулия се изправи, изпъна полата си, оправи панделките на китките си и възприе скромнен вид.

— Как ви се струва моят тоалет? — Тя докосна кокетно екстравагантните волани, като им се възхищаваше. — Сестрата беше много против, но аз смятам, че са подходящи.

— Това е една превъзходна дреха — каза Стивън. — Отива ти. И ако не си внимателна, ще се върна скоро един ден и ще те нарисувам в нея.

— Моля те, ела, Стивън, скъпи — промълви тя в нейния добре познат очарователен маниер, докато вървеше към вратата. — Всеки ден под знака на Стрелеца можеш да дойдеш. Никога — в зодията на Скорпиона!

Навън се сгъстяваха тъмни облаци и започна да вали силен дъжд — едно значително неудобство, тъй като Стивън не носеше палто, а само шал, който винаги носеше на раменете си. Керълин, разбира се, не можеше да ползва защитата на своя чадър. По обратния път по пътеката, приведени под дъжда, никой не промълви нито дума. През целия си живот, въпреки обърканата си душа, Стивън не можеше да не съжالياва, че не беше направил нито една рисунка на Джулия, застанала в своята необичайна дреха, грациозна, очарователна и абсурдна. Какви чудесни въображаеми ефекти би могъл да нарисува на фона на това странно място, на това убежище на нереалното. Когато се добраха до навеса на гарата, той се откъсна от мислите си.

— Тя не изглежда толкова зле — каза той, като се мъчеше да вложи нотка на кураж в думите си. Но на Кери това не ѝ хареса.

— Ти не си я виждал, когато е наистина ужасна.

— Поне не е нещастна — прехапа той устни отегчено.

— Не е — съгласи се Керълин. — Предполагам, че не е. Но лекарят казва, че умственото ѝ състояние постоянно ще се влошава. Омекване на мозъка нарече той този процес.

Докато пътуваха във влака, Керълин, преструвайки се, че гледа през прозореца, тихо плачеше. Тя мачкаше в едната си ръка навлажнена си носна кърпичка. Въпреки че Стивън презираше вайкането, тази печал му подейства. И без това неговата веселост се бе изчерпала и сега се почувства съкрушен и потиснат, завладян от пристъп на самоунижение. Внезапно почувства колко е несъвместим с този материален свят. В такъв случай не беше ли права Керълин? Естествено беше в тази семейна криза да го потърси за помощ. И въпреки това, сега повече от всякога, никаква човешка привързаност, никаква сила на земята не можеше да го отклони от пътя, който беше избрал и по който трябваше да върви до своя горчив край. Чувстваше се твърде потиснат, краката му бяха замръзнали, а главата му се тресеше, усещаше отново онова странно вцепеняване на гърлото си.

На спирка „Виктория“ те слезоха от влака и се отправиха към централната гара. Разписанието показваше, че влакът ще тръгне за Халбъро след три минути.

— Ако се затичам, ще го хвана — възкликна нервно Кери. — Благодаря ти, че дойде, Стивън. Довиждане.

— Довиждане.

Стиснаха ръцете си бързо и неловко. Почти останала без дъх, тя се заклати като патица към перона. Той я проследи с поглед, докато тя се качи във влака, след това се обърна и тръгна. Пред входа на гарата вестникарчетата предлагаха на висок глас ранните издания на вечерните вестници. Искаше да се прибере у дома колкото се може по-скоро. Той не обръщаше никакво внимание на виковете им, но въпреки грижите му, една по една думите започнаха да достигат до съзнанието му. Спря се рязко и като насън прочете заглавията на афишите.

АКАДЕМИЧНА СЕНЗАЦИЯ!

Скандалът с платната в Чарминстър се разгоря отново.

Член на Кралската академия на изкуствата си подава
оставката.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Трамваят се клатушкаше бавно. Наведен над вестника, той прочете с навъсени вежди вълнуващата бележка. Беше пет часа, когато стигна до „Кейбъл стрийт“. На ъгловата автобусна спирка, като крачеше напред-назад, го чакаше Глин.

— Мислех си, че ще мога да те хвана тук. Джени ми каза, че си излязъл — започна той и замълча, но очите му, неспокойни и загрижени, се вторачиха в Стивън. — Нека да пийнем по нещо.

— Предпочитам да се прибера у дома — отговори Стивън троснато.

— Не, не си отивай още — спря го Глин и го изгледа многозначително през рамо. — Първо трябва да ти обясня нещо.

Стивън се колебаеше, лицето му се втвърди, стана непроницаемо, след това, без да каже нито дума, той придружи Глин до кръчмата „Добро намерение“. Глин поръча два грога. Тромавите му жестове бяха натрапчиви и груби. На лицето му беше избила червенина, нещо от стария огън святкаше в очите му. Когато грогът дойде, той каза:

— Изпий го! Аз вече изпих два грога, докато се въртях наоколо да те чакам. Малко съм напрегнат, но нека това не те притеснява.

Стивън отпи една глътка от димящата течност, като се мъчеше да държи нервите си под контрол.

— И така, вече знаеш — каза Глин изведнъж. — Взех твоята картина „Горещина в Хампстед“ и я изпратих в Академията.

— Без да ме питаш?

— Ако бях те попитал, щеше ли да ми разрешиш да я взема?

— Не... никога!

Решителността на отговора накара Глин да хвърли бърз поглед към Стивън.

— И така, аз я взех. И това не беше необмислено действие. Вече бях говорил с трима членове на комитета — Стивън, Елкинс и Протеро, всичките разумни хора и рядко добри художници. Не ме гледай така.

Най-малкото имай приличието да ми разрешиш да ти обясня какво се случи.

— Продължавай тогава, за бога.

Глин също се беше изправил на нокти, почервеня още повече и с усилие овладя думите си.

— Вини ме колкото си щещ. Но помни, че съм действал с най-добри намерения.

Той замълча за момент, след това продължи:

— Заседанието на изборната комисия се състоя в единайсет часа тази сутрин. Ти може би си запознат с процедурата. Членовете седят в полукръг, а председателят е в средата, в една от галериите на „Бирмингам хаус“. Картините се внасят една по една и се поставят върху подиум. След това се гласува. Одобрението се изразява чрез вдигане на ръка. Тази година бяха представени дузина платна, в които нямаше нищо особено, най-обикновено изобразяване на пейзажи, натюрморти с цветя и скучни портрети. При тези обстоятелства гласуването не беше особено строго, каквото трябваше да бъде.

Глин се спря и прокара ръка през косата си.

— Ние вече привършвахме с подбора на картините, когато дойде ред на твоето платно „Горещина в Хампстед“ — между другото аз специално уредих нещата да станат по този начин. И мога да ти кажа — той удари с юмрук по масата, — картината действително направи впечатление! Настъпи една от тези паузи, които рядко се случват в залата. Всеки седи и си взема бележки. Бих могъл да кажа направо, че хората около мен бяха очаровани. Когато вдигнах ръката си, тримата младежи, за които ти разказах, ме последваха. След това се вдигна още една ръка и пета... всички от новата група, която встъпи в Академията.

Независимо от решимостта му да остане равнодушен, Стивън усети как краката му се разтреперват. В очите му се появи блясък, когато Глин продължи:

— Има друга група, която седи на първите редици в залата — старият сър Моисей Стенсил, мадам Дора Доунс, Каренгтън-Уудсток и Мънси Питърс. Те са старата гвардия. Стенсил не рисува нищо друго освен крави, той е нарисувал повече крави, отколкото всички художници, взети заедно. А Уудсток е кучкар със сърдечен характер, който е нарисувал всички възможни кучета в Англия и идва на заседанията в бричове и с широка бяла връзка. Мадам Дора прави

вътрешната украса на сградите в Кенсингтън — трябва да ги видиш в Коледните приложения. Що се отнася до Питърс, той просто си е Питърс, нищо повече не може да се каже за него. Не съм очаквал тези хора да харесат твоята картина и това не ме безпокоеше. Има правило, че ако дори само един член на Кралската академия гласува за дадена картина, останалите трябва да се съгласяват. Имах усещането, че ти ще бъдеш одобрен, когато Стенсил внезапно се изправи, дотътри се до триножника, поклати глава и каза: „Искрено се надявам, че комисията ще помни своята отговорност пред нацията, преди да се отнесе положително към това платно. В действителност то е крайно необичайно за всеки, който дава оценка на рисуването“. Последва странна тишина. Малко след това мадам Дора също изказа своето становище: „Тя е в пълния смисъл на думата ужасно модернистична“. „А защо да не е? — казах аз. — Ние страшно се нуждаем от свежа кръв.“ „Но не и от този тип — намеси се Уудсток. — Направлението е напълно погрешно.“ Тази размяна на становища беше породила различия, гласуването беше спряно и Стенсил, все още изправен до картината, ме погледна. „Харесвате ли тази картина, господин Глин?“ „Много!“ „Не я ли намирате мъглява и неразбираема?“ „В никакъв случай.“ „Тогава бъдете така добър да ми кажете какво представляват тези безкрайно дълги езици в долната част на картината?“ „Това са хора, които се движат.“ „Приличам ли аз на тях, когато се движа по Пикадили?“ „Възможно не. Тези хора са по-млади от вас.“ „Наистина ли! Благодаря ви за това, че ми напомнихте за моята древност. А какво е посланието, което се съдържа в лявата част на преден план?“ „Това очевидно е магарето на един каруцар и една ръчна количка.“ „Не е възможно! — намеси се Уудсток. — Никога не съм виждал подобно животно. Копитните стави са предадени напълно погрешно.“ „Тя очевидно не представлява цветна фотография, ако това е вашият вкус. Но тя предава своя смисъл с голямо чувство.“ „Но това е рисунка извън правилата?“ „Умишлено е изпълнена по този начин с безкрайно умение. Не е ли този способ по-добър от сервилното изобразяване на природата, което мнозина от нас повтарят година след година?“

Стенсил трябваше да си е помислил, че визирам неговите крави. Той ме изгледа втренчено. „Няма да може да ме убедите да се откажа от граматиката на дизайна, която е възприета в рисуването от времето

на Джото.“ „Сигурно в това се състои реакционният възглед. Когато някой се отклони от общото правило, вие го обвинявате.“

Старият човек явно губеше присъствие на духа. „Аз решително се противопоставям на това. В тази картина просто няма нито едно честно представяне на естествената човешка форма. Това не е картина, това е просто разплискване на бои.“ „Въпреки всичко, това е изкуство.“ „Не ми е ясно какво представлява изкуството — извика Стенсил. — Но много добре знам какво ми харесва. По дяволите, ние не сме тук, за да ставаме за посмешнице или пък да позволяваме някакви си художествени авантюристи да хвърлят кутия с боя в лицето на обществото. Нито един нормален британец не би харесал подобна картина.“ „Съгласен съм. И вие не бихте могли да й направите по-голям комплимент.“ „Наистина, сър. По този начин вие поставяте под съмнение националния вкус.“ „Естествено. След една диета от вашите крави и кучетата на Уудсток той очевидно трябва да страда от хроническо разстройство.“

Знаех, че отидох твърде далеч, но кръвта ми се вдигна в главата и не можах да се овладеея. Тогава президентът се намеси: „Настоявам да се запази реда, господа! Всичко това представлява грубо нарушение на реда! Ако трябва да организираме дискусия относно тази картина, то нека да водим спора в рамките на позволеното, без лични нападки, моля“.

Но Стенсил повече не можеше да се контролира. Той се опря на пода с ебонитовата пръчка, която държеше. Помислих си, че ще получи удар... „Господин президент и членове на комисията, член съм на Кралската академия повече от трийсет години. През това време съм се опитвал с всички сили да запазя изворите на британското изкуство, като съм се обявявал твърдо срещу чуждите влияния и обновления, срещу новите експерименти — импресионизма и всички форми на екзотизъм. Представял съм това изкуство с пълна скромност и съм оказвал помощ за опазване на нашето наследство. Винаги съм бил способен да гледам на нещата с чисто съзнание и да кажа, че тук, в изложбените салони на Кралската академия, хората от нашата страна ще виждат само произведения, които са солидни, честни и благотворни.“ Тази теза беше оспорена от нашите редици. Но Стенсил продължи: „Какво значи това така наречено «модерно изкуство»? Ще ви кажа. Нищо друго освен явни глупости. Някакво си парвеню онзи

ден имало нахалството да заяви, че Реноар е бил по-велик художник от Ромни. Ще ви кажа, че ако бях там, щях да го наложа с бастуна си. С цялото това въображаемо цапане тези французи просто прикриват лошата си техника. Ако трябва да рисуваме ливади, за бога, нека да изглеждат като ливади, а не като някакво зеленикаво петно. Не позволявайте да си пробива път това афектирано жонглиране с формата и цветовете, което нито един разумен човек не може да разбере. Вие всички знаете, че една модернистична статуя беше издигната за сметка на данькоплатците в обществения парк на града. Предположихме, че трябва да е фигура на жена и господ да помага на всички жени, ако те са такива в действителност. Тази статуя така ядоса и отврати обикновените почтени хора от околностите, че една нощ няколко честни граждани я зацапаха с катран и пера и с милостта на провидението тя трябваше да бъде махната. Сега вече е ясно, че тази картина е от същата жонгльорска категория. Тя веднага се набива оскърбително на очи, като изопачена и вредна. «Горещина в Хампстед» прилича на картина толкова, колкото и стъпалото ми. С всеки свой елемент тя е опасно отклонение от ортодоксалната традиция. Това е чиста проба социализъм. Господи, ние не можем да подкрепяме упадъка на елегантността и добрия вкус, който може само да обърка и корумпира нашите по-млади поколения художници. Никой не знае кога може да избухне революцията. Наша отговорност е да я пресечем още в корена ѝ.“ С гневно потропване с бастуна Стенсил си седна. След неговите думи аз полудях. Там, пред мен, беше твоята красива картина, оплюта от този... кравар, който не разбираше даже началния щрих на твоята четка. Аз се изправих на крака и започнах: „Вие казвате, че нашата отговорност е да потискаме. А аз казвам — да подкрепяме и насърчаваме. Боже мой, та ние не сме полицаи! Защо трябва да осъждаме и унищожяваме всяко ново рисковано изкуство? Всеки оригинален художник през последните сто години е бил жертва на подобно преследване. Курбе и Делакроа са получили нож в гърба, докато школата на Барбизон, представяна за традиционно направление, е била въздигана до небесата. Сезан е бил наричан тромав цапач, Ван Гог — психопат, Гоген — недоизпечен аматьор, от чиито картини се носи миризмата на умрял плъх. Можете да видите всичко това, то е записано. Винаги е имало проклети традиционалисти, които са се чувствали атакувани и оскърбени, изяждани от завист, с пяна на уста и

с камък в пазвата. Независимо от това колко ще се подигравате на произведението, което стои сега пред нас, то ще бъде живо, когато всички ние, събрани в тази зала, ще сме мъртви и забравени“.

Глин, който охлади малко своя гняв, пийна отново, след това поклати глава.

— Поведението, което бях избрал, беше погрешно, Дезмънд, но пред Бога ще се закълна, не можех да постъпя по друг начин. След това, тъй като никой друг, изглежда, нямаше какво да каже, президентът, който е добър човек и искаше да прекрати разгорещения спор, предложи да се гласува. После станаха странни неща. Започнах да чувствам, че отношението на комисията като цяло беше благоприятно. Да, мога да се закълна в това. Те бяха готови да те подкрепят. Ръцете им бяха готови да се вдигнат, когато изведнъж Питърс, който не бе отворил устата си по време на целия спор, изведнъж каза: „Един момент, моля“. Всички погледнаха към него, когато той се наклони напред с пенсне на края на носа си и се взря в твоя подпис на платното. След това си седна на мястото. „Господа, досега аз се въздържах да взема участие в този спор, защото имах смътното подозрение, че съм се срещал с произведения от този род преди няколко години. И сега съм сигурен в този факт. Трябва да ви съобщя, че авторът на тази картина не е никой друг, а човекът, отговорен за прословутите пана в Чарминстър, който беше осъден за това, че е създал непристойно изкуство.“ Получи се, разбира се, сензация, но, о, боже, бих искал да можеше да видиш дяволското изражение на лицето на Стенсил. „Казах ви, че става дума за дегенерат. И истината се оказа точно такава!“ Питърс продължи: „Как бихме могли да си представим, че ще одобрим произведение на подобен автор? Ако направим това, ние ще подпечатаме неговото признание“. Знаех какво щеше да последва и затова станах отново. „Какво преценяваме ние в момента — пана, които са били изгорени поради крайно невежество преди седем години, или тази картина, която стои сега пред нас?“ Но нямаше полза от това и на мен ми стана ясно. Даже тези, които при други обстоятелства биха те подкрепили, се страхуваха да рискуват един скандал. Оставаше само едно нещо да направя. Искях да го направя и за бога, то ми донесе някакво удовлетворение. Подадох си оставката още там! И дяволски съм доволен, че го направих. През последните години бях започнал да омеквам, Дезмънд, да ставам

безволев и еднообразен, а продукцията ми беше далече от това, което беше преди. Писнало ми е да произвеждам портрети по поръчка на Хемърхед и на хора като него, до гуша ми е дошло да рисувам поредици от декорации на несравними образци от царството на гълъбите. Искам да изкарам стария фургон и да се отправя за Северен Уелс с Ана. Може би ще мога да направя нещо там. А сега, когато вече съм свалил това бреме от плещите си, надявам се, че ти не ми се сърдиш много. Сега признавам, че съм сбъркал. Само се надявам ти да не приемеш това толкова близо до сърцето си. В края на краищата защо да се косим какво мисли за нас грубият свят? Нека да пийнем по още едно питие.

Стивън гледаше събеседника си мълчаливо, лицето му беше бледо. Застинал на мястото си, той не можеше вече да стаява злобата в нараненото си сърце, нито пък можеше да се излага на нови вълнения.

Протегна ръката си.

Глин изпразни на един дъх чашата с грога и полуизправен, потупа приятеля си по рамото.

— Да вървим, Дезмънд. Ще те изпратя до вкъщи. И ако те сполети някаква сериозна беда занапред, за бога, знай, че ще бъда с теб.

ПЕТА ГЛАВА

В сезон, когато материалите за сериозна новинарска хроника бяха нещо рядко и се изчерпваха с някое скучно убийство в Глазгоу или с неудачен публичен развод, този фрапиращ инцидент в Академията се раздуха от популистката преса като вихрушка. Съдебният процес в Чарминстър предизвика повече местен, отколкото национален отклик. Сега обаче аферата получи широка разгласа, особено с помощта на неделните вестници, чието задължение беше да пазят почтеността на Англия, като представяха в подробности посъществените прегрешения за деня. В този смисъл новият скандал разпали въглените и на стария. Архивите на вестник „Чарминстър Кроникъл“ бяха преровени за най-пикантните неща. Рисунки на Стивън, изправен на подсъдимата скамейка, някога отпечатани в „Каунти нюз“, сега бяха отново публикувани в печата. Арчибалд Далгит, чиито статии в „Юнивърс нюз“ бяха четени от милиони и който може би повече от всеки друг можеше да бъде разглеждан като защитник и знаменосец на британския морал, който си бе спечелил допълнителен блясък чрез унищожителните критични статии по адрес на нещастната авторка на романа „Самотното сърце“, сега се зае упорито с аферата. Под убийственото заглавие „Изкуството полудява“ изпод перото му се изля гневно възмущение. „Какво се е случило, питаше той, със стара Англия, когато такова оскърбление може да бъде нанесено на една от нейните най-обичани, заслужили и почтени институции, чиито естетически бастиони са заплашени от неразбираеми и революционни творби, от четка, която вече е доказала, че е гнила и покварена.“ Не всички в този войнстващ хор си позволиха толкова приповдигнат тон. Имаше подмятания в по-леките издания, шеги с водевилен оттенък, а в един от илюстрираните седмичници се появи карикатура, която показваше как плахо гледащ човек се приближава до уважаван академик на стъпалата на „Бърлингтън Хаус“: „Искам да купя пикантна пощенска картичка, господине!“.

През следващите дни Стивън продължи да работи, като не обръщаше никакво внимание на раздуханата истерия. Още веднъж, без

да има каквато и да било вина, той застана в центъра на общественото внимание, изложен на всеобщо обругаване. Как се беше получило така, че този, който по природа беше тих, неконфликтен и отстъпчив, който през целия си живот не беше желал нищо повече, освен да упражнява своето изкуство на спокойствие, трябваше по такъв насилствен начин да изпитва хули и унижения? Един предприемчив журналист беше намерил за необходимо да представи кратка антология на неговата кариера, почти като хронология на живота му — бягството от църквата, от семейството и преди всичко от своята страна — която го представяше в ужасна светлина, заслужаващ напълно омразата на своите сънародници.

Тъй като по природа беше много чувствителен, Стивън се беше научил да налага върху себе си строг контрол, което му позволи да посрещне бедата най-малкото външно спокоен. Заливан от враждебност, подлаган толкова често на насмешки, той полагаше усилия да се чувства душевно свободен, да не го е грижа за това, какво говорят хората и как постъпват с него. И все пак имаше моменти, когато се чувстваше напълно сломен. Тогава животът му се струваше като сън и толкова застрашителен, че не виждаше начин как да се справи с него. Той разбра също, че бе загубил нещо, което високо ценеше — усещането за анонимност, желанието да бъде незабелязан и непознат в общия поток на човечеството. Колкото и да се опитваше да скрие напрежението, което се стовари върху него, той се почувства физически изтощен, обхванат от необикновено лошо предчувствие.

Една събота, в края на месеца, беше закъснял повече от обикновено. Когато се прибра къщи, се почувства напълно изчерпан. Гърлото му, което му създаваше неприятности през целия ден, бе твърде възпалено. Джени беше приготвила вечеря от селски пирожки и му я пазеше на топло в печката. Докато той ядеше, тя седеше на масата срещу него и го наблюдаваше мълчаливо. Забеляза, че не му се говори. Изтощеният му вид я безпокоеше, но тя беше твърде мъдра, за да изрече това гласно.

Когато се навечеря, той седна на обичайния си стол до кухненската печка, с албума си за рисуване на колене, загледан в огъня, сякаш пробуден от неговите червени, блестящи и благородни форми. Тя изми чиниите, свали престилката и взе плетивото си. След няколко минути той вдигна глава и си спомни за нея. Това беше времето, когато

обикновено си приказваха, но избягваха болната тема на деня. Често пъти разменените думи не надхвърляха домакинските дела и все пак зад тях се криеше една интимност, която тя знаеше, че му харесва. Тази нощ той я почувства по-близка, нейната женственост и домашна топлина го разнежиха. Той започна да реди събитията, които му се бяха случили през деня. Но не беше говорил дълго, когато гласът му щракна неочаквано и той усети, че думите му излизат със съскащ шепот. Този пристъп не беше нов за него, но този път дойде толкова неочаквано, че Джени стреснато вдигна поглед. Той видя, че лицето ѝ се промени и застина неподвижно.

След миг той произнесе с огромна мъка:

— Отново същото. Цял ден имах чувството, че съм на път да загубя гласа си. И сега това стана.

— Простудил си се — каза тя уж спокойно и дори с лек упрек, но зад него се криеше безпокойство.

Той тръсна глава.

— Гърлото ми всъщност не е възпалено.

— Не те ли дразни, когато преглъщаш?

— Не!

— Дай ми да го видя!

Той се подчини, докато тя му натисна с лъжица езика и огледа устната кухина и гърлото му.

— Не мога да видя нищо подозрително. Не е обложено, нито е възпалено.

— Нищо ми няма.

— Може би! — отговори тя натъртено. — Но няма да ходиш на реката утре. Точно там си се простудил. Ще кажа на капитана още тази вечер.

— Добре... И без това имам достатъчно работа в студиото.

— Само ако се чувстваш по-добре. А сега трябва да пийнеш нещо топло.

Тя му направи специална отвара от касис, която смяташе за панацея срещу всички възпаления и която го накара да се изпоти. После го убеди да си легне.

Следващата сутрин гласът му се възвърна и той продължи да работи над своята „Темза“. Но следобед получи нов пристъп и когато

излезе от студиото в четири часа, трябваше да признае с жест, че болестта съвсем му е отнела гласа.

— Това решава нещата — заяви Джени с категоричен тон. — Трябва да се допитаме до лекар.

Колкото и да беше безпомощен, той направи максимално усилие да се противопостави, но тя не се отказа от своето.

— Не! — заключи тя. — Трябва да знаем какво е положението. Друго е, когато знаем как стоят нещата, а не да се губим в догадки, както досега. Веднага тръгвам за доктор Перкинс.

Растящата ѝ тревога я накара да използва тази възможност и Стивън да се прегледа при местния лекар, нещо, за което настояваше отдавна.

Тя наметна решително шлифера си и за кратко време се върна със съобщението, че д-р Перкинс е заминал на почивка. Икономката му обаче бе обещала да изпрати лекаря, който го замества, още същия следобед, веднага щом свърши визитите си.

Едва Джени беше завършила обясненията си и Стивън отново проговори с напълно нормален глас.

— Виждаш ли — каза той истински доволен, — създаваш паника за нищо. Това е просто обикновена простуда.

Потиснатата, тя се взираше в него със съмнение, а той отново се запъти към студиото да работи. Джени се чудеше дали в действителност не е била твърде прибързана в своите действия.

Един час измина и все още лекарят не беше пристигнал. Посещенията в лекарския кабинет на д-р Перкинс в събота вечер бяха винаги многобройни и тя започна да се пита дали заместникът му щеше да дойде изобщо. Точно в този момент звънецът на входната врата звънна и когато отвори, Джени видя на прага един млад мъж, който делово влезе в хола.

— Аз съм д-р Грей. Къде е болният?

Джени го въведе в кухнята, извика Стивън и ги остави заедно. Докторът остави чантата си и свали шапката си с вид на човек, който не разполага с много време. Той беше по-стар, отколкото изглеждаше на пръв поглед, около трийсетгодишен, и неговите черти издаваха вид на изнервен човек.

— И така — каза той, — какво ви притеснява?

— Нещо съвсем абсурдно и тривиално, но то сериозно разтревожи жена ми. Губя гласа си!

— Имате предвид, че има периоди, когато не можете изобщо да говорите?

— Най-малкото, когато не мога да накарам себе си да бъда чул.

— Гласът ви нормален ли е през останалото време?

— Мисля, че да. Може би е малко пресипнал.

— Изпитвате ли болка?

— Никаква.

— Имате ли някакви други симптоми?

— Не, но имам усещане за слабо вцепеняване на гърлото. Сигурно си въобразявам, разбира се.

Доктор Грей цъкна нетърпеливо с език. Все пак този човек нямаше вид на истерик и фактът, че крие симптомите на болестта си, потвърждаваше този извод.

— Дайте да ви прегледам.

След като Стивън оголи шията си, лекарят добави сухо:

— Не! Не така! Съблечете се до кръста и седнете.

Стивън се изчерви малко и изпълни нареждането на доктора. Той извади от чантата си кръгло огледало, което постави на челото си, и като насочи сноп светлина върху отразяващата повърхност на ларингоскопа надникна в гърлото на пациента и внимателно го прегледа. След това, без да каже ни дума, постави стетоскопа си и прегледа гръдния кош на Стивън. Накрая прояви интерес към върховете на пръстите на Стивън.

— Можете да се обличате — каза докторът, като прибра инструментите в чантата и я затвори. — Откога имате тази кашлица?

— Кашлицата ли?... Да, безпокои ме от доста години, стар бронхит.

— Бронхит ли?

— Да. Винаги гърдите ми са били слаби.

— Винаги ли? Можете ли да си спомните кога за първи път сте имали тежка простуда с бодежи в слабините, която е продължила известно време и не е била доизлекувана?

Стивън внезапно се върна в спомените си към ужасния ден, когато пресичаше Ламанша и седмиците в Нетьер.

— Да — рече той. — Преди около петнайсет години.

— Имали ли сте някакъв сериозен кръвоизлив.

— Да.

— Колко пъти?

— Два пъти! — отговори той, без да брои пристъпът, който беше имал в Испания.

— Преди колко години беше първият? Може ли да се каже, че е бил преди четиринайсет?

Отново живата картина на миналото премина през главата на Стивън — Дом Артод, наведен над него в голата боядисана в бяло манастирска стая.

— Да!

— Разбирам — каза докторът, като изтръскваше ръцете си в кухненската мивка и ги бършеше с кърпата за чинии. — Имали сте проблеми с гърдите оттогава и няколко кръвоизлива, нали? И искате да ми кажете, че никога не сте си направили труда да разберете каква е причината?

— Никога не съм смятал, че е нещо сериозно. И винаги съм бил много зает.

— С какво именно?

— С рисуване.

— Художник ли сте?

— Да.

— Ах! — сподави ироничното си възклицание доктор Грей, който беше родом от солидния индустриален Манчестър.

Изведнъж една мисъл мина през главата му.

— Боже господи, да не сте вие онзи човек, за когото пишат вестниците?

— Това има ли някакво значение?

Докторът замълча.

— Не, не разбира се.

Въпреки професионалното си равнодушие той изгледа Стивън с любопитство. Доктор Грей не проявяваше особен интерес към съдбите на пациентите и се държеше с безцеремонна откровеност. Не можеше да забрави, че го очаква една влажна чакалня, претъпкана до задушаване с постоянни пациенти. Освен това не беше слагал нищо в устата си от един часа следобед. Но сега нещо сдържаше неговата обичайна суровост. Той се облегна на едното от креслата.

— Знаете ли — отбеляза той, — трябва да ви кажа, че сте сериозно болен.

— Какво не ми е в ред?

Докторът пак замълча.

— Белодробна туберкулоза в напреднал стадий.

— Сериозно ли говорите?

— Бих искал да греша. Вие имате старо огнище на десния бял дроб и сега и левият ви е остро възпален. Ларинксът ви също е засегнат.

Стивън пребледня. Той се облегна на масата.

— Но аз не разбирам. Винаги съм бил в състояние да си върша нещата...

— Това е проклятието на тази проклета болест — тръсна глава Грей, като се отпусна тъжно. — Коварна болест! Токсините даже дават лъжлива представа за добро здраве. Този вид заболяване може да затихне и изведнъж да се изостри. Именно това е станало с вас.

— Разбирам. Какво трябва да се направи в случая?

Лекарят закова погледа си в тавана.

— Трябва да заминете оттук, да смените климата.

— Къде по точно?

— В санаториум, ако трябва да съм точен.

— Не бих могъл да си го позволя.

— Има начини да се уредят тези неща. Нещо може да се направи... чрез една от болниците... — опитваше се настойчиво да изкаже препоръките си доктора.

— Колко време трябва да отсъствам?

— Най-малко една година, може би и повече.

— Цяла година! А бих ли могъл да рисувам?

— В никакъв случай! Вие ще бъдете на легло, любезни господине, и на чист въздух.

Стивън мълчеше и гледаше право напред.

— Не! — каза той. — Не бих могъл.

— За ваше собствено добро е!

— Не, докторе, аз трябва да рисувам. Ако не продължа с работата си, ще умра.

— Страхувам се, че ако вие продължите... — прекъсна го д-р Грей рязко, като трепна леко и със сериозен вид погледна Стивън в

упор.

Стивън облиза засъхналите си устни.

— Кажете ми истината. Ако остана тук и продължа да работя, какъв ще бъде изходът?

Доктор Грей понечи да каже нещо и спря. Не беше в природата му да извърта, не беше склонен на компромиси. Но все още нещо му пречеше да каже открито истината. Той въздъхна:

— Човек никога не може да каже. Ако имате късмет, може да продължите още дълго време.

Настъпи мълчание. С рязко движение докторът извади една рецепта от връхното си палто, написа я бързо, откъсна листа и го даде на Стивън.

— Нека да ви купят написаното тук. Тонизиращ и креасотен спрей за гърлото ви, който ще окаже местен ефект. Погрижете се за себе си, пийте мляко колкото се може повече и гълтайте по една супена лъжица рибено масло три пъти на ден. Между впрочем, вие сте женен, нали? Помолете жена си да ме посети в лекарския кабинет сутринта. Таксата за визитата е три шилинга и шест пенса.

Когато Стивън му плати, той кимна, взе си чантата, сложи шапката си и като отбеляза, че може да се оправи сам, излезе от стаята. Входната врата се хлопна след него, а стъпките му отекнаха поличната настилка. След това настъпи странна тишина. Стивън стоеше съвсем неподвижно. Когато Джени влезе, той обърна глава към нея.

Изразът на лицето ѝ беше напрегнат и изплашен и тя правеше отчаяни опити да се владее. Но той знаеше, че тя може да превъзмогне всичко. Те се спогледаха.

— Ти ще заминеш, нали, Стивън?

— Никога.

— Трябва да го направиш.

— Не! Мразя болниците. Не искам да те оставям и не мога да се откажа от работата.

Тя приближи до него. Джени жестоко се обвиняваше, че е приемала с такава смиреност неговите небрежни обяснения на симптомите, които сега се разкриваха като рецидив на сериозно заболяване. Като сдържаше сълзите си, защото знаеше колко много той ги мрази, тя го помоли да бъде разумен. Но на всичките ѝ молби той поклащаше отрицателно с глава.

— Ако съм се разболял от тази болест, все едно, те няма да могат много да ми помогнат. Но тези лекари не са винаги наясно. Може би състоянието ми е два пъти по-добро, отколкото те го изкарват. Във всички случаи, той каза, че се нуждае от чист въздух.

Внезапно му хрумна. Маргит! Тамошната природа винаги му се е отразявала добре. Там можеше да се наслади на прекрасния въздух. Наистина, когато беше толкова болен преди, не се ли излекува там напълно? Мястото му харесваше, имаше най-щастливи спомени от него и щеше да може да продължи да работи в спокойна обстановка. Изведнъж оптимизмът, толкова характерен за него, повдигна духа му. Докато Джени го наблюдаваше, обхваната от най-дълбоко безпокойство, чудейки се какво ще каже той, Стивън се опита да ѝ се усмихне.

— Знаеш ли какво ще ти кажа. Ще си стегнем багажа, ще оставим госпожица Прат и Тапли да се грижат сами за себе си няколко седмици и ако Флори е готова да ни приеме, ще заминем за Маргит.

ШЕСТА ГЛАВА

Късно следобед в малката кухня под рибния магазин Флори седеше и се топлеше до печката с котката на колене и с ленив, макар и внимателен поглед гледаше Джени, която беше седнала до масата. Каничка с чай и чиния с хляб и масло стоеше на подноса между двете жени. Освен тиктакането на часовника в стаята не се чуваха никакви други шумове. Най-сетне Джени се надигна с усилие.

— Котката сменя козината си — рече тя.

— Винаги прави това през този период на годината. — Флори удари леко неподвижното животно, след това изтръска мекия жълт пух от пръстите си. — Има чудесна козина.

— От колко време сме при теб? Почти седем седмици, нали?

— Някъде там, предполагам. Времето минава бързо.

— Задължени сме ти. Все пак това е едно бреме. Изглежда само въздухът може да му помогне — направи пауза Джени. — Забелязваш ли някакво подобрение, Фло?

— Виждам, че има промяна... и то голяма — рече Флори и отпи бавно от чая. — И колкото по-рано погледнеш истината в очите, толкова по-добре за теб, мило момиче.

— Гласът му е по-добре. Не пресипва толкова често.

— Това е най-малкото.

Джени наведе глава, като прехапа долната си устна — тя се бореше здраво през последните седмици и щеше да продължи да се бори, въпреки че помнеше всички безполезни средства, които беше опитала. След всички грижи, които беше отдала толкова щедро и безкористно, ѝ беше трудно да се предпази от отчаянието, което я обземаше. Колко мъка беше изтърпяла тя, нощ след нощ, слушайки тихо неговата дълбока, суха кашлица.

— Бих желала да изпие чая си — каза тя като погледна към вратата, — но няма нужда да го безпокоим.

— Защо човек в неговото състояние би трябвало да продължава да рисува на тази веранда? — сведе очи Флори с жест, който

изразяваше абсолютна неспособност да го разбере. — Ти не си опитала от чая си. Дай ми да ти наляя нов.

— Не, Фло.

— Стегни се момичето ми, трябва да издържиш. Не искаш ли филия с масло?

Джени отказа, като завъртя глава.

— Ти изобщо не се храниш. Днес на закуска изобщо не се докосна до пушената риба. А като си помисля какво си закусувала и през останалите дни...

Тя спря дотук. Джени се изчерви, а после под внимателния поглед на другата жена пребледня и очите ѝ се отместиха виновно настрани. Настана ужасяваща тишина, по време на която по лицето на Флори премина широк обхват от емоции — от открита недоверчивост до шокиращо подозрение.

— Не е ли това? — отговори тя бавно.

Джени, все още с обърната глава, не отговори.

— О, не — каза Флори с приглушен глас. — Нима бедите дотук не бяха достатъчни! Откога не си имала?

— От шест седмици — отговори едва чуто Джени.

— Боже господи, когато си помисля, само... когато си помисля... кипвам цялата. След като е живял без теб през всичките тези години! Никога не посегна с ръка съвършеният джентълмен, караше те да работиш и да му робуваш, докато той се мотаеше наоколо, като се преструваше, че лепи боя върху парче платно. И сега, когато се готви да умре, да те остави в такова положение!

— Недей, Фло — прекъсна я Джени яростно. — Не вини него. Това беше... това беше нощта, когато докторът му каза...

Тя млъкна, задавена от сълзите си. Как можеше да обясни това чувство, надминало всичко, което тя беше изживяла, това диво, страстно чувство, наситено със състрадание и отчаяние, което омекоти цялото ѝ съществуване и тя се предаде изцяло в ръцете му. Знаеше, че точно в този момент е забременяла.

— Е, добре, желая ти щастие; убедена съм, че ще бъде така — каза Флори с един твърд и непринуден тон. — Но как ще се справяш, моето момиче, е големият въпрос!

— Не бъди груба, Фло. Ще се справя. Ти знаеш, че аз имам две здрави ръце.

— Ръце, да — съгласи се Флори мрачно. — Но, момичето ми, къде ти беше главата?

Последва кратка пауза и след това Флори запитва:

— Каза ли му?

— Още не! Няма да му кажа, докато не се приберем у дома.

С усилие, неприсъщо на нейната природа, Флори се отказа от мъчителния отговор, който ѝ беше на устата. Упоритият отказ на Джени да приеме това, което според собствените думи на Фло беше „да погледнеш другия в очите“, беше за нея крайно пресилване на печалната ситуация. В деня, когато пристигнаха в Маргит, Стивън изглеждаше според оценката на Флори, „не по-лошо от обикновено“, но скоро състоянието му започна да се влошава и сега здравето му се рушеше с такава бързина, че изглеждаше просто като сгромолясване. Нейният лекар, когото беше повикала преди две седмици, беше ѝ казал без заобикалки след фаталните думи — „скоротечна туберкулоза“, че състоянието му е безнадеждно и че още един кръвоизлив, който можеше да се случи по всяко време, незабавно ще го доведе до фатален край.

— Прави каквото знаеш — тръсна глава Флори. — Но това, че си тръгнала да жертваш себе си, просто ме вбесява.

— Има нещо у него, което нито ти, нито който и да е друг можете да разберете.

— Изобщо не мога да разбера какво толкова е направил той за теб? — запитва Флори, като си пое дълбоко дъх.

— Той ме направи щастлива.

Някакъв шум в антрето рязко прекъсна разговора. Двете жени смениха израза на лицата си, когато Стивън влезе в стаята.

— Закъснял ли съм за чая? — рече той и се усмихна.

Да види тази измъчена усмивка върху лицето от кожа и кости, за Джени бе все едно да я уцелят с копие в гърдите. Сега той едва ли щеше да я остави да говори за неговата болест поради вродената му отчужденост, поради героичното му нежелание да се жалва, което повече от всичко друго караше гърлото ѝ да се стяга. Като знаеше как той мрази съжалението, тя си забрани да изразява и най-малка емоция. Вместо това със съвсем обичаен глас, след като му наля чаша чай, тя каза:

— Щяхме да те повикаме. Но си мислех, че ти може би вече привършваш.

— Да, аз свърших. Останаха ми само няколко детайли. А картината ми харесва много. — Той изтри ръцете си и като хапна парче хляб и масло от чинията, която тя му подаде, седна до прозореца.

— Смяташ, че картината е завършена, така ли? — запита Флори, като галеше котката.

— Тя е на равнището на моите възможности и смятам, че е доста добра.

— Но ще бъде ли добра за някого другиго? — рече Флори и погледът ѝ спря върху Джени.

— Кой може да каже? — рече той открито.

Когато Джени го наблюдаваше, лицето ѝ беше в сянка. Тя можа да почувства приповдигнатостта на неговото настроение. Очите му, дълбоко хлътнали в орбитите, излъчваха снопчета светлина, пръстите му леко трепереха, когато държеше чашката си. Тя каза съчувствено:

— Ти работи тази картина много дълго.

— Шест месеца. Беше технически трудно да се предаде смисъла на елементарните неща — фона на реката... земята, въздуха и водата... и да се запази все пак хармонията с централната тема.

Той по принцип не споделяше за своята работа, но сега, наелектризиран, все още с трепетното усещане за творческото постижение, продължи да говори няколко минути.

— И какво ще стане сега с нея? — попита Флори нетърпеливо, когато той завърши мислите си.

— Само бог може да каже — отговори Стивън безразлично.

— Надявам се, че няма да започне неприятната бъркотия, която се случи с последната ти картина.

— И аз се надявам, Флори — усмихна се той, решен да не позволява да бъде обиждан. — Тази картина изглежда съвсем почтена. И за да те уверя, обещавам, че няма да я показвам на изложба.

Вместо да я успокои, отговорът му я предизвика още повече.

— Добре, трябва да ти кажа, че съвсем ме уби. Каква е ползата, питам те, каква земна полза има в това да стои човек по цял ден в студиото, да се скапва от работа, да рисува, да рисува и след това нищо да не покаже? Няма ли картината за теб никаква стойност и значение, та да не желаеш да получиш за нея дори едно пени?

— Не! Това, което има значение, е, че съм я направил. Ще изляза за малко да се поразходя.

— Не трябва да правиш това — каза Джени бързо. Страхуваше се да не се простуди. — Навън е студено и се стъмва вече.

— Трябва да се разходя — погледна я той нежно. — Знаеш, че свежият въздух ми се отразява добре.

Тя се отказа да спори, отиде с него в хола и му помогна да се облече в дебелото палто, което му беше купила, подаде му от стойката бастуна, който той сега ползваше. На вратата, докато той слизаше по стъпалата, тя го наблюдаваше с онази постоянна болка, която все още се въртеше в главата ѝ с неотслабваща посветеност, макар че въпреки отчаянието, пак правеше планове за неговото възстановяване.

Той се придвижваше бавно по улицата. Едно залитане, толкова леко, че беше почти неуловимо за човешкото око, го накара да разбере докъде е стигнала собствената му слабост. Всяка стъпка му се струваше трудна. Като избягваше най-оживените части на града, той се запъти към крайморската алея. В началото на парка имаше кръгла ротонда с огледала на прозорците и докато минаваше покрай тях, видя отражението си: изпито лице, невероятно измършавяло, тъмни очи с остър взор, отпуснати рамене, сякаш е старец. Инстинктивно направи гримаса и отмести погледа си. Никой не знаеше по-добре от самия него какво му костваше, за да бъде на крака и в движение в такова положение, но той твърдо отхвърляше всички опити да го задържат в леглото и беше решен да продължи да прави това. Не можеше да понася мисълта да бъде ограничаван.

Най-сетне достигна целта си — една скамейка на извивката на залива, над пристана. Тя му осигуряваше открит простор към морето. Тук той седна, като дишаше ускорено, но като усети прохладния чист въздух, въздъхна облекчено.

Бледият залез върху западния край на хоризонта беше превъзходен — наподобяваше цвета на пушена съомга — розово с бледо зелено. Цветовете и техните нюанси се сливаха нежно на фона на сивото, с цвят на гълъб, небе. „Не прилича на залезите, излезли изпод четката на Търнър“, размишляваше той. Беше потънал в себе си, с брадичка, свита към гръдния му кош, и за момент мислите му се отнесоха към този художник на виденията, изключителен майстор на цветовете, тайнствен, своенравен, ексцентричен, който на стари години

се криеше в една мръсна къща на брега на Темза, известна на децата от околностите като „старата адмиралска будка“. „Ние всички сме луди или полулуди, казваше си той, една банда от загубени души, отрязани от останалия свят, вечно в конфликт с обществото, обречени деца на нещастieto. Всички освен онези, които правят компромиси“. Той никога не си ги беше позволил. Още от юношеските си години беше обхванат от желанието да постигне красотата, която съзираше затворена под повърхността на нещата. В самота, чрез собствена борба той следваше съдбата си, уверен в това, че някой някога би могъл да разбере самотата, часовете на празна тъга, нарушавана само от пристъпите на моментно ликуване. Той не съжеляваше за нищо, чувстваше се някак особено спокоен. Само извън болката, страданието и нещастieto, извън цялата враждебност на света можеше да създаде красота! И си струваше цената, която беше платил.

Докато цветовете на небето избледняваха, различните фази от неговата работа преминаваха бавно пред очите му, докато оформиха едно голямо завършено платно. Това последно творческо вдъхновение или по-скоро неговата консумация, продукт на една странна връзка между болестта и изкуството му, го развълнува до такава степен, че се почувства извън времето и смъртта. Колкото повече болестта му се изостряше, толкова повече по тайнствен начин творческите му сили се възстановяваха. Но той знаеше, че е обречен, усещаше, че изворът на физическа енергия у него беше престанал да блика и че го обзема последна умора. Той си мислеше: „Ще говоря с Джени тази вечер... Време е да се прибираме вкъщи... Ще си тръгнем за «Кейбъл стрийт» в края на седмицата“. Или: „Рафаел е умрял на трийсет и седем години, защо трябва да се оплаквам?“.

Той потрепери леко и тъй като почти се беше стъмнило, изправи се и тръгна към квартал „Роу“. Чу зад себе си бързи стъпки и приятен глас го поздрави. Обърна се и видя как към него пристъпва енергична фигура на млад мъж. Това беше Ерни, който имаше много професионален вид в тъмния костюм и с бомбето, със сгънат чадър в ръка.

— Предполагах, че ще мога да ви намеря тук — забави той крачките си, за да върви заедно със Стивън. — Как се чувствате?

— О, добре съм, Ерни. Сигурно се връщаш от службата вкъщи?

— Не, бях си вкъщи и вече пих чай. Сега бях тръгнал за вечерното училище. Но леля Флори ме помоли да ви потърся и да ви придружа обратно.

„Боже господи, мислеше си Стивън основателно, толкова ли съм безпомощен, че трябва да изпращат някого да ме води вкъщи?“ Наистина, неговият спътник в момента с най-добро желание беше го хванал под ръка и му помагаше да слезе по стъпалата на крайбрежната алея. Но очевидно неговото подозрение беше необосновано, защото почти веднага Ерни възкликна:

— Не толкова често имате посетители, а и никой не иска да пропуснете срещата си с този човек.

— Посетител ли? Кой е той?

— Опитайте се да отгатнете. Истински франт. Само ако го погледнете! Пристигна с автомобил.

Стивън сбърчи вежди с нервен тик. „Какво ли е пък това?“ — помисли си той. Дали не е баща му, или пък Хюбърт, дошли да го видят? Но това изглеждаше най-малко вероятно. А може би това беше пратеник на Клеър, който носи някакво милосърдно предложение за помощ? Много възможности го объркаха.

— Може би това е някакъв елегантен лекар, който е дошъл да ви прегледа — предположи Ерни оптимистично. — Специалист. Бога ми, той трябва наистина да ви помогне да се оправите.

Докато Ерни дрънкаше с чисто фалшив ентузиазъм, с упоритото намерение да повдигне духа на Стивън, те преминаха през града, утихнал сега, след като повечето от магазините бяха затворени. Зад ъгъла на пристанището той видя кола, голям черен кабриолет, който стоеше отстрани пред затворения вход на рибния магазин.

— Пристигнахме — рече Ерни с вид на оправдание. — Сега можете да влезете. Ще трябва да бягам, за да не закъснея.

Стивън изкачи стъпалата и спря да си поеме дъх, но изведнъж вратата се отвори и Флори го пусна да влезе.

— Един човек е дошъл да те види. Чужденец е! — рече тя малко стреснато, но изпълнена със странна важност, потвърждавайки неговото предчувствие за нещо необикновено. — В гостната е.

Той не каза нищо, въпреки че тя очакваше въпрос и беше готова да му отговори. Той си съблече палтото, но много бавно, макар че тя му помагаше. Закачи го заедно с шапката и шала на закачалката,

обърна се и влезе в преддверието. Това беше малък апартамент, рядко използван, освен в случаите, когато компанията се веселеше. Сега беше разхвърлян, тук беше триножника на Стивън и едно голямо платно върху него. Огънят, набързо стъкмен, хвърляше искри зад малката почерняла решетка на камината. Седнал в единственото кресло с кръстосани крака, един нисък, с блед и нездрав цвят на лицето мъж седеше и разговаряше с Джени. С появата на Стивън той се изправи бързо на крака.

— Господин Дезмънд, щастлив съм да се срещна с вас.

Маниерът му беше изискано сериозен. Беше сдържан, което отиваше на безупречно ушития му костюм, на тъмния скъпоценен камък на връзката му, на обувките му, лъснати до блясък. В тази малка гостна стая той разговаряше и се държеше толкова непринудено, че едва не събори от перваза евтините порцеланови кученца, спечелени от Ерни на панаира в Маргит. Стивън позна госта веднага и едва-едва хвърли поглед върху гравираната визитна картичка, която му показа. Джени се извини и излезе от стаята.

— Знаете ли, уважаеми господин Дезмънд, много се радвам най-после да се запозная с вас.

— Не сме ли се срещали преди?

— Но къде е могло да бъде това, любезни господине?

Стивън разглеждаше посредника спокойно.

— В Париж, преди петнайсет години. Бях фалирал, на практика гладувах, нямах нито сантим. Опитвах се да продам моите картини. Вие даже не ме погледнахте.

Очите на Теси леко припламнаха, но видът му остана неподвластен на никакво объркване. Той разпростря ръце в очарователно извинение.

— При това положение следва да ви уверя, че сега нещата са съвсем различни. Изминах целия път от Лондон дотук, за да ви намеря. И мога да ви заявя, че беше много трудно да ви открие човек. Първо писах на Чарлз Медокс и получих неутешителен отговор. След това му направих визита. Заедно с него бяхме във вашата къща в Степни. Само след голямо упорство успях да получа вашия адрес тук от господин Глин. Така че вие виждате колко много старание и желание съм проявил, за да осъществя тази среща.

— Съжалявам, че е трябвало да вложите толкова усилия и да се сблъскате с неприятности — каза Стивън.

— Драги господине, това не само че не беше неприятно, но дори ми достави удоволствие.

Теси седна отново в креслото и като балансираше шапката на коляното си, изучаваше критично Стивън, но в същото време успя да предаде на лицето си израз на възхищение.

— Даже и да не бях видял това великолепно платно — направи той истински реверанс към картината на триножника, — аз трябваше при всички случаи да ви познавам като художник. Тези ръце... вашата глава... Но нека не губим време — каза той, като прекъсна рязко фразата си. — Господин Дезмънд, за мен е привилегия да ви съобщя, че в последните месеци в Париж има растящ интерес към вашата работа. Преди известно време една от вашите картини „Монахини се връщат от църква“, която принадлежеше на търговеца на бои Кампо, беше показана на витрината на галерията „Соломон и сие“ — един неособено важен търговец на картини. Там обаче тя е била видяна от Жорж Бернард, може би най-уважавания критик на изкуствата във Франция. Бернард извънредно много е харесал картината ви. Нещо повече — след като отзвукът от враждебното настроение срещу вас, примесено с недостойни коментари за френските импресионисти, достигна Франция, парижките вестници поместиха коментари и Бернард призна вашето име. В списание „Ла ревью Голоаз“ на цяла колона писа за „Монахините“ най-ласкави оценки. На следващата сутрин картината бе продадена. Сега седемдесетгодишният Кампо, макар и неизвестен дребен търговец, не е съвсем глупав. Той притежава не по-малко от двацет ваши платна, най-вече вашия ранен френски период, някои от вашите композиции на циркова тема, включително едно славно платно „Коне по време на гръмотевична буря“ и няколко от ранния ви испански период, които вие очевидно сте му обещали, когато сте работили с Модилиани. Той занесъл всичко това на Бернард, разрешил му да си избере една за себе си — той избрал ескиза с конете — и го помолил да спонсорира една изложба. Тя се състоя преди два месеца и за съжаление отново в галерията „Соломон и сие“. За съжаление, защото на изложбата всяка една от тях беше незабавно продадена на цени, които след няколко години ще ви изглеждат смешни. Нещо повече — тъй като апетитът идва с яденето,

то сега в цял Париж не е останала нито една картина на Дезмънд. Не! — поправи се той. — Греша! Веднага след като започна началната треска, в Париж започнаха да пристигнат от разни места ваши картини, включително и от една млекарница в Нормандия, един прекрасен пастел на две малки момиченца, неподписан, но очевидно направен от вашата ръка.

Той погледна въпросително към Стивън.

— Вие си спомняте тази ваша работа, нали?

— Много добре... Това са децата на Крюшо.

— Такова беше името. И пастелът, сигурно ще ви заинтригува, беше продаден за петнайсет хиляди франка.

— Добре! — каза Стивън с равнодушен глас. — Госпожа Крюшо трябва да е била много доволна от това?

— Сега, господин Дезмънд, аз не искам да ви безпокоя, като описвам ситуацията, която е очевидна. Най-последно вие сте станали господар на собствените си неща. Колекционерите се интересуват от вашите произведения, те ги търсят. А вие притежавате всичко, което сте сътворили. Може дори да се каже, че вие сте притиснали пазара. Така че ако ме удостоите с честта, а мисля, че моето положение в света на изкуството е забележително, да ви представявам, мога да ви гарантирам, че няма да имате причина да съжалявате.

Стивън изслуша тези хвалебствени слова изправен, подпирайки се с лакът на перваза. Той се чувстваше много слаб, не му достигаше въздух, беше на ръба на един от тези продължителни пристъпи на кашлица, след които гласът му се губеше и това разкриваше действителното му състояние. Но с огромно усилие на волята си той се изправи.

— Признателен съм за проявения от вас интерес. Но аз нямам нито нужда, нито желание да продавам картините си.

Хванат неподготвен за един такъв твърде неочакван отговор, Теси, независимо от него, се окопоти бързо. Той говореше искрено.

— Естествено е, господин Дезмънд, на художник като вас да не се говори само от гледна точка на парите. Но има и други съображения. Например репутацията! Крайно време е вие да станете известен.

— Известността не е моя грижа и цел. Подобна суета може да задоволи само много посредствен талант.

— Но сигурно... вие трябва да се стремите към слава?

— Щеше ли това да служи като мяра за моята стойност повече от сегашната ми неизвестност? Никога не съм се стремял да се харесвам на публиката, а само да бъда доволен от себе си.

— Господин Дезмънд... разрешете ми да ви наричам уважаеми маестро, вие дълбоко ме опечалявате. Вие можете да дадете нещо много ценно на света. Не можете просто да го погребете. Помните ли притчата от Светото писание?

Сред библейските алюзии, които цитираше най-изтънченият търговец на картини в Париж, Стивън все още се бореше да овладее кашлицата си. Не можа да удържи една лека и мимолетна усмивка, болезнено деформираща измършавелите му и измъчени страни. Той каза спокойно, без злоба:

— Аз дадох на света и хората нещо със стойност още преди много години. Но те го изгориха.

— Забравете това. Пазарът, така да се каже — той се наведе напред, — времето и обстоятелствата сега са много по-благоприятни. Хайде, скъпи маестро, дайте ми възможност да събера лаври за вашето чело.

Очите на Стивън се спряха върху другия със сдържана ирония, но лицето му остана безизразно. Стегнатите му скули извън трепкането на бледите му устни изглеждаха неспособни да се отпуснат.

— Не. Аз разработих определен маниер на рисуване. Имам определена интерпретация за красотата, която исках да постигна. Ако моята работа е добра, един ден тя ще намери мястото си, след като мен вече няма да ме има — както е ставало с по-голяма част от художниците. А дотогава, след като съм живял с моите картини, предлагам да умра с тях.

Настана мълчание. Теси седеше и люлееше единия си крак в кръг. Изразът на лицето на Дезмънд, напрегнат, макар и безразличен, беше странно разконцентриран. „Не е ли това засегнато честолюбие, питаше се той, форма на отмъщение заради това, че веднъж му отказах негова картина?“ Повечето художници, според личното му мнение, бяха малко или много непредсказуеми. „Не, помисли си той накрая, не, този човек е искрен. Него просто не го е грижа дали аз, Теси, ще взема неговите картини, или не.“ И като ставаше все повече и повече наясно

със симптомите на болестта и крайната умора по лицето на Стивън, една внезапна мисъл мина през главата му.

— Господин Дезмънд — каза той накрая бавно и без разпаленост, — не е необходимо да казвам колко дълбоко ме карате да скърбя. Не желая да ви се налагам. Възможно е вие да ме подозирате като човек на търговската сделка. Аз съм такъв, вярно е. Но в същото време разбирам красотата и я обичам. Тази картина тук, която разгледах с вълнение и наслада, преди да влезете, ми позволява да ви кажа, че е превъзходна. И ако вие разрешите да я имам на цена, която вие ще определите, давам ви честната си дума, че след три месеца аз ще я предоставя чрез Министерството на изящните изкуства като дар на Люксембург. Хайде сега, съгласете се, че съм сериозен човек и че мотивите ми не са лишени от морална стойност.

Докато посредникът говореше, погледът на Стивън беше омекнал, но събраната в цялото му тяло тъга не се разсея. С неизменна неподвижност и мъка той завъртя бавно глава.

— Трябва да ми разрешите последния лукс да ви откажа. Но — той спря протеста на гостенина — ще ви дам едно обещание. Вие споменахте три месеца. Елате отново тогава... елате на „Кейбъл стрийт“ в Степни... И мисля, че няма да останете разочарован.

Последва дълга тишина. „Боже господи, мислеше си Теси, той е сериозно болен, той умира... и той знае това.“ Спазъм премина през тялото му. Той беше човек, който обича радостите на живота, за когото самата мисъл за гроба беше ужасяваща, но той я потисна, усмихна се и възкликна:

— Много добре. Приемам. Подобен начин на уреждане на нещата е напълно разбираем. А сега вие сте работили цял ден... вие сте уморен... аз и така вече ви отнех много време.

Той имаше наистина силна интуиция, че неговото посещение не бива да се удължава повече нито за миг. Взе си чантата, изправи се и протегна ръка с думите:

— Довиждане, скъпи маестро.

— Довиждане!

Теси отправи последен поглед към картината и неволно, като последен израз на чувствата си, може би малко театрално, но със странно достойнство прегърна Стивън, като се докосна до двете му бузи. След това мълчаливо излезе.

Когато търговецът на картини си отиде, Стивън, все още изправен, подпря главата си с ръка и освободи дълго сдържаната кашлица. Спазъмът продължи няколко минути, след което той се преве на две, като се мъчеше да възстанови дишането си. После се облегна на перваза. В това положение го завари Джени.

— Кой беше този, Стивън?

Той намери сили да отговори:

— Един човек, с когото някога се бях запознал в Париж.

— Никога не съм виждала такова конте. Какво искаше?

— Нещо, което можеше да има преди много години. Той ще дойде отново, Джени... след три месеца... да купи моите картини. Можеш да му се довериш. Той не е лош човек...

Настъпи пауза. Тя изучаваше лицето му с вълнение.

— О, скъпи мой, ти си капнал от умора — каза тя и го подхвана с ръка. — Нека да те сложа в леглото.

Беше готов да се подчини, но със свръхчовешко усилие на волята се застави да се изправи.

— Аз мисля... преди всичко... да завърша с лакирането на „Темза“... — Той направи крачка напред, постави ръката си на кръста на Джени и застана с поглед, отправен към платното. Едва забележима усмивка докосна устните му. — Знаеш ли, той наистина мислеше така, когато каза, че тя е прекрасна.

СЕДМА ГЛАВА

В един априлски следобед на 1937 година един мъж, по-точно един възрастен свещеник, и едно момче в дълго синьо палто, жълти чорапи и обувки с катарамии слязоха от един автобус в северния край на моста Воксхол, завиха по „Гросвенър роуд“ и вървейки по укрепената част на реката, влязоха в тихото преддверие на Милбанк. Беше прекрасен ден. Въздухът, мек и все още свеж, миришеше на пролет. В градините на Уестминстърското абатство се люлееха жълти нарциси, а лалетата стояха весело изправени като за оглед. Върху подстриганите зелени поляни се извисяваха кестени, а кокичетата бяха изтъкали нежен бял килим. Темза блестеше на слънцето, течеше под мостовете тиха и стабилна, каквато е била от незапомнени времена. На фона на синьото, покрито с пухкави облачета небе, абатството се открояваше с една изящна ажурна украса. Над него се виждаше парламентът. В далечината, сред съзвездие от църкви на Английската женска спомагателна флотска служба, чиито шпилове и камбанарии облагородяваха небето над града, блестеше главният купол на катедралата „Свети Павел“. Дворецът, макар че не се виждаше, беше само на хвърлей място. Знамето се вееше, което означаваше, че кралското семейство бе в резиденцията. Камбаните на Биг Бен отмериха точния час с три бавни, глухи удара.

Енорийският свещеник вървеше с младия Стивън Дезмънд изправен, независимо от тежестта на годините, странно развълнуван от красотата на деня, от пролетния аромат на игликите. „Една молитва за много спомени, мислеше си той. Тук бие пулсът на Англия, не така силно, може би, както преди, но все още бие.“

Двамата вървяха по укрепената част на реката със спокойна крачка, която се подчертаваше от внушението за тихо страдание, излъчвано от момчето. На някакви си петдесет метра от края на улицата те я пресякоха и се изкачиха по стъпалата на голямо здание, което стоеше зад метални бариери и зад малка градина с орнаменти. Като свали шапката си, Бъртъръм се обърна, остана за момент на входа, за да възстанови дишането си и да разглежда широката панорама —

небето, реката и кралските здания. След това въртящата се врата щракна и те се озоваха в галерията „Тейт“.

Имаше малко хора, дългите високи тавани на стаите притежаваха ефекта на ехтяща тишина, която радваше Бъртръм най-много. Със същата спокойна крачка те тръгнаха през централната галерия, подминаха блестящите картини на Търнър, на сребристия Уистлър, на Сарджънт, Констабъл и Гейнсбъро, завиха наляво и най-накрая седнаха в една зала, огряна от слънцето. На стената, точно срещу тях, бяха закачени в изящни рамки три картини. Те гледаха мълчаливо платната — момчето, като че по задължение, а старият човек — с далечен и замислен вид. Без да откъсва очите си от стената, Бъртръм каза:

— Ти се чувстваш вече добре в Харшам, нали?

— Напълно, сър!

— Харесва ли ти училището?

— Не е съвсем лошо, сър.

— Разбира се, първата година е винаги трудна. Но след това се влиза в ритъма на нещата. Имаш ли си вече приятели?

— Да, сър. Има няколко момчета. Джоунс младши и Пиго, с които съм в близки отношения.

— Никой не те заплашва с нищо, нали?

— О, не, сър. Трябва да си ловък, когато наставниците ти поръчат да правиш нещо, но ако с някое момче не се получава, те общо взето са справедливи.

— Добре.

Разговорът много му напомняше беседите, които бе водил с Дейвид и другия Стивън, преди толкова много години. Това причини странни болки в сърцето на Бъртръм. Да, беше толкова отдавна, а като че ли е било вчера, когато за първи път отидоха в Малбъро, когато Стивън беше под нервно напрежение заради бъдещите изпитания и слушаше само с едно ухо неговите съвети. В какъв стар човек се превърна той, стар човек със старомодни разбирания, отдаден на спомените за миналото, който смесваше настоящото с миналото, и понякога, като гледаше този Стивън, си представяше, че се намира в компанията на своя любим син. Двамата определено си приличаха — малкият Стивън имаше същия деликатен тен, открито чело и дълбоки сини очи, същата гордо изправена глава върху все още тесните рамене. Имаше вид на джентълмен, благодарение на Бога, един истински

Дезмънд. А училището към болницата „Исус Христос“, макар че той би предпочел да беше в Малбъро, беше едно солидно училище и щеше да направи от него човек. Стивън можеше да се счита късметлия, защото беше приет като стипендиант на една фондация — една рядка привилегия за тези години, когато почти всички мизерстваха. Днес той беше в униформата си и когато обядваха в закусвалнята „Симсънз“ на улица „Странд“, много погледи се насочваха към него, пълни с интерес, развеселени, всички благосклонни. Това го беше стоплило повече, отколкото халбата половинлитрово вино „Чалтис“, която си беше позволил като почерпка. Но се оказа, че нито една реколта от това вино сега не можеше да се сравнява с качеството на виното отпреди години.

Желанието да посее добри семена, чувството, че беше негово задължение да направи това, го накара да направи малка проповед.

— Ние очакваме добри дела от теб, момчето ми. Ти трябва да продължиш да се учиш добре и да държиш на името си. Как вървят заниманията?

— Мисля, че доста добре, сър. Имахме контролно преди ваканцията.

— Как се справи с него?

— По английски и аритметика направих всичко много добре.

Една мисъл премина през главата на Бъртръм, но той едва можа да накара себе си да я изкаже:

— Карат ли ви да рисувате?

— Да, сър. Но аз не съм добър там. Изглежда, че изобщо не мога да рисувам. — Без да съзнава, Бъртръм въздъхна леко от облекчение, погледна към своя внук, който продължи: — Но майка ми поръча да ти кажа, че имам отличен по усвояване на Светото писание.

— Много добре... много добре! — промълви Бъртръм. Може би в този късен час голямата надежда на неговия живот би могла да се изпълни, ако добрият бог му позволи да доживее, за да я види осъществена. Той постави пръстите си със сини вени върху ръката на момчето и я потупа одобрително.

При тази проява на ласка Стивън се изчерви и погледна настрана, за да види дали някой не ги гледа. Дядо му предизвикваше у него смесица от сдържаност и почит с един мимолетен щрих на забава, което е и тъжната участ на възрастните — да възлагат надеждите си на

младежта. На него му доставяха голямо удоволствие тези периодични разходки, които предприемаха заедно. Особено по време на учебния срок един лек обяд по техен избор биваше последван, ако програмата се окаже подходяща, от отиване на кино и накрая завършваше неизбежно с поклонение в галерията „Тейт“. Това беше една приемлива пауза в рутината на учебните часове. Но сега, в началото на великденската ваканция, след като беше далеч от дома цели девет седмици, Стивън много искаше да се види с майка си, която щеше да се срещне с него на спирката „Ватерло“ и да го заведе със себе си къщи. Няколко пъти през последния час той тактично питаше Бъртъръм за часа и беше готов да постави същия въпрос още няколко пъти, когато в залата влезе една група от ученички, водена от тяхната учителка.

Бяха около една дузина, в тъмнозелени поли и блейзъри от същия цвят, със значка на джоба, със сламени шапки със зелени панделки, прикачени здраво с ластик. Всички носеха кафяви детски ръкавици, черни чорапи и обувки. Учителката, облечена в умерени тонове и с обувки без ток, без шапка, с очила, беше бледа и сериозна и носеше малко снопче с бележки, от които като екскурзоводка черпеше от време на време сведения за своята беседа. Точно срещу Бъртъръм и Стивън, без да им обръща никакво внимание, тя започна разказа си.

— А сега, момичета — заговори тя, — ние сме пред три представителни картини на Дезмънд, откупени през 1930 година. Първата, наречена „Цирк“, се отличава с прекрасно чувство за цвят и композиция и е от ранния френски период на художника. Обърнете внимание по-специално на групата на клоуните на преден план и начина, по който е въплътено чувството за движение на фигурата на младата жена на велосипеда. Второто платно, „Синият халат“, репродукции от която, убедена съм, сигурно сте виждали много пъти, е портрет на съпругата на художника. Тук вие ще видите свободата, с която са подбрани изразните средства, и оригиналният стил на художника, който е характерен за всички негови творби. Както виждате, моделът не е нито красив, нито млад, но чрез тънкото оцветяване и един ритмичен прилив на обикновени линии, се създава едно изключително чувство за красота. Вижете също, че през прозореца, до който тя седи, се вижда подобрена с тънко и вещо чувство панорама на околните улици, където няколко бедни деца играят топка.

Подобна тема е била предмет на друго добре известно произведение на Дезмънд, познато под името „Детска игра“, намиращо се сега в галерията „Люксембург“ в Париж. Третата е най-голямата по размери картина на художника, рисувана последна и смятана за най-хубавата му творба. Както сами разбирате, тя представлява композиция на широкото устие на Темза, показваща всички бурни моменти на реката, събрани в движение.

Тя погледна бележките си.

— Погледнете момичета, че това не е просто представяне на реката. Вгледайте се в майсторските деформации, в смелото и с тънък усет оцветяване, в експресивните разделителни тонове, в проекцията върху платното на една вътрешна драма на духа. Вижте също как светлината като че ли струи от платното, блестяща и вибрираща, едно сияние, което предава напрежението в картината. По някакъв начин това е реминисценция на излъчването на експресията, намерена във великите платна на Рубенс. Дезмънд не е изцяло революционен художник. Така както импресионистите произлизат от Търнър, той води началото си от ранните картини на Мане, Дега и Моне. Има някои, които наистина напоследък твърдят, че испанският период на изкуството му черпи вдъхновение от Гоя. Но макар че е изучавал майсторите, Дезмънд не е останал техен пленник. Той знае как да покаже красотата във всичките ѝ форми и неговото разбиране го е заставило да отхвърли всяка друга техника освен собствената му. Той е бил в пълния смисъл на думата индивидуалист, чиято работа, дори когато е във висша степен специализирана, обхваща в пълен обем всички страни на живота. Този велик оригинален художник, който устоява на всяка съблазън да се повтори, откри нова ера в експресията. Когато гледаме тези произведения, ние си даваме сметка, че той не е живял напразно.

Учителката се откъсна от справките си и придоби отново спокойния си маниер на говорене.

— Имате ли въпроси?

Едно от момичетата, което стоеше близо до учителката, запитва със самочувствието на любима ученичка.

— Той умрял ли е, госпожице?

— Да, Дорис. Той е умрял твърде млад, при това доста трагично и почти непризнат.

— Но, госпожице, нали току-що ни казахте, че е бил велик художник?

— Да, Дорис, но като много други той е трябвало да умре, за да стане велик. Не си ли спомняте какво съм ви разказвала за бедността на Рембранд и Ханс, погребани в гроб на бедняци, и за Гоген, който, когато останал без средства, могъл да продаде само една-единствена своя картина, и за Ван Гог...

— Да, госпожице... хората не разбират, грешат по отношение на тях.

— Ние казваме, че всички правят грешки, скъпа... Гладис, престани да кихаш!

— Извинявайте, госпожице, но съм настинала.

— Тогава използвай носната си кърпа и както бях казала, Дорис, Англия е виновна пред Стивън Дезмънд, но тя е изкупила вината си по един щедър начин. Тук, в галерията „Тейт“ са изложени тези картини, за да можем да им се възхищаваме. А сега елате след мен, не изоставайте, момичета, и ние ще се запознаем и със Сарджънт.

Когато те се отдалечиха с шум надолу по дългата галерия, Бъртръм, все още неподвижен, гледаше картините. Колко често през тези последни няколко години той беше слушал това малко встъпление, което ставаше все по-голямо и достигна размерите на хор, изпълняващ панегирик в чест на неговия син, същите тези високопарни думи и фрази, използвани само миг преди това от младата учителка по изкуство пред учениците на своя клас. Стивън, неговият син, един велик художник... да, дори думата гений сега се употребяваше безрезервно. Той не изпитваше гордост при тази мисъл, нито пък закъснял триумф, а само едно странно удивление, тъга и мисъл за болката и разочарованието на един живот, увенчан със слава твърде късно. Той се питаше дали си е струвало. Дали всяка картина си струва страданието — дори най-великият шедьовър, сътворен някога? Какво представлява красотата след всичко това? Дали хората трябва да се превръщат в мъченици, за да се стремят към нея, да умират за нея, също както старите светци? Струваше му се, че конфликтът между живота и изкуството никога няма да бъде разрешен. Като се взираше настойчиво в платната, той се мъчеше да намери нови достойнства в тях, които по-рано не беше забелязал. Бавно, със съжаление, той поклати глава. Това не беше по силите му. Той се подчиняваше на

мнението на експертите, както беше правил това и преди, макар че в името на истината те си оставаха за него неразгадани, като велика загадка, такава каквато беше синът му във всяко свое действие и най-вече във върховния момент — това неразбираемо безгрижно непокорство на неговия край. Тази последна сцена на живота му той не би могъл никога да осмисли без болка в сърцето си — когато в сивото утро Глин го извика при малкото легло на „Кейбъл стрийт“, той намери сина си в предсмъртния му час блед като призрак, едва дишащ, загубил напълно речта си, ларинксът му беше толкова разрушен, че правеше гълтането невъзможно, но той все още беше с молив и албум до себе си и като че ли и те не му бяха достатъчни, та имаше и една тръстикова пръчка с монтиран въглен на върха ѝ, с която, докато лежеше безпомощно по гръб, започна да рисува странни неща по стената.

Бъртъръм се опита да изкаже думи на привързаност и утеха, гърдите му се късаха от мъка, бореше се да върне кривналата от пътя душа обратно към Бога. Стивън написа с отслабнала ръка: „Много лошо, татко... Не те нарисувах нито веднъж... ти имаш прекрасна глава“. И тогава, невероятно, потънал във възглавницата той започна да очертава профила на баща си в албума. Последен портрет. Но в този момент моливът му се изплъзна от ръката и пръстите го затърсиха трескаво... След това, подобно на всичко останало в него, и те станаха неподвижни. Докато Бъртъръм седеше приведен и сломен, Глин с решителност и умение беше започнал веднага да прави посмъртна маска на изпитото и безизразно лице.

— В името на Бога! — извика Бъртъръм. — Трябва ли да правиш това?

— Да! — отговори Глин тъжно. — В името на изкуството. В бъдеще за мнозина тя ще бъде източник на вяра и настойчивост.

Поне погребението се извърши в Стилуютър и Стивън почиваше в мир там, в църковната сграда, под ветровете, спускащи се от хълма, до своя предшественик — кръстоносеца.

Бъртъръм се изправи с усилие... Миналото си е минало, нямаше смисъл да скърби за него.

— Ела, момчето ми. Ще изядеш един сладолед, преди да се срещнем с майка ти.

Те взеха автобус към цирка на „Оксфорд стрийт“ и седнаха на малка, покрита с мрамор масичка в една сладкарничка с дълга история.

Енорийският свещеник наблюдаваше как внука му яде ягодовия сладолед.

— Вкусен ли е?

— Ужасно — погледна го момчето. — Не искате ли и вие да изядете един, сър?

Трогнат, Бъртръм поклати глава.

— Обичах го, когато бях на твоите години. В него има сладко кокосово брашно, което е чудесно. Давах ми от него, когато бях момче. Този сладолед се произвежда тук повече от сто години.

Преди да излязат, той се спря пред махагоновата каса и купи кутия с розови и бели бонбони за една лира. „Приятни са“, спомни си той, като взе грижливо опакованата кутия — нямаше много да натези на момчето да я вземе.

На гарата много преди уречения час пред часовника ги чакаше младата майка на Стивън, в спретнат и скромен черен костюм, една фигурка, която човек едва ли щеше да забележи в тълпата. Но момчето я видя и бързо тръгна към нея. Тя се наклони леко и го прегърна силно.

Останал на известно разстояние от тях, енорийският свещеник дискретно погледна настрана. Все пак той не можеше да не погледне... това беше една щастлива среща. Вдовицата на неговия син... Тя беше едно действително скромно, почитено малко същество. Сега живееше със зълва си в самостоятелна къща в Клифтънвил, един много подобър район в Маргит. Имаше стабилен и наистина нарастващ доход от продажбите на картините на Стивън. Свещеникът беше сигурен, че черният цвят, който носеше, бе все още знак на траур — трябва да е държала много на него, далеч повече, отколкото той беше предполагал.

Майка и син тръгнаха към него.

— Надявам се, че Стиви не ви е създавал грижи?

— Никакви — отговори той, но му се искаше да не съкращава така името му. — Времето е хубаво, нали?

— Колко мило от ваша страна, че се съгласихте да го изведете!

— И вие бяхте много добра да ми дадете възможност да го сторя.

Разговаряха оживено няколко минути. След това замълчаха. Джени погледна разбиращо към сина си.

— Благодаря ви сърдечно, сър, за прекараното време с вас.

Те си стиснаха ръце. Бъртръм ги видя как си тръгват ръка за ръка и ги наблюдаваше, докато се загубиха от погледа му. Той въздъхна.

Макар че часовникът беше над него, погледна своя. Влакът му щеше да отпътува след петнадесет минути. Най-вероятно Керълин трябва да е отишла на пазар в Халбъро и щеше да го изчака да слезе от влака, за да се приберат заедно у дома с автобуса. След смъртта на Джулия преди две години тя бе започнала да се безпокои по-малко. Успя да превърне малкото енорийство в един удобен и уютен кът, който сега много му харесваше. Макар и само бунгало, то беше много удобно и топло през зимата. Да, Кери е добра душа. Тя беше почти щастлива онзи ден, когато Клеър ѝ подари едно малко кученце от породата „Спаниел“. Ах, Клеър, Клеър, ако само... Не! Той не трябва да броди из страната на това „какво би могло да бъде“.

Порови се малко на щанда с книги — нямаше нищо, което си струваше да прочете сега, само сензационен боклук. Накрая купи списанието „Корнхил Мегъзин“. Може би щеше да намери в него нещо за неделната си проповед.

Той намери едно третокласно ъглово място — минало беше времето, когато се возеше в първа класа — и когато влакът тръгна, се зачете. Но дневната светлина намаляваше, осветлението в купето беше лошо, а и зрението му беше слабо. Изведнъж се почувства уморен и натежал от обяда, който беше поръчало момчето — мешана скара, от която само беше опитал. Дали пък причината не беше във виното „Чаблис“ — никога не беше злоупотребявал с алкохол. Облегна се назад и затвори очи. Заспиваше ли? Или беше заслушан в шума на колелата, които сякаш му повтаряха отново и отново името на неговия мъртъв син.

Влакът продължаваше да се носи с трясък през нощния мрак.

Издание:

Автор: Арчибалд Кронин

Заглавие: Гробницата на кръстоносеца

Преводач: Иван Катранджиев

Година на превод: 1994

Език, от който е преведено: Английски

Издател: ИК „Бард“ ООД

Град на издателя: София

Година на издаване: 1994

Тип: Роман

Националност: Английска

Редактор: Балчо Балчев

Коректор: Емилия Букова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/824>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.